

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

האזינו – סוכות

מאוצר שיחותנו ומאמרו
של הרה"ג מו"ר המקובל
דבי בניהו ישישכר שמואל'י שליט"א

התשפ"ו

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה

לעילוי נשמת מור אבינו עטרת ראשנו
ראש ישיבתנו הקדושה "נהר שלום" תכב"ץ
האי חסידא קדישא ופרישא
עמוד התפילה ענוותן כהלל
שייף עייל שייף נפיק
ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
כמוהר"ר **שלום אהרן שמואל** זצוק"ל
ב"ר **שמואל ורחל** ז"ל
נלב"ע ביום שב"ק כ"ג סיון התשפ"ד

ולעילוי נשמת
אמנו היקרה הצנועה והחשובה
שזכתה לזכות את הרבים
ולהעמיד דורות ישרים מבורכים
מסרה עצמה למען התורה הקדושה
הרבנית הצדקנית
מרת **שולמית רחל שמואל** ז"ל
בת נחמיה ומזל ז"ל
נלב"ע ביום השישי ז"ך אלול התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמות

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

ספרי החגים עכשיו על המדף

כיפור

ראש השנה

סוכת
רחמים

סוכות

הפצה ראשית

סגולה - החנות של ספרי הישיבה

תשמישי קדושה • ספרי קבלה • סגולות • קמיעות ועוד

רחוב שילה 4 י-ם ☎ 02-644-33-00

עכשיו
במחיר
עלות

חזר למלאי

סט הזוהר המפואר של
ישיבת המקובלים נהר שלום

עם תרגום ללשון הקודש
כולל זוהר חדש ותיקוני הזוהר

מהרו להזמין!

רחוב שילה 4 ירושלים

02-644-33-00

סבולה

הלכות ומנהגי סוכות

מצות עשה מן התורה לישב בסוכה שבעת ימים שנאמר (ויקרא כג, לד) "בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'", ונאמר (שם פסוק מב) "בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת" [א].

א. חייב כל אחד ואחד מישראל לישב בסוכה שבעה ימים ושבעה לילות, וכמו שכתוב בתורה "בסוכות תשבו שבעת ימים" וכו', "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל". והם ענני כבוד לסברת ר' אליעזר שהקיפו את בני ישראל לבל יכם שרב ושמש, ולסברת ר"ע עשו סוכות ממשי [ב].

עיונים והארות

ובכתב הטור (ס' תרכה) וז"ל, אף על פי שיצאנו ממצרים בחדש ניסן, לא צונו לעשות סוכה באותו הזמן, לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל, ולא היתה נזכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא יתברך, ולכן צוה אותנו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים, ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו, ואנחנו יוצאים מן הבית לישב בסוכה, בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה.

והרשב"ם בפירושו לתורה כתב (ויקרא כג, מג) וז"ל, ולכן יוצאים מבתים מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות, לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת. ומפני הטעם הזה קבע הקב"ה את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב, לבלתי רום לבבם על בתיהם מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה.

א. **ובכתב** בספר החינוך (מצוה שכה) וז"ל משרשי המצוה מה שמפורש בכתוב למען נזכור הניסים הגדולים שעשה האל ברוך הוא לאבותינו במדבר בצאתם ממצרים, שסיככם בענני כבוד שלא יזיק להם השמש ביום וקרח בלילה. ויש שפירשו שסוכות ממש עשו בני ישראל במדבר. ומתוך זכירת נפלאותיו שעשה עמנו ועם אבותינו נזהר במצוותיו ברוך הוא, ונהיה ראויים לקבלת הטובה מאתו, וזהו חפצו ברוך הוא שחפץ להיטיב.

ב. **גמרא** סוכה (יא:): "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, ענני כבוד היו, דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר סוכות ממש עשו להם". ובש"ע (ס' תרכה) נקט טעמא דרבי אליעזר וז"ל, בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש.

עיונים והארות

השנה הקב"ה דן את כל באי העולם, וביום הכיפורים חותם, ואפשר שדן את ישראל לגלות, לכן עושים סוכה וגולים מבתיהם לסוכה, והקב"ה מעלה עליהם כאילו גלו.

בט"ו בתשרי התחילו לעשות את המשכן ואז חזרו ענני כבוד ביום זה, ולכן עושים זכר לענני כבוד ביום זה

ד. הגר"א כותב כי ביום הכיפורים ירד משה והוריד לוחות שניות, וביתר לו הקב"ה סלחתי כדברך, והסכים לחזור ולהשרות השכינה בעם ישראל, ובי"א בתשרי צווה משה על המשכן, וב' ימים הביאו תרומה, ובי"ד בתשרי נטלו כל חכם לב את הזהב במנין ובמשקל, ובט"ו בתשרי התחילו לעשות את המשכן ואז חזרו ענני כבוד ביום זה, ולכן עושים זכר לענני כבוד ביום זה.

רק לאחר שהאדם התקדש ונטהר בראש השנה וביום הכפורים, אז אפשר לו לשבת בסוכה

ה. הזוה"ק כותב בפרשת אמור, שרק לאחר שהאדם התקדש ונטהר בראש השנה וביום הכפורים, אז אפשר לו לשבת בסוכה, דאל"כ מגודל חשיבות הסוכה ועוצם קדושתה שהיא מקום השראת השכינה, לא היתה אפשרות לשבת בסוכה בצל השכינה.

אחר יוהכ"פ שלקחנו שפע מאימא ועלינו אליה, עתה אנחנו יכולים לשבת תחת צילא דמהימנותא

ו. הטעם ע"פ הסוד שבסוכה יש אורות מקיפים מאימא, וידוע שאמא היא אות ה' ראשונה דהו"ה ב"ה, ואות ה' מרמזת על הסוכה, שיש לה ב' דפנות והשלישית טפח, וע"ז אמר "ויעקב נסע

"בסכת תשבו שבעת ימים וכו' למען ידעו דורותיכם כי בסכת הושבתי את בני ישראל" (ויקרא כג, מב-מג)

תשעה טעמים מדוע עושים הסוכה בחודש תשרי ולא בניסן

ידוע שאלת רבותינו ז"ל מה טעם שעושים הסוכה בתשרי ולא בניסן הרי כשיצאו בני ישראל ממצרים זה היה בחודש ניסן נמצא כי בני ישובו בסוכה בחודש ניסן, ומדוע אנחנו יושבים בסוכה בחודש תשרי.

ואמרו בזה כמה טעמים:

להראות שעושים את המצוה לשם שמים

א. הטור כתב כי הטעם הוא כדי להראות שעושים את המצוה לשם שמים, וכ"כ הלבוש. והמהרי"ל הרחיב בטעם הטור וכתב שהטעם הוא, משום שאם היו עושים בניסן לא היה היכר המצוה כל כך, דמאן דרואה אומר עריבה הסוכה עליו, דימות החמה נכנסים. אבל בתשרי נכנסים ימות הגשמים וכולם נכנסים לבתיהם, ורק ישראל קובעים דירתם בסוכה, א"כ ודאי הכוונה לעשות רצון אביהם שבשמים.

ציוה הקב"ה שישמחו במצות סוכה ולולב, להראות לכל שהם נצחו

ב. משל לשנים שעמדו בדין, כשיוצאים, הנוצח שמח ביותר והמנוצח יוצא בפחי נפש, כך ישראל כיון שעמדו לדין ביוהכ"פ ציוה הקב"ה שישמחו במצות סוכה ולולב, להראות לכל שהם נצחו.

אפשר שדן את ישראל לגלות, לכן עושים סוכה וגולים מבתיהם לסוכה

ג. הילקוט שמעוני נותן טעם נוסף, כיון שבראש

עיונים והארות

שבור המלך והוא החליט להתנקם ברבא. נודע איפוא לאיפרא הורמיז, אמו של שבור המלך, שבנה מתכוון לעשות צרות לרבא, אמרה לו: הוד מלכותו, בני היקר, אל תפגע ביהודים, מסוכן להתחיל איתם, למה? כי הם רק מתפללים והאלוקים שלהם נותן להם את בקשתם, למשל? אם לא יורד גשם, הם מבקשים ממנו והוא מוריד גשם. אמור לה שבור מלכא: היהודים מבקשים גשם בחורף ואז יורד גשם, נראה אותם מקבלים גשם בקיץ! שלחה איפרא הורמיז לרבא שיתפלל עכשיו בתמוז שירד גשם כדי לעצור את הגזרות של בנה.

רבא התפלל ולא נענה אמר לפניו: ריבונו של עולם, "אלוקים, באוזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם", לאבותינו פעלת מעל הטבע, ואנו בעינינו לא ראינו. התקבלה תפילתו וירד גשם כהוגן, עד שמהמרזבים של מחוזא זרמו מים לנהר החידקל.

בלילה בא אביו של רבא אליו בחלום והזהיר אותו: אתה הטרחת את הקב"ה להוריד גשם שלא בזמנו, שלא כדרך הטבע, יש עליך כעס, המזיקים רוצים לטפל בך! הלילה אל תישן במיטתך. בבוקר בא רבא וראה את מיטתו קרועה מהחרבות של השדים.

אומר רבי שלמה קלוגר: התחלנו את השנה עם הימים הנוראים - ראש השנה ויום כיפור. מי יודע איזו גזירות היו צריכות לבוא. ואנחנו, בימי התשובה, בכינו התחנונו אל ה' שירחם עלינו, שיבטל את הגזרות הרעות וישנה את התוכנית לטובה, הטרחנו את הקב"ה לשנות את טבע העולם, לבטל את האמור להיות כפי מעשינו. כעת מי יודע איזה סכנה נשקפת לנו כתוצאה מכך. יש חשש גדול שהשדים כבר הגישו עתירה ובינתים מצחצחים חרבות.

סכתה" סוכת ה'. ולכן אחר יוהכ"פ שלקחנו שפע מאימא ועלינו אליה, עתה אנחנו יכולים לשבת תחת צילא דמהימנותא, ואנחנו חוסים שם שבעת ימים, כמ"ש "שבעת ימים יהיה עם אמו".

השמן מקנא בנו מאד, לכן אנחנו הולכים להיכנס תחת כנפי השכינה

ז. כן נודע שקיבלנו בימים הנוראים אורות גדולים, והשטן עשו הרשע, לקח בעל כרחו את כל העוונות של עם ישראל על ראשו כמבואר בזוה"ק, והוא מקנא בנו מאד, לכן אנחנו הולכים להיכנס תחת כנפי השכינה, שהיא הסוכה שתגן עלינו. וכן כדי לסתום פיות המקטרגים והחיצונים לבל ינקו שפע מהימים הנוראים.

אנחנו עושים זכר לענני כבוד כדי שאדם ישריש אצלו שצריך לזכך את החומר

ח. הרב בן איש חי נתן טעם, כי אחרי חטא אדה"ר עיקר עבודת האדם היא לזכך את החומר. במעמד הר סיני התעלו בני ישראל למדרגה של אדם הראשון קודם החטא, וכשחטאו בעגל חזרה זוהמתן. ואחרי יוהכ"פ שהקב"ה מחל להם, השיב את ענני הכבוד, והעננים היו מזככים אותם, ואפי' המלבושים לא בלו כל הארבעים שנה, ולכן אנחנו עושים זכר לענני כבוד כדי שאדם ישריש אצלו שצריך לזכך את החומר.

צאו מבתיכם, אל תשנו במיטה הקבועה, לכו תסתרתו בסכה, כי יצפנני בסכה ביום רעה יסתירנו בסתר אהלו, כאן תהיו מוגנים מהפגעים הרעים

ט. ישנו הסבר נוסף של הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל. מסופר בגמרא על יהודי אחד שלקח לו גויה, ורבא גזר עליו מלקות. כתוצאה מהמלקות, פרחה נשמתו של החוטא. נשמעו הדברים בבית

ב. מצוה לתקן הסוכה מיד במוצאי יום הכפורים כמ"ש "ילכו מחיל אל חיל" [ג], ויש חסידים שנוהגים לתקן איזה דבר מהסוכה קודם שיאכל, וכן למחרת ביום י"א בתשרי לאחר תפילת שחרית קודם אכילה, יקנה דבר מצוה לולב או אתרוג [ד].

עיונים והארות

פתחי עולם אות ט"ו)

כתב החיד"א בעבודת הקודש (מורה באצבע סי' ט) וז"ל תיכף באור מוצאי יום הכפורים טוב להשתדל לעשות איזה דבר בסוכה, לקיים וישב ביום ההוא עשו לדרוכו שעירה, ויעקב נסע סכותה. והחכם עיניו בראשו להזמין מערב יוה"כ פ איזה דבר, כדי להתחיל באור מוצאי יום הכפורים בתיקון הסוכה. הבוקר אור יקום להתפלל, וישכים לבית הכנסת ויתפלל כהוגן, וזה כל פרי, להראות בכל ענייני העבודה בתורה ותפלה וענוה וצדקה וכיוצא במוצאי יום הכפורים, שהוא מסכים הולך עם אשר עשה בעשרת ימי תשובה ואתמול ביום הכפורים, ודעתו לקיים כל ימי חלדו, והשי"ת עזרו ומגינו. ואחר התפלה יחפש אחר ארבעת המינים, ולא ליחוש במעיה, כדי שיהיה לו לולב ואתרוג יפים ומהודרים. וגם אל הסוכה ישית עיניו לתקנה כהוגן. וישים אל לבו כי הלא לקנות תכשיטין ובגדים לביתו יוציא המעות בשמחה, וישא ק"ו להוציא מעות בשמחה רבה להיות לו אתרוג מהודר וסוכה נאה. ומה יענה אם יהיה קמצן לדבר מצוה, שלא לתת לה' ממה שנתן לו, הלא יבוש ויכלם ויהיה חרפת נבל. ע"כ.

וב"כ הרב חמדת ימים (חג הסוכות פ"א) רבים מאנשי מעשה נזהרו לעשותה כולה תכף ומיד במוצאי יום הכפורים, והטעם מפני כי במוצאי יום הכפורים אין לך אדם מישראל שאינו טהור ומזורז ומלובן מיום הקדוש והטהור. באופן שיוסיפו תת כוחה לעשותה בגוף טהור ונקי כדי

אומר לנו הקב"ה: צאו מביתכם, אל תשנו במיטה הקבועה, לכו תסתתרו בסכה, כי יצפנני בסכה ביום רעה יסתירונו בסתר אהלו, כאן תהיו מוגנים מהפגעים הרעים.

ג. ב"כ הרמ"א (ס' תרכד סעי' ה) והמדקקים מתחילים מיד במוצאי יוה"כ בעשיית הסוכה, כדי לצאת ממצוה אל מצוה.

עוד כתב (ס' תרכה סעי' א) ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום כפור, דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה (מהרי"ל). ומבאר המ"ב (סק"ב) אף דכבר כתבו לעיל בסוף סי' תרכ"ד להתחיל בבניית הסוכה תיכף במוצאי יום כיפור, התם בלילה התחלה בעלמא ולמחרת מתקן כולה אם אפשר גם שם איירי לענין מדקדק במעשיו יתחיל דבר מה בסוכה מיד בלילה ומי שאין מדקדק עכ"פ ביום המחרת אחר יציאה מביהכ"נ יתחיל ויגמור כולה אם אפשר.

ועי' ערוך השולחן (ס' תרכד סעי' ז) שכתב והמדקקים מתחילין מיד לעשות הכנת הסוכה במוצאי יוה"כ כדי להתחיל במצוה מיד וכו', ומי שאין לו מה לעשות ילמוד קצת ממס' סוכה או מדיני סוכה.

ד. ב"כ הכה"ח (ס' תרכד ס"ק לו) מוצאי יום הכפורים מנהג הקדוש וכשר לתקן בסוכה איזה דבר קודם שיאכל, וכן גם כן טוב שביום י"א אחר תפלת שחרית קודם שיאכל יקנה דבר מצוה לולב או אתרוג אם אפשר. (תוצאות חיים,

- ג. הנכון ביותר, לעשות סוכתו בעצמו, על דרך שאמרו מצוה בו יותר מבשלוחו, ועל כן אם אפשר יש לאדם להניח כל הסכך בעצמו כי הוא עיקר המצוה [ה].
- ד. קודם שיתן הסכך על גג הסוכה יאמר לשם יחוד וכו' הריני בא לקיים מצות עשיית הסוכה וכו', וסדרה הרי"ח הטוב בספרו לשון חכמים עיי"ש [ו].
- ה. איתא בתקוני הזוהר [ז] מאן דעביד ליה סוכה, קודשא בריך הוא מסכך עליה בההוא עלמא, ואגין עליה מכל מלאכי חבלה כד נפיק מהאי עלמא ואזיל לההוא עלמא ע"כ [ח].

עיונים והארות

ו. **כף** החיים (סי' תרכה סקי"א): קודם שיתן הסכך על גג הסוכה, יאמר "לשם יחוד קבה"ו וכו' הריני בא לקיים מצות עשיית סוכה, כמ"ש "חג הסוכות תעשה לך" וכו', לתקן את שורש מצוה זו וכל תרי"ג מצות הכלולים בה במקום עליון, ויהי נועם וכו', ואחר כך אומר: "הריני נותן סכך זה לשם מצות סוכה".

כתב השו"ע (ס' תרלה, סעי' א) סוכה אף על פי שלא נעשית לשם מצוה כשרה, והוא שתהיה עשויה לצל. והמשנה ברורה (סק"א) מבאר: "אף על גב דסוכה לשם חג לא בעינן, לשם סוכה בעינן, כדכתיב (דברים טז, יג) "חג הסוכות תעשה", כלומר תעשה לשם סוכה להגין תחת צילה, דבשביל צל הוא דמקריא סוכה שסוככת מן החורב [מן החום], ולאפוקי אם עושה אותה לצניעות בעלמא, להשתמש שם לפעמים שלא יראו אותו.

ז. **דף** קלב ע"א תיקון ע.

ח. **ועייין** עוד במש"כ הילקוט שמעוני (אמור רמז תרכו) דכל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה, הקב"ה מושיבו בסוכתו של לויתן לעתיד לבא.

להשרות שכינה במעשה ידיהם, יפרוש עליהם סוכת רחמים ושלום. ועי' סגולת עשיית הסוכה בקדושה ובטהרה, זוכה לעשות לו סוכה רוחנית בגן עדן, ולעתיד לבא. ועל כל פנים יהא זהיר לבל יעשנה על ידי גוי, אלא על ידי בר ישראל, יען כי קדושתה רבה היא מאד. וכשם שהזהירו שלא לסכך בדברים המקבלים טומאה, מטעם כי כל ענין הסוכה היא להעביר גלולים והטומאה כאשר ביארנו לעיל, על כן לא יבא בה ערל וטמא. עכת"ד.

ה. **כ"ב** במועד לכל חי (סי' כא, אות א) הירא את דבר ה' יתעסק הוא בעצמו בעשיית הסוכה, ואי בכל מצוה אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו, כל שכן במדור לשכינה ולז' אושפיזין דצריך זכות לתקן להם מדור לפי כבודם.

וכתב בעבודת הקודש (כף אחת, סי' כד, אות ב) ישתדל בסוכה בעצמו, ועל כל פנים מוטב שיזהר שלא תהיה עשויה על ידי כותי ובפרט הסכך.

וכתב אלף המגן (סי' תרכד, סקט"ו) המטריח עצמו בעשיית סוכה עד שמזיע, הוא תיקון לחטא הידוע ויזכה לתשובה שלימה.

1. הזהיר במצות סוכה לעשותה כתיקונה מובטח לו שלא יהיה מריבה בתוך ביתו כל אותה שנה [ט], ומובא בזה"ק שהזהיר במצות סוכה מצילה ומכפרת לו במקום גלות וזוכה לחירות הוא ובניו[י].
2. צריך לישב באויר הסוכה, והישן תחת המטה בסוכה אם אין שם חלל עשרה טפחים שהוא 80 סנטימטר יצא ידי חובה, ובמיטת קומתיים, אין לישון במטה התחתונה אפילו אם אין הפרש עשרה טפחים מהמטה שעליה, גם צריך להזהר שלא יישן תחת שלחן הגבוה עשרה טפחים [יא].

עיונים והארות

על באי העולם וביום הכפורים הוא חותם את הדין שמה יצא דין של ישראל לגלות ועל ידי כן עושין סוכה וגולין מביתהן לסוכה והקב"ה מעלה עליהן כאלו גלו לבבל שנאמר (מיכה ד, י) "חולי וגוחי בת ציון כיולדה כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך ה' מכף אויבך".

יא. כ"ב האור לציין (ח"ד פכ"ג תשובה א) וז"ל במיטה העליונה אפשר לישן אף אם יש פחות מעשרה טפחים מהמטה לסכך. ובמיטה התחתונה אין לישן אף אם אין חלל של עשרה טפחים בין שתי המיטות.

ובמקורות שם כתב בשו"ע (סי' תרכז סעי' א) כתב, הישן תחת המיטה בסוכה, אם היא גבוהה עשרה טפחים לא יצא. ובסעי' ג' כתב, העצים היוצאים מארבע ראשי המיטה, אסור לפרוש עליהן סדין ולישן תחתיו אפילו אם אינם גבוהים עשרה. וטעם הדבר הביא בב"י והובא גם במ"ב (שם ס"ק ז' וס"ק ח), שאף שאינם גבוהים עשרה, כיון שהם קבועים וגם עשויים לישן תחתם, חשיבי אהל להפסיק, והוא הנקרא במשנה קינופות, משא"כ מיטה שאף שהיא קבועה, אינה עשויה לישן תחתיה אלא על

ובתפארת שלמה (הושע"ר, ד"ה מצטער) נמצא רמז נאה לזה על פי מאמר חז"ל מצטער פטור מן הסוכה: מצות סוכה הוא לנו מחסה ומגן לכל בני ישראל להנצל מכל צרה ויגון, וזה פירוש מצטער פטור מן הסוכה - על ידי הסוכה יהיה פטור מכל צער. ועפ"ז פירש מה דאיתא במשנה (סוכה פ"ב מ"ד) "חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה" דע"י הסוכה יהיו נפטרינן מכל חולי ומכאוב ויתרפאו רפואת הנפש ורפואת הגוף, אמר".

ט. בן כתב בספר יפה ללב (חלק ה, אות ג).

י. וכתב המהרי"ל (סוכות): מצות סוכה סמוך ליום כיפורים, שצריך להיות נע וגד מביתו לסוכה, ודומה לגלות שהוא מכפר נמי עונות, עכ"ל. וכן אומרים הנוסח ביהי רצון כשנכנסים לסוכה: "ובזכות צאתי מביתי החוצה, ודרך מצותיך ארוצה, יחשב לי בזאת כאילו הרחקתי נדוד".

זה לשון הילקוט שמעוני (פ' אמור רמז תרג) אמר רבי אליעזר בר מרוס למה אנו עושין סוכה אחר יום הכפורים [לומר לך שכן] אתה מוצא בראש השנה יושב הקדוש ברוך הוא בדין

- ח. כתיב "חג הסוכות תעשה לך... באספך מגרנך ומיקבך", ולכן אין מסככין אלא בדבר שיש בו שלשה תנאים אלו: א) צומח מן הארץ. ב) שהוא עכשיו כבר תלוש. ג) אינו מקבל טומאה. וכמו פסולת של גורן ויקב שיש בהם דברים אלו^[יב].
- ט. דבר שאינו צומח מן הארץ אפי' שגידולו מן הארץ כמו מיני מתכות שאינם מקבלים טומאה, אין מסככים בהם, אלא צריך שהסכך יהיה מדבר הצומח מן הארץ, כגון ענפי אילן ונסרים של עץ וכו' ואין לסכך בעמודי ברזל ועורות בהמה^[יג].
- י. יכול לסכך בתבן וכן בקש^[יד]. וכן יש להתיר לסכך בסכך לנצח העשוי מנסרים דקים או מקנים שקושרים אותם בחוטים המיוחדים ממין העץ עצמו^[טו], אמנם

עיונים והארות

או ספסל שאין תחתם חלל עשרה טפחים. ועיין ילקוט יוסף (סי' תרכז דף קעח) וירוח לך.

יב. איתא במשנה סוכה (יא). זה הכלל כל דבר שהוא מקבל טומאה ואין גידולו מן הארץ אין מסככין בו וכל דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ מסככין בו. ובגמ' יליף לה למ"ד ענני כבוד מהאי קרא ואד יעלה מן הארץ מה אד דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ אף דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ כשר. ולמ"ד סוכות ממש יליף מקרבן חגיגה יעו"ש. וכ"פ השו"ע (סי' תרכט סעי' א) דבר שמסככין בו, צריך שיהיה צומח מן הארץ, ותלוש, ואינו מקבל טומאה.

יג. שו"ע (שם) אבל דבר שאינו צומח מן הארץ, אף על פי שגידולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה כגון עורות של בהמה שלא נעבדו, שאינם מקבלים טומאה, או מיני מתכות, אין מסככין בהם.

יד. בן פסק מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (סוכות דיני הסכך הלכה כ"ב)

גבה, על כן אינה מפסקת אלא כשגבוהה עשרה טפחים.

ומעיקרא היה נראה שהוא הדין במיטת קומותיים, שאם אין חלל עשרה טפחים בין מיטה למיטה, אפשר לישן במיטה התחתונה, ושרק אם יש חלל עשרה, אין לישן שם. ושעובי המיטה אין מצטרף לשיעור. (וראה בשעה"צ שם ס"ק יא). אולם שוב נראה יותר להחמיר שלא לישן במיטה התחתונה, שכיון שכל ההיתר בשינה תחת המיטה הוא משום שאף שהיא קבועה, אינה עשויה לישן תחתיה אלא על גבה, וא"כ בנידון דידן שהמיטה העליונה עשויה גם לתחתיה, והאהל שעושה ע"י המיטה העליונה וארבעת רגליה הוא גם לאויר שתחתיה, שיהא ריוח של אויר למי שישן במיטה התחתונה, וכיון שכן דמי לקינופות שעשויים לישן תחתיו, ופוסל אף בפחות מ' טפחים.

ותחת מיטה שאין שם חלל עשרה טפחים, מותר לישן, וכפי שמתבאר מדברי השו"ע שם. והוא הדין שאפשר לישן תחת שלחן

הטוב ביותר לסכך בענפי אילן, כי אילן גי' סוכה, ומצוה מן המובחר לסכך בהם, וכאשר מסכך בענפי האילן יכולין כי אילן גי' הוי"ה אדנו"ת. וגם יכולין כי סוכה היא מבחינת אור מקיף הבא מאימא. ומה טוב שישכך בענפי דקל וטז.

יא. אין לסמוך את הסכך ולהעמידו בדבר המקבל טומאה, כגון הצינורות של ברזל שעושים מהם סוכה לנצח ובדיעבד הסוכה כשרה. ומי שיש לו הצינורות הללו יתן עליהם קורות של עץ מארבע רוחות הסוכה ועליהם יעמוד הסכך ויז, שאז נחשבות

עיונים והארות

ובדיעבד הסוכה כשרה. ולחבר דיקטים בדבק שאין גידולו מן הארץ, ולסכך בהם, מותר. ובמעמיד דמעמיד מותר לכתחלה. ולכן המעמיד סכך הסוכה על גבי צנורות של ברזל טוב שיתן נסר של עץ על גבי הצנורות מארבע רוחות הסוכה, באופן שהסכך יתן על הנסר, ואז הוי מעמיד דמעמיד דשרי.

ועי"ש במקורות שכתב וז"ל הנה במשנה (סוכה כא): איתא, הסומך סוכתו בכרעי המטה, כשרה. ר' יהודה אומר אם אינה יכולה לעמוד בפני עצמה פסולה. ובגמרא מ"ט דר' יהודה, פליגי בה ר' זירא ור' אבא בר ממל, חד אמר מפני שאין לה קבע, (פרש"י, לפי שהיא מטלטלת ע"י המטה), וחד אמר לפי שמעמידה בדבר המקבל טומאה. וכתבו התוס' והרא"ש, דבירושלמי משמע דטעמא משום שאין לה קבע, מפני שאין עשרה טפחים מן המטה עד הסכך, ואם יש עשרה טפחים עד הסכך כשרה. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (ס"ס תרל), "שהסומך סוכתו בכרעי המטה, והכרעים הם המחיצות, אם יש בה גובה עשרה טפחים מן המטה לסכך כשרה, ואם לאו פסולה". ומוכח שהוא פוסק כמ"ד מפני שאין לה קבע. (ולא קי"ל כמ"ד מפני שמעמידה בדבר הראוי לקבל טומאה. שאם כן אפילו יש בה גובה י" טפחים פסולה). ומבואר בב"י שהוא משום שכן דעת הר"ף והרא"ש שהעיקר כמ"ד לפי

טו. בן פסק מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (סוכות דיני הסכך הלכה יא-יב) וז"ל הסכך החדש שנקרא "סכך לנצח" שעשוי מעצי דיקטים דקים, וארוגים בחוטי צמר גפן (כותנה), כשר לסכך בו. מחצלת הנעשית בקני סוף, שאינה ראויה לשכיבה, ועשייתה לסיכון או לגידור, אורכה שלשה מטר ורחבה שני מטר, והקנים נקשרים זה עם זה על ידי סיב צמחי או חוטי צמר גפן, מותר לסכך בה הסוכה, ומותר לקושרה בגג הסוכה אל דפנות הסוכה בחוטים העשויים מצמר גפן לבל תעוף ברוח, ושתהיה עומדת על הסכך באופן יציב. עכ"ל. וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ד פכ"ד תשובה יא).

טז. רבינו יוסף חיים בספר לשון חכמים (סי' כט).

והענין לסכך בעצי דקל - לרמזו מה דקל אין לו אלא לב אחד אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים. ועוד דמהדקל יוצא התמר וכתוב צדיק כתמר יפרח.

ומובא על מרן החתם סופר צוק"ל שדרכו היה לסכך הסוכה בלולים.

יז. בן פסק מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (סוכות דיני הסכך הלכה כג) לכתחלה טוב לחוש ולהזהר שלא להעמיד הסוכה בדבר המקבל טומאה, גזרה שמא יסכך בו הסוכה,

הצינורות כמעמיד דמעמיד ואפשר להקל בזה[יח]. אמנם יש אומרים דאין להתיר

עיונים והארות

לעשות כן לכתחלה, ואף על פי שדבר המעמיד ומחזיק את הסכך נסמך על גבי דבר הפסול לסיכוך אין בכך כלום. וכתב עוד (סעי' יג) וכן מותר לכתחילה לחבר כלונסאות הסוכה שהסכך מונח עליה לדפנות הסוכה ע"י מסמרים של ברזל או לקשרן בחתיכות בגדים המקבלין טומאה, כיון שהסכך עצמו מונח על גבי כלונסאות שאינן מקבלין טומאה וכשרים לסיכוך.

יח. כן מפורש בדברי מו"ר (שם) ועיין עליו עוד. ומו"ר הראשל"צ בספר ילקוט יוסף (ס' תרכט עמוד רכז) הביא דברי הגאון הגרש"ז אוירבך בהליכות שלמה (מועדים, הל' סוכה עמ' קלה), דמה שכתב החזו"א להחמיר בזה, הוא תמוה, שמכיון שהאיסור במעמיד אינו אלא משום גזרה, בכה"ג דהוי מעמיד דמעמיד הו"ל גזרה לגזרה, דלא גזרינן, וכמבואר בריטב"א דלא גזרינן במעמיד גזרה לגזרה. וכ"כ הפרי מגדים שהמעמיד על שביר כלים, אף שפסולים מדרבנן, שפיר דמי, וכ"ש כאן וכו'. ולכן העלה להתיר בפשיטות במעמיד דמעמיד. ע"ש. וכן עיקר להלכה ולמעשה. וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה תנינא (סי' נה. ובהוצאת אוצרות שלמה סי' מז אות א), באורך לחזק דעת מרן והגר"א וכל האחר' בענין מעמיד דמעמיד שלא כד' החזו"א, ושכן עמא דבר. עש"ב.

ובן בשו"ת אור לציון (ח"א או"ח סי' מא) השיב ע"ד החזו"א, ושכן המנהג פשוט. ושגם החזו"א לא פסק לאסור במעמיד דמעמיד, אלא שכתב לאותם שנוהגים להחמיר להעמיד בדבר המקבל טומאה, ה"ה במעמיד דמעמיד שמקבל טומאה יש להם להחמיר.

שאין לה קבע. ולכן פסק בש"ע כשני עמודי ההוראה. אלמא דס"ל למרן דלא חיישינן למי שאוסר להעמיד הסכך בדבר הראוי לקבל טומאה. וכן כתב בשו"ת מהרי"ל (סי' קנז), שרוב הגאונים פסקו כרבנן דר' יהודה. [וכן פסקו הרז"ה בעל המאור, וראבי"ה (סי' תרלא), והרי"צ אבן גיאת (בהל' סוכה עמוד פד). וכ"כ בפסקי ר' ישעיה מטראני (סוכה כא: עמוד תקד). וכ"כ בשבולי הלקט (ס"ס שלד). ע"ש]. ואפילו לר' יהודה הא איכא מ"ד שמפרש לדבריו לפי שאין לה קבע, וכתב הרא"ש שאותו טעם הוא העיקר. ולפ"ז מוכח שמוותר להעמיד הסכך בדבר הראוי לקבל טומאה. וכן נ"ל להלכה, וכן נהגו כל רבותינו להקל. ואין בזה ספק. ע"כ. וכן פירש המשנ"ב דברי מרן הש"ע, שאע"פ שמעמיד הסכך בכרעי המטה שראויים לקבל טומאה, לא איכפת לן בזה. שהאיסור על הראוי לקבל טומאה על הסכך נאמר ולא על הדפנות. וגם החזון איש (סי' קמג אות ב) כתב, דמ"ש מרן (סעי' ח) שמוותר לחבר כלונסאות הסוכה במסמרים של ברזל או לקושרם בבלאות שמקבלים טומאה, משום דס"ל שמוותר להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה. ע"ש. לפ"ז מרן מתיר בהדיא להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה.

וב"ב בשולחן ערוך הרב (ס' תרכט סעי' יא) אין מחזיקין ואין מעמידין את הסכך לכתחלה בכל דבר שראוי לקבל טומאה, כגון כסא וספסל גזרה שמא יסכך בהן.

ועוד שם (סעי' יב) אבל אם הסכך מונח על גבי כלונסאות או על גבי יתידות והן מונחים על גבי דבר המקבל טומאה אין בכך כלום, ומותר

בזה, אלא יעמיד קורות בלא שום מסמר ועליהם יסכך ויט].

יב. הסוכה צריכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו, וכתב הרא"ש דהיינו שבעה טפחים על שבעה טפחים וכן פסק מרן, דהיינו חמשים ושבעה ס"מ על חמשים ושבעה ס"מ [כ].

יג. גובה הסוכה צריך להיות לפחות מעשרה טפחים ומעלה ולכתחילה לא יעשה סוכה נמוכה שאין מן הכסא שיושב עליו עד הגג של הסוכה עשרה טפחים, מכיון שיש ספק אם אפשר לברך בכהאי גוונא לישוב בסוכה, לכן ישתדל שלא לעשות סוכה כזו [כא].

יד. דרך הסיכוך להיות קל, כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים, אמנם אם היתה מעובה כמין בית, אף על פי שאין הכוכבים נראים מתוכה, כשרה [כב].

עיונים והארות

ושלחנו חוץ לסוכה ואכל, כאילו לא אכל בסוכה, אפילו אם היא סוכה גדולה, גזירה שמא ימשך אחר שלחנו. מו"ר הראשל"צ (ילקו"י סי' תרלד הלכה ד)

כא. שו"ע (סי' תרלג סעי' ח) סוכה שאינה גבוהה עשרה טפחים, פסולה. והטעם הוא לפי שפחות מעשרה זה נקרא דירה סרוחה ואין אדם גר בדירה סרוחה, ובעיני תשבו כעין תדורו. ועיי' ילקוט יוסף (מועדים דיני הסכך והדפנות סעי' ג').

כב. שו"ע (סי' תרלא סעי' ג). ועיי' מג"א (סק"ב) שכתב דדעת הלבוש לפסול כשאין המטר יכול לירד בה. ועיי' משנה ברורה (סק"ו) שכתב בדיעבד כאשר אי אפשר ליטול קצת מהסכך מפני איזה סיבה, יש לסמוך על המכשירין. מו"ר הראשל"צ (ילקו"י סי' תרלג סעי' ח)

יט. כ"ב הפמ"ג (מש"ז ס' תרמג סק"ד) ראיתי לסדר כאן דין הכשר סוכה בלי פקפוק כלל להיות כשירה על פי מנהג וותיקין וחסידיים וכו' אם הניח כלונסות וחברו במסמרים ואי אפשר בזולתם, יש לומר הוה מעמיד בפסול. ועיי' באיש מצליח על המשנה ברורה (ס' תרכט ס"ק כב בהערה 5) שכתב וז"ל ובדעת מרן נראה שהעיקר להקל בזה אפי' לכתחילה, אלא שלמעשה נכון להחמיר שלא להעמיד בדבר המקבל טומאה באמצע הסוכה, אבל בדפנות יש להקל, ועיי' מ"ש בהערה בסוף הספר.

כ. שו"ע (ס' תרלד סעי' א) סוכה שאין בה שבעה על שבעה, פסולה. והטעם מבואר במגן אברהם (סק"א), לפי שדרך סעודתן בהסיב' ואין אוכלי' זקופים ויושבים כמונו לפיכך צריך שבעה על שבעה שיהא בה ראשו ורובו ושולחנו. ועוד שם (סעי' ד) מי שהיה ראשו ורובו בסוכה,

- טו. בתחילה צריך לעשות את דפנות הסוכה כהלכתם, ורק אח"כ להניח הסכך על הסוכה, אבל לא יסכך ואח"כ ישים הדפנות משום דהוי תעשה ולא מן העשוי [כג].
- טז. נהגו לקשט הסוכה בכל מיני קישוטים וציורים יפים ותמונות של גדולי ישראל, כמ"ש "זה אלי ואנוהו" התנאה לפניו במצות, סוכה נאה, ולולב נאה וכו' [כד].

עיונים והארות

המצוה ושתהא דירתו ערבה.

וב"ב בספר חסידים (נדפס שנת תרס"א, עמ' 10): "זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות, ולא לשם גסות, והוא הדין בכל המצות כגון שתעשה וכו' סוכה נאה, ותעטרה בסדינין המצויינים, ותלה בה כל מיני פירות שתוכל למצוא, והכל לשם שמים ומאהבה, ולא על מנת לקבל מנה ופרס".

ומ"מ יש לזוהר שלא יעשה צורת אדם בולט וכד' שבזה יש איסור ולא דלא תעשה לך פסל ומסכה וכו' וכבר הזהיר בעל היערוות דבש (דרוש ב) וכתב וז"ל: מאוד יש לאדם להזהר מבלי להיות בתוך ביתו פרצוף וצלם בצורה בולטת, ואפילו צורה מצויירת בכותל יש להזהר, כי אין לך צלם ודמות דלא שריא ביה רוח רעה, ובעונותינו הרבים רבו כעת, ביחוד בארץ אשכנז, אשר למדו ממעשה עמים ובתיהם מלאים צורות פסל ומסכה, ורובן בצורה בולטת תבנית אדם ורמש צפור חית ארץ, ומלבד שהוא אסור על פי הדין, ובפרט בצורת אדם הבולטת, ורוב כלים מנחושת וכסף הכל עליו פני אדם, כאשר יעשו האומנים אשר לא מבני ישראל המה לציור ופאר, מלתא דלדידהו לית ביה מומא, ולדידן עם קדוש לה' מום עור ופסח מחבלים ומשחיתים 'ביאו הבית, ואלמלא נתנה רשות לעין לראות, היו חרדים ולא היו יודעים מה לעשות לרוב פחד. עכ"ל.

נג. מבואר ברמ"א (סוף סי' תרלה) שאסור לעשות את הסכך קודם עשיית הדפנות, כיון שיש בזה משום תעשה ולא מן העשוי, ומביא המשנ"ב (סק"י) מחלוקת אחרונים לעניין דיעבד, ומכריע כדעת הט"ז (סק"ד), הלבוש (סק"ד) והאליה רבה (סק"ד) שאפילו בדיעבד הסוכה פסולה. אולם דעת מורן מופת הדור הגר"ע יוסף זצוק"ל (חזו"ע סוכות עמ' ל"ח) כהכרעת הב"ח (ס"ב) והברכי יוסף (שם סק"ב) שבדיעבד הסוכה כשרה. ועי' שו"ת אור לציון (פכ"ו תשובה ח).

נד. ובגמ' (סוכה י:), איתא, איתמר נויי סוכה. ופרש"י נויי סוכה, סדינין הפרוסין תחת סכך לנוי.

וכתב השל"ה (סוכה, עוד השלום) נראה שהיה מנהגם כן לחבב הסוכה וכו' וכל המרבה הרי זה משובח. וכ"כ בסדר היום (מצות סוכה) מדקדקים לנאותה בכל דבר נאות לה, וזה עיקר כל המצוה שיהיה האדם שמח וטוב לב ליזכות בעשייתה, עד שמפני כך עושה בה תוספת טובה יותר ממה שנצטוו מפני חבוב המצוה ובזה יש לו שכר אחר נוסף על שכר עשייתה.

וב"ב הרשב"א בתשובותיו (ח"א סי' נה) שאין אילו וכו' אלא להתנאות ולהנעים עליו ישיבת סוכה ומצוה. ולא עוד אלא שהוא מצוה מן המובחר להעלות שם כליו הנאים לחבב את

יז. מותר לתלות רמונים, ענבים, ושאר מיני מאכל, בסוכה ובסכך, לנוי או לסגולה ולרפואה, בתנאי שיהיה פחות מארבעה טפחים בינם לבין הסכך, שאז בטלים לגבי הסכך ובה).

יח. פירות ושאר מיני אוכלים שתלו אותם בסוכה לנוי אסור ליהנות מהם עד מוצאי שמחת תורה, ואפילו אם נפלו מן הסוכה אסור ליהנות מהם, ובשבת וביו"ט אסורים בטלטול משום מוקצה (וכו), ויש מתירים ליהנות מן הפירות אם מתנה על נוי הסוכה קודם שקיעה של יו"ט ראשון לאכלם מתי שירצה (כו), אמנם בגוף הסוכה לכ"ע לא מועיל שום תנאי ליהנות ממנה, ולכן אסור ליטול מהסוכה אפילו קיסם לחצוץ בו שיניו (כח).

עיונים והארות

ומיני בשמים ורוצה להריח בהם בעודם תויים בסוכה, שרי וכדברי הרמ"א שהובאו לעיל. וכ"פ בשעה"צ (סי' תרלח ס"ק ל) בשם ביכורי יעקב. ועיין במ"ב הוצאת דרשו (שם הערה 15 ד"ה ועצי בשמים) שכתבו בשם הגר"נ קרליץ שאסור להריח בשמים אלו מפני שהוקצו למצותן. ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני נוי סוכה הלכה טו) פסק כדעת הביכורי יעקב דאם הניח הדסים או בקבוק בושם וכד' שרי להריח בו.

כו. שו"ע (שם) ואם התנה עליהם בשעת שתלאם ואמר: איני בודל מהן כל בין השמשות של ח' ימים, הרי זה מסתפק מהם בכל עת שירצה, שהרי לא הקצה אותם, ולא חלה עליהם קדושת הסוכה ולא נחשבו כמותה, ודוקא שמתנה בזה הלשון, אבל אם אמר: אני מתנה עליהם לאוכלם כשיפלו, אינו כלום. ואם אמר: אני מתנה עליהם לאכלם אימתי שארצה, מהני, שגם בין השמשות בכלל.

כח. שו"ע (שם סעי' א).

כה. ב"ב בבביתא (סוכה י). סיככה כהלכתה ועיטרה בקרמין ובסדינין המצורין, ותלה בה אגוזין, שקדים, אפרסקין ורימונים, פרכילי ענבים ועטרות של שבולין, יינות שמנים וסלתות.

ומנהג זה נזכר ברמ"א (סי' תרלח סעי' ב) אם סכך בהדס או תלה בסוכה אתרוג לנוי, מותר להריח בו. ועי' רמ"א (סי' תרכז סעי' ד) וכה"ח (שם ס"ק כא) ואור לציון (פכ"ג תשובה ב).

כו. שו"ע (סי' תרלח סעי' ב) אוכלים ומשקים שתולין בסוכה כדי לנאותה, אסור להסתפק מהם כל שמנה, אפילו נפלו. וכתב בט"ז (סק"ג) אין נאותין מהם לדבר אחר... משום שבזה תבטל קדושתה. ובשולחן ערוך הרב (שם סעי' ו) כתב מפני שהוא ביזוי למצוה כשמסתפק מנויה.

ומ"מ אם מסתפק בזה שלא בדרך ביטול כגון לסמוך עליה או להניח עליה שום דבר כתב הט"ז דשרי ואין איסור בדבר כיון שעדיין קדושתה עליה, ולפ"ז יוצא שאם תלה הדסים

יט. ירדו גשמים בסוכה ורוצה להסיר הנוי סוכה שתלה שרי ואפי' אם לא התנה מעיו"ט, ודוקא בחולו של מועד, אבל ביו"ט ושבת אסור משום מוקצה ובטל.

כ. מצוה לרחוץ כל גופו בחמין ולטבול במקוה לכבוד יו"ט, כמו שאמרו חז"ל חייב אדם לטהר את עצמו ברגל [ל].

כא. מהרח"ו זצ"ל היה מחלק קופה לעניים בערב סוכות ויש בזה טעם נכון לפי סודן של דברים. ולכן יש להרבות בצדקה בערב סוכות [לא].

עיונים והארות

מעות לעניים בערב סוכות דוקא. ובספר קדושת ציון (חלק א, עמ' קנז) כתב, ידוע מכ"ק אא"ז הגה"ק מצאנז זי"ע, שבערב סוכות פזר נתן לאביונים בהפלגה יתירה, ופעם אחת חילק בערב סוכות ח"י מאות רובל כסף.

בזוהר הקדוש (קג ב, ד"ה רבי) כתב [מתורגם ללה"ק], וצריכים לשמח את העניים, והטעם משום שחלקם של אלו האושפיזין שהזמין שייכים לעניים, והאיש היושב בצל הזה - צל האמונה בסוכה, וזימן את האושפיזין עליונים ואינו נותן להם חלקם מן הסעודה, והיינו לעניים, אזי כל האושפיזין עומדים ממנו, ואומרים (משלי כג, ו) "אל תלחם את לחם רע עיך", נמצא שהשלחן הזה שערך הוא שלו, ואינו של הקב"ה, אוי לאותו האדם בשעה שאלו אושפיזין דמהימנותא עומדים מעל שולחנו.

ובן מבואר בספרי האריז"ל, וז"ל בספר פרי עץ חיים (סוף שער חג הסוכות), ויהיו עניים מאוכלי שלחנו, כי חלק האושפיזין צריך לתת לעניים, כי זה תאוות צדיקים שעניים יאכלו חלקו.

והרמב"ם (פ"ו מהלכות יו"ט הי"ח) כתב, חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים, אבל מי שנועל דלתות

כט. כ"פ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (סוכות דיני נויי סוכה הלכה יז) וכתב שם הטעם הוא מפני הא דכתב שו"ע הגר"ז דמנהג העולם לתת נוי סוכה וכד' ולהסירם מפני הגשמים והגנבים וכיון שכן הוא אף שלא התנה שרי להסירם. וכ"פ הגרש"ז אויערבך. אמנם דעת מורנו האול"צ (ח"ד פכ"ח תשובה ב) שכל שלא התנה אף אם יורדים גשמים אין להסירם ועי"ש בביאורים לתשובה מש"כ בזה.

ל. גמ' (ראש השנה טז:) אמר רבי יצחק חייב אדם לטהר את עצמו ברגל.

וכתב במטה אפרים (ס' תרכה סעי' יד) מצוה לרחוץ בערב יום טוב פניו ידיו ורגליו בחמין וכו' ומכל שכן אם יוכל לרחוץ כל גופו בחמין כמו בערב שבת. ומצוה לטבול במקוה גם כן כדי לטהר עצמו ברגל וכו', ויכוין בשעת טבילה שהוא טובל לכבוד הרגל, ולהמשיך עליו קדושת היום בשמחה וטוב לב, ואף מי שאינו טובל בכל ערב שבת, חייב לטבול עצמו בכל ערב הרגל.

לא. כתב הרב בעל התניא בסידורו (פר"ח, שער הסוכה), עיקר השמחה לשמח לזולתו דוקא, כמו העושה חתונה לבנו שמשדל לשמח אחרים דוקא, ולא שישמח הוא לבד, על כן צריך לפזר

הלכות ישיבה בסוכה

- א. בערב חג הסוכות מחצות ואילך לא יאכל פת יותר מכביצה, כדי שיאכל בלילה לתיאבון, כי האכילה בלילה הראשון דאורייתא [לב].
- ב. יקדש רק כשיהיה לילה ודאי, ויש מחמירין לחזור ולאכול כזית פת לאחר שעה וחומש מהשקיעה, כדי לצאת ידי חובה גם לפי דעת ר"ת [לג].
- ג. יש להדליק הנרות של יום טוב בתוך הסוכה [לד]. ואם הסוכה היא קטנה וירא מפני דליקה, צריך להניחה חוץ לסוכה, ויש שכתבו שיניחנה בבית באופן שיאור דרך החלון לתוך הסוכה [לה].

עיונים והארות

חג הסוכות, שהיא חובה, צריך לאכול אותה אחר שיהיה לילה ודאי דהיינו אחר צאת הכוכבים, ואפילו התפלל ערבית מבעוד יום, וקיבל עליו תוספת יום טוב, לא יאכל עד שתחשך, כי קיום המצוה צריך להיות בלילה. ויאכל את כזית הפת בסוכה, קודם חצות הלילה, ואם נאנס ולא אכל הכזית קודם חצות הלילה, או שירדו גשמים ולא פסקו אלא אחר חצות הלילה, יאכל אחר חצות הלילה אבל לא יברך "לישב בסוכה" אלא אם כן אוכל יותר מכביצה פת.

לד. שו"ע (סי' תרלט, סעי' א): "המנורה בסוכה". וכן כתב במטה אפרים (סי' תרכה, סעי' לג) הנשים מדליקין הנרות בסוכה, לכבוד יום טוב.

לה. שו"ע (שם) ואם היתה סוכה קטנה, מניחה חוץ לסוכה. והמגן אברהם (שם, סק"ב) מפרש, שלא תדלק הסוכה ויתבטל ממצותה. והשלחן ערוך הרב (שם, סעי' ג) מוסיף, אם הסוכה קטנה בענין שיש לחוש שמא יתקרב הנר לדפני הסוכה או להסכך, ותאחז בהן האור ותשרף סוכתו, צריך להניחה חוץ לסוכה. וכתב בשער הציון (סי' תרלט, סק"כ), יעמידנה דרך חלון הבית שיאור להסוכה.

חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו.

לב. כ"ב הרמ"א (ס' תרלט סעי' ג) ולא יאכל ביום מחצות ואילך, כדי שיאכל בסוכה לתאבון (מהרי"ל), דומיא דאכילת מצה. וכתב המשנ"ב (ס"ק כז) האחרונים הסכימו לדינא דאינו אסור כי אם מתחלת שעה רביעית אחר חצות היום. וכ"פ מו"ר מופת הדור (שם דיני ישיבה בסוכה הלכה ח) דמשעה עשירית ומעלה לא יאכל פת כדי שיהיה תאב לאכול.

ומותר לאכול מיני תרגימא כגון פירות ירקות ודגים, אף אחר שעה רביעית, אבל לא ימלא כריסו מהם. (עי' שו"ע ס' תעא סעי' א, ומג"א סק"ב).

וכתב לקט יושר בשם רבו התרומת הדשן (עמ' 144): אחד מן הגדולים לא היה ישן בערב סוכות בצהריים כבשאר הימים, כדי שיוכל לישן בסוכה בלילה לתיאבון, כי השינה בסוכה קובע עיקר הדירה.

לג. כ"ב מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (שם הלכה ד) וז"ל אכילת כזית פת בסוכה בליל

- ד. כל פעם כשמקדש יברך לישב בסוכה לאחר ברכת הקידוש, ובליל א' לאחר ברכת לישב בסוכה יברך שהחיינו כיון שברכת שהחיינו חוזרת על קידוש היום ועל מצות סוכה ולחן. ובזמן שאין קידוש יברך לכתחילה לישב בסוכה קודם ברכת המוציא ולחן, ובכל פעם שמברך לישב בסוכה יברך מעומד ואח"כ ישב.
- ה. אם שכח ולא בירך קודם אכילה יברך כל זמן שלא סיים אכילתו ולחן.

עיונים והארות

דאף אם טועמות מן היין יכולות לענות אמן ועיי"ש בביאורים.

לו. **בא"ח** (שם אות ה) בכל עת שיש קדוש יברך לישב בסוכה אחר ברכת קידוש, ובעת שלא יש קדוש יש נוהגין לברך לישב בסוכה קודם ברכת המוציא אחר ברכת נט"י, ויש נוהגין לברך ל"ב אחר ברכת המוציא קודם שיאכל, ואין חשוב הפסק דהוי כגביל לתורי, ואנחנו בביתנו מזמן עט"ר הרה"ג מו"ר זקני רבינו משה חיים ז"ל מנהיגנו לברך לישב בסוכה קודם ברכת המוציא וכן עיקר. ובכל פעם שמברך לישב בסוכה יברך מעומד ואח"כ ישב וכנז' באחרונים.

לח. **בא"ח** (שם אות ה). אם שכח ולא בירך קודם אכילה יברך כל זמן שלא סיים אכילתו. ואפי' אם רק אוכל לקינוח סעודה או שרוצה לשתות בלבד בסוף סעודתו, וכ"פ בחזו"ע, ודעת הגרב"צ דאם רק רוצה לשתות לא יברך לישב בסוכה.

ואם הוא מסופק אם בירך או לאו כתב הבא"ח (שם) שלא יברך, ואם ירצה לברך בהמ"ז כדי שיטול ידיו ויברך לישב בסוכה ויאכל הרשות בידו, ואין בזה חשש גורם ברכה שאינה צריכה. ודעת מו"ר מופת הדור (שם דיני ישיבה בסוכה הלכה לב) דאין לו לברך ברהמ"ז כדי לטול ולברך שוב דגורם לספק ברכה שאינה צריכה.

לו. **כ"פ** שו"ע (ס' תרמג סעי' א) סדר הקידוש: יין, קידוש וסוכה ואח"כ זמן. וכתב המשנ"ב (סק"א) שא"א לברך על הסוכה קודם שיברך על קידוש היום. שהרי מתחלה נתקדש היום ואח"כ נתחייב לישב בסוכה. וכתב עוד (סק"ט) הטעם שמברכים לישב בסוכה בשעת קידוש, דאז הוא זמן התחלת הסעודה (דמקודם אין רשאי לאכול) ושייך אז לברך ברכת הסוכה.

וכתב הבא"ח (פרשת האזינו אות ד) ובליל ראשון יברך לישב בסוכה ואח"כ שהחיינו, כי ברכת שהחיינו קאי על הסוכה ועל קדוש יום טוב, אבל בליל ב' יברך שהחיינו ואח"כ לישב בסוכה:

וכתב המשנ"ב (ס"ק ב) אם לא בירך זמן בלילה יוכל לברך כל שבעה ואפילו בלא כוס דזמן יכול לומר אותו אפילו בשוק (גמרא).

ואשה ששומעת ברכת "לישב בסוכה" מפי בעלה, בעת הקידוש, לא תענה אמן אחריו, כי אין ברכה זו שייכת לה, והוי הפסק בין ברכת בפה"ג של הקידוש לטעימה שלה, הילכך תענה אמן רק בהרהור. וה"ה אם ברכו שהחיינו בעת הדלקת נרות לא תענה אמן על ברכת שהחיינו בקידוש ורק תהרר בלבד. כ"כ מו"ר מופת הדור בחזו"ע (דיני ישיבה בסוכה הלכה יט) ודעת מורנו הגרב"צ (אול"צ ח"ד פ"ל הלכה א)

- ו. כשמברך לישב בסוכה יכוון לפטור הישיבה והשינה, כי מעיקר הדין היה צריך לברך גם עליהם ולטו].
- ז. בלילה הראשון של חג הסוכות יאכל הכביצה הראשון בלי הפסק דיבור [מ], וטוב שלכתחילה יאכלנו בלא שום תערובת לפת [מא], וכן יש להקפיד ולאכול הכזית תוך ארבע דקות. ואם קשה לו אפשר להקל עד שבע דקות וחצי [מב].
- ח. בכל לילה יעמוד בפתח הסוכה ויאמר לשם יחוד קב"ה וכו' הריני בא לקיים מצות עשה של ישיבת סוכה כמו שכתוב "בסוכות תשבו שבעת ימים" וכו' "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" וכו'. ואח"כ יאמר עולו אושפזין עילאין קדישין וכו' כמסודר במחזורים [מג].

עיונים והארות

אפילו בכלי ראשון, דדוקא במצה אין יוצאים ידי חובה במצה מבושלת דבעינן טעם מצה וליכא, אבל לחם מיהא שפיר מקרי.

מב. מטה אפרים (סי' תרכה, סעי' נב), אכילה זו שרוצה לצאת בה ידי חובת מצות אכילה בסוכה... צריך לזהר שלא ישהה מתחילת האכילה עד גמור האכילה יותר מכדי אכילת פרס. ובספר שיעורין של תורה (שיעורי המצות אות ל) כתב דלכתחילה בכל אכילת מצוה, נכון לכתחילה להחמיר לאכול בתוך שני דקות, ועל כל פנים לא יותר מארבע דקות.

וב"פ מו"ר הרשל"צ בספרו ילקוט יוסף (סי' תרלט הלכה ט) וז"ל, צריך לאכול את כזית הפת שבסוכה בלי הפסק ושהיות ביניהם, כי צריך שיאכל הכזית בכדי אכילת פרס, שהוא שיעור מאכל שלש ביצים, [כשש דקות עד שבע דקות וחצי].

מג. איתא בזה"ק (פרשת אמור דף קג:) וז"ל: תא חזי בשעתא דבר נש יתיב במדורא דא דצלא דמהימנותא, שכינתא פרסא גדפאה עליה מלעילא, ואברהם וחמשא צדיקייא ודוד מלכא

לט. אליה רבה (סי' תרמג, ס"ק ד), כתב של"ה טוב לאדם כשיברך לישב בסוכה, שיכוין לבו לפטור השינה והטיול, וכל מה שישתמש בה עד אכילה אחרת.

מ. כף החיים (סי' תרלט, "סק נ), אין להפסיק בדיבור מתחלת אכילת המוציא עד תשלום אכילת כביצה.

ובלילה הראשונה שיש חיוב לאכול פת מגזירת שוה מט"ו ט"ו מחג המצות, הקפיד רבינו [הרה"ק רבי יצחק מאמשינאווי זי"ע] שלא להפסיק בדיבור עד שגמור לאכול יותר מכביצה, וכן לא טבל פרוסת המוציא בדבש, ולא שתה כלום עד שגמור האכילה. (פניני מנהגים סוכות בכ"י)

מא. כ"ב מו"ר מופת הדור בשו"ת יחווה דעת (ח"ד ס' לז) והטעם שראוי ונכון לכתחלה לאוכלו בלי שום לפת, שהוא כמו הכזית מצה שאוכל בליל פסח, למדנו בגזרה שוה ט"ו ט"ו לכאן. וכן פסק הגאון ר' אליהו רגולר בשו"ת יד אליהו (פסקים סי' כג). ויוצאים י"ח בפת הטבולה במרק חם, שכאן אין לחוש לבישול הפת

עיונים והארות

לתלוש בעצמם ענפי אילנות לסכך, כשהתחילו לנטות צללי ערב, חששו לבל יחללו יום טוב, תלוש את הענפים בפיהם ובשיניהם, ועשו להם על ידי כך חבורות ופצעים רבים בפיהם ובשפתיהם, ונעשה מזה רעש גדול בשמים, ויצא הפסק למעלה, שאברהם אבינו הראשון משבעת האושפזין ילך אל סוכתו של העני ויראה את פניו. ויהי בליל התקדש החג ראה העני והנה איש אחד עומד בסוכתו, חשב שבודאי זהו עני שרוצה לאכול סעודת יום טוב, ויאמר לו: הנה אנכי הנני בעצמי איש עני ואין כל מאומה אצלי, אבל איעצך ללכת אל הגביר השוכן מול ביתי ובוודאי שתשיג שם לאכול לשובע. והאיש השיב לו: לא באתי לאכול מלחמך ולא לקחת מאתך מאומה, אנכי אברהם אביר, ובאתי לסוכתך שתראה את פני, בשכר מצות סוכה שקיימת במסירות נפש וביסורים, ותיכף נעלם האיש ואיננו.

ועוד בזוהר הקדוש (אמור, דף קג:) כתב, צריך האדם לשמוח בכל יום ויום בפנים מאירים עם אושפזין אלו.

וכתב על זה בספר ראשית חכמה (שער האהבה, פרק י'): "דקדק מורי ע"ה במה שאמר 'בכל יומא', ולא אמר דרך כלל בשבעה יומין אלקין, להראות שבכל יום ויום צריך שיהיה שמח שמחה בפני עצמו, שהרי הז' ימים הם ז' אושפזין, נמצא שבכל יום ויום יש לו אושפזא בפני עצמו, וצריך להראות לו שמחה".

ז"ל השל"ה (מס' סוכה, ד"ה כשהוא): "כתב הזוהר בעי בר נש למחדי... הרי שאסור להיות לו פנים עצובות, וקל וחומר משהו כעס חלילה.

שוין מדוריהון עמיה, הדא הוא דכתיב "בסוכות תשבו שבעת ימים", ובעי בר נש למחדי בכל יומא ויומא באנפין נהירין באושפזין אלן דשריין עמיה, כי הא דרב המנונא סבא כד הוה עייל לסוכה הוי חדי וקאים על פתחא דסוכה מלגיו ואמר נזמן לאושפזין וכו' יעו"ש.

וכתב ע"ז היסוד ושורש העבודה (שער יא, פרק ג), דמבואר בספרים דלשון מאמר הזוהר הק' הנ"ל, יוצא שאם האדם לא יזמין הני אושפזין קדישין בפיו, אף אם הוא צדיק גמור, אינם באים בסוכתו כלל, שצריך להזמין אותם דוקא, ולקרוא אותם כל אחד בשמו.

ומה שאומרים לשון זה בארמית ולא בלה"ק כתב בספר יוסף את אחיו (מערכת א, אות ו) שהוא עפ"י מה שכתב בספר הפרדס לרש"י (ליקוטים, אות כט) וז"ל, ומפני מה נוהגין לומר 'הא לחמא עניא' בלשון ארמית ולא בלשון קודש, מפני המזיקין", עד כאן לשון ספר הפרדס. ומוסיף על זה הגר"י, "נראה לי, דזהו הטעם דתקנו רז"ל בחג הסוכות, תוך הסוכה בלילי חג הסוכות "עולו אושפזין עלאין" בלשון תרגום, כדי שלא יבואו המזיקין גם כן לאכול בסעודה בסוכה ויזיקו חס ושלום בסעודה, והוי ט"ו ט"ו מחג המצות, וכיון שאינן יודעין לשון ארמית, אינן באין.

ובספר ליקוטי ישרים (עמ' רג) מובא סיפור שרגיל היה הרה"ק משינאווא זצוק"ל לספר בחג הסוכות, "באחד הכפרים דר איש עני, האיש היה פשוט מאוד אבל ירא שמים, פעם בערב סוכות הוצרך לסכך על הסוכה, ולרש אין כל במה לקנות סכך. הלכו הוא ואשתו היערה

ט. טוב לשים כסא לשבעת אושפיזין עלאין קדישין, ויפרוס עליו מפה יפה, ויאמר בפיו זה הכסא לכבוד שבעה אושפיזין עילאין קדישין, כמו שעושין ביום המילה כסא לאליהו הנביא זכור לטוב [מד].

י. יש נוהגים להדליק נר מיוחד בכל לילה לכבוד שבעת האושפיזין, בליל א' יאמר הריני מדליק נר זה לכבוד אברהם אבינו ע"ה וכו'. ויש נוהגים להדליק כל לילה שבעה נרות לכבוד השבעה אושפיזין, וכל אדם יעשה כמנהגו, וקודם שידליק הנר יאמר הלשם יחוד כמובא בספר סוכת רחמים ושלום [מה].

יא. בכל לילה ישלח קערה עם תבשיל חשוב לאיזה עני בן טובים, או יזמין אצלו העני לסעוד בביתו. ובלילה הראשון יאמר זו הסעודה שאני נותן, לכבוד אברהם אבינו ע"ה וכו'. ויש נוהגין לתת במקום סעודה בכל יום סכום כסף הגון כדי שיוכל העני לקנות צרכי סעודתו. ואפשר ליתן בערב חג הסוכות כל הסכום לכל ימי החג כולם, וקודם לכן יאמר לשם יחוד כמובא בספר סוכת רחמים ושלום [מו].

עיונים והארות

אצלו, או ישלח לו לביתו, ובליל א' יאמר: "זה הסעודה שאני נותן לעני הוא לכבוד אברהם אבינו ע"ה, לתקן את שורש מצוה במקום עליון... ובליל ב' יאמר: לכבוד יצחק וכו'.

וב"ב בבא"ח כתב (שם אות ט) בכל לילה ישלח קערה תבשיל לאיזה עני והוא חלק שבעה אושפיזין קדישין.

ובפלא יועץ (ערך סוכה) כתב, חיובא רמיא ליתן לעניים חלק האושפיזין... ואם לא יוכל לעשות זאת, לפחות יפריש ממונו לצדקה בערב הרגל על כל סעודה, ויאמר בפה מלא: "זה אני נותן בשביל חלק אברהם אושפיזא קדישא, וזה אני נותן וכו'. ובספר מועד לכל חי (סי' כה, אות מב) כתב, הנזהר בזה מובטח לו שיהיה לו שנה מבורכת ומוצלחת.

מד. עבודת הקודש (מורה באצבע, אות רפט), ילך לסוכה, ויצוה להביא כסא ומעיל מפואר על גבה, לזכר ז' אושפיזין עילאין קדישין.

מה. בפרי עץ חיים (שער חג הסוכות, סוף פג), וטוב להדליק שבעה נרות, נגד שבעה צדיקים הבאים בסוכה, אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף, דוד.

מו. זוהר (ח"ב פח, ב) [מתורגם ללה"ק], אם הוא שמח בסעודתו לבדו ואינו נותן לאכול לעניים עונשו גדול, כי הוא לבדו שמח ואינו משמח לאחרים, ואילו בשבת אם הוא שמח לבדו בסעודתו, אף על פי שאינו נותן לאכול לאחרים, אין נותנים עליו עונש כל כך כמו על שאר הזמנים והחגים. וכתב הכה"ח (סי' תרלט, ס"ק י), לכן בכל לילה יזמין אצלו עני בן טובים לסעוד

יב. יזהר ללמוד משניות מסכת סוכה בכל לילה, בכל ימות החג בתוך הסוכה, ויש בה חמשה פרקים כנגד חמשה חסדים (וכללותם וכללות כלולתם) הנכנסים בימי חג הסוכות [מז].

יג. ראוי לכל ירא שמים שלא לדבר בתוך הסוכה דברים בטלים אלא אך ורק דברי תורה וקדושה [מח], כי מצות סוכה היא קדושה גדולה שאפי' על עצי הסוכה חלה קדושה ואסורים כל שמונה. וצריך לישב בה באימה וביראה בבושה ובענוה, ולא יכניס לתוכה גוים כי אז הקדושה בורחת והשבעה אושפזין מקפידים עליו [מט].

יד. אם שכח לומר יעלה ויבא בברכת המזון בליל חג הסוכות, אם חתם בונה ירושלים, יאמר שם באותו מקום ברוך אתה וכו' אשר נתן מועדים לשמחה וכו'. ואם נזכר

עיונים והארות

ידבר בסוכה. כן כתב במהרי"ל שאדם המספר עם חבריו, יספר עמו בסוכה (הובא בט"ז ס' תרלט סעי' א). והמשנה ברורה (שם, סק"ב) מוסיף, אם ירצה לספר עם חבריו יספר בסוכה, דסוכתו צריך להיות כביתו בכל השנה.

וביוסף אומץ (סי' תתרכב) כתב, חיוב סוכה אינו דוקא אלא על האכילה, רק כל המחמיר להיות עיקר ישיבתו בה ללמוד ולשאר עסקיו, הוא משובח, שעיקר מצותה שישבתה תהי' קבע ועיקר, וישיבת ביתו תהי' עראי, ואפילו סיפור שמועות ושחוק בעי סוכה.

מט. ובש"ך על התורה (פר' אמור, ד"ה סוכה סמ"ך וכו') הפליג בחומר הדבר וכתב, ולא יכניס לתוכה עובד גלולים שהסוכה צלא דמהימנותא ועובד גלולים לית ליה מהמנותא, ואז בורחת הקדושה ושבעה הצדיקים מקללים קללות נמרצות... וכמה בני אדם חושבים שיושבים בצל סוכה והם חוץ ממנה, שמי שהוא אזרח ושרשו וענפיו מישראל, ומכין לישב בצלא דמהמנותא, סוכה קולטתו, ואם לאו סוכה פולטתו.

מז. בא"ח (שם אות ז) ויזהר ללמוד משנה מסכת סוכה בכל לילה בכל ימות החג בתוך הסוכה.

מח. בספר זכור לאברהם (ח"ג, עמ' רח) כתב: נשאל מרבינו [הרה"ק מתולדות אהרן זצוק"ל] בכוונת דברי השלה"ק שכתב ליזהר שלא לדבר דברים בטלים בסוכה, ולכאורה מה חידש בזה, הלא אחז"ל ודברת בם ולא בדברים בטלים, וזה שייך כל השנה, והשיב כי כוונתו של השלה"ק לאו בדברים בטלים דוקא, אלא אפילו דברים שיש בהם ממש וצורך, כגון דיבורי חול הנצרכים לו, נמי ימנע מלדבר בסוכה. ובחזו"ע כתב (שם הלכה יח) והמשתדל שלא לדבר בסוכה כי אם דברי תורה השי"ת ישפיע עליו שפע קדושה וטהרה משבעה אושפזין עלאין קדישין ולהצליח בכל דרכיו.

ויבורני שהבא סאלי האדמו"ר רבי ישראל אביחצרא היה נזהר לדבר בסוכה רק לשון הקודש כי כל השנה היינו באים אליו היה מדבר בערבית ובסוכות בסוכה רק לשון הקודש. אמנם יש שכתבו שאם רוצה לדבר עם חבריו

כשאמר ברוך אתה ה' לפני שיחתום בונה ירושלים יאמר למדני חוקיך ויחזור לומר יעלה ויבא, ואם כבר התחיל ברכת הטוב והמטיב חוזר לראש ברכת המזון אבל למחרת ובשאר ימות החג אינו חוזר [ג].

טו. אין ישנים אפי' שינת עראי חוץ לסוכה [נא], ולכן מי שרואה את חברו מתנמנם צריך להעירו [נב]. והמצטער מפני הריח או יתושין או מהצטננות פטור מן הסוכה [נג], אבל מי שמצטער מחמת שישינים בסוכה הרבה אנשים ואינו יכול

עיונים והארות

והולך, באשר ימצא כפי זכותו וכפי הכנתו ועסקו בתורה, כי אם הוא זכאי יעלה מעלה, ואם לאו ירד מטה מטה בקליפות, וכדי שיהא נשמר האדם מזה, אין ראוי לישן כלל חוץ לסוכה, שלא ידבק בקליפות, ויהיה כל השבעה ימים בקדושה, ובזה יהיה נעזר לקיים מצות השי"ת כל השנה.

נב. כ"ב הבא"ח (ש"א, פר' האזינו, אות ח), אפילו שינת עראי אסור לישון חוץ לסוכה, לפיכך אם רואה אדם חברו מתנמנם בעת קריאת ספר תורה וכיוצא בו, צריך לעורר אותו. ע"כ. ומשמע דחייב לעוררו. ועי' למו"ר מופת הדור (שם דיני השינה בסוכה הלכה ה) שכתב דטוב להקיצו ולעוררו בנחת שילך לישן בסוכה, ועי"ש שהאריך והרחיב בזה ותר"ן.

נג. שו"ע (סי' תרמ סעי' ד) מצטער פטור מן הסוכה. ובשלחן ערוך הרב (סי' תרמ סעי' ה) מבאר הטעם, לא חייבה תורה לישב בסוכה אלא כדרך שדר בביתו כל השנה, לפיכך מי שהוא מצטער בישיבת הסוכה, וכשיצא ממנה ינצל מן הצער, פטור מן הסוכה, שאף בכל השנה אין אדם דר במקום שהוא מצטער.

וממשיך השו"ע (שם) איזהו מצטער, זה שאינו יכול לישן בסוכה מפני הרוח, או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהם, או מפני הריח.

נ. עיין למו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (שבת ח"ב עמוד קצב). וכן פסק הגאון הרשל"צ בילקוט יוסף (סי' תרלט הלכה יח).

נא. כתיב בתורה: "בסוכות תשבו שבעת ימים" ודרשו חז"ל (סוכה כח:) כל שבעת ימים עושה אדם סוכתו קבע ודרתו ארעי דכתיב "תשבו כעין תדורו" תשבו - בסוכה, כעין תדורו - בבית, לכן נכלל במצוה זו לישן בסוכה שבעת ימי החג. וכן פסק מרן השו"ע (סי' תרלט, סעי' א): כיצד מצות ישיבה בסוכה, שיהיה אוכל ושותה וישן ודר בסוכה כל שבעת הימים. ומ"מ אכילת ארעי ושתית ארעי שרי, אבל שנת ארעי אסור כדאיתא בגמ' סוכה (כו.) ת"ר אוכלין ארעי חוץ לסוכה ואין ישנים ארעי חוץ לסוכה מ"ט אמר רב אשי שמא ירדם וכו', ורבא אמר אין קבע לשינה, וכ"פ בשו"ע (סי' תרלט, סעי' ב): אין ישנים חוץ לסוכה אפילו שינת עראי. והמגן אברהם (ס"ק ד) הביא טעמו של רבא. וכתב המ"ב (ס"ק יא) ועיין סי' מ"ד שהוא שיעור הילוך ק' אמה הא בציר מהכי אף עראי לא הוי ואפשר דה"ה לענין סוכה כי האי גוונא.

וכתב בספר בעלי ברית אברם (אמור, ד"ה בסכות), לזה החמירו בענין ישיבה בסוכה לאכול בה, גם שלא לישן אפילו עראי חוץ לסוכה, כי בעת השינה הרוח יוצא מן האדם

לפשוט ידיו ורגליו חייב בסוכה.

טז. ראוי לירא שמים להכין כרים וכסתות כדי שיכול לקיים מצות שינה בסוכה בנחת. ונכון למי שאפשר לו להכין בתוך סוכתו מזגן קור וחימום שתהא שינתו עריבה עליו, ויקיים בזה תשבו כעין תדורו [נד].

יז. החיוב לישיב בסוכה ולאכול פת [נה] הוא רק בלילה הראשון של חג הסוכות [נו], אבל בשאר הימים אין חיוב לאכול פת, אלא רק אם רוצה לאכול פת יותר מכביצה שהוא כחמשים וארבעה גרם אז חייב לאכול בסוכה וצריך לברך לישיב בסוכה [נז].

עיונים והארות

נה. דעת מרן השו"ע (סי' קפח סעי' ט) כדעת רוב הראשונים שבכל סעודות יו"ט חייב לאכול פת.

נו. כ"כ שו"ע (סי' תרלט, סעי' ג), אכילה בסוכה בליל יום טוב הראשון חובה.

וכתב הט"ז (ס"ק י'), בליל יום טוב הראשון חובה, דא"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק, נאמר כאן ט"ו, ונאמר ט"ו בחג המצות, מה להלן לילה הראשון חובה, מכאן ואילך רשות, אף כאן לילה הראשון חובה, מכאן ואילך רשות.

ועיין במג"א (ס"ק ט), שכתב, אף על גב דבשאר ימים שיעור אכילה חוץ לסוכה כביצה, אבל הכא אפילו אי בעי למיכל כזית אסור לאוכלו חוץ לסוכה, ואם כן יצא בו נמי ידי חובתו.

נז. בשו"ע (סי' תרלט סעי' ב) כתב, אבל מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה. וכמה אכילת עראי, כביצה מפת. ומותר לשנות מים ויין ולאכול פירות חוץ לסוכה. ומי שמחמיר על עצמו, ולא ישתה חוץ לסוכה אפילו מים, הרי זה משובח. ותבשיל העשוי מחמשת מינים, אם קובע עליו, חשיב קבע

והמגן אברהם (סי' תרלט ס"ק ט"ו) מוסיף: מפנין מפני השרב ומיחושים אפילו אין האדם מצטער בכך, אלא שהמאכל מתקלקל בכך, והוא הדין אם העת קור שהמאכלים השמנים נקרשים לפניו.

וכתב השו"ע (סי' תרמ סעי' ח) ודוקא שבא לו הצער במקרה אחר שעשה שם הסוכה, אבל אין לו לעשות סוכתו לכתחלה במקום הריח או הרוח, ולומר מצטער אני. ע"כ. וכבר הובא לעיל בשם ספר תפארת שלמה דגודל כוח מצות סוכה להנצל מכל צער ויגון ומחלה וזה שאמרו "מצטער" פטור מן הסוכה.

נד. פרי מגדים (סי' תרלט משב"ז ס"ק יג), ואשרי מי שיש לו סוכה מיוחדת עם התנור, ויוכל ללמוד שם ולישן כדרך שעושה בדירה.

ובספר נימוקי אורח חיים (סי' תרלט) כתב וזה תוכן דבריו, ומכאן תוכחת מגולה לאותן שמקילים, יהיו מי שיהיו... שאינם ישנים כלל בסוכה אם כי יש להם סוכות ותנורים בתוכם, ובפרט אותם שיש להם בתים גדולים ובנינים מרווחים ועוסקים כל ימיהם בבנין בתיהם... אם כי יש להם תנורים שם וגם כרים וכסתות לרוב ולאין מספר.

אבל אם רוצה לאכול פת פחות מכביצה, או שרוצה לאכול אורז ובשר ושאר לפתן, וכן פירות וירקות, יכול לאכול חוץ לסוכה ואינו נקרא מזלזל במצות סוכה. אמנם מדת חסידות להחמיר ולא לאכול פירות ואפי' לא לשותות מים חוץ לסוכה, והנהוג כן הרי זה משובח ותבא עליו ברכת טוב [נח].

עיונים והארות

שיעור שמונה עשר דרהם, שהם חמשים וארבע גרם, אך לא יצמצם ל-45 גרם, אלא או שיאכל פחות מחמשים גרם, או שיאכל כששים גרם, כדי שיוכל לברך לישב בסוכה לכל הדעות. אך אם אינו רוצה לאכול פת, אין לו חיוב לאכול בסוכה, שהרי יכול לאכול פירות וירקות ומיני תבשיל שאין חייבים לאוכלם בסוכה. וכן יכול לאכול אורז או בשר ודגים וגבינה וביצים, ושאר מיני לפתן שאינם מחמשת מיני דגן, ואפילו יאכל מהם הרבה ויקבע סעודתו עליהם, פטור מן הסוכה. וכן הדין באוכל פת פחות מכביצה, שמותר לו אף לכתחלה לאכול חוץ לסוכה.

נח. כ"ב בשו"ע (סי' תרלט סעי' ב) כתב, ומותר לשתות מים ויין ולאכול פירות חוץ לסוכה. ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה, אפילו מים, הרי זה משובח. וכתב הרמ"א שם, שאף בקבע על יין או על פירות פטור מן הסוכה. והוא דלא כמהר"ם מרוטנבורג שמחמיר בקבע על פירות. וראה גם בב"י (שם), ע"ש. ועל כן אף שהב"ח והמג"א (שם ס"ק ה) כתבו להחמיר ולהצריך סוכה בקבעו על היין, וראה גם בבאה"ל שם, מכל מקום לדידן בני ספרד אזלינן בתר פסק מרן שאין חייב בסוכה אלא בקובע על פת או על תבשיל מחמשת מיני דגן, ועל כן אין חייב בסוכה אף בקובע על היין. וכ"כ הכה"ח (שם ס"ק מא).

וצריך סוכה. ע"כ. הרי לנו שאכילת קבע חייבת בסוכה.

ובן פסק מו"ר הגאון המופלג כמוה"ר הגרב"צ שאל זצוק"ל באור לציון (ח"ד פכ"ט תשובה ב) וז"ל: האוכל פת יותר משיעור כביצה קלופה. (כארבעים וחמש סמ"ק), או מיני מזונות כשיעור ארבע ביצים ומעלה, (כמאתים ושלושים סמ"ק), ואפילו תבשיל מזונות, כגון איטריות או קוסקוס או בורגול וכדומה, בשיעור ארבע ביצים, (והוא לערך בגודל צלחת מלאה), חייב לאכול בסוכה ולברך ברכת לישב בסוכה. ומיני מזונות הפחותים מארבע ביצים, אם הם יותר משיעור ביצה קלופה, (כארבעים וחמש סמ"ק), לא יאכל אלא בסוכה, אך לא יברך עליהם ברכת לישב בסוכה. אם הם פחותים משיעור ביצה קלופה, וכן פת פחות מכביצה, מותר לאכול מחוץ לסוכה.

ובן פסק מו"ר הראשל"צ בספרו ילקוט יוסף (דיני ישיבת בסוכה בשאר ימות החג הלכה יד) וז"ל: בשאר ימי החג חוץ מלילה הראשון, אינו חייב לאכול בסוכה, ורק אם רצה לאכול פת יותר מכביצה, שהוא כחמשים וארבע גרם ומעלה, צריך לאכול בסוכה, בין ביום בין בלילה. ואסור לאכול סעודת קבע חוץ לסוכה, ושיעור סעודת קבע הוא יותר מכביצה פת. וכביצה היינו

יח. האוכל עוגה פחות מכביצה אין צריך סוכה, אמנם אם אכל עוגות יותר מכביצה חייב לאכול בסוכה אך לא יברך לישב בסוכה, ואם קבע סעודתו עליהם שאז חייב בנטילת ידים וצריך לברך לישב בסוכה [נט].

יט. אע"פ שמותר לאכול פירות וכן לשותות מים חוץ לסוכה, מ"מ אם הוא באמצע סעודתו אסור לטעום כלום חוץ לסוכה, ואפי' מים אסור לשותות חוץ לסוכה [ס].

עיונים והארות

ברכת המוציא, ע"ש. והיה גם מקום לומר שמיני מזונות אלו שהם ספק המוציא אפשר שמברך עליהם ברכת לישב בסוכה כל שאוכל מהם יותר מכביצה, אלא שלמעשה לא יברך אלא בשיעור קביעות סעודה. ועל כל פנים יש להזהר שלא לאכול מהם יותר מכביצה קלופה אלא בסוכה.

ס. כ"פ באור לציון (שם תשובה ד) וז"ל: כל שהוא בתוך הסעודה, אין לו לשותות אפילו מים מחוץ לסוכה.

ובעיונים כתב, בשו"ע (סי' תרלט סעי' ב) כתב, אוכלים ושותים וישנים בסוכה כל שבעה. וכן הוא לשון הגמ' בסוכה (דף כח:), אוכל ושותה ומטייל בסוכה. וצריך ביאור במה שאמרו ששותה בסוכה, הרי שתיה אינה חייבת בסוכה, וכמבואר בשו"ע (שם). ובבאה"ל (שם ד"ה יין) רצה להוכיח מכאן, שאם שותה יין בקביעות חייב בסוכה, ע"ש שהאר"י בזה. אולם כבר נתבאר בבאורים לתשובה הקודמת, שדעת מרן והרמ"א שאפילו קובע עצמו על היין, אינו חייב בסוכה, ע"ש. וא"כ עדיין קשה הלשון שאמרו שאוכלים ושותים בסוכה.

ונראה שבאו להשמיענו, שהאוכל אכילת קבע החייבת בסוכה, הרי כל מה שאוכל ושותה בסעודה זו חשיב דרך קבע. ואפילו שותה מים, שתיה זו חייבת בסוכה, דחשיבא שתיית

נט. כ"פ באור לציון (ח"ד פכ"ט בביאורים לתשובה ג) וז"ל: והוא הדין למיני מזונות שמברך עליהם ברכת לישב בסוכה כשאוכל מהם שיעור קביעות סעודה, שהוא ע"ב דרהם, דהיינו כמאתים ושלשים סמ"ק, וכמו שנתבאר בספר אור לציון תשובות ח"ג במבוא הספר ענף א' אות י"ג. ושם נתבאר שלכתחילה אין לאכול יותר מנ"ד דרהם ממיני המזונות, שהוא כמאה ושבעים ושלשה גרם, אם אין בדעתו לאכול ע"ב דרהם, כדי שלא להכנס לספק חיוב ברהמ"ז, ע"ש.

ואמנם בשו"ת גינת ורדים (חאו"ח כלל ד סי' ו) כתב שפת הבאה בכיסנין יש להחשיבה כפת גמורה, וכל שאוכל ממנה יותר מכביצה מברך לישב בסוכה. אולם החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' עא) כתב, שאין לברך לישב בסוכה אלא באוכל שיעור קביעות סעודה, ושכן נהגו. וכן כתב בספרו (מחזיק ברכה סי' תרלט אות ה). וכן כתבו במועד לכל חי (סי' כב אות י') ובבא"ח (פר' האזינו אות ח). וראה גם בכה"ח (סי' תרלט ס"ק לג). על כן אין לברך ברכת לישב בסוכה כשאוכל מזונות או תבשיל מזונות פחות משיעור קביעות סעודה. ועל כל פנים יש לחוש כשאוכל מהם יותר מכביצה, וביותר במיני מזונות שהם בספק ברכת המוציא, וכמו שנתבאר בספר אור לציון תשובות ח"ב פרק י"ב תשובה י', ונתבאר שם שרוב מיני המזונות היום הם בספק

כ. בשבת ויו"ט כשיש לו שמחה ורוצה לעשות קידוש בסוכה ומביאים עוגות וכדומה, נחלקו בזה אם יברך לישב בסוכה^א, ולכן לכתחילה יאכל סעודת יו"ט לאחר

עיונים והארות

ביטל מצות עשה של אכילה בסוכה, שאף שבאותה אכילה שאכל חוץ לסוכה אין בה שיעור קביעות, מכל מקום הרי גמר סעודתו היא, ויש לצרפה למה שאכל בסוכה גם כן. ע"ש.

ובן פסק הגאון שואל ומשיב (מהדורא רביעאה חלק ג' סי' יא), שהאוכל סעודת קבע בסוכה, וקודם שיברך ברכת המזון יצא מהסוכה לבית, אינו רשאי לטעום פירות חוץ לסוכה, ואף על פי שאין חיוב לאכול פירות בסוכה, מכל מקום הואיל והוא באמצע סעודת קבע, אסור לו לאכול חוץ לסוכה אפילו אכילת עראי.

סא. דעת הבא"ח (פר' האזינו אות ח) שלא יברך לישב בסוכה אלא על פת גמורה, אבל על פת הבאה בכסמנין שברכתו בורא מיני מזונות לא יברך לישב בסוכה משום דסב"ל. ואף אם קובע סעודתו על פת הבאה בכסנין אינו מברך לישב בסוכה. וכ"כ בשו"ת שואל ונשאל (ח"ג סי' צה וסי' קסה). וכתב מו"ר מופת הדור (חזו"ע) דיני הישיבה בסוכה במקורות להלכה יג הערה ל) שכך האמת בדעתו שכעת נדפס ספר ידי חיים מהגר"ח (עצוד צג) שכתב להדיא שאף שקובע סעודתו על פת הבאה בכסנין לא יברך לישב בסוכה.

אולם דעת מו"ר מופת הדור (שם) שיברך לישב בסוכה. וכתב דאפשר דאף הבא"ח יודה היכא שאוכל ע"ב דרהם, שיעור שגם אחרים קובעים עליו, צריך לברך לישב בסוכה. וכן העלה לדינא בשו"ת מגיד תשובה (סי' יח ח"ב עמוד מז)

קבע. וראה גם בשעה"צ (שם ס"ק כט), ע"ש. ועל כן יש להזהר שאם יוצא מהסוכה באמצע הסעודה, שלא יאכל ולא ישתה שום דבר מחוץ לסוכה, ואפילו מים, עד שיברך ברכת המזון.

וב"פ מו"ר הגאון הראשל"צ בספרו ילקוט יוסף (שם הלכה כ) וז"ל: אף על פי שמותר לאכול פירות או לשתות מים מחוץ לסוכה, וכן אכילת עראי, מכל מקום אם הוא באמצע סעודתו [סעודת קבע] אסור לטעום כלום חוץ לסוכה, ואסור לשתות אפילו מים. ואף אם שותה מים בסיום סעודתו, חייב לשתותם בסוכה. וכן כשיש דבר מאכל בפיו, והתחיל ללעוס, אם יצא מהסוכה אסור לו להמשיך ללעוס מחוץ לסוכה, אלא יקפוץ פיו עד שיחזור לסוכה, כיון שהכל בא מחמת סעודת קבע שחייבת בסוכה. ע"כ. וכתב בעיונים וז"ל: כ"כ המאירי (סוכה כו: בד"ה המשנה) שהשתיה נגזרת אחר האכילה, ואם אוכל אכילת קבע אף השתיה היא בכלל קבע, וצריכה סוכה, ואם האכילה עראי, אף השתיה עראי. וכן נראה מלשון רש"י (סוכה כו). וכן כתב הגאון רבי שלמה הכהן מוילנא בשו"ת בנין שלמה (הלכות יום הכפורים סי' מא), שאף על פי שמותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה, משום דבעינן תשבו כעין תדורו, ואכילת עראי אין אדם מקפיד לאכול בביתו דוקא, אבל כשקובע עצמו לאכול אכילת קבע, כל משהו שאוכל בסעודה הוא בכלל הקביעות, ואסור לאכול חוץ לסוכה. ואפילו אכל רק כשיעור ביצה פת בסוכה (שהיא אכילת עראי), ואחר כך השלים סעודתו ואכל פת חוץ לסוכה, הרי זה

קידוש ויברך לישב בסוכה. והטוב ביותר שאם יש אשכנזי בניהם שהוא יברך לישב בסוכה ויכוין לפטור את הקהל.

כא. מנהג ק"ק חסידים "בית אל" שלא לצאת מן הסוכה כלל, ואפילו התפילות מתפללין בסוכה, וכן הלימודים והשיעורים בסוכה, ובכל לילה בימי חול המועד לאחר תפילת ערבית עושים שמחה גדולה בשירות ותשבחות, ומדליקין נרות ואבוקות ומרקדים ושמחים, וקוראים אותו שמחת בית השואבה, כי ממנו שואבים שמחה לכל השנה כולה.

מצות עשה ושמחת בחגך

חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו, כדכתיב (דברים טז, יד) "ושמחת בחגך ובנך ובתך ועבדך ואמתך" ובחג הסוכות הוסיפה התורה לצוות על מצות השמחה יותר מבשאר המועדים, שנאמר בו ג' פעמים 'שמחה' [סב].

עיונים והארות

לפיכך אין כתוב שם שמחה. דבר אחר למה אין כתוב שם שמחה, בשביל שמתו בו המצרים, כדאמר שמואל בנפול אויבך אל תשמח (משלי, כד, יז). וכן אתה מוצא שאין כתוב בעצרת [שבועות] אלא שמחה אחת, מפני התבואה נכנס בפנים, אבל פירות האילן נידונין. אבל בחג [הסוכות] לפי שנטלו הנפשות דימוס שלהם ביום הכיפורים, ועוד שהתבואה ופירות האילן כבר בפנים, לפיכך כתב שם שלש שמחות."

ובתב בספר החינוך (מצוה שכד): ימי החג הם ימי שמחה גדולה לישראל, כי הוא עת אסיפת התבואות ופירות האילן לבית, ואז ישמחו בני אדם שמחה רבה, ומפני כן נקרא 'חג האסיף', וצוה האל לעמו לעשות לפניו חג באותה העת, לזכותם להיות עיקר השמחה לשמו."

והסיק מו"ר מופת הדור להלכה נראה עיקר שיש לברך לישב בסוכה על קביעות סעודה בתשביל של חמדת מיני דגן כגון אטריות. וכן מבואר במשנ"ב (ס"ק טו) וכ"כ בספר ברכת הבית (שער נב סעי' טו) עי"ש.

סב. כ"ב השו"ע (או"ח ס' תקסט סעי' ב) חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו.

ובמדרש פסיקתא דרב כהנא (סוכות): "ושמחת בחגך, אתה מוצא שלוש שמחות כתוב בחג, ואלו הן, ושמחת בחגך, והיית אך שמח, ושמחתם לפני ה' שבעת ימים. אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת, ולמה? אתה מוצא שבפסח התבואה נדונית, ואין אדם יודע אם עושה היא השנה אם אינה עושה,

א. הפליגו חז"ל מאוד בגודל מעלת השמחה בחג הסוכות, עד שאמרו שאם ישמח האדם ולא יצטער כלל במשך כל ימי חג הסוכות, מובטח לו שיהא שמח וטוב לב בכל ימות השנה [סג].

ב. אפילו שהאדם אוכל ושותה ושמח ברגל, לא ימשוך בבשר ויין ובשחוק וקלות ראש [סד].

ג. בזמן שבית המקדש היה קיים, היו יוצאים ידי מצות שמחה ברגלים באכילת בשר של קרבן שלמים, ועכשיו שאין לנו קרבן שלמים, חייב להרבות בכל דבר שיביאנו לידי שמחה, אנשים בראוי להם, ונשים בראוי להן [סה].

עיונים והארות

השם לנגדם תמיד ובכל דרכיהם ידעוהו, בעת שמחתם אז יותר ויותר מברכין ומשבחין להקב"ה אשר שמחים, ויאמר האדם בלבו בעת שמחתו והנאתו, ואם כך היא שמחת העולם הזה אשר היא הבל כי יש אחריה תוגה וצער, אם כן מה תהא שמחת העולם הבא התמידית שאין אחריה תוגה, ויתפלל להקב"ה שיטה לבו לעבדו לעשות רצונו בלב שלם, ושישמחנו בשמחת העולם, ויזכנו לחיי העולם הבא לאור באור פני מלך חיים.

סה. **שולחן** ערוך הרב (סי' תקכט, סעי' ז) בזמן שבית המקדש היה קיים היו אוכלין בשר שלמים לשמחה ועכשיו שאין בית המקדש וכו' בשר אין חובה לאכול עכשיו כיון שאין לנו בשר שלמים ומכל מקום 'מצוה' יש באכילת בשר ביום טוב כיון שנאמר בו שמחה והואיל ואי אפשר לנו לשמוח בו בעיקר השמחה שהיא אכילת בשר שלמים יש לנו לשמוח בשאר כל מיני שמחות.

סג. **כ"ב** אברבנאל (דברים טז, טו) אם ישמח ויגיל בחג הסוכות, יהיה שמח וטוב לב כל השנה. וז"ל הפלא יועץ (ערך סוכה) בשם האריז"ל: "מי שהוא שמח וטוב לב ולא יצטער כלל בחג הק' הזה, מובטח לו שתעלה לו שנה טובה ויהיה לעולם שמח.

סד. **כ"ב** השו"ע (שם סעי' ג) אדם אוכל ושותה ושמח ברגל. ולא ימשוך בבשר ויין ובשחוק וקלות ראש, לפי שאין השחוק וקלות ראש שמחה אלא הוללות וסכלות, ולא נצטוונו על ההוללות והסכלות אלא על שמחה שיש בה עבודת היוצר.

ובספר מועדים וזמנים (ח"ז, סי' קיא) כתב עיקר מצות שמחת יום טוב הוא שיתוף רוחניות וגשמיות דוקא, נראה שגם בזמן הזה הגדר הוא כן, ועל כן אין מתקיימת המ"ע בהוללות או טיולים בלבד, אלא עיקרה לשתף בשמחתו אלקינו יתברך שמו.

וכתב הטור (סי' תקכט): "מדת החסידים אשר

- ד. כתיב בתורה (דברים טז, יד) "ושמחת בחגיך אתה ובנך ובתך", ועל פי זה נפסק בשו"ע שחייב הבעל לשמח את אשתו ואת בניו וכל הנלוים אליו [סו].
- ה. האופן לשמח הנשים הוא, על ידי שקונה לה בגדים ותכשיטין לכבוד יום טוב, וראוי לדקדק על זה [סז].
- ו. האופן לשמח הקטנים הוא, על ידי שנותן להם קליות ואגוזים ופירות ומיני מתיקה, ובזמנינו בטשאקלאד וכיוצא בו [סח].

עיונים והארות

- סו. שו"ע (שם סעי' ב) חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו.
- סח. שו"ע (שם) כיצד משמחן וכו' והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו.
- סח. שו"ע (שם) כיצד משמחן, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים.
- ומובא בחתם סופר (אות יד): כל בניו ובנותיו חתניו וכלותיו אכלו עמו בסוכה, ואחר הסעודה היה מחלק אגוזים ומיני מתיקה.

מאמרי הזוה"ק

לחג הסוכות

יסביר סוד הג' מתנות עליונות וחשובות שזכו עם ישראל במדבר, "מן" בזכות משה. "ענני כבוד" בזכות אהרן. "באר" בזכות מרים.

ח"ג ק"ב ע"ב

(ויקרא כ"ג לד) וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם, רַבִּי יְהוּדָה פָּתַח, (במדבר כא א) וַיִּשְׁמַע הַכֹּהֲנִים מִלֶּךְ עָרֹד רש"י כותב שמע שמת אהרן והסתלקו ענני הכבוד. תַּנִּינָן, ג' מַתָּנִין עֲלָאין למדנו שלש מתנות מעולות וחשובות שמורות על חסד גדול מן השמים ואהבה גדולה לעם ישראל, אִזְדַּמְנוּ לָהּ לְיִשְׂרָאֵל, עַל יְדֵי תִלְתָּא אַחִין נודמנו להם לעם ישראל במדבר על ידי שלשה אחים. מִשֶּׁה, אַהֲרֹן, וּמְרִים. דהיינו מן, בְּזֻכּוֹת מִשֶּׁה. עֲנִי כְבוֹד, בְּזֻכּוֹת אַהֲרֹן. בְּאֵר, בְּזֻכּוֹת מְרִים. וְכִלְהוּ אַחֲדִין לְעִילָא וכולן אחוזות ומושרשות למעלה באצילות. מן בְּזֻכּוֹת מִשֶּׁה, דְּכַתִּיב שכתוב (שמות טז ד), הֲנִי מִמֶּיֶר לָבֶם לָחֶם (דף ק"ג ע"א) מן הַשָּׁמַיִם, מן הַשָּׁמַיִם (דף ק"א), דָּא מִשֶּׁה זֶה בַּח' מִשֶּׁה כִּי הַשָּׁמַיִם סוּד ת"ת שְׁמִשָּׁה רַבְּנוּ הִיָּה מִרְכַּבָּה לְמַדַּת הַת"ת. הַשָּׁמַיִם אוֹתִיּוֹת מִשֶּׁה י"ם

ר"ת "יביא מן".

עֲנִי כְּבוֹד בְּזֻכּוֹת אֶהְרֶן שֶׁהוּא מִרְכָּבָה לְחֹסֶד יִבְרָתִיב, שְׁכָתוּב (במדבר יד יד)
 אֲשֶׁר עֵין בְּעֵין ר"ת גימ' ע"ב כמספר חסד (אֶהְרֶן) נִרְאָה אוֹתוֹת אֶהְרֶן
 אֶתָּה יי' וְגו' ומסיים הפסוק ועננך עומד עליהם שכל שבעה עננים היו בזכות אהרן,
 וְכִתִּיב ועדיין מי אמר שהיו ז' עננים אולי היה רק ענן אחד, לכן מביא ראייה מהקטורת של
 יוה"כ (ויקרא טז יג) וְכִסָּה עֲנַן הַקְּטֹרֶת את הכפורת. מֶה לְהֵלֶן שְׁבַעָה מה
 בענן הקטורת שבעה עננים דהיינו ענן הקטורת שפי' הקשר שקושר עמו כל ז' עננים. אֶתָּה
 כָּאֵן נִמִּי שְׁבַעָה גם כאן שכתוב ועננך עומד עליהם ג"כ היו שבעה עננים בזכות אהרן.
 דִּהָא בְּקִטְרֵת שְׁבַעָה עֲנָנִין מִתְקַשְּׁרִין בְּחֻדָּא שהרי בקטורת שבעה עננים
 היו מתקשרים כאחד כי קטורת מלשון קשירה. ומש"כ ענן הקטורת פי' ענן שקושר עמו כל
 השבעה עננים, והיו נמשכים ע"י הקטורת שבעה מקיפים של חסדים מאימא לז"ת דז"א והם סוד
 שבעה עננים (ועוד). וְאֶהְרֶן רִישָׁא לְכָל שְׁבַעָה עֲנָנִין הוּא ואהרן הכהן הוא
 הראש לכל השבעה עננים כי הוא בחסד והוא הראש לכולם וכולם עוברים דרכו ומקבלים שפע
 ממנו ובלעדיו אין להם כח לפעול פעולתם ולכן הוא קושר לכולם, וְהוּא קָשִׁיר לְשֵׁית
 אַחֲרָנִין בִּיהַ בְּכָל יוֹמָא והוא קושר לששה עננים אחרים בו בכל יום והוא נקרא
 יומא דכליל כולוהו יומי.

בְּאֵר בְּזֻכּוֹת מְרִים, לפי שהיתה מרכבה לשכינה כי כמו שמשא היה מרכבה לת"ת
 כן מרים היתה מרכבה לשכינה, דִּהָא הִיא וְדָאִי בְּאֵר אֶתְקַרֵּי שהרי
 השכינה בודאי באר נקראת כנודע מדברי הרב מפסוק בידך אפקיד רוחי ר"ת בא"ר, וכן עלי באר
 ענו לה וכו'. וְכִסְפָּרָא דְאֶנְדְּתָא ובספר האגדה, (שמות ב ד) וַתִּתְּצַב אַחֲזָתוֹ

מִרְחוֹק לְדַעַה וְגו' מה יעשה לו. ואחותו של משה שהיא מרים הנביאה היא רמז לשכינה שהיא אחות של ז"א ומשה רבנו כביכול דוגמת ז"א, **דָּא הוּא בְּאֵר מַיִם חַיִּים** זה סוד באר מים חיים כלומר האחות שהיא השכינה היא באר מים חיים, **וְכָלֹא קְשׁוּרָא חַד** וכל הכינויים הללו מרים, באר, אחות, כולם קשר אחד בשכינה. והרמ"ק באר שכל השלש מתנות שהן מן, עננים באר, הן קשר אחד. **מִתָּה מְרִים, אֶסְתַּלֵּק בְּאֵר מֵתָה מַרִּים נִסְתַּלְקָה הַבָּאֵר. דְּכִתִּיב** שכתוב (במדבר כ ב) **וְלֹא הָיָה מַיִם לָעֵדָה. וּבִהְיָא שְׁעָתָא בָּעָאֵת בְּאֵר אַחֲרָא לְאַסְתַּלְקָא** ובאותה שעה שמתה מרים רצתה גם באר אחרת שהיא השכינה הקדושה להסתלק מן העולם ולעלות למעלה, **דִּהּוּה שְׁכִיחַ עֲמַחוּן דִּי־יִשְׂרָאֵל** שהיתה השכינה מצויה תמיד עם ישראל, כי היתה עומדת תמיד עם עם ישראל היות שמרים היתה המרכבה של השכינה למטה, ועתה שמתה מרים גם השכינה רצתה להסתלק. **כִּד חֲמָאֵת שְׁתָּא עֲנָנִין** אמנם כאשר ראתה ששה עננים שהם חסדים דז"א, **דִּהּוּוּ קְשִׁירִין עֲלָה** שהיו קשורים עליה ומשה רבנו שהוא מרכבה לת"ת עדיין חי כלומר ו' עננים שהם הו"ק מאירים בה, **אַתְקַשְׁרַת הִיא בְּהוּ** נקשרה היא בהם ונשארה יחד עם ענני הכבוד שהם החסדים דז"א בזכות אהרן.

מִית אֶהְרֹן, אֶסְתַּלְקוּ אֲנִין עֲנָנִין מת אהרן הכהן נסתלקו אותם עננים שהיו בזכותו, **וְאַסְתַּלֵּק עֲנָנָא דְּבִירָא עֲמַחוּן** וגם הסתלק הענן של הבאר שהוא בחי' החסד של השכינה עמהם. **אַתָּא מִשֶּׁה, אַהְדָּר לְהוּ** בא משה רבנו והחזיר אותם את העננים והבאר לעם ישראל ובזה הראה שכולם קשורים יחד. **הָדָא הוּא**

דְּבָתִּיב זה מש"ב, (תהלים סח, יט) **עָלִיתָ לְמָרוֹם שָׁבִיתָ שְׁבִי לְקַחַת מִתְּנוֹת בָּאָדָם** ולא פירט מה הן המתנות שלקח משה. **לְקַחַת מִתְּנוֹת וְדָאִי, אֲנוּן מִתְּנוֹת דִּהּוּוּ בְּקִדְמִיתָא בָּאֵר וְעֲנִינִי** דהיינו אותן מתנות שהיו בתחילה והן שתי מתנות באר ועננים. וא"כ זכה משה שמלבד שעלה למרום וקבל את התורה לקח גם מתנות בעת מיתת אהרן.

בָּאֵר, דָּא בָּאֵר דִּי־יִצְחָק באר זה בחי' באר יצחק שהוא בחי' גבורה כי עיקר בנין השכינה היא ע"י בחי' הגבורה בחי' יצחק. **עֲנִינִים, אֵלִין עֲנִינִים דִּאֲהֶרֶן** הם עננים דאהרן שהוא בחי' חסד.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִפְּנֵי מָה זָכָה אֲהֶרֶן לָדָא לזה, שכל שבעה ענני כבוד נתנו לישראל בזכותו, **בְּנִין דִּאֲהֶרֶן** לפי שהוא היה בחי' חסד הראשון הנקרא "יומא דכולהו יומי" והוא נקרא ענן הראשון, **קָשִׁיר בְּעֲנָנִים** (נ"א רִישָׁא לְעֲנָנִים) שקושר את העננים כולם כאחד שהם השבעה חסדים והחסד הראשון מתפשט בכולם ובלעדיו אין להם כח. והוא אֶקְשִׁיר כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא לְכֻלָּהוּ כְּפִדָּא והחסד השייך לו קושר כל חסד וחסד השייך לכל יום ויום. יום א' חסד שבחסד, יום ב' חסד שבגבורה וכו' והוא קושר לכולם כאחד, **דְּמִתְבְּרָכָאן כְּלָהוּ עַל יְדוּי** שמתברכות כל השבע ספירות הרמוזות בעננים כולן על ידיו, כי אור אין סוף ב"ה מתלבש באור החסד ורק אח"כ מאיר בכל הספירות ולכן כולן מתברכות על ידיו.

תָּא חַוִּי בֵּא וְרָאָה, עַל כָּל חֶסֶד דְּעֵבֶר קִדְּשָׁא בְּרִידָה הוּא בְּיִשְׂרָאֵל
על כל חסד שעשה הקב"ה לעם ישראל, קְשִׁיר עֲמָהוּן ו' עֲנִנִי יִקְרִין קשר
עמהם ז' ענני כבוד שהם שבעה אורות של חסדים שהם מקיפים את ז"א ועתה הארתם מקיפה
את עם ישראל, וְקִשִּׁיר לְהוּ בְּכִנְסַת יִשְׂרָאֵל, דְּהָא עֲנִנָא דִּילָּהּ וקשר
להם את העננים בכנסת ישראל שהיא השכינה הקדושה שהרי הענן שלה של השכינה הוא ענן
המלכות בחי' השביעית, אֶתְקַשֵּׁר בְּשִׁיתָא אַחֲרָנִין נקשר בששה עננים אחרים
שהם החסדים העליונים של הו"ק דז"א. וּבְכִלְהוּ שְׂבָעָה, אָזְלוּ יִשְׂרָאֵל
בְּמִדְבָּרָא. ובכל שבעת העננים הלכו עם ישראל במדבר. מָאִי טַעְמָא ושואל, ומה
הוא הטעם שהיו צריכים שבעה עננים, בְּגִין דְּכִלְהוּ קִשְׁרָא דְּמַהֲיִמְנוּתָא
נִינְהוּ לפי שכולם, כל העננים קשר של האמונה הם, כִּי יֵשׁ ב' בחינות אמת ואמונה. אמת
היא אות ו' דהוי"ה שהוא בחי' ז"א ואמונה היא אות ה' דהוי"ה והיא בחי' המלכות שהיא
השכינה ואין פרוד בין אות ו' לאות ה' ולכן כל השבעה עננים הלכו ביחד ונקראים קשר של
אמונה. וְעַל דָּא ועל זה נאמר בַּסֶּכֶת יֵשְׁבוּ שְׂבָעַת יָמִים כִּי הימים הם
אורות החסדים המקיפין הנמשכים מאימא לשכינה והם סוד העננים והסוכה. מָאִי קָא
מִיִּירִי במה הוא מדבר, כלומר מה ענין הימים העליונים שהם חג"ת נה"י והם העננים. בְּגִין
דְּכִתְיִב, לפי שכתוב (שיר השירים ב ג) בְּצִלּוֹ חֲמֻדָּתִי וַיִּשְׁבְּתִי שהוא בצל ענני
הכבוד שהם ז' ימים העליונים חג"ת נה"י"ם בהם חמדתי ורציתי אותם וישבתי בהם. וַיִּפְרִי
מִתּוֹק לְחֵבִי הוא בחי' השפע שיורד ומאיר מהעננים הללו שהם אור המקיף. וּבְעִי

**בַּר נָשׁ לְאַחֲזָאָה גִּרְמִיָּה וְצִרִּיךְ הָאָדָם לְהֵרָאוֹת עֲצָמוֹ כְּאִשֶּׁר יוֹשֵׁב בְּסוּכָה, דִּיתִיב
תַּחֲתֵּי צִלָּא דְמַהֲיִמְנוּתָא** שהוא יושב תחת צל האמונה שהם אורות החסדים של
המקיפים מצד אמא עילאה.

תָּא חַיִּי בָא וְרָאָה, כָּל אֲנָוִן שְׁנִינִין דְּקָאִים אַהֲרֹן כל אותן השנים שעמד
אהרן הכהן והיה חי וקיים, **הָווּ יִשְׂרָאֵל בְּצִלָּא דְמַהֲיִמְנוּתָא** היו עם
ישראל חוסים בתוך צל האמונה, **תַּחֲתֵּי אֲלִין עֲנָנִין** תחת אלו העננים מאחר שאויר
המדבר היה טמא שהוא מארץ העמים, חס עליהם הקב"ה והושיב אותם בסוכות באויר טהור
שהוא הארת אור המקיף של אמא וגם הועיל להם שלא יכסו שרבו ושמשו. **בְּתֵר דְּמִית
אַהֲרֹן** אחר שמת אהרן שהיה מרכבה לחד, **אֶסְתַּלַּק עֲנָנָא חַד** נסתלק ענן אחד
שהוא ענן החד, **דְּהוּא יְמִינָא דְכָלָא** שהוא ימין והעיקר של כולם שכלל את כולם
וכולם משפיעים דרכו. **וְכֹד הָאִי אֶסְתַּלַּק, אֶסְתַּלַּקוּ כָּל שְׂאֵר עַמִּיָּה**
(נ"א עֲנָנִין) וכאשר זה הענן נסתלק נסתלקו גם שאר העננים שהיו כלולים עמו כי הכל נמשך
אחר העיקר **וְאַתְחִיזִיאוּ כְּלָהוּ בְּגִרְעִיּוּתָא** ונראו כל עם ישראל בחסרון הקדושה,
כי עד עתה היו דבוקים בבורא יתברך בזכות אהרן שהוא בחי' החד, ועתה נסתלק האויר האלהי
הקדוש שהיה מלבישם ע"י העננים. **וְהָאֵ אִוְקָמוּהִי** והרי בארו החברים את הפסוק,
**דְּבִתִּיב שְׁכֻתוֹב, (במדבר כ כט), וַיֵּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גִוַע אַהֲרֹן. אֵל
תִּקְרִי וַיֵּרְאוּ, אֵלָא וַיֵּירְאוּ** הכונה היא שע"י הסתלקות העננים נראו ונתגלו לעין
כל. **מִיד וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עַרְדַּי יוֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל**

דְּרֹךְ הָאֲתָרִים. שָׁמַע דְּאִסְתָּלְקוּ אֲנוּן עֲנָנִים פִּי שָׁמַע שְׁנִסְתָּלְקוּ אוֹתָם
הָעֲנָנִים שֶׁהָיוּ מְכֻסִּים וְשׁוֹמְרִים אֶת עַם יִשְׂרָאֵל, וּמִית תִּיִּירָא רַבְרָבָא דְּכָל אֲנוּן
עֲנָנִים אֲתִקְשְׁרוּ בֵּיהּ וּמֵת אַהֲרֹן הִכְהֵן שֶׁהָיָה מוֹרָה דְּרֹךְ הַגְּדוּל שֶׁכָּל אוֹתָם הָעֲנָנִים
נִתְקַשְּׁרוּ בּוֹ וּדְרָכּוֹ הָיוּ מְגִינִים עַל עַם יִשְׂרָאֵל.

אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֶדְרָ יוֹשֵׁב הַנֶּגֶב וְדָאִי שְׁהוּא הִיא
סוּד הַחֹסֶד דְּקַלִּי בּוּדָאִי, כִּי הַכְּנַעֲנִי הַזֶּה הָיָה יוֹשֵׁב בְּנֶגֶב שְׁבָדְרוּם שְׁהוּא בַּחֲסֵד וְאִ"כ
הַכְּנַעֲנִי הוּא חֹסֶד דְּקַלִּי מְקוֹם תְּפִיסַת יִשְׁמַעְעָל, כִּי נִגַּב בְּהִיפּוֹךְ אֲתוּוֹן גִּנ"ב כִּי גֻנַּב מִהַקְדוּשָׁה וּלְכַן
שָׁמַע עַל אַהֲרֹן שְׁהוּא בַּחֲסֵד דְּקְדוּשָׁה. וְכֵן אָתּוּ אֲנוּן מְאֻלָּלִין דְּשִׁנְדָּר מִשָּׁה
וּכְאִשְׁרָא בָּאוּ אוֹתָם מִרְגְּלִים שֶׁשָּׁלַח מֹשֶׁה רַבְּנוּ, אָמְרוּ (בְּמַדְבָּר יג כט) עֲמָלֶק יוֹשֵׁב
בְּאַרְצֵי הַנֶּגֶב שֶׁקְרוּ שֶׁקֶר גָּדוֹל כִּי הִנֵּגב הוּא מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי יִשְׁמַעְעָל וְלֹא מְקוֹם עֲשׂוֹ, וְעַמְלֶק
בָּא מֵעֲשׂוֹ אִ"כ אֵיךְ אָמְרוּ עַמְלֶק יוֹשֵׁב בְּנֶגֶב, אֵלֹא אָמְרוּ זֹאת, בְּגִין לְתַפְרָא לְבִיּהוּ
כְּדִי לְשַׁבּוֹר אֶת לִבָּם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דִּהָא בְּעַמְלֶק אֲתַפֵּר חֵילִיחוֹן בְּקִרְמִיתָא
שֶׁהָיָה עַל יְדֵי עַמְלֶק נִשְׁבַּר כַּחַם בְּתַחֲלִילָה, כַּמ"ש וַיַּחֲנוּ בְּרִפְיִדִים וַיִּבֹא עַמְלֶק שֶׁקְרוּ וְאָמְרוּ עַמְלֶק
כְּדִי לְהַפְחִידֵם.

אָמַר רַבִּי אֶבְיָא, וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי, מָאִי קָא מִיִּירֵי הָבָא מִהָבָא
לוֹמֵר כֵּן וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי. בְּתַר דְּאִסְתָּלְקוּ אֲנוּן עֲנָנִים לְאַחַר שְׁנִסְתָּלְקוּ
אוֹתָם עֲנָנִים מִדּוּעַ צְרִיךְ לְחַזְכִּיר כֵּן כְּנַעֲנִי. אֵלֹא כְּנַעֲנִי כְּתִיב בֵּיהּ, אֵלֹא בְּכַנְעַן
כְּתוּב בּוֹ (בְּרַאשִׁית ט כה), וַיֹּאמֶר אֲרוּר כְּנַעֲנִי עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאַחֲיוֹ.

הָבָא אוֹלִיפְנָא, מָאן דְּאִפִּיק גְּרָמִיָּה מְצֵלָא דְמַהֲיִמְנוּתָא כּאן לַמְדֵּנוּ
 מִי שְׁמוּצִיא עֲצֻמוּ מִצֵּל הָאֲמוּנָה שְׁאִינוּ יוֹשֵׁב בְּסוּכָה בַּחֲגֵי הַסּוּכּוֹת כְּמוֹ כּאן שְׁמַת אֲהֲרֹן וְעַם יִשְׂרָאֵל
 לֹא זָכוּ לַשַּׁבָּת בְּצֵל שֶׁל עֲנֵנִי כְבוֹד, אֶתְחַוִּי לְמַחְוֵי עֶבֶד לְעַבְדֵי עֲבָדִין רָאוּי
 הוּא לְהִיּוֹת עֶבֶד לְכֹנַעְנִים שֶׁהֵם נִקְרָאִים עַבְדֵי עַבְדִּים, הִתְרָא הוּא דְכֶתִיב זֶה הוּא מִשְׁכָּן
 (בְּמִדְבָּר כֹּא א), וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב מִמֶּנּוּ שְׂכִי. הוּא נָטַל עֲבָדִין
 מִיִּשְׂרָאֵל לְגְרָמִיָּה פִי' שֶׁלֶקַח עַבְדִּים מֵעַם יִשְׂרָאֵל לְעֲצֻמוֹ וְא"כ כְּמוֹ שְׁכָאן שַׁע"י שְׁמַת
 אֲהֲרֹן נִסְתַּלְקוּ הָעֲנַנִּים וְעַם יִשְׂרָאֵל לֹא חָסוּ בְּצִילָא דְמִיָּהֲמִנוּתָא, וְלִכְּן הִיָּה כַּח בְּכֹנַעְנֵי לְקַחַת שְׂכִי,
 כְּמוֹ כֵּן מִי שֶׁלֹּא יוֹשֵׁב בְּסוּכָה שֶׁהִיא אוֹר שֶׁל עֲנֵנִי כְבוֹד רָאוּי לִיקַח אוֹתוֹ לְעֶבֶד.

וְעַל דָּא כְּתִיב וְעַל זֶה נֹאמַר, כָּל הָאֲזָרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בְּסֻכּוֹת.
 כָּל מָאן דְּאִיהוּ מְשֻׁרָּא וְגִזְעָא קְדִישָׁא דִּישְׂרָאֵל, יֵשְׁבוּ
 בְּסֻכּוֹת, תַּחֲתוֹת צֵלָא דְמַהֲיִמְנוּתָא כֹּל מִי שֶׁהוּא מִהַשּׁוֹרֵשׁ שֶׁהוּא בַּח' הִדְעַת,
 וְהִגּוּעַ שֶׁהוּא בַּח' הִתְ"ת הַקְּדוֹשׁ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל רָאוּי הוּא לִישֹׁב בְּסוּכָה תַּחַת צֵל הָאֲמוּנָה שֶׁהִיא
 אוֹר הַמְּקִיף שֶׁל הָאֲמָא הָעֲלִיּוֹנָה הַנִּקְרָאת "אֲמוּנָה". וּמָאן דְּלִיתִיהּ מְגֻזָּעָא
 וְשׁוֹרָשָׁא קְדִישָׁא דִּישְׂרָאֵל, לֹא יִתִּיב בָּהּ, וַיִּפּוֹק גְּרָמִיָּה
 מִתַּחֲתוֹת צֵלָא דְמַהֲיִמְנוּתָא אֲבָל מִי שְׁאִינוּ מְגֻזַּע וְשׁוֹרֵשׁ הַקְּדוֹשׁ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל לֹא
 יֵשֵׁב בְּסוּכָה וְיוֹצִיא עֲצֻמוֹ מִתַּחַת צֵל הָאֲמוּנָה, כִּי מִי שְׁאִינוּ מֵעַם יִשְׂרָאֵל אֵינוּ נִמְשָׁךְ לְקְדוּשָׁה.

כְּתִיב (הוֹשֵׁעַ יב ח), כְּנַעַן בִּידוֹ מֵאֲזִנֵּי מִרְמָה, דָּא אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד
 אֲבִרָהָם זֶה רוֹמֵז עַל אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אֲבִרָהָם שֶׁהִיָּה מְזֻרַע כְּנַעַן וְהִיָּה מוֹשֵׁרֶשׁ בֵּין

החיצונים שנקראים "מרמה". וְתָא חַוִּי ובא וראה, כְּתִיב אָרוּר כְּנָעַן והרי
 אליעזר היה בכלל ארור. וּבְגִין דְּזָכָה כְּנָעַן דָּא לְשִׁמְשָׁא לְאַבְרָהָם ומפני
 זוכה אליעזר שנקרא כנען לשמש את אברהם אבינו, כִּיּוֹן דְּשִׁמְשָׁא לְאַבְרָהָם כיון
 ששימש לאברהם אבינו, יְתִיב תַּחֲתָא צִלָּא דְּמַהִימְנוּתָא יֵשֵׁב אֲצִלו תחת צל
 האמונה, ומשום כך, זָכָה לְמַפְק מַהְהוּא לְטִיָּא דְּאֵתְלִיָּא זכה לצאת
 מאותה קללה שנתקלל כנען ע"י נח, וְלֹא עוֹד אֱלָא דְּכְתִיב בִּיה בְּרָכָה ולא
 עוד אלא שזכה ג"כ שכתוב בו ברכה, דְּכְתִיב שכתוב, שאמר לו לבן הארמי, (בראשית
 כד לא) וַיֹּאמֶר בּוֹא בְּרוּךְ יְהוָה. מָאִי קָא מִיִּירִי. מֵהָ בָּא לומר כאן, אלא
 כמו שאליעזר חסה בצל האמונה של אאע"ה ויצא מקללה לברכה, כְּמוֹ כֵּן דְּכָל מָאִן
 דְּיְתִיב תַּחֲתָא צִלָּא דְּמַהִימְנוּתָא כל מי שיושב תחת צל האמונה שהיא הסוכה
 שהוא אור המקיף מאימא שבה החירות, אַחֲסִין חִירוֹ לִיה וְלִבְנֵי לְעֵלְמִין
 מנחיל חירות לו ולבניו לעולם, וְאַתְּפִרְךָ בְּרַכְתָּא עֲלָאָה ומתברך בברכה העליונה,
 וּמָאִן דְּאַפִּיק גְּרָמִיה מְצִלָּא דְּמַהִימְנוּתָא ומי שמוציא עצמו מצל האמונה
 הקדושה שהיא הסוכה ולא יושב בה, אַחֲסִין גְּלוּתָא לִיה וְלִבְנֵי מנחיל גלות לו
 ולבניו דְּכְתִיב שכתוב בכנעני, וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שָׁבִי דהיינו
 שלקח שבי מעם ישראל.

מאמרי הפרשה

יחודה של שירת "האזינו"

שירת "האזינו" כוללת בתוכה את כל מאורעות העולם מראשית הווייתו ועד לאחרית הימים

כתב הרמב"ן (בסוף פרשתינו) שירת האזינו עניינה נכבד מאוד, שמשה רבינו ע"ה הזכיר בה את כל הטובות והמעלות שגמל השם יתברך לעם ישראל לפני מתן תורה, במצרים, בים ובמדבר, ובמה שעתיד הקדוש ברוך הוא להכניסם לארץ, וכן העתיד להיות בימות המשיח שינקם מאויביו, והטוב הצפון לצדיקים לעתיד לבא, תחיית המתים ועולם הבא. וכשם שכל המאורעות רמוזים בפרשת האזינו, כך כלולים בה ורמוזים כל נשמות ישראל, ואין קץ לרמזים בפרשה זו.

שירה זו נכתבה בצורה מיוחדת וכמו שנפסק בשו"ע (יו"ד סי' רע"ה סעיף ה'), דהיינו, שבאמצע כל שיטה [שורה] יש רווח, ונמצא שכל שיטה מחולקת לשתיים כמו עשרת הדברות שנכתבו בשני טורים מקבילים. וכותבים אותה בשבעים שורות (שם) רמז לשבעים אומות העולם.

ובספר מעם לועז (כאן) כתב שמנין הפסוקים בשירה הם נ"ב, רמז לנ"ב פרשיות התורה שבחמישה חומשי תורה להוציא פרשת האזינו. כמנין "אליהו", לרמז ולסמל שכל סתרי השירה, רזיה וסודותיה החתומים וסתומים מאתנו, יתבררו ויתגלו לנו לעתיד לבא כאשר יבוא אליהו הנביא זכור לטוב. וכן מנין התיבות בפרשה הם תרי"ד כנגד תרי"ג המצוות, ומספר אחד נוסף כנגד כל התורה כולה. גם ב' המלים "השמים ואדברה" עולים בגימטריא תרי"ג.

והרבה בשבח התורה בפרשה זו, כדבר שנאמר להלן בפרשה (לב, מו) כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה, כי היא סיכום כל התורה, שידעו בני אדם שבחה של תורה, כדבר שנאמר במשלי (ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור, ודרך חיים תוכחות מוסר.

"הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמָרִי פִי" (לב, א)

מדוע שינוי הלשון "האזינו" ו"תשמע"

משה מעיד את השמים והארץ על עם ישראל ביום מותו, כנאמר כאן, האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי.

המדרש (תנחומא ריש האזינו סימן ב') מעיר, שהפנייה של משה רבינו לשמים היא בלשון "האזינו" - מילה המבטאת קירבה, לעומת זאת הפנייה לארץ היא בלשון "ותשמע", שהיא ממרחק. ומסביר המדרש, שמשה רבנו, גם בהיותו כאן בארץ, היה קרוב לשמים ורחוק מן הארץ, על כן, ההאזנה מתייחסת לשמים והשמיעה לארץ.

לעומת זאת, אצל הנביא ישעיהו נאמר, שמעו שמים והאזינו ארץ (ישעיהו א, ב), באשר היה רחוק מן השמים וקרוב לארץ, לכן אמר לשמים שמעו ולארץ האזינו.

ומדוע היה משה כה קרוב לשמים, כי כאשר דיבר משה אל בני ישראל היה זה ביום מותו, ומחמת עליונות מדרגתו העליונה היה קרוב ביותר אל השמים, לכן אמר, האזינו השמים הקרובים, ותשמע הארץ - הרחוקה.

"הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמָרִי פִי" (לב, א)

י"ג ספרי תורה כתב משה ביום מותו

בעלי התוספות (בדעת זקנים מבעלי התוס' סוף פרשה קודמת) מביאים בשם המדרש, ששבעה באדר היה אותו היום, ויום מיתתו של משה היה, ואף על פי כן היה משה כותב י"ג ספרי תורה אותו יום, י"ב מהם נתן לכל שבט ושבט, והאחד שם בארון ברית ה' שנאמר (לא, כד) ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם.

ואל תתמה על כך כיצד יתכן שהספיק לכתוב י"ג ספרי תורה. כי הדברים הקדושים מעצמם נעשים, וזהו שכתוב (לא, ל) וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם - כאילו מעצמם נשלם ולא ביד אדם.

"הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַרְי פִּי" (לב, א)

אם האדם הוא במדרגה שבשעה שמדבר יאזינו השמים, אז ותשמע הארץ אמרי פי, שיעשו דבריו פרי למעלה ושורש למטה

בספר תפארת שלמה (כאן) מבאר על פי המדרש רבה (האזינו סוף סי' א') שבשעה שדיבר משה שתקו העליונים ותחתונים. וזה פירוש הפסוק (דברים א, א) אלה הדברים אשר דבר משה, פירוש, בשעה שדיבר משה לא היה נשמע שום דבור בעולם זולת דיבורו של משה לבדו, כמו במתן תורה שלא היה שום עוף מצפצף בשעה שהיה יוצא הדבור מפי הגבורה, כן בשעת דיבורו של משה הושתקו העליונים ותחתונים.

והענין בזה נראה דכתיב (תהלים לג, ו) בדבר ה' שמים נעשו, נמצא שבשעה שאמר הקב"ה "יהי רקיע" לא היה אז שום דבור מקודם כי בזה הדיבור נעשה הרקיע. כך גם במתן תורה שנאמרו עשרת הדברות שהם כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, וכל העולם היה תלוי במתן תורה כמו שנאמר (איוב כו, יא) עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו, לכן גם במתן תורה השתיק כל הדיבורים כנ"ל. ולזה גם כן במאמר משה השתיק כל העליונים, כידוע דברי הזוהר הקדוש (ח"ג דף כו ע"א) שכל מי שזוכה לחדש דבר תורה לאמיתיה בורא שמים חדשים. ולזה השתיק במאמרו גם כן את כל הדיבורים מכל העולם כנ"ל. ובוה יש לבאר את הפסוק "האזינו השמים ואדברה", פירוש, אם האדם הוא במדרגה זו שיאזינו השמים וישתקו לקול אשר ידבר, אז, "ותשמע הארץ אמרי פי", פירוש שיעשו דבריו פרי למעלה ושורש למטה ויכנסו הדברים באזני השומעים. "ותשמע" הוא מלשון קבלה, יאזינו ויקבלו דבריו לשמור ולעשות ככל אשר ידבר.

"השמים" בחינת דכורא, "ואדברה" בחינת השפעה, "ותשמע הארץ" בחינת נוקבא המקבלת

הסבר נוסף כתב התפארת שלמה, הנה שמים והארץ הם רמז ליחוד זעיר ונוקבא לפי ש"השמים" בתורת הסוד הם תמיד בבחי' ז"א, ו"הארץ" היא הנוקבא המלכות, וזה שאמר כאן משה רבנו ע"ה, כי כל מה ש"אדברה" וכל "אמרי פי" הם בבחינת היחוד של "שמים" ו"ארץ" הם זעיר ונוקבא. כי "השמים" הוא מבחינת דכורא, "ואדברה" הוא בחינת ירידת השפע, "ותשמע הארץ" בחינת נוקבא שהיא מקבלת השפע, ולכך ממשיך הכתוב "יערוף כמטר לקחי", כי גם בתורה יוכל להשפיע כל טוב לעולם כמו בתפילה, וזהו יערוף כמטר לקחי, ובחינת

המטר הוא להשפיע חיים וטוב לעולם, כן יהי' רצון לקחי להשפיע השפעות טובות לעולם על ידי היחוד כנ"ל. והבן.

השמים גימט' "נשמה" לרמוז שצריך להאזין לצרכי הנשמה

עוד נראה לומר בזה, דהנה "השמים" גימט' "נשמה", לרמוז שצריך להאזין לצרכי הנשמה שהם התורה והמצוות ומעשים טובים, ואז נזכה ל"אדברה" שזה דְּבַר ה', "דבר" מלשון מנהיג, המנהיגה שלנו תהיה השכינה הקדושה, שהיא אות ה' אחרונה בשם הוי"ה, שהיא המלכות המוציאה לפועל את המידות העליונות ממנה, ול-"ותשמע הארץ", שהוא הגוף שכולו ארציות, דהיינו הגוף ישמע ל"אמרי פי" לאמריו של הקב"ה, כי הנשמה תשלוט על הגוף.

האזינו בתחלה החשובים שבדור שהם בחינת שמים וממילא ישמעו המוני העם

ובחתם סופר (על התורה ריש האזינו) ראיתי שהביא "השמים", מסמלים את האישים הגדולים והחשובים, ו"הארץ" מסמלת את פשוטי עם, העסוקים וטרודים בעניינים הארציים, אם יאזינו בראשונה האישים הגדולים, כי אז ממילא ישמעו גם המוני העם הפשוטים, שאם ההמון אינו שומע, הרי זה מפני שהוא לומד מן הגדולים, שאם ראית דור שאין התורה והמצוות חביבות עליו צא ובדוק בפרנסי הדור, שאין הסירחון תלוי אלא בהם.

"יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי" (לב, ב)

המשיל הכתוב את דברי התורה הקדושים למטר

רבי בונים מפשיסחה (מובא במעינה של תורה כאן) ביאר את הכתוב, שהמשיל את דברי התורה הקדושים למטר (ספרי דברים פיסקא שו אות ב, וכ"כ רש"י כאן), שכשם שהמטר בשעה שיורד עדיין לא ניכרת השפעתו על הצמחים, אלא רק לאחר זמן, כאשר השמש מגיחה מאחורי העננים וזורחת על האדמה, אז רואים את תוצאות המטר. כך גם דברי התורה, אף כי בשעה שהוגים בה אין מבחינים מיד בהשפעתה, בכל זאת סופה לעשות את פעולתה.

"יערף כמטר לקחי זה תורה שבכתב, תזל כטל אמרתי זה תורה שבעל פה

גדולי המפרשים (ילקוט מעם לועז כאן עמ' תתתע"ח) פירשו שמשו רבינו רמז להם בזה כי כך הוא סדר הלימוד, בתחילה יהגה בתורה שבכתב ואחר כך יהגה בתורה שבעל פה, ולכן בתחילה אמר "יערף כמטר לקחי" המורה על תורה שבכתב כנאמר (משלי ד, ב) כי לקח טוב

נתתי לכם תורתי אל תעזובו, ואחר כך אמר "תזל כטל אמרתי" לרמוז על התורה שבעל פה. והטעם הוא משום שקודם כל צריך לדעת את יסודות התורה, ואחר כך להתרחב בה על ידי תורה שבעל פה.

ידימה הכתוב את התורה שבכתב ל"מטר", ואת התורה שבעל פה ל"טל", משום שכשם שהאדמה בתחילה צריכה למטר כדי להתרכך, ורק אחר כך כאשר התבואה צומחת צריכה תמיד לטל, כן הוא בלימוד התורה, בתחילה צריך ללמוד את התורה שבכתב, שהיא פותחת את לב האדם, ואחר כך כשנתגלתה מעט בלב האדם, אז ילמד תורה שבעל פה כל ימיו.

כשם שהמטר שוחק אבנים אף התורה שוחקת לב האדם

עוד אמרו רבותינו במדרש (תנחומא האזינו סימן ג' ועוד במדרש תנאים דברים לב, ב) שהתורה נמשלה למטר, משום שכשם שהמטר יש בכוחו לשחוק אבנים שנאמר (איוב, יד, יט) אבנים שחקו מים, אף התורה שוחקת לב האדם. וזהו שאמרו חז"ל (סוכה נב:) אם אבן הוא [יצר הרע] נמוח ואם ברזל הוא מתפוצץ. לכך אין יותר טוב לאדם מלהמית את עצמו על דברי תורה, ולעסוק בה בהתמדה יומם ולילה, כנאמר (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה.

וממשיך המדרש ואומר ולכך נמשלה התורה למטר, מה מטר אין העולם יכול להתקיים בלעדיו, כך אין העולם יכול להתקיים בלא תורה שנאמר (ירמיה לג, כה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. ומה המטר יורד מעט מעט, כך התורה כשמתחיל האדם ללמוד, לומד מעט תחילת האותיות א,ב,ג,ד, במנין קטן, ולבסוף עולה למנין גדול ק,ר,ש,ת. כך מתחילין ואחר כך עומד על התורה ודקדוקיה.

צריך שבלילה יחלום על הלימוד

יש להתבונן בדברי הנביא הנ"ל (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה, כיצד יתכן ללמוד תורה ביום ובלילה ברצף בלי לישון, הלא לא יוכל אדם יציר חומר להתקיים ללא שינה?

רבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל ביאר זאת (הובא בלבוש יוסף, ישר, האזינו עמ' ק"צ) שעל האדם ללמוד תורה ביום בעמל, וכשכל כולו יהיה מונח בלימוד התורה, עד כדי כך שיחלום בלילה על דברי תורה, בכך יחשב לו שהוגה הוא גם בלילה בתורה, ולכך כיון הנביא באומרו, והגית בו יומם ולילה.

והביאור הזה נאה ויאה בפרט למי שאמרו, כי רבי צדוק הכהן מלובלין זכה לחבר חיבור הנקרא בשם "רסיסי לילה" ובו חדושים שנתחדשו לו בחלום, ומי יתן ונוכה לחדש חידושים שכאלו בהקיץ.

ועל הגר"א מסופר (הקדמת בניו להגהות הגר"א לשו"ע) שהיה ישן רק שעותיים ביממה, וגם זאת לא היה ישן ברציפות יותר מחצי שעה כלומר ארבע פעמים חצי שעה. וגם בזמן הזה היו שפתותיו דובבות דברי תורה.

"יִעֲרַף כַּמָּטֵר לְקַחֵי תִזְל כֶּטֶל אֶמְרָתִי" (לב, ב)

למה נמשלה כאן התורה לטל ומטר

הקשה רבנו יוסף חיים בספר בן איש חי בדרשות (ריש האזינו) מדוע דימה משה רבנו ע"ה את התורה גם למטר וגם לטל? וכתב לבאר את הענין, שהדימוי למטר הוא, שכשם שהמטר יורד כל משך החורף בין ביום ובין בלילה, כך אדם צריך לעסוק בתורה במשך כל הזמן, בין ביום ובין בלילה.

אמנם הרי המטר יורד רק בחורף ולא בקיץ, ואילו התורה צריך ללמודה לעולם בכל זמן, לכן דימה את התורה גם לטל, שכמו שהטל יורד לעולם בין בקיץ בין בחורף, כך לימוד התורה.

ובאמת שלא היה די לדמות את התורה לטל בלבד, לפי שהטל יורד רק בלילה ולא ביום, ואילו בתורה צריך ללמוד בין ביום ובין בלילה. ולכן דימה את התורה גם למטר שיורד בין ביום ובין בלילה.

דברי תורה משפיעים על אדם שלבו מוכן לשמוע

סיבה נוספת שנדמתה התורה למטר, לפי שהמטר מצמיח רק במקום שהוכשר לכך קודם, דהיינו שנחרש ונורע קודם, ואילו מקום שלא נעבד, המטר עוד גורם את ההיפך, מזיק לקרקע, שעושה אותה ביצה. כך גם דברי תורה, הם משפיעים על אדם שלבו נחרש ונורע דהיינו כשליבו של האדם מוכן לשמוע, אבל דברי תורה הבאים על לב ריק, בזה נגרם נזק יותר מתועלת, וכבר אמרו חכמנו ז"ל (יומא עב:) זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם המות.

"יַעֲרֹף בַּמָּטָר לְקַחֵי תִזְל כָּטֹל אֶמְרָתִי" (לב, ב)

המטיף מוסר ישמיע דבריו בנחת כטל שהכל שמחים בו

רש"י (כאן, מספרי) "תזל כטל" שהכל שמחים בו משום שאינו מטריד שום אדם, ואילו המטר, יש שעצבים בו כגון הולכי דרכים. ורמזו יש כאן ללמדנו, שכל המטיף מוסר באזני הקהל, ראוי לו להשמיע דבריו בנחת ובלשון רכה, כטל זה שהכל שמחים בו, וסימנך: "טל" ראשי תיבות, "טוב לכל", לעומת זאת תוכחה הנאמרת בנימת זעם ובלשון תקיפה, פעמים שהיא מחטיאה את המטרה, כי מעוררת בלב השומעים התנגדות ואי נחת, כדוגמת הולכי דרכים כלפי מטר סוחף, הפוגע בהם, וסימן לכך "מטר" ראשי תיבות "משאכם, טרחכם, ריבכם" ... ורק לעת הצורך, וכשמטיפים מוסר לרבים, יש להוכיח בלשון חריפה.

"יַעֲרֹף בַּמָּטָר לְקַחֵי תִזְל כָּטֹל אֶמְרָתִי כְּשֶׁעִירִם עָלֶי דָּשָׂא וְכִרְבִּיבִים עָלֶי עֶשֶׂב. כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גִדְל לְאַלְהֵינוּ" (לב, ב-ג)

התורה מכפרת על כל חטאים אף על חילול השם

בספר שלל רב (כאן) מביא פנינה נפלאה בשמו של האדמו"ר הקדוש רבי אהרן מבעלזא. שנינו במדרש (מדרש תנאים, דברים לב, ב) מה שעירים באין על חטאים ומכפרין, כך תורה מכפרת על כל חטאים. עד כאן. והנה ידוע שיש ארבעה חילוקי כפרה (יומא פו.), והחמור מכולם הוא חילול השם, שאין לו כפרה מחיים. ואולם מבואר ברמב"ם (הלכות תשובה פ"א ה"ב) שזהו דוקא כאשר אין בית המקדש קיים, אך בזמן שהיה בית המקדש קיים, השעיר המשתלח היה מכפר גם על חילול השם.

וזו כוונת המדרש הנזכר לחדש, שדברי תורה מכפרים כשעירים, דהיינו, כמו שהשעיר המשתלח היה מכפר אף על עון חילול השם, כך דברי תורה מכפרים אף על עון חילול השם.

והפסוק עצמו נותן טעם בדבר, "כי שם ה' אקרא", שהרי כל התורה הם שמותיו של הקב"ה כידוע (רמב"ן בהקדמתו לתורה, יש בידינו קבלה של אמת), וממילא על ידי לימוד התורה "הבו גודל לאלהינו", ונמצא שעל ידי לימוד התורה עושים קידוש "השם", ומבואר ב"שערי תשובה" לרבינו יונה (שער רביעי, אות ה) שקידוש השם מכפר על עון חילול השם.

"כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גִדֹּל לֵאלֹהֵינוּ" (לב, ג)

זהירות בשם ה'

כתב רבי יוסף ג'קטיליה בס' שערי אורה (שער ה' אחר ושם ביאר את מהות ד' אותיות הוי"ה) כשאתה מזכיר שם ה' יתברך, ראוי לשבחו ולרוממו, כאמרו, כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו. שתדע לך, כי בשעה שאדם מזכיר את שם הוי"ה ברוך הוא [שם המפורש], ומניע אותיותיו בתנועות הלשון, אזי מרעיש עולמות למעלה, ומתקוממים כל צבאות מלאכי מעלה ושואלים אלו לאלו ואומרים, למה העולם מרעיש?

ואומרים, לפי שפלוני הרשע מזכיר את השם המפורש ומניע בשפתיו, וכפי התנועה שהניע אותה, כך מתנועעים כל השמות והכינויים שתלויים עליו, ולפיכך נרעשו שמים וארץ. ואז אומר, מי זה הרשע שהרעיש את העולם בזוכרו את השם הגדול לריק, הלא זה הרשע שעבר עבירה ביום פלוני, ואז היא הסיבה להזכיר עונותיו.

תדע, שכשם שאדם שמניע את הנוף האמצעי של אילן מחמת כן ירעשו הענפים, כך כשאתה מזכיר את שמו של ה' יתברך, ירעשו כל צבאות מעלה ומטה, לפי שכולם תלויים בו.

וכל זה שלא במקדש, אבל כהן גדול היה מזכירו בבית המקדש, ואז כל צבאות עולם היו שמחים ומקבלים השפע, לפי שהיה מסדר הצינורות ומריק ברכה לכל בני העולם. עד כאן לשונו.

המזכיר שם שמים לבטלה ינהג נידוי

כתב בספר חסידים (סימן ד') שהמזכיר שם שמים לבטלה צריך שינהג בעצמו נידוי. דהיינו יחלוץ מנעליו וישב לארץ ויבקש משלושה בני אדם שיתירו לו נידויו, ואז ייסלח לו בהכנתו. ואם לאו, חלילה עלול להיות מקוים בו הכתוב (דברים כח, נח-ט) ליראה את ה' הנכבד והנורא... והפלא ה' את מכותך ואת מכות זרעך.

בספר משנת יוסף (ליברמן, יומא סא.) כתב בשם הגה"ק מפאקש זצ"ל רמז נפלא ומוסר גדול על המאמר (יומא סו.) והכהנים והעם העומדים בעזרה, כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול, היו כורעים ומשתחווים ונופלים על פניהם, ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. עד כאן. הנה בני ישראל מזכירים את שמו הנכבד והנורא מאות פעמים ביום, ולפי ההלכה צריך להזדעזע בכל פעם שמזכיר השם. והכהנים והעם בשמעם איך שהכהן הגדול מזכיר את השם בקדושה וטהרה, התעוררו מאד, כיצד הם אומרים ומזכירים את השם בכל יום מאות פעמים, בריחוק גדול מרגש הכהן הגדול. ולכן נפלו על פניהם ואמרו "ברוך שם

כבוד מלכותו לעולם ועד" על כל הזכרת שמותיהם, שנראה כאילו אמרום לבטלה, לעומת כוונתו הקדושה של הכהן הגדול. (מספר להתעדן באהבתך).

"הַצֹּר תָּמִים פְּעֻלּוֹ בִּי כָּל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט" (לב, ד)

מצות עשה להצדיק עליו את הדין, ולא יאמר מקרה הוא, אלא יפשפש במעשיו וישוב בתשובה

כתב בספר חרדים (עשה פרק א' אות ל"א, ומקורו ממנין תרי"ג לסמ"ק וסמ"ג) צריך האדם להצדיק הדין על המאורע, בין בגופו בין בבניו בין בממונו, שנאמר (דברים ח, ה) וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך. ויקבע זה בלבו, ויכוף ראשו וישתוק, שנאמר (ויקרא י, יג) וידום אהרן. ולא יצדיק נפשו מאלקים, גם לא יאמר מקרה הוא, כי אז ילך עמו השם יתברך בחמת קרי, אלא יפשפש במעשיו וישוב בתשובה. וזה חלק עיקרי ממצות ואהבת את ה' אלהיך, דכתיב (דברים ו, ה) בכל מאודך. ודרשו חז"ל (משנה ברכות נד:) בכל מידה ומידה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד. וכתיב (תהלים קא, א) חסד ומשפט אשירה, אם חסד אשירה, ואם משפט אשירה. ואמרו חכמינו ז"ל (שבת פג, ב) הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים, עושים מאהבה ושמחים ביסורין, עליהם הכתוב אומר (שופטים ה, לא) ואהביו כצאת השמש בגבורתו, שהרי הוא יתברך אוהב אותנו, דכתיב (מלאכי א, ב) אהבתי אתכם אמר ה', וחביבים עלינו יסורים שמביא עלינו שהכל לטובתינו, וכתיב (משלי כג, ד) נאמנים פצעי אוהב, וכתוב (תהלים כג, ד) שבטך ומשענתך המה ינחמוני.

"אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עֹל צֶדִיק וְיֵשֶׁר הוּא" (לב, ד)

איך וכיצד יוכל ה' יתברך להחזיר לישראל, והרי הלכה היא שאסור להחזיר גרושתו?

בספר חנוכת התורה (השל, האזינו, נדפס תר"ס) הביא דאיתא במדרש רבה (בפרשה זו, אולם לא נמצא לפנינו), לעתיד לבא יבואו כנסת ישראל ויאמרו לפני הקב"ה רבונו של עולם כתבת בתורתך (דברים כד, ד) שאדם ששילח את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר ולא תשוב אליו עוד, הלא גם אתה גרשתנו בין האומות והיאך אתה יכול להחזיר אותנו אליך? יאמר להם הקב"ה "איש" (שם פסוק ג') כתוב בפרשה. אנכי אל ולא איש. עד כאן. והמדרש צריך ביאור.

והרב ר' העשיל ז"ל פירש בספר חנוכת התורה (כאן) בדרך זו, שהנה המשנה בגיטין (עז). ואומרת, שאדם שזורק גט לאשתו, אם החצר שלו, אינה מגורשת, לפי שצריך שהגט יגיע לידה או לחצרה.

ומעתה לפי זה אתי שפיר, ששיב הקדוש ברוך הוא לכנסת ישראל, נכון שנתתי לכם גט, אבל הרי אנכי אל, וכל העולם שלי הוא ונקרא חצרי, נמצא שלא חל הגט, ואין כאן כלל גירושין, ולכן יכול אני להחזיר אתכם אלי.

"הַצֹּר תָּמִים פָּעְלוּ בִּי כָּל דַּרְכֵּי מִשְׁפָּט אֶל אֱמוּנָה וְאֵין עֹל צְדִיק וַיֵּשֶׁר הוּא" (לב, ד)

עלינו להאמין בלי פקפוק, שיש צדק ומשפט בכל מעשיו, בעניין זה אנו משולים לילד חולה

החפץ חיים (הובא באמרי חן ויוגאן עה"ת כאן, ובחפץ חיים על התורה כאן יש משל אחר דומה ע"ש) היה אומר שאחד מיסודות האמונה בה' הוא להכיר ולהודות "כי כל דרכיו משפט", ואף על פי שהרבה פעמים אנו תוהים על עלילות הבורא, ואיננו מבינים את דרכיו והנהגתו בעולם. עלינו להאמין בלי פקפוק, שיש צדק ומשפט בכל מעשיו.

בעניין זה אנו משולים לילד חולה, שהוריו משקים אותו סמי רפואה מרים כלענה. באותה שעה חושב הילד, שהרופא וההורים מתנהגים כלפיו בקשיחות לב, ואינם מרגישים את צערו ואינם רוחשים לו אהבה. אך האמת היא, שההורים מבקשים להיטיב לבנם החולה, וכדי לרפאותו הם נאלצים לכפות עליו דברים הגורמים לו סבל גופני ונפשי. כך הוא גם כאן, אף שפעמים איננו מבינים את דרכי הבורא, ובראיית אנוש פעמים נראה שאבינו מלכנו מתנהג עמנו בקשיחות לב, יודעים אנו שאין זו קשיחות לב, אלא אהבת לב, אהבת אב לבנו.

פעם שאל החפץ חיים לאחד ממקורביו, מה שלומו? ענה האיש שלא היה מזיק אילו היה יותר טוב. מיד העיר לו החפץ חיים, מנין לך שלא היה מזיק, הקב"ה הוא רחום וחנון ויודע איך להיטיב עם הבריות, ומיטיב לדעת יותר ממך מה טוב לך, ואם אינו מטיב אתך, סימן שכך צריך להיות, "צדיק וישר הוא".

"שִׁחַת לוֹ לֹא בָּנִיו מוֹמִם" (לב, ה)

אם אדם שיחת מעשיו ועושה רשע, לא לו המום, שהרי הוא לא נפסד בכך, אלא לבניו מומם

בספר ילקוט חמשאי (כאן) הביא בשם תוס' הרא"ש שפירש את הפסוק, שאם אדם שיחת מעשיו ועושה רשע, לא לו המום [המום אינו נעשה בבורא], שהרי הוא לא נפסד בכך,

אלא לבניו מומם, עי"ש. [דהיינו כשהאדם חוטא, אין החוטא פוגם בקב"ה, אלא המום שנוצר מחמת החטא הוא בחוטא עצמו בלבד].

ופירש על פי זה את הפסוק בתהלים (מזמור קי"ב) אשרי האיש ירא את ה' במצוותיו חפץ מאוד גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך. והיינו, דאיתא במסכת עבודה זרה (דף יט.) אשרי האיש, בעודו איש. ופירושו, אשרי אדם שעושה תשובה בעודו איש, בצעירותו ולא בזקנותו.

וב' טעמים בדבר:

א. שהרי מעלת השב בתשובה בהיותו צעיר גדולה יותר, שאף על פי שבצעירותו יש רתיחת דמים וגדולה התאוה ובכל זאת כובש את יצרו ועל כך נקרא "גבור", כפי ששינינו באבות (פ"ד מ"א) איזהו "גבור" הכובש את יצרו, מה שאין כן בזקנותו.

ב. אם עושה תשובה בצעירותו, בניו אחריו לומדים ממעשיו הטובים, וגם הם הולכים בדרך הישר. מה שאין כן העושה תשובה בזקנותו, היות ובניו אחריו ראו את רוע מעלליו בצעירותו, ולמדו מדרכיו, ומה שיעשה תשובה בזקנותו, כבר לא ישפיע עליהם, אחר שגם הם דרכו בדרך רשע.

וזה שאמר דוד המלך ע"ה (מזמור קי"ב) "אשרי איש", שעשה תשובה בעודו "איש", ו"ירא את ה' במצוותיו חפץ מאוד". ועל ידי זה יזכה לב' דברים, א. "גבור בארץ יהיה זרעו", שהרי נקרא גיבור הכובש את יצרו. ב. יזכה ל"דור ישרים מבורך", שבניו אחריו ילכו בדרך ה' ויזכה ויראה דור ישרים.

"דור עקש ופתלתל" (לב, ה)

כשהיהודי מחזיק בנר בשבת, והגוי נושא את היין, הרי זה "עקש ופתלתול"

הרבי רבי בונם היה בנעוריו סוחר עצים, ולרגל מסחרו ביקר פעם בדנציג, ועשה שבת באכסניה של סוחרים. בליל שבת הזמין סוחר אחד בקבוק יין משובח. כיון שכן, שלח בעל האכסניה את שני משרתיו, האחד יהודי ואחר גוי, שיביאו מן המרתף את היין המשובח. כשהמשרתים חזרו מן המרתף, ראה הרבי לתמהונו, שהמשרת היהודי מחזיק נר דלוק בידו, ואילו המשרת הגוי נושא את היין.

עכשיו אמר הרבי, הובן לי פירוש הפסוק, "דור עקש ופתלתל", לו היה הגוי אוחז את הנר והיהודי את היין, היה הכל כשר וכשורה. אבל כשהיהודי מחזיק בנר דלוק בשבת, והגוי נושא את היין, הרי זה "עקש ופתלתול". (עיסורי תורה)

"הֲלֹה' תִּגְמְלוּ זֹאת" (לב, ו)

משה רבנו אמר שירה זו ורמוז שמו בשירה

הנה התיבה "ה'לה" נכתבת בצורה כזו שהאות ה' כתובה בה' רבתי ובתיבה בפני עצמה, ובאמת שאין כדוגמתה בכל הכ"ד ספרים. וכידוע שאת השירה הזאת אמרה משה רבנו ע"ה, ורמוז שמו הקדוש בראשי הפסוקים, דהיינו האזינו, יערף, כי, הצור, שחת, הלה', שראשי תיבות של אלו ו' פסוקים עולים בגימט' "משה", לכך נכתבה ה' בפני עצמה, שעל ידה יושלם מספר שמו הקדוש. (כ"כ המפרשים, ס' אמרי המז"ג, גולדברג, בסוף הספר, נדפס תשכ"ד ועוד).

"הֲלֹה' תִּגְמְלוּ זֹאת עִם נָבֶל וְלֹא חָכֵם הָלוֹא הוּא אֲבִיךָ קִנְךָ הוּא עֶשֶׂךָ וַיִּכְנַנְךָ" (לב,

(1)

מי שאינו מכיר טובה, אינו חסרון מעלה, אלא נבל הוא

פירשו הראשונים (ראה רש"י ורמב"ן וספורנו) וזה לשונם, "עם נבל ולא חכם", ששכחו הטוב שעשה להם. "עם נבל", בזוי, בהיותך כפוי טובה ומשלם גמול רע למטיב, על היפך הנדיב הנכבד וכו'. עד כאן. דהיינו מי שאינו מכיר טובה, אינו רק חסרון מעלה, אלא נבל הוא, ונבל נקרא!

"ולא חכם", להבין את הנולד שיש בידו להטיב ולהרע. עד כאן. דהיינו "ולא חכם", כלומר, אף האדם שאינו מכיר הטובה לשעבר, וכופה ומסתיר את הטובה, מכל מקום אם הוא חכם הרואה את הנולד הרי שלכל הפחות משום ראייתו את הנולד יבוא ליראה את השם הנכבד והנורא, אשר בידו להטיב ולהרע לו לעתיד לבוא! וגם לזה לא יחכם...

מעתה למדנו שכל התביעה על יראת שמים שורשה בחוסר הכרת הטוב, לכך התביעה כאן בפסוק היא, "הלה' תגמלו זאת עם נבל ולא חכם", ומסיים הכתוב בתמיהה, "הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך!", והאיך לא תכירו זאת.

וממשיך הכתוב, "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור, שאל אביך ויגדך וגו' כי חלק ה' עמו וגו', ימצאהו בארץ מדבר וגו'". וברמב"ן מבאר שהכל קאי על הכתוב למעלה, "עם נבל ולא חכם". פירוש, "זכור ימות עולם", שיתנו לב לזכור את ששת ימי בראשית, את הטובה שעשה להם השם בעת היצירה, כמו שיאמר בסמוך "בהנחל עליון גוים וגו'". וממשיך הכתוב "בינו שנות דור ודור", שיבינו לדעת מה שנעשה להם בכל הדורות מעת ששרתה שכינה ביניהם,

כאשר יספר בסמוך, "ימצאהו בארץ מדבר וגו'". הרי למדנו שבמדת הכרת הטוב - תלויה כל התורה כולה, וזה כל האדם!

הכרת הטוב היא מיסודות הדת

והנה, למדנו בפרשת כי תצא (דברים כג, ה), שהתורה ריחקה את עמון ומואב מלבוא בקהל ה' עד עולם, משום שלא היתה בהם מדת הכרת הטוב כטעם הנאמר בתורה, "על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו' לקללך". וכתב הרמב"ן, וזה לשונו: והנראה אולי כי הכתוב הרחיק שני האחים האלה [עמון ומואב שהרחיקם מעם ישראל] שהיו גמולי חסד מאברהם, שהציל אביהם ואמם מן החרב והשבי, ובזכותו שלחם השם יתברך מתוך ההפכה, והיו חייבין לעשות טובה עם ישראל, והם עשו עמהם רעה. האחד, שכר את בלעם בן בעור, והם המואבים. והאחד, לא קידם אותם בלחם ובמים כאשר קרבו למולו. והנה הכתוב הזהירם, אל תצורם ואל תתגר בם, והם לא קדמו אותם כלל וכו', עיין שם.

למדנו מכאן יסוד נורא, עד היכן מגיע חיוב מדת הכרת הטוב, שהרי אברהם אבינו עשה חסד עם לוט בן אחיו, שהציל אותו ואת אשתו מן החרב במלחמת המלכים, וגם בזכותו ניצלו אחר כך מן ההפכה כשהפך הקב"ה את סדום הרשעה. והנה ללוט היו שתי בנות, שמהן יצאו שתי האומות, עמון ומואב. וכשבני ישראל יצאו ממצרים והיו הולכים לארצם ארץ כנען אשר אמר ד' לאברהם (בראשית יג, טו) לך אתננה ולזרעך עד עולם, עברו כבר כמה מאות שנים מאז חסדיו של אברהם עם לוט, והיו כעשרה דורות אחרי אברהם אבינו. וגם שתי אומות אלו, עברו עשרה דורות מלוט זקנם בן אחי אברהם אבינו. ועתה נתבעות שתי אומות אלו על כך שהיו צריכים לזכור שהם גמולי חסד מאת זקנם של בני ישראל, ולגמול להם חסד ולקדם את פניהם בלחם ומים! ומכיון שלא זכרו להם את החסד הזה, ואין בהם מדת הכרת הטוב אינם רשאים לבא בקהל השם.

כלומר דקדוק חסרון זה של הכרת הטוב שהיה בהם, גרם שאין בהם אפילו את האחוז הפחות ביותר הנצרך בכדי להיות ראוי לבוא בקהל ה'!

כך גם במצות הביכורים תמה המהר"ם אלשיך (דברים כ"ו ריש כי תבא), על ששינוי במשנה (ביכורים פ"ג מ"ג), שכל בעלי אומנויות עומדים בפני מביאי ביכורים ושואלים בשלומם, וזאת, אף על פי שפועל כיון שהוא שכור לבעל הבית אסור לו לשאול בשלום, משום גזל זמן העבודה, ואילו כאן התירו את הדבר משום חביבות מצות ביכורים. והדבר מצריך ביאור מהו ייחודה של מצוה זו?

ועל זה מיישב האלשיך הקדוש, שהחובה להכיר טובה הינה מיסודות עבודת ה'. הקדוש ברוך הוא משפיע על האדם רוב טובה, חיים, מזון ועוד ועוד, וחייב האדם להכיר בטובתו של מקום, ובכך ניכרת מדרגתו, שכן עדין הנפש, יתבונן תמיד ויבחין מי השפיע עליו את כל הטוב ויודה לקדוש ברוך הוא, ולעומתו מי שנפשו גסה, לא יכיר ולא יודה בטובתו של הקדוש ברוך הוא.

לפיכך הפליגה התורה בחשיבות המצוה של הבאת ביכורים ובגללה מותר לפועלים להתבטל ממלאכתם, לפי שבמצוה זו מכיר האדם בטובות הקדוש ברוך הוא עליו, שהשפיע ברכה באדמתו, ומאתו יתברך כל אשר יש לו. ואפילו מי שיש לו חיטה אחת בלבד מביא ביכורים כדי להביע בכך הכרת טובה למי שנתן לו כל טוב.

וכך מצינו ג"כ במצות כיבוד אב את ענין הכרת הטוב, וכמו שכתב החינוך (מצוה ל"ג) וזה לשונו, שורשי מצות כיבוד אב ואם הוא, שראוי לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה. שזוהי מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלהים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם. גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. ומסיים החינוך, וכשיקבל זאת המידה [של כיבוד אב ואם, שכאמור שורשה הכרת הטוב] יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, [שהבורא הוא] סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון. ושהוציאו לאויר העולם, וסיפק צרכו כל ימיו, והעמידו על מתכונתו ושלמות אבריו. ונתן בו נפש ודעת מושכלת, שלולא שחננו האל, יהיה כסוס כפרד אין הבין, ויערוך במחשבתו כמה ובמה ראוי להזהר בעבודתו יתברך שמו.

"הָלוֹא הוּא אֲבִיךָ קִנְךָ הוּא עֲשֶׂךָ וְיִכְנְנְךָ. זָכַר יְמוֹת עוֹלָם בֵּינוּ שְׁנוֹת דָּוִד וְדָוִד" (לב,

ו, ז)

תן מתורתך וממונך לעני בממונך, ובדעתך, ולא תאמר שהוא מזל וטבע

כתב ר' יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו מדרש יהונתן לפרש את הפסוק כך, אם יבא אדם ויאמר מדוע אני צריך לתת צדקה לעני, וכן מדוע אני צריך ללמד תורה לאדם שעני בדעת, הרי כך הוא מזלם וכך הוא הטבע.

על זה אומר הפסוק "הלא הוא אביך קנך" - הלא הקב"ה הוא בורא עולם, הוא אביך ונתן לך את התורה שנקראת קנין.

וכן, "הוא עשך ויכוננך" - הוא שנתן לך את הממון ועשה אותך ומעמיד אותך על רגלך, לכן גם אתה צריך לתת מתורה זו ומממון זה לעניים.

ואם תאמר כך הוא המזל והטבע. אין זה נכון, שהרי "זכור ימות עולם" - תזכור במעשה בראשית שהקב"ה שבת ביום השביעי שהוא נגד הטבע והמזל, דבשבת הכוכב הוא שבתאי [כוונת דבריו שבכוכב שבתאי מצד הטבע אינו מזל ששוכתים בו, עיין שם] וכן מי אמר לחלק את ימות עולם - את השבוע לשבע ימים, ולא לעשרה ימים. [כדברי הכוזרי (מאמר א' סי' נ"ט)]. ועוד, "בינו שנות דור ודור" - תעיין ותבין מדוע בדורות הראשונים האריכו ימים ובדורות האחרונים קצרו ימיהם, ודאי שכל זה מאת בורא עולם שמסדר את הדברים ואין זה מזל וטבע גרידא, כך גם אתה תן מתורתך ומממונך לעני בממון, ובדעת, ולא תאמר שהוא מזל וטבע. (הובא בנפלאות מתורתך).

"שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך בהנחל" (לב, ז-ח)

כל שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים, הרי היא לו כנחלה שאין לו הפסק

כתב בעל הטורים (כאן) מוזכרים כאן בפסוק ג' דורות, "אביך" "זקניך" ו"שאל" שהוא הנכד. וסמך ליה "בהנחל", ללמדנו, שכל שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים, הרי היא כנחלה שאין לו הפסק (כדאיתא בב"מ פה.).

וכתב על זה הגאון רבי חיים מאיר מזרחי מאיזמיר, בספרו בן יאיר (ריש האזינו, נדפס תרל"ז) לפרש את המשך הפסוק "ויאמרו לך", על פי דברי התוספות (כתובות סב: בד"ה והחוט המשולש), שדברי חז"ל (מציעא פה.) שכל שהוא ובנו ובן בנו תלמידי חכמים שוב אין התורה פוסקת מזרעו לעולם, הוא דוקא כאשר שלושתם רואים זה את זה.

והנה חידוש זה נרמז כאן במילים "ויאמרו לך", כלומר שכאשר אביך וגם זקנך יאמרו לך, דהיינו שתזכו ללמוד תורה זה עם זה, אז יקויים כך המשך הפסוק "בהנחל" - שתהיה התורה עוברת בנחלה בלא הפסק לזרעך אחרך.

"יצב גבולת עמים למספר בני ישראל" (לב, ח)

פירוש הפסוק

בהדר זקנים (כאן) בשם בעלי התוספות הביא שפירשו את הפסוק, שעוד בזמן שקבע ה' יתברך את גבולות העמים, אז כבר השם יתברך בירר לנחלה את ארץ ישראל לבני ישראל, אף על פי שעדיין לא נולדו. כי מסר את ארץ ישראל לבני כנען, שהם עבדי בני שם (בראשית ט,

כה), וכשיבואו בני ישראל ליטלה מידי כנען, לא יוכלו לערער עליה, כי הלכה היא (פסחים פח): שמה שקנה עבד קנה רבו. אבל אם היה מוסר אותה לשאר האומות, היו יכולים לערער.

"כִּי חֶלֶק ה' עָמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נִחְלָתוֹ" (לב, ט)

מעשה אמיתי על השגחה פלאית

מעשה אמיתי שארע לפני זמן לא רב בדרום הארץ. שרה זיו (שם בדוי) הינה אשה מבוגרת הנמצאת בבית אבות. בנה היחיד שמעיה (שם בדוי) מגיע בכל יום רביעי בשבוע לבקרה, לשאול בשלומה לשמחה ולדאוג לצרכיה.

ביום בהיר אחד מקבל הבן טלפון מבית האבות המנהל נמצא על הקו וכך אומר לו, צר לי אולם הוטל עלי לבשר לך דבר מה הקשור לאימך. אתמול היא לא הרגישה כל כך טוב. נסינו לאתר אותך ולא הצלחנו. לבסוף נאלצנו להזעיק אמבולנס. רצינו שתלווה אותה לבית החולים.

שמעיה שומע זאת ושואל, מה שלומה כעת? היכן היא מאושפזת? והמנהל לאט לאט מסובב את השיחה, עד שבסיכומו של עניין אומר לו לאחר פרק זמן, לצערי הרב אמך נפטרה.

שמעיה היה המום מהבשורה הקשה ובמשך דקות אחדות לא יכול היה להוציא הגה מפיו. אולם לאחר שנגרע קימעה מבכיותו החל לברר פרטים, היכן הגופה עתה? האם היא נמצאת בטהרה. והמנהל השיב אנא, אם תוכל להגיע בהקדם לסדר את ההלוויה. והבן ענה, אני מגיע מיד. רצה מסובב הסיבות ולא פנו אל שמעיה לזהות את הנפטרת...

ההלוויה הצנועה התנהלה בשקט. שמעיה, קרע כדין ובירך ברוך דיין האמת. אחר כיסוי הגולל אמר קדיש ופנה לביתו לשבת שבעה. יום רביעי בשבוע שאחר השבעה הטלפון מצלצל. הלו, שמעיה מה שלומך? מי זה!! שואל שמעיה כשפעימה נעתקה מלבו. זו אני אמא. מה, אתה כבר לא מזהה אותי?!

השפופרת כמעט נפלה לו מהיד. אמא!! שואל שמעיה בתימהון. איפה את?! נו, באמת, איפה אני יכולה להיות. כאן בבית אבות. ראיתי שלא באת ביום רביעי שעבר, אז הבנתי שכנראה אתה עסוק ולא יכולת להגיע. אבל מה קרה היום?

שמעיה צנח לתוך הכורסא שלידו ברגליים רועדות. לאחר דקות ספורות הוא נרגע מעט ומבין, שהשיחה בדבר פטירת אמו מקורה בטעות! אז איך את מרגישה? הכל בסדר? שאל.

כן, ודאי. ענתה ופתחה בשיחה קולחת כהרגלה. מיד בתום השיחה התקשר שמעיה לבית האבות. למזלו, המנהל עדיין היה במקום.

אדוני המנהל, לפני כשבוע הודעת לי על מות אימי, ואף ישבתי שבעה עליה. אבל היום אימי דיברה איתי בטלפון! בתחילה חשבתי שאני הווה, אולם הצג הראה את מספר הטלפון בחדרה!

לשמע הדברים גמגם המנהל מן העבר השני ואמר, אני מיד מברר את העניין וחוזר אליך. ופנה לבדוק את העניין. ואכן לאחר מספר דקות התקשר אל שמעיה ופתח בשורה של התנצלויות על אי ההבנה המשוועת שהיתה כאן, לפי שהנפטרת האמיתית שמה היה "שרה בן זיו" והיא התגוררה "לגמרי במקרה" בקומה אחת מעל "שרה זיו". ומאחר שהשמות דומים להפליא, אירעה הטעות האיומה.

לאחר שמנהל בית האבות עמד על הטעות, הטלפון הבא היה כמובן לבנה האמיתי של הנפטרת, שרה בן זיו. הלו, מר בן זיו? חיכה המנהל לתגובה. מדבר, אישר הקול מן הצד השני. צר לי להודיע לך, אבל היתה כאן אי הבנה משוועת. אני ממש מתנצל. האשמה כולה בנו. אני לא יודע איך להסביר כיצד התרחשה טעות מעין זו אמר המנהל.

מי מדבר? שאל בסקרנות בנה האמיתי. מדבר מנהל בית האבות בו אימך מתגוררת. לפני שבוע וחצי אמא שלך לא חשה בטוב, וחשבנו, שמדובר באשה ששמה זהה כמעט לשמה של אמך הנקראת "שרה זיו", ולכן פנינו לבנה ובישרנו לו ש... היא נפטרה, סיים המנהל.

אז מה קורה עכשיו? שאל הבן לאחר דקות אחדות, כשהוא מנסה לעכל את הבשורה על פטירת אמו. למען האמת, כבר אין מה לעשות, היא כבר נקברה לפני כשבוע וחצי, ענה המנהל כשהוא ממתיך למטר צעקות מן העבר השני.

התגובה לא איחרה לבוא, אולם היתה כה שונה ממה שציפה לה המנהל. בנה של הנפטרת שאל בתדהמה תגיד לי, קברו אותה בקבורה יהודית? - כן, כן. בוודאי, מיהר המנהל לענות כדי להפסיק מעט את דעתו. וגם אמרו עליה קדיש? שאל הבן שנית. כמובן, ענה המנהל. אל תדאג. דאגו לה להכל, עשו לה טהרה, הספדים ואפילו ישבו עליה שבעה! חתם.

מהצד השני נשמעו משפטים לא ברורים, אז היא ניצחה אותי!!! היא הצודקת ואני הטועה!

במה העניין? שאל המנהל, למה אתה מתכוון? אני אסביר, השיב הבן, מאז שאימי נמצאת בבית אבות, היו לנו ויכוחים באמונה. ואני הודעת לי שאינני מאמין בכלום והכל שטויות,

ובאותו מעמד גם הבטחתי לה שאין בכוונתי לקבור אותה בקבורה יהודית, אלא אתרום את גופה למדע ("ע"). היא לעומת זאת היתה מפצירה בי בכל הזדמנויות לחזור בי מהבטחתי. אולם לשווא, לבי היה נעול על מסגר.

והנה יום אחד כשפתחה שוב את הנושא, הכריזה לפתע בצער, אתה יודע מה?! אם אתה לא תדאג לי, בורא עולם ידאג לי!! ואני עניתי לה שאעשה את כל המאמצים להיפך. והנה אני עומד עתה תמה - איך באמת בורא העולם עזר לה?! היא כל הזמן צדקה ואני טעיתי!! עלי לעשות חשבון נפש נוקב. ובכך חתם את השיחה והותיר את המנהל המום מתוכנה...
רואים מכאן שכשהקב"ה רוצה להוליך דבר בבריא, ופרט לבניו אהוביו עם ישראל, אין מי שיאמר לו מה תעשה ואין מי שיאמר לו מה תפעל. (מספר להתעדן באהבתך).

"כִּי חֶלֶק ה' עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נִחְלָתוֹ" (לב, ט)

הקדוש ברוך הוא שמח בישראל אפילו כשנתמעטו ממעלתם הרוחנית

סיפר הגאון רבי ישראל מאיר הכהן מראדין בעל החפץ חיים (בח"ח עה"ת האזינו במעשה מלך אה"ת ד'), מעשה בהגאון רבי חיים מוולאז'ין שלמד בספר תנא דבי אליהו (רבא פ"א), ושם מנויים מדותיו של הקדוש ברוך הוא, ובכללם שהוא "עשיר ושמח בחלקו", נתמלא לבו פליאה על הדברים, מה שייך לגבי הקדוש ברוך הוא "שמח בחלקו", והרי כל העולם שלו?

הלך והציע את תמיהתו לפני רבו הגאון מוילנא. השיב לו הגאון, אין חלקו של ה' אלא עם ישראל, כפי שכתוב (בפסוקו) חלק ה' עמו. וכוונת המדרש שהקדוש ברוך הוא שמח בחלקו, היינו ששמח בעם ישראל בכל מצב שהם, אפילו בדורות שנתמעטו ממעלתם הרוחנית, ה' שמח בהם.

"יַעֲקֹב חֶבֶל נִחְלָתוֹ" (לב, ט)

עם ישראל נמשלים לחבל עבה

הצדיק רבי משה מקוברין היה אומר (מובא בספר פרפראות לתורה, בקר, כאן) על פסוקנו כך, סגולתו של חבל עבות היא שזירתו ממספר רב של חוטים, אז אפילו אם יפגם חוט אחד או שנים, הדבר אינו פוגע בחוזק הכללי של החבל, ומוסיפים להשתמש בו כבתחילה, ואף לפעמים כלל לא מבחינים בחוטים הפגומים שבחבל.

הוא הדין לגבי עם ישראל, בשעה שהם מלוכדים כאחד, הם מתחזקים ומתחסנים כנגד אויביהם המבקשים לפגוע בהם, ואחדות ישראל גורמת לכך, שאפילו היחידים מעם ישראל שהם

פגומים, מוצאים תיקון לעצמם על ידי דבקותם בכלל ישראל, כדברי חז"ל (שבועות לט). כל ישראל ערבים זה לזה, וזה שאומר הפסוק, יעקב "חבל" נחלתו.

"וַיִּשְׁמַן יִשְׁרוֹן וַיִּבְעֹט שְׁמֹנֶת עֶבֶת כְּשִׁית וַיִּטֹּשׂ אֱלֹהֵי עֲשָׂהוּ וַיִּנָּבֵל צֹר יִשְׁעָתוֹ" (לב),

(טו)

כיצד נעלה בהר ה'? ע"י שנמעול ב- "מעל"

בספר דרש יהודה לומד מכאן יסוד מוסרי גדול, אדם שיש לו תאוות האכילה, ואוכל הרבה, הוא "נהיה כבד" בתאוותו, ולא יוכל לעלות במעלה העולה בית אל. והדבר יכול להביאו לידי עבירה, וכמו שאומר הפסוק וישמן ישורון ויבעט, שמנת עבית כשית, ויטוש אלוה עשהו. הנה שמפני שאכל וישמן ונתעבה, גרם לו הדבר שיטוש אלוה עושהו.

כמו כן אדם הלבוש בלבוש יפה שמתהדר בו, הדבר יכול להביאו לידי חטא, ולא יוכל לעלות בהר ה', לפי שהיצר הרע נכנס בו ומפתה אותו לעבור עבירות. וכמו שמצינו אצל יוסף הצדיק שהיה מתהדר בלבוש, ואם לא היה מתהדר לא היה בא לידי הנסיון עם אשת פוטיפר [ויש לזה רמז בפסוק (בראשית לט, יב) ותתפשהו בבגדו לאמר שכבה עימי, היינו שכשראתה אותו מתייפה "בבגדו", הדבר גרם לה ל"תופשו" ולהתגרות בו. הנה שהדבר שגרם לו כל זאת הוא ההתהדרות בלבוש].

גם אדם שיש לו עושר ונכסים, זה יכול להביא אותו לידי רדיפת הממון ולסור מעבודת ה', כי בכל עת רוצה ללכת למסחר רוצה ללכת לכאן ולכאן, אם כן העושר הזה לרעתו הוא, ולכן צריך הוא להזהר מאד.

שלשה אלו, האכילה, הממון ובגדי הכבוד, הם ראשי תיבות "מעל" מאכל עושר לבוש, לפי ששלושה דברים אלו מפריעים לעבודת ה', ומביאים את האדם למעול "מעל" בהשם.

משל למה הדבר דומה, להר גבוה שרוצים לכבוש את פסגתו. הנה אם לבוש האדם בבגדים כבדים, מעיל, שריון קשקשים וכדומה, לא יוכל לעלותו. מה יעשה? יסיר מעליו את המעיל והשריון ואז יוכל לעלותו. כמו כן האדם הנושא באמתחתו הרבה מטבעות כבדים, לא יוכל לעלות את ההר, לפי שהכסף מכביד עליו ומעכבו. לכן תקנתו שישאיר את הממון בצד, ואז יוכל לעלות בהר.

וזה שאומר הפסוק (תהלים כד, ג-ד) מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו? נקי כפים ובר לבב, דהיינו על ידי שישתפק במועט ולא יתאוה תאוות רבות, יוכל לעלות בהר ה', כי האוכל והתאוות מונעים ממנו לעלות אל ה', וע"י שימעל ב- "מעל" יוכל יהיה לעלות בהר ה'.

"יִזְבְּחוּ לַשִּׁדִּים לֹא אֱלֹהִ" (לב, יז)

מעשה נורא ביהודי שהלך למחוזות קידר ואמר לו השד נשלחתי להטעות לעבודה זרה

מצינו סיפור מאלף (מובא באמרי חן, בשלח, עמ' קנ"ב) ביהודי שהלך למחוזות קידר, והיתה דרכם לעבוד לאש, שחשבוה לאלוה. והיו מקריבים עצמם לאש ומשליכים עצמם למדורה, ומאמינים שהמקריב עצמו ניצול מדינה של גיהנם.

כשהגיע לקידר התארח בבית זקן אחד ונח מעמל הדרך. ביקש להמשיך במסעו, והגיעתו שמועה שהדרך משובשת בשודדים וברוצחים המתנפלים על עוברי הדרכים, נוטלים את רכושם ורוצחים אותם נפש. מה עשה, הפקיד את כל רכושו בידי הזקן, בעל האכסניה, כי בני קידר ידועים היו ביושרם ובנאמנותם. ולאחר מכן המשיך בדרכו להסדיר את ענייניו בעיר רחוקה, שכן השודדים לא היו פוגעים לרעה בחסרי רכוש.

כעבור זמן שב לקידר ליטול את רכושו ולשוב לביתו, והודיעוהו שאותו זקן מת, כי הקריב עצמו קרבן לאש. ביקש מיורשיו את הפיקדון. אולם הם השיבוהו, איננו יודעים על הפיקדון דבר. החל לבכות ולקונן על רכושו שאבד לו, הרכוש שקיבצו בעמל כה רב, בכתתו רגליו מעיר לעיר ומכפר לכפר, ועתה עלה הכל בתוהו, וישוב לביתו בידים ריקות. אמרו לו "אל תצטער. המתן שלושה ימים, ורכושך יושב לך". ולתמיהתו הסבירוהו, כי כך מנהג המקום, כל המקריב את עצמו לאש, שב ביום השלישי לביתו, פוקד את משפחתו לשלום ומצווה על רכושו.

המתין שלושה ימים וחיכה והנה ביום השלישי הופיע הזקן, שמח עם אשתו ובניו, וערך להם צוואה כיצד לנהוג ברכושו שהותיר אחריו. שאלו היהודי, והיכן פיקדוני? פנה הזקן למגירה, פתחה, והשיב לו את פיקדונו. עמד היהודי תוהו ושאל, הנכון הדבר שהטלת עצמך לאש? השיבו הזקן נכון. שב ושאל ומדוע עשית זאת? אמר הזקן, כי המקריב עצמו לאש אינו נידון בגיהנם, ומכפרים לו על כל עונותיו! ועתה הניחה לי, כי חייב אני להפרד ולשוב למקומי. שאלו, ולאן תלך עתה? אמר לו, אני הולך לקצווי ארץ, להפיל עצמי לגיהנם, ומשם אכנס היישר לגן העדן. ביקש ממנו היהודי לילך עימו ולראות כיצד הוא מפיל עצמו לגיהנם. אמר לו, אם תבוא עימי, תרצה אף אתה להקריב עצמך! אמר היהודי, אמנם צעיר אני לימים, ורצוני להמשיך

לחיות. אבל רצוני לראות ולהיכח, ולהחליט על דרכי. שב הזקן והתרה בו, אם אין אתה בטוח בהחלטתך, אל תבוא עימי! פנה ללכת, והיהודי אחריו. אמר לו, שוב לאחר־ך. ענהו, "באשר תלך אלך". אמר לו אל תבוא עימי! ענה, מה איכפת לך? איני פוחד כי ברצוני לראות מה תחבולה היא זו.

אז שאלו הזקן, האם אתה יהודי? ענה, יהודי בן יהודי. אמר לו, אם כן, דע לך, כי איני אדם, אלא שד. ונשלחתי כדי להטעות את הטיפשים העוזבים עבודת אלוקים חיים, אדון העולם, ועובדים לאש. וכשהאחד מהם מפיל את עצמו לאש, אני בא כעבור שלושה ימים ומתחפש בדמותו, בא לביתו ועורך צוואה כרצונו, ומספר בשבחו ובגדולתו שהפיל את עצמו לאש של גיהנם. ובכך אני טורדם מהעולם הזה ומהעולם הבא. ולא רק כנגדם, אלא כנגד כל עובדי העבודות הזרות יש לנו תחבולות ופיתויים, כמו שנאמר (איוב יב, כג) משגיא לגוים, ויאבדם. אבל על ישראל אין לנו רשות להטעותם, שהם מאמינים בבורא העולם וקיבלו עליהם תורתו ומצוותיו. כמו שנאמר (ירמיה י, טז) לא כאלה חלק יעקב, כי יוצר הכל הוא. כלומר, אין חלקם של ישראל עם הגוים, שכן הם מאמינים בה' שיצר הכל. כיון ששמע אותו יהודי כך, שמח והלך לדרכו לשלום.

"לְשָׂדִים לֹא אֱלֹהִי" (לב, יז)

מעשה במוהל שהזמינהו החיצונים למול את בנם וכיצד ניצל מהם

בחדר החיצון של בית הרבי בעל הצמח צדק מליובאוויטש ישבו חסידים במסיבה, כשנר קטן דולק לפניהם. כדרך אותם הימים, שוחחו בענייני חסידות, וסיפרו סיפורי צדיקים. פתאום יצא הרבי מחדרו, ושאלם על איזה צדיק הם מדברים עתה. ענו לו שמדברים מהרב הקדוש ר' מנדילי מהורדוק (מקודם בוויטבסק, ואחר כך בארץ ישראל). אמר הרבי, כשמדברים על הרבי ר' מנדילי צריכים להדליק הרבה נרות, כי הוא היה צדיק אמת ואור אמת. תיכף הביאו נרות רבים והדליקום, ונתמלא הבית אורה. הרבי ישב בתוך חבורת החסידים, פתח ואמר, אספר לכם מי היה הרבי ר' מנדילי. בהורדוק היה שו"ב [שוחט ובודק], תלמיד חכם גדול וחסיד, והרבי אמר לו שיוזהר בנפשו מאוד, כי החיצונים רודפים אחריו להשיגו. השו"ב לא השית ליבו לדברי הרבי, ונהג כמנהגו. כשהרגיש הרבי שהוא אינו שם לב לדבריו, חזר והזהירו על הדבר כמה פעמים.

פעם אחת הזמינו את השו"ב, שהיה גם מוהל, לכפר הסמוך, למול את בנו של אחד היהודים שם. את המזמינים לא הכיר השו"ב, אולם הם הבטיחו לקחתו בעגלה ולהביאו אליהם אל

ברית המילה, ומצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. כשיצאה העגלה מן העיר, נטה בעלי-העגלה מן הדרך הכבושה ונסע ביערות. השו"ב הרגיש כי הוא נוסע בדרך-לא-דרך, ושאל את בעלי-העגלה, אולי הוא תועה? אולם העגלון הרגיעו, אל דאגה, תיכף נגיע אל הכפר. והעגלה נוסעת ביערות עבותים, מדלגת על ההרים ומקפצת על גבעות ועדיין לא הגיעו אל מחוז חפצם. פתאום באמצע שום מקום, נראה בית, העגלון עצר את העגלה ונכנס אל הבית. השו"ב הרגיש שנתפס במקום לא טהור, ורק עכשיו הבין את אזהרת הרבי ר' מנדילי. אז התחרט עד מאוד שלא שם לב לדבריו, אבל כבר היה מאוחר מידי. נכנס לבית, והראו להשו"ב את התינוק. היולדת בראותה אותו, נודעזעה מאוד, וכשלא היה איש בחדר, אמרה לו דבר סתר לי אליך, והתחילה לבכות בבכי מר. אז סיפרה לו שזה כמה שנים שנתפסה פה, והמקום הוא של החיצונים, ואינה יכולה לצאת מכאן. הראש שלהם דר אתה וחי עמה, ועכשיו כשילדה בן זכר ביקשה לעשות ברית מילה, ועשו לה רצונה. והזהירה אותו שידע איפה הוא נמצא. ורק עצה אחת יש לה בשבילו, שיתאפק ולא יטעם מכאן כלום, כי אז יש תקוה שיצא מכאן בשלום, אבל אם יטעם כאן דבר מה, אחת דתו להישאר פה לעולם.

באותו לילה באו בעגלות אלפי אנשים והביאו מטעמים, מינים ממינים שונים שריחם היה נודף ומגרה את התיאבון. כולם אכלו, וביקשו ממנו שגם הוא יטעם ויאכל, והוא השתמט באמתלאות שונות. בבוקר שוב נתאספו ובאו אנשים לאלפים, ואז השו"ב עשה את ברית-המילה. לאחר הברית ישבו לסעודה והביאו מאכלים שונים ומעדני מלכים, וביקשו ממנו שיאכל, שהרי זו סעודת מצוה שלו, והוא אף שכבר היה רעב עד מאוד, התאמץ והתאפק ולא טעם כלום, תוך כדי שהוא מתנצל באמתלאות שונות ומשונות. כשגמרו את הסעודה, ביקש המוהל שישבוהו אל ביתו, והמה כן עשו והביאוהו בחזרה לביתו.

אז הרבי ר' מנדילי ציוה למשמשיו, שכשיבוא השו"ב אליו, לא יכניסוהו ויאמרו לו, הרבי פקד ואמר צא טמא תאמר לו. ואכן השו"ב תיכף כשבא אל העיירה, הלך לבית הרבי לבקש את פניו. אולם המשמשים גרשוהו ואמרו לו כך וכך ציוה עלינו הרבי. נצטער מאוד השו"ב, והשתדל על ידי כמה אנשים חשובים, עד שהרבי הרשהו לבוא לפניו.

אז הרבי אמר לו, הן כמה פעמים הזהרתך, ולא שמת לב לדברי. צער גדול היה לי כשנודע לי שאתה כבר אצלם, והתפללתי עליך הרבה שלא תרד נפשך לשאול עמהם חס ושלום. ודע לך שעדיין אתה בסכנה, כי הם רוצים מאוד לתפוס אותך עוד פעם, ומי יודע אם תוכל להימלט ולצאת משם. אבל עצה אחת יש לך, אם יזמינו אותך עוד פעם, אל תסרב, וכשתבוא לשם תיכנס אל הגדול שבהם ותאמר לו בפניו בביטול גמור "אין אתה כלום". וכה תאמר לכולם.

וזהו התיקון שלך, שתבטלם בביטול גמור. נסיונות גדולים יהיו לך שם, אבל תתאזר בעוז ובתעצומות ותדבק את נפשך בבורא, ויהיה לך כוח לעמוד בכל הנסיונות. ואחר שתבטלם, תיפטר מהם לעולם ועד.

עבר זמן מה, ופתאום באו והזמינו אותו עוד פעם. בא אל הרבי לברכת פרידה, והרבי ברכו שיצליח ויחזור בקרוב לשלום, ונסע עמהם. בבואו לשם אמר תיכף לכולם, אין אתם כלום! בהחלט לא כלום! שחקו כולם ממנו. והוא באחת, בהחלט אין אתם כלום. נכנסו לגדול שבהם וסיפרו לו שכך הוא אומר לכולנו. צויה אותם שיתאספו כולם לביתו ויביאו גם אותו לשם, ונראה מה יאמר אז. מיד העבירו קול שיבואו כולם לראש שלהם, והביאו גם את השו"ב והושיבוהו סמוך להראש. והוא בשלו, מבטלם בביטול גמור ואומר לעומתם, אין אתם כלום.

ציפצף הגדול שלהם להחבורה וכולם כאחד הוציאו מפיהם זיקי אש שהגיעו עד השו"ב. והוא כמובן נבהל עד מאוד, אבל נשאר באחת, אין אתם כלום. הפחדוהו שוב בכל מיני פחדים ובהלות, עד שכמעט יצאה נשמתו מרוב פחד. ואפילו שכך, דברי הביטול לא משו מפיו. והנה השו"ב שם לב שמדי פעם בפעם פוחתים והולכים בני חבורתם מהבית. אז הגדול שבהם גער בו בגערה גדולה, כיצד אתה מתחצף לפני בדברי ביטול כאלה? הרי אני יכול ברגע אחד להעבירך מן העולם הזה לנוקבא דתהומא רבה, שלא תצא משם לעולם ועד. ענה השו"ב ואמר לו, דע שהנני עומד נגדך ונגד כל החבורה שלך לא בכוחי, אלא בכוח מורי ורבי הרבי ר' מנדילי מהורודוק.

כשמוע הראש את תשובתו, אמר למשרתיו, בחדר פלוני מונחים אצלי פנקסים ובהם רשומים שמות כל הרבנים והתנהגותם ושיחותיהם ודברי תורתם. תביאו אותם הנה, והיה אם הרבי שלו רשום שם, אז אין לו תקנה ותקוה. ואם אינו רשום אצלנו, נהיה מוכרחים לעזבו ולהחזירו בשלום למקומו. תיכף הלכו בוריוות לאותו חדר, והביאו את הפנקסים והוא פתחם ודפדף בהם וחיפש ולא מצא. ענה ואמר, הרבי ר' מנדילי אינו רשום אצלנו כלל. ולכן מיד פטרוהו והחזירוהו לביתו לשלום. בבואו, הלך תיכף להרבי, והרבי קיבלו בסבר פנים יפות, ואמר לו, מעתה אתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום.

כשסיים הרבי בעל ה"צמח צדק" את הסיפור, אמר, ציותי משום כך להדליק הרבה נרות, כי הרבי ר' מנדילי היה צדיק אמת ואור אמת. (מתוך ספר סיפורי חסידים).

"צור ילדך תשי ותשכח אל מחללך" (לב, יח)

את מתנת השכחה שנתן לך השי"ת לשכוח את הצרות, אתה מנצל לשכוח את השי"ת!?

בספר מעיינה של תורה (כאן עמ' קנ"ז) מביא בשם המגיד מדובנא והרבי מקוצק שאמרו לפרש פסוק זה על פי משל לאדם שהיה בעל חוב להרבה אנשים, והנושים אינם נותנים לו מנוח, ואין לו יכולת לספקם. כיון שכן, יעץ לו ידידו, שיעמיד פניו כמשוגע בפני בעלי חובו, הן אז כשיראוהו משוגע, יניחוהו לנפשו. וכן היה, והעצה הועילה פלאים וכולם עזבוהו לנפשו.

והנה גם לידידו זה היה אותו אדם חייב ממון, וביום שבא לפרוע ממנו את חובו, גם לו העמיד פניו כמשוגע.

גער בו אותו ידיד, שוטה שבעולם, הלא אני הוא שיעצתי לך עצה זו, ועכשיו אתה מנצל עצה זו כנגדי!?

כך גם הוא פירוש הפסוק, "צור" הוא הקב"ה בוראך, "ילדך תשי" היא השכחה, דהיינו הבורא נתן לך את מתנת השכחה, לטובתך, שעל ידה תשכח את הצרות והיסורים העוברים עליך, כדי שתוכל ללמוד תורה ביישוב הדעת ובנחת. "ותשכח אל מחוללך" בתמיה, ולבסוף באותה מתנה אשר חנן אותך הקב"ה בה, אתה מנצלה לשכוח את הקב"ה!?

"כי דור תהפכות המה בנים לא אמן בם" (לב, כ)

דור תהפכות המה - שהופכים את האותיות ד' ר'

שמעתי לפרש פסוק זה כך, הנה ידוע כשעם ישראל חטאו בחטא העגל, הפכו את האות ד' באות ר', דהיינו בחטא העגל במקום "השם אחד" הנכתב באות ד', הפכו ועשו, השם אחר באות ר' ח"ו.

וזהו פירוש הפסוק, כי "דר" תהפכות המה, שהופכים את האות ד' באות ר', "בנים לא אמן בם", אלו בנים שאין בהם אמן, שהפכו את האותיות ועשו עגל בשעה שעלה משה להביא להם את התורה.

"כי דור תהפכות המה בנים לא אמן בם" (לב, כ)

ד' יסודות והמדות הנולדות מהם וכיצד יש להשתמש בהם ולא להופכם

הרב באר מים חיים זיע"א (כאן) ביאר שהאדם נברא בד' יסודות והם אש, עפר, רוח, מים, ומהם נמשכים ד' כוחות לאדם לעבוד בהם את עבודתו יתעלה. הנה מיסוד האש, יש

לאדם את כח המתלהב, להתלהב אחר המצוות. ומיסוד הרוח את כח הזריזות, כדי להזדרז במצוות. ומיסוד המים נמשך כח המתאווה לחמוד לעבודת בוראו תמיד. ומיסוד העפר נמשכת בחינת העצלות, להתעצל ולהמנע מלעשות כל רע. והנה כאמור אצל שומרי התורה משמשים כוחות האלו לעבודת השם יתברך. אבל אצל עוזבי התורה הם הופכים כוחות אלו, שכל עבירה ועוון יעשו בזריזות וחשק ובתאווה, ובקיום המצוות יתעצלו וימנעו את עצמם מתורה ומצוות. ועליהם נאמר "כי דור תהפוכות המה" היינו דור שהופכים את הטבעים להשתמש בהם להיפך תכליתם.

"הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם"
(לב, כא)

הם עשו רק לפנים מהשפה ולחוץ גם אני אקניאם בגוי שיכול

הביא בספר עונג לשבת בשם ספר באר מים חיים (כאן) לפרש פסוק זה לזכותם של ישראל, כך, הנה ידוע שגזירת המן באה בעבור שהשתחוו לצלם, וכדברי הגמרא במסכת מגילה (דף יב.) שאמר רשב"י לתלמידיו נתחייבו ישראל כליה באותו הדור מפני שהשתחוו לצלם. אמרו לו, וכי משוא פנים יש בדבר? דהיינו אם כן שעבדו עבודה זרה, כיצד זכו לנס פורים ונצלו? אמר להם, הם לא עשו אלא לפנים. דהיינו הם השתחוו לצלם מפני היראה, ועבדו לצלם רק מן השפה ולחוץ, לכן אף הקב"ה לא עשה עמם אלא לפנים.

ולפי זה כך הוא פירוש הפסוק, "הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם", כלומר הם השתחוו לצלם רק מיראת המלכים, והכעיסו אותי רק בהבל שבפיהם מן השפה ולחוץ. ולא שבאמת קבלו אותו לאלוה לכן "אני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם", דהיינו אף אני אעניש אותם רק בגוי נבל שעומד לנבול וליפול, הוא המן הרשע שנפל בסוף בידם של ישראל, ולא הזיק להם באמת.

"אמרתי אפאיהם אשביתה מאנש זכרם" (לב, כו)

מעשה בתלמיד הרמב"ן שיצא לתרבות רעה, ועלה לגדולה ונעשה שר גדול

בילקוט מעם לועז (כאן, עמ' תתק"ו) מביא מעשה ברמב"ן, שהיה לו תלמיד אחד ושמו אבנר, ויצא לתרבות רעה ונשתמד, ועלה לגדולה ונעשה שר גדול. ביום הכיפורים שלח לקרוא אליו את רבו הרמב"ן, ובא לפניו. לקח חזיר ושחטו ובשלו ואכלו לעיניו. שאל את הרמב"ן על

כמה כריתות עברתי היום? השיב לו הרמב"ן, ארבע. אמר לו התלמיד, והלא על חמשה כריתות עברתי, והתחיל לפלפל עמו עד שהרמב"ן הודה לו.

שאלו הרמב"ן, הגד נא לי מי הביאך למדה זו שכפרת בתורת משה, אחר שאתה בקי כל כך בתורה? אמר לו, פעם אחת שמעתי דרשה שדרשת בפרשת האזינו, ואמרת שבה כלולים כל המצוות וכל ענייני העולם, ובעיני היה זה מן הנמנע ומכאן פקרת. אמר לו הרמב"ן, ועדיין אני אומר כן שהכל נרמז בפרשת האזינו, ואם לא תאמין, שאל ואגיד לך.

תמה התלמיד ואמר, הגד נא לי היכן רמוז שמי בפרשת האזינו, קם הרמב"ן והתפלל בכוונה גדולה ונפל הפסוק הזה בפיו, "אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם", אם נצרף את האותיות השלישיות של התיבות האלו, יצא "אבנר".

כששמע התלמיד את הדבר הזה, חרד חרדה גדולה עד מאוד ונפל על פניו, ושאל את הרמב"ן, אם יחזור בתשובה, האם יוכל לתקן את אשר עיוות? אמר לו הרמב"ן הלא אמרתי לך את הפסוק הזה... לקח אבנר ספינה אחת בלי ספן ובלי חבל ורב חובל, והלך בספינה וצעק צעקה גדולה ומרה, ואבדה הספינה ולא נודע סופו. והרמב"ן התפלל עליו שתהיה לו כפרה קצת. לאחר זמן בא התלמיד הזה להרמב"ן בחלום, ונתן לו תודה על תפלתו לדונו בגיהנם שלאחר שנים עשר חודש תהיה לו כפרה.

"אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם" (לב, כו)

למה נמשלו להפקר כפאה ולא להפקר כלקט ושכחה

פירש רש"י (כאן) וזה לשונו, "אפאיהם" - אשיתם פאה [-אשימם כפאה] להשליכם מעלי הפקר. ודוגמתו מצינו בעזרא (נחמיה ט, כב) ותתן להם ממלכות ועממים ותחלקם לפאה - להפקר. עד כאן לשונו. דהיינו פירוש המילה "אפאיהם" היא, שאני אשליך אותם מעלי, כמו פאת השדה שהקוצר את תבואתו אינו אוספה אלא מניחה לעניים.

וכבר תמה הכלי יקר (כאן) וכי הפאה לבדה הפקר, והלא לקט שכחה ופאה כולם הפקר, ולמה נקט הפסוק דוקא פאה?

והוא מיישב, שבאמת לא רק הפאה נרמזת בפסוק, אלא גם השכחה נזכרת בהמשך המילים "אשביתה מאנוש זכרם", כי אם ישבית זכרם, הרי לא יזכרם "וישכחם". אמנם לקט לא הזכיר הכתוב, וזאת כי הדין הוא (פאה ו, ה) שניים לקט שלושה אינו לקט [לקט הוא דוקא אם

נפלו שתי חיטים, אך אם נפלו שלושה אינם לקט, אלא הם שייכים לבעל הבית], וכאן בקללה יהיו המפוזרים יותר משניים, ועל כן אין להם דין הפקר כמו לקט האסור לבעליו, אלא עתיד הקב"ה ללקטם, כמאמר הכתוב (ישעיה כו, יב) ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל, והיינו שילוקטו על ידי מלך המשיח, שנאמר בו (זכריה ט, ט) עני ורוכב על חמור, כי שניים במקום אחד הם לקט, ועני מותר בלקט של אחד אחד, דהיינו שניים. אבל כשהמפוזרים רבים יותר משניים במקום אחד, אז הקב"ה, בעל הבית של כל העולם, ילקטם בכבודו ובעצמו, כפי שנאמר (ישעיה יז, ה) וזרועו שבלים יקצור והיה כמלקט שבלים בעמק רפאים, ושם לא כתב "לאחד אחד", כי כשהנלקטים יותר משניים במקום אחד, הרי לא יצאו מעולם מרשותו של בעל הבית, והדברים נפלאים. עד כאן דבריו.

ובעל המנחת יצחק (ויס, בספרו על התורה כאן עמ' רע"א), הקשה על כך קושיא נוספת, הלא גם השמיטה היא הפקר, ולמה נקט הפסוק דוקא פאה? וישיב בעל המנחת יצחק, בעונש הגדול שהוזכר כאן, שהקב"ה ישליך מעליו את בני ישראל מעליו כהפקר, טמונה גם נחמה גדולה! שכן יש הבדל בין הפקר מדין פאה להפקר מדין שמיטה, כי שמיטה היא הפקר גם לנכרים, בעוד הפאה אינה הפקר אלא לעניי ישראל (כמבואר בירושלמי פאה ו, א). ויש הבדל נוסף, בהפקר מדין שמיטה יוצאים הפירות מיד מרשות הבעלים והם מופקרים לכל העולם, ואילו בהפקר מדין פאה, אינם יוצאים מרשותו, עד שיבואו ליד הזוכה (כמבואר במשנה למלך, פרק ב' מהלכות תרומות), ומכאן שאף אם חלילה וחס יצא דבר מלכות הנזכר בפסוק (בודאי יצילנו השם יתברך), מכל מקום יהיה ברחמים גדולים, שלא יפקיר את ישראל כשמיטה חלילה, שיהיו הפקר גם לנכרים ותהיה להם רשות ליזכות בנו, אלא יהיו הפקר כפאה שאינה הפקר לנכרים, וממילא לא נצא מרשותו יתברך שמו, עד שיטהר לבבנו ונקבל כולנו עול מלכותו יתברך ויגאלנו גאולת עולם במהרה בימינו!

"כִּי גֹי אֶבֶד עֲצוֹת הַמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה" (לב, כח)

"עצות" בגימט' יהושע בן חנניה

בספר 'מין יוסף' (שמעוניבין, סוף האזינו נדפס תשי"ז) מביא את דברי רבותנו ז"ל (חגיגה ה:): לפני שנפטר ר' יהושע בן חנניה אמרו לו החכמים מה נעשה עם המינים [שהיה רבי יהושע רגיל לנצח את המינים בשאלותיהם, ולהשיב כסיל כאולתו]. אמר להם שמכיון שאני נפטר, לא יהיה עוד דעת וחכמה במינים לשאול שאלות קשות.

והנה יש לרמוז זאת כאן בכתוב, "כי גוי אובד עצות המה", כלומר בזמן שיפטר חכם מישראל שהיה אובד ומאבד את עצות ושאלות המינים והאפיקורסים, על ידי שהיה משיבם תשובות כדורבנות, אז "ואין בהם תבונה", אז לא תשאר דעת ותבונה במינים האלו לשאול.

ובאמת שראה זה פלא, הנה דבר זה גם מרומז במילה "עצות" שעולה בגימטריא "יהושע בן חנניה" שידע להשיב להם תשובות חכמות מאוד ולנצחם.

"לֹא חֲכָמוּ יִשְׁפִּילוּ זֹאת יְבִינוּ לְאַחֲרֵיתָם" (לב, כט)

העסק התמים שמחק את העבירות של כל השנה

פעם אחת בערב יום הכיפורים אמר רבי אלימלך מליזנסק לתלמידיו, רצונכם לדעת איך עושים תשובה בערב יום כיפור? לכו אל החייט שבעיירה. הלכו אצלו ועמדו לפני חלון ביתו. ראוהו מלובש בבגדי שבת, ויושב ליד השולחן מוקף בבניו, והשולחן מלא מעדנים ובקבוק משקה. והנה החייט מוציא מהארון ספר אחד שהיה כתוב בו את כל העבירות שעשה במשך השנה, מיום הכיפורים שעבר עד יום הכיפורים הזה. וכך אמר, רבונו של עולם! היום הגיע הזמן לעשות בינינו חשבון על כל העבירות שעשינו, שזמן כפרה הוא לכל ישראל. ומיד החל למנות את כל העבירות שעשה במשך כל השנה, שכולן היו רשומות בספר הזיכרון. אחר שגמר את חשבון העבירות. הוציא ספר גדול וכבד יותר מהראשון, ואמר, רבונו של עולם, קודם מנתי העבירות שאני עשיתי, ועכשיו אמנה את העבירות שעשיתי לי. מיד מנה את כל הצער והיסורים, צרות ועוגמת נפש, וחולאים רעים, והפסד ממון שעברו עליו ועל כל נפשות ביתו, במשך כל השנה. כשגמר את החשבון, אמר, רבונו של עולם! אם נחשוב באמת על פי היושר, אתה חייב לי יותר ממה שאני חייב לך. אלא שאיני רוצה לדקדק עמך בחשבון מדוקדק, כי הלא ערב יום הכיפורים היום, וכל אחד מוכרח להתפייס עם חברו. ולכן הננו מוחלים לך על כל העבירות שעשיתי לנו. וגם אתה תמחל לנו על כל העבירות שחטאנו לך. ומיד מזג כוס משקה, ובירך שהכל, ואמר בקול רם, "לחיים רבונו של עולם, הננו מוחלים זה לזה כל מה שחטאנו איש לרעהו, וכל העבירות, הן שלנו הן שלך, בטלות ומבוטלות, כאילו לא היו". אחר כך אכלו ושתו בשמחה רבה.

חזרו התלמידים אצל רבם וסיפרו לו את אשר ראו ואשר שמעו, אולם הביעו דעתם שדברי החייט הם חוצפה יתירה כלפי מעלה. אמר להם הרבי, דעו לכם שהקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו עם כל הפמליא של מעלה, באים לשמוע את דבריו של החייט הנאמרים

בפשטות גדולה, ומדבריו נעשה רצון ושמחה בכל העולמות. (ספר אמרי חן להגר"ח וויזגאן, סוף פ' האזינו).

”וְחָשׁ עֲתִידָת לָמוֹ” (לב, לה)

רמז לכך שניתנה נבואה לשוטים ולתינוקות

כתב בספר פניני דניאל (פלבני, סוף האזינו) בשם ספר הכין עזרא, שיש לפרש פסוק זה על פי הגמרא בבא בתרא (דף יב:) שמיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים, וניתנה לשוטים ולתינוקות. וכך מרומז הדבר בפסוק ”וְחָשׁ עֲתִידָת לָמוֹ” דהיינו, ”וחש” ראשי תיבות חרש שוטה וקטן, הם ”עתידות למו”, הם שידעו את העתידות כשיחרב בית המקדש.

”רְאוּ עֵתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי” (לב, לט)

תתקנ”ה פסוקים כנגד תתקנ”ה רקיעים

ביאור יקר כתב הגאון רבי אלעזר רוקח, בספרו מעשה רוקח (ריש ואתחנן ושנה דבריו גם בפרשת האזינו אות ה') על פי מה שכתב הר”ן שפירא בספר מגלה עמוקות, וכן כתב האר”י ז”ל, שיש למעלה תתקנ”ה רקיעים, והנה בתת”ק רקיעים יש למ”ט שר הפנים רשות להעלות את תפילתם של ישראל, מלבד מן נ”ה רקיעים העליונים, ששם אין רשות לשום מלאך, והם בלתי לה' לבדו. וסימנך בפסוק (דברים י, יד) ”הן” לה' אלהיך השמים. ”הן” הם נ”ה רקיעים ”לה' אלהיך”, שאין רשות בהם לשום מלאך להכנס.

אמנם משה רבנו ע”ה בקע בתפילתו את כל הרקיעים כולם, כולל נ”ה רקיעים הנזכרים. ובמה בקע אותם? בפסוקים של משנה תורה, כי בספר דברים יש תתקנ”ה פסוקים, ועל ידי כל פסוק בקע רקיע אחד.

והנה מתחילת הספר עד פסוקנו ”ראו עתה” יש תת”ק פסוקים, ומפסוק ”ראו עתה” עד סיום התורה יש נ”ה פסוקים. לכן כאשר בקע משה רבנו את תת”ק רקיעים, על ידי תת”ק פסוקים הנזכרים, עד הפסוק ראו עתה, ברקיעים אלו ראה משה גם מלאכים שרפים ואופנים. אבל כשהגיע לפסוק זה, ופתח את הרקיע הראשון מתוך נ”ה הרקיעים העליונים, ראה ששם לא נמצא שום מלאך. ועל כן עתה אמר משה ”ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי”, לפי שעד כאן יש רשות לשר מ”ט להכנס, והיו יכולים חס ושלום לטעות אחריו, כמו שטעה אחר (עיין חגיגה טו.), אולם מכאן ואילך שכל הרקיעים הם בלתי לה' לבדו, שוב אין מקום לטעות במט”ט, ובזה ”ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי”.

"רְאוּ עֵתָה כִּי אֲנִי הוּא וְאִין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אֱמִית וְאַחִיָּה מִחֲצָתִי וְאֲנִי אֶרְפָּא"

(לב, לט)

בכח התשובה אני אמית את הסט"א, ואחיה את ניצוצי הקדושה

הרב חיד"א בספרו נחל קדומים (כאן) כתב רמז בפסוק, "ראו" בדעתכם "עתה" לחזור בתשובה [התשובה רמוזה במילה עתה, לפי שברגע קט אדם יכול לחזור בתשובה בליבו, וגם משום שיש לעשות את התשובה "עתה", למחר לשוב אל אבינו שבשמים], ולמה תחזרו בתשובה? "כי אני אני הוא", והשכינה [כי המילה "אני" היא כינוי לשכינה] כביכול בגלות, ובעבורה, שובו לאביכם שבשמים. כלומר שובו בתשובה, כדי להקים שכינתא מעפרא. ואז בכח התשובה, "אני אמית" את הסטרא אחרא, "ואחיה" את ניצוצי הקדושה, שהמה יעלו עד מקום הקודש. עד כאן.

גם יצדק לרמזו התשובה בתיבת "עתה", כי ברגע קטן סגי להרהר בתשובה, וכמו שאמרו חז"ל (קידושין מט:): שהאומר לאשה התקדשי לי על מנת שאני צדיק גמור, אף על פי שהוא רשע, הרי היא מקודשת, משום שחוששים שבאותה שעה הרהר בתשובה. הנה מוכח שברגע קט עולה התשובה, ודי אפילו בהרהור לבד. ואתי שפיר ד"עתה" הוא רמז לתשובה. ועל כן אשר עיני בשר לו, ימהר לשוב בתשובה, לקרב את הגאולה, מאחר שהשכינה בגלות, ובעבור השכינה לבד צריך לשוב.

מאמרים במצוות סוכה

"בְּסֻכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים וְכו' לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בְּסֻכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כג, מב-מג)

תשעה טעמים מדוע עושים הסוכה בחודש תשרי ולא בניסן

משרשי המצוה מה שמפורש בכתוב (ויקרא כג, מג), למען נזכור הנסים הגדולים שעשה האל ב"ה לאבותינו במדבר בצאתם ממצרים, שסככם בענני כבוד שלא יזיקו להם השמש ביום והקרח בלילה. ויש שפירשו שסוכות ממש עשו בני ישראל במדבר. ומתוך זכירת נפלאותיו שעשה עמנו ועם אבותינו נזהר במצוותיו ב"ה, ונהיה ראויים לקבלת הטובה מאתו, וזה חפצו ב"ה שחפץ להיטיב. (ספר החינוך מצוה שכה)

וכבר שאלו רבותינו ז"ל הרי כשיצאו בני ישראל ממצרים זה היה בחודש ניסן נמצא כי בנ"י ישבו בסוכה בחודש ניסן, ומדוע אנחנו יושבים בסוכה בחודש תשרי.

להראות שעושים את המצוה לשם שמים

א. הטור (או"ח סימן תרכה) כתב כי הטעם הוא כדי להראות שעושים את המצוה לשם שמים, וכ"כ הלבוש. והמהרי"ל (מנהגים הלכות סוכות סימן א סק"ב) הרחיב בטעם הטור וכתב שהטעם הוא, משום שאם היו עושים בניסן לא היה היכר המצוה כל כך, דמאן דרואה אומר עריבה הסוכה עליו, דימות החמה נכנסים. אבל בתשרי נכנסים ימות הגשמים וכולם נכנסים לבתיהם, ורק ישראל קובעים דירתם בסוכה, א"כ ודאי הכוונה לעשות רצון אביהם שבשמים.

ציוה הקב"ה שישמחו במצוות סוכה ולולב, להראות לכל שהם נצחו

ב. משל לשנים שעמדו בדן, כשיוצאים, הנוצח שמח ביותר והמנוצח יוצא בפחי נפש, כך ישראל כיון שעמדו לדין ביוהכ"פ ציוה הקב"ה שישמחו במצוות סוכה ולולב, להראות לכל שהם נצחו. (מהרי"ל שם)

אפשר שדן את ישראל לגלות, לכן עושים סוכה וגולים מבתיהם לסוכה

ג. הילקוט שמעוני (אמור תרג) נותן טעם נוסף, כיון שבראש השנה הקב"ה דן את כל באי העולם, וביום הכיפורים חותם, ואפשר שדן את ישראל לגלות, לכן עושים סוכה וגולים מבתיהם לסוכה, והקב"ה מעלה עליהם כאילו גלו.

בט"ו בתשרי התחילו לעשות את המשכן ואז חזרו ענני כבוד ביום זה, ולכן עושים זכר לענני כבוד ביום זה

ד. הגר"א (שיר השירים א, ד) כותב כי ביום הכיפורים ירד משה והוריד לוחות שניות, ובישר לו הקב"ה סלחתי כדבריך (במדבר יד, כ), והסכים לחזור ולהשרות השכינה בעם ישראל, ובי"א בתשרי צווה משה על המשכן, וב' ימים הביאו תרומה, ובי"ד בתשרי נטלו כל חכם לב את הזהב במנין ובמשקל, ובט"ו בתשרי התחילו לעשות את המשכן ואז חזרו ענני כבוד ביום זה, ולכן עושים זכר לענני כבוד ביום זה.

רק לאחר שהאדם התקדש ונטהר בראש השנה וביום הכפורים, אז אפשר לו לשבת בסוכה

ה. טעם נוסף על פי דברי הזוהר הקדוש (אמור ח"ג דף קג ע"ב) שכתב בגודל חשיבות ומעלת קדושת הסוכה, ולפי דברי הזוהר אפשר לבאר כי רק לאחר שהאדם התקדש ונטהר בראש השנה וביום הכפורים, אז אפשר לו לשבת בסוכה, דאל"כ מגודל חשיבות הסוכה ועוצם קדושתה שהיא מקום השראת השכינה, לא היתה אפשרות לשבת בסוכה בצל השכינה. (ליקוטי הרי"מ סוכות)

אחר יוהכ"פ שלקחנו שפע מאימא ועלינו אליה, עתה אנחנו יכולים לשבת תחת צילא דמהימנותא

ו. הטעם ע"פ הסוד שבסוכה יש אורות מקיפים מאימא, וידוע שאמא היא אות ה' ראשונה דהוי"ה ב"ה (עי' תיקוני זוהר תיקון כב דף סז ע"ב), וכתב המגלה עמוקות (פרשת שקלים) כי האות ה' מרמזת על הסוכה, שיש לה ב' דפנות והשלישית טפח, וע"ז אמר (בראשית לג, יז) "ויעקב נסע סכתה" סוכת ה'. ולכן אחר יוהכ"פ שלקחנו שפע מאימא ועלינו אליה (עי' זוהר הקדוש פרשת אמור ח"ג דף קב ע"ב), עתה אנחנו יכולים לשבת תחת צילא דמהימנותא, ואנחנו חוסים שם שבעת ימים, כמ"ש (שמות כב, כט) "שבעת ימים יהיה עם אמו".

השטן מקנא בנו מאד, לכן אנחנו הולכים להיכנס תחת כנפי השכינה

ז. כן נודע שקיבלנו בימים הנוראים אורות גדולים, והשטן עשו הרשע, לקח בעל כרחו את כל העוונות של עם ישראל על ראשו כמבואר בזה"ק (ח"ג דף סד ע"א), והוא מקנא בנו מאד, לכן אנחנו הולכים להיכנס תחת כנפי השכינה, שהיא הסוכה שתגן עלינו. וכן כדי לסתום פיות המקטרגים והחיצונים לבל ינקו שפע מהימים הנוראים. (ע"פ שיחות ר' שמשון פינקוס סוכות)

אנחנו עושים זכר לענני כבוד כדי שאדם ישריש אצלו שצריך לזכך את החומר

ח. הרב בן איש חי נתן טעם, כי אחרי חטא אדה"ר עיקר עבודת האדם היא לזכך את החומר. במעמד הר סיני התעלו בני ישראל למדרגה של אדם הראשון קודם החטא, וכשחטאו בעגל חזרה זוהמתן. ואחרי יוהכ"פ שהקב"ה מחל להם, השיב את ענני הכבוד, והעננים היו מזככים אותם, ואפי' המלבושים לא בלו כל הארבעים שנה, ולכן אנחנו עושים זכר לענני כבוד כדי שאדם ישריש אצלו שצריך לזכך את החומר. (ע"פ הרב מרדכי אליהו)

הסוכה היא מקפת ושומרת את האדם ואין צורך במזוזה

הסוכה מקפת את האדם וסוכבת אותו מראשו עד רגליו, לבל יהיה לחיצונים שום שליטה להתקרב אליו להזיקו.

ולכן הסוכה פטורה מן המזוזה, מפני שהמזוזה נעשית לשמירה והסוכה איננה צריכה שמירה ע"י מזוזה, כי היא עצמה נעשית לשמירה. (לקוטי הלכות ר"ה הלכה ד אות י')

צאו מבתיכם, אל תשנו במיטה הקבועה, לכו הסתתרו בסוכה

ט. ישנו הסבר נוסף של הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל. מסופר בגמרא (תענית כד:) על יהודי אחד שלקח לו גויה, ורבא גזר עליו מלקות. כתוצאה מהמלקות, פרחו נשמתו של החוטא. נשמעו הדברים בבית שבור המלך והוא החליט להתנקם ברבא. נודע איפוא לאיפרא הורמזי, אמו של שבור המלך, שבנה מתכוון לעשות צרות לרבא, אמרה לו: הוד מלכותו, בני היקר, אל תפגע ביהודים, מסוכן להתחיל איתם, למה? כי הם רק מתפללים והאלוקים שלהם נותן להם את בקשתם, למשל? אם לא יורד גשם, הם מבקשים ממנו והוא מוריד גשם. אמר לה שבור מלכא: היהודים מבקשים גשם בחורף ואז יורד גשם, נראה אותם מקבלים גשם בקיץ! שלחה איפרא הורמזי לרבא שיתפלל עכשיו בתמוז שירד גשם כדי לעצור את הגזרות של בנה.

רבא התפלל ולא נענה אמר לפניו: ריבונו של עולם, "אלוקים, באוזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו פעל פעלת בימיהם בימי קדם" (תהילים מד, ב), לאבותינו פעלת מעל הטבע, ואנו בעינינו לא ראינו. התקבלה תפילתו וירד גשם כהוגן, עד שמהמרזבים של מחוזא זרמו מים לנהר החידקל.

בלילה בא אביו של רבא אליו בחלום והזהיר אותו: אתה הטרחת את הקב"ה להוריד גשם שלא בזמנו, שלא כדרך הטבע, יש עליך כעס, המזיקים רוצים לטפל בך! הלילה אל תישן במיטתך. בבוקר בא רבא וראה את מיטתו קרועה מהחרבות של השדים.

אומר רבי שלמה קלוגר: התחלנו את השנה עם הימים הנוראים - ראש השנה ויום כיפור. מי יודע אלו גזירות היו צריכות לבוא. ואנחנו, בימי התשובה, בכינו התחננו אל ה' שירחם עלינו, שיבטל את הגזרות הרעות וישנה את התוכנית לטובה, הטרחנו את הקב"ה לשנות את טבע העולם, לבטל את האמור להיות כפי מעשינו. כעת מי יודע איזו סכנה נשקפת לנו כתוצאה מכך. יש חשש גדול שהשדים כבר הגישו עתירה ובינתים מצחצחים חרבות.

אומר לנו הקב"ה: צאו מבתיכם, אל תשנו במיטה הקבועה, לכו הסתתרו בסכה, "כי יצפני בסכה ביום רעה יסתירו בסתר אהל" (תהילים כו, ה), כאן תהיו מוגנים מהפגעים הרעים.

(גבורות שלמה פד ע"א מאמר לחג הסוכות)

אם עושה סוכה זוכה והקב"ה מסכך עליו ע"י הסוכה בעולם הבא, ולא יוכלו מלאכי חבלה להזיקו. וכן סֵפֶת גי' ת"פ כמנין לילי"ת

כתב בספר חמדת ימים (שבזי פרשת שופטים) על הפסוק, "תודיעני אורח חיים שבע שמחות את פניך" (תהילים טז, יא), כתוב שובע חסר ו', שבע, ללמד, כי מי שיושב בסוכה שבעה ימים יעשו לו שבע חופות בעוה"ב. וכתב הוזהר הקדוש (תיקוני הוזהר תיקון ע דף קלב ע"א) אפי' בעל עבירות אם עושה סוכה זוכה והקב"ה מסכך עליו ע"י הסוכה בעולם הבא, ולא יוכלו מלאכי חבלה להזיקו.

וכן כתב הגר"ח פלאג'י (נפש כל חי מערת ס אות ד) סֵפֶת גי' ת"פ כמנין לילי"ת, שבכח מצות הסוכה להכניע אותה, וידוע שהסוכה היא מצלת אותנו מן החיצונים המתגרים בנו מחמת המצות הגדולות שעשינו.

סוכה ר"ת ס'ומך ו'עוזר כ'ל ה'נופלים

סוכה ר"ת סומך ועוזר כל הנופלים. מי שמקיים מצות סוכה הקב"ה עוזרו ומעמידו ומחזיקו ביד ימינו. (בני יששכר מאמרי חודש תשרי מאמר י אות ד)

הסוכה היא "תיבת נח" ומצילה מן ה"מבול" של החיצונים

איתא הזוהר הקדוש (רעיא מהימנא פנחס דף רנו ע"א) כי הסוכה היא "תיבת נח" ומצילה מן ה"מבול" של החיצונים. ורמז לזה שהרי מידות התיבה הם: אורכה שלש מאות אמה, רוחבה חמישים אמה, וקומתה שלושים אמה, יחד עולה שלוש מאות ושמונים כמנין שלום עם הד' אותיות. וידוע גם כי סוכה בגי' הוי"ה אדנ"י, ואם נכפיל י' פעמים א', ועוד ה' פעמים ד', ועוד ו' פעמים נ', ועוד ה' פעמים י', נקבל בסה"כ שלוש מאות שמונים גי' שלום כנ"ל, וזהו שכתוב ו"פרוס עלינו סוכת שלום", דהיינו שלום מהחיצונים. (ע"פ המלבי"ם בראשית ו, טו)

ע"י מצות סוכה שהיא מהמצוות שאדם מקיימם בכל גופו ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, נשמרים כל אבריו ומקבלים הארה

שלמה המלך ע"ה אומר בסוף קהלת (יב, יג): "את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם". כתב האלשיך הקדוש בספרו דברים טובים (קהלת שם) על האדם לפחד ולזיזתו מלעבור על שס"ה מצות לא תעשה, וכן יש לשמור ולקיים רמ"ח מצות עשה, שהם כנגד רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו של האדם, וזה שאמר: "את האלהים ירא" הם שס"ה מל"ת, "ואת מצותיו שמור" הם רמ"ח מ"ע, ואז כי זה כל האדם, כי האדם השלם הוא רמ"ח אברים ושס"ה גידים. ולפי דבריו ע"י מצות סוכה שהיא מהמצוות שאדם מקיימם בכל גופו ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, נשמרים כל אבריו ומקבלים הארה ע"י מצות הסוכה.

נפטרינ מכל חולי ומכאוב, הם ומשמשיהן ע"י הסוכה

מצטער פטור מן הסוכה (סוכה כה:), אפשר להסביר בדרך רמז 'המצטער' דהיינו אדם שיש לו דברים הגורמים לו צער, יהיה 'פטור' מאותו הצער ע"י הסוכה, ועל דרך זו נסביר ג"כ חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה, שיהיו נפטרינ מכל חולי ומכאוב, הם ומשמשיהן ע"י הסוכה. (תפארת שלמה לסוכות ד"ה מצטער)

הרמ"ק לא היה מדבר בסוכה שום דיבור חול, כי קדושתה יותר מביהכנ"ס, היות ומצות סוכה היא דאורייתא

וכתב הרב ראשית חכמה (שער הקדושה פרק יד אות לד) כי הרמ"ק לא היה מדבר בסוכה שום דיבור חול, כי קדושתה יותר מביהכנ"ס, היות ומצות סוכה היא דאורייתא, וביהכנ"ס דרבנן, וגם במשך שבעה ימים נכנסים שם שבעת הרועים וכו'. וכן העיד השל"ה (פסחים פרק נר מצוה אות לט) אני ראיתי חסידים שהיו מנשקים את הדפנות מבפנים ומבחוץ.

אם היינו רואים את השפע היורד לא היינו יוצאים מהסוכה כלל

וכתוב בשם רבנו האר"י שאם היו לנו עיניים לראות השפע היורד מאת השי"ת דרך הסכך והדפנות וכו', היינו מתמלאים שמחה ולא היינו יכולים כלל לצאת מן הסוכה.

ובזוה"ק (פרשת פנחס ח"ג דף רנה ע"ב) כתב מי שנוהר במצות סוכה אם חלילה יפול באיזו צרה, מצות הסוכה תגן עליו מאד, ולא רק על גופו אלא גם על נשמתו, כמו שכתוב (ישעיהו ד, ו) "וסוכה תהיה לצל יומם".

הקב"ה אומר לספירות והאורות דחג"ת נה"י תשבו בסוכה ותשפיעו על בני שפע וקדושה

אומר הפסוק (ויקרא כג, מב) "בסכת תשבו שבעת ימים" וכו' ואומר הזוה"ק (אמור ח"ג דף קג ע"ב), כי הימים האלו הם הספירות העליונות חג"ת נה"י, שכל אחד מהם נקרא יום, יום א' חסד, ב' גבורה, וכו', ולכן הקב"ה מצוה את הספירות העליונות, ואומר להם: תשבו עם בני בסוכה ותשפיעו עליהם שפע של קדושה וטהרה.

בתחילה דיבר לספירות העליונות שהם האורחים העליונים אברהם יצחק ויעקב וכו' ואח"כ מדבר אל כל ישראל לישב בסוכה

ואמר ר' אבא כי בתחילה כתוב "בסכת תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג, מב), שהוא מלשון נוכח, ואח"כ כתוב "כל האזרח בישראל ישבו בסכת" (שם), בלשון נסתר. ותירץ דבתחילה דיבר לספירות העליונות שהם האורחים העליונים אברהם יצחק ויעקב וכו' שהם בחי' אותן הספירות העליונות שזה השרש שלהם. ואח"כ מדבר אל כל ישראל לישב בסוכה, וצריכים עם ישראל לעמוד על פתח הסוכה ולהזמין את האושפזין קדישין, ולומר כפי שהיה אומר רב המנונא סבא, תיבו אושפזין עלאין וכו'. (זוהר הקדוש פרשת אמור ח"ג דף קג ע"ב)

וכתב עוד בזוה"ק (שם דף קד ע"א) כי חייבים למחדי למסכני (-לשמח העניים), כי זה החלק והמנה של האושפזין, ואם לא עושה כן, קמים האושפזין והולכים להם, וח"ו מקללים אותו וכו', ואם נותן לעניים, כל אחד מברך אותו וכו'.

מצות הסוכה היא רומזת לאדם שיצא מדירת קבע, שחושב שהעולם הזה הוא קבע, הוא העיקר, ויש בדירת עראי שבעה ימים כנגד שבעים שנותיו של אדם, כדי שידע שהכל הבל וריק, והאדם רק זמני כאן בעולם הזה, ולכן סכה ר"ת ס'וף כ"ל ה'אדם

הנה נודע מה שאמרו רבותינו (סוכה ב). כי מצות הסוכה היא רומזת לאדם שיצא מדירת קבע, שחושב שהעולם הזה הוא קבע, הוא העיקר, וכתב האלשיך הקדוש (ויקרא כג, לג) שאנחנו

דרים בדירת עראי שבעה ימים כנגד שבעים שנותיו של אדם, כדי שידע שהכל הבל וריק, והאדם רק זמני כאן בעולם הזה, ואפשר להוסיף עוד רמז סכה ר"ת סוף כל האדם, וכאשר האדם מתבונן בזה רואה כי העיקר הוא עוה"ב, וכל מה שקורה כאן בעוה"ז הכל הבל, הכבוד המדומה ועושר וכו'.

עוד כתב האלשיך (שם) ידוע שהכשר סוכה ע"י ב' דפנות והשלישית אפי' טפח (סוכה ו:), והענין הוא כי הסוכה רומזת לחיי העוה"ז שהם צריכים להיות עראי, ועוה"ב קבע ועיקר. והנה בעוה"ז צריך בני חיי מזוני והם הג' דפנות, ב' דפנות שלמות הם "בני" "חיי" אבל "מזוני" יסתפק במוער ועל כן סגי בטפח שוחק, ויש להוסיף טפ"ח הוא ר"ת טוב פת חרבה. (ליקוטים מפרדס ויקרא ערך סוכה עמ' קמז)

וכתב החתם סופר (דרשות סוכות תקצה ד"ה ויעקב נסע סכותה) בענין הסוכה דירת עראי או דירת קבע. דהנה פליגי רבנן ור' יהודה אי סוכה דירת עראי או קבע. (סוכה ז: ואלו ואלו דברי אלקים חיים, כי יוצאים מהבית לגור בדירת עראי להורות כי כל גורן ויקב דהעולם הזה הוא רק עראי וכלא נחשב בעיניו, וכל מגמתו לעולם שכולו ארוך שהוא עיקר דירתו, ויען כי יושבים בסוכה רק ז' ימים בשנה ואחר כך שוכחים כל הרמז הלז, על כן סוכה דירת קבע, שאותו העראי יהיה קבוע אצלו ובלבו כל ימיו.

יעקב מלמד אותנו להסתכל נכון על החיים תבנה לעצמך חיים חדשים, חיים בהם אתה יודע מה עיקר ומה טפל

"וַיַּעֲקֹב נָסַע סִכְתּוֹ וַיָּבֶן לוֹ בַּיִת וַלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סִכָּת עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם סִכּוֹת"
(בראשית לג, יז)

ויש לבאר: א. למה לא קרא יעקב אבינו שם המקום "בית", שהרי זה העיקר, ולא הסוכות שעשה לצאנו ומקנהו? וממתי אדם קורא למקום על שם מה שהוא עשה למקנה שלו? ב. מדוע ראתה התורה צורך לספר מה הוא עשה למקנהו? אלא רמז יש בדבר, יעקב אבינו בנה לעצמו "בית" כלומר: דירה בעולם העליון - ובה ובתוכנה השקיע. "ולמקנהו" - כלומר, לכל קנייני העולם הזה - "עשה סוכות" - דירת ארעי, "על כן קרא למקום ההוא" - כלומר, לעולם הזה ולכל קנייניו - "סוכות", שכל קנייני עולם הזה אינם אלא כלי עראי וטפלים לעיקר - לקנייני הנצח!!! ("נחל קדומים בראשית לג ד"ה ויבן")

יעקב מלמד אותנו להסתכל נכון על החיים, הוא נותן לנו פרופורציות במה כדאי להשקיע ובמה לא. אומרת לנו התורה. במשך שבעה ימים צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי. צא מסלונך

המפואר, ושב בסוכה ארעית. למה? כי רק עכשיו סיימנו את יום הכיפורים, יום בו שבנו בתשובה ופנינו כעת אל השנה החדשה. לאף אחד אין מושג מה גזר עליו אלוקים, איזה ניסיונות ואילו התמודדויות נכונות לו. תפנים שהעולם הזה הוא זמני בלבד, בר חלוף... שמונים, מאה שנה והסיפור נגמר... קבע יש רק שם! בעולם האמת! תובנה זו הכרחית בכדי לשמר את התשובה. כשנפנים זאת, יהיה הרבה יותר קל להתמודד מול פיתויי העולם... כשמגיע נסיון, תחזיק חזק ותאמר לעצמך, זה זמני! אני אתאמץ, אתגבר על עצמי ואזכה לחיי נצח בעולם הבא!! היצר הרע מנפח את העבירה, הוא מראה לך כמה היא מתוקה, ומי כמוך יודע שדקה אחרי שתעשה אותה תתחרט על הרגע... כל הנאה בעולם חולפת. עכשיו גם נבין מדוע נצטוונו על שמחה בחג הסוכות יותר משאר החגים. בכל בית כנסת חוגגים "שמחת בית השואבה", כי אחד ממונעי השמחה זו הדאגה, הרגשת החוסר... בא סוכות ואומר, בן אדם! העולם הזה חולף כצל עובר, תשאלו כל סבתא היא תגיד לכם אני זוכרת כאילו רק אתמול נולדה... שב בדירת ארעי! תבנה לעצמך חיים חדשים, חיים בהם אתה יודע מה עיקר ומה טפל. כשנחיה עם ההרגשה הזו, נצטער פחות על דברים שקורים ונהיה הרבה יותר שמחים ומאושרים.

"למען ידעו דרתיכ"ם" הנאמר במצוות סוכה, עולים גם כן בגימטריא תתק"ס, לרמז שהסוכה מטהרת כמקוה

והנה סוכה מטהרת כמקוה, ישנן ב' מצוות שכל הגוף נכנס בתוכם, הסוכה והמקוה, ויש רמז נאה על זה, שהמילוי של תיבת סוכ"ה [מ"ך ו' ה' ה'] בגימטריא קנ"א כמנין מקו"ה, רמז בזה כי סוכה ומקוה המה ענין אחד, שבשניהם נכנסים בכל הגוף בתוך המצוה. ויש להוסיף על זה, שלכן הרמז טמון במילוי של סוכה, כי זהו דבר הנסתר בתוך הסוכה, שרק כשנכנסים לתוך הסוכה, כמו המילוי שנכנס לתוך התיבה, אז הוי הסוכה בבחינה זו של מקוה. והנה שיעור מקוה כשרה הוא תתק"ס לוגין, ותיבות "למען ידעו דרתיכ"ם" הנאמר במצוות סוכה (אמור כג, מג), עולים גם כן בגימטריא תתק"ס, לרמז על הנ"ל שהסוכה מטהרת כמקוה. (ע"פ מגדלות מרקחים לסוכות עמ' כו)

סוכה מצלת ממחלוקת ומונעת המריבה מן הבית

כתב בספר המדות (ערך מריבה אות נו) מצוות לימוד מסכת סוכה ובפרט אם לומד בה זוכה שזו סגולה להנצל ממחלוקת, והרמז לזה שנא' (תהילים לא, כא) "תצפנם בסוכה מריב לשונות". (יפה תלמוד ריש מס' סוכה)

וגם מצות סוכה מונעת מריבה, הזהיר במצות סוכה כתיקונה מובטח לו שלא תהיה מריבה בתוך ביתו כל אותה שנה. (כ"כ כף החיים סי' תרכ"ה סק"י)

מסכת סוכה על בוריה

פעם אחת, לפני סוכות, הוכיח הגר"א מוילנא זיע"א את העומדים לפניו, ואמר כי חובה על כל תלמיד להיות בקי לכל הפחות במסכת אחת למען לא תבטל ממנו מצות "והגית..." בלכתו בדרך. והנה היה שם אחד, שהדברים נגעו ללבו ביותר התגבר וחזר על מסכת סוכה הרבה פעמים, עד שידעה בעל פה. ובחול המועד, כשישבו לפני הגר"א תלמידי חכמים גדולים, בא הרב הזה ואמר "למדתי מסכת סוכה, ואני יודע אותה בעל פה". אמר לו הגר"א "כמה מחלוקות בין רבי מאיר ורבי יהודה, בין רבי עקיבא ורבי טרפון, בין אביי ורבא, ושאר תנאים ואמוראים יש במסכת סוכה?" לא מצא הרב מענה. מיד קם הגר"א ומנה כל פלוגתא, וניתח את המסכת לסוגיותיה, לשיטותיה, הלכותיה ופרטיה, ומנה מדברי חז"ל בזו המסכת ובתוספתא וירושלמי שמונים וחמש סוכות פסולות, כמנין "סכה" חסר, ואחר כך היה מונה מדברי חז"ל כאמור עוד תשעים ואחת כשרות, כמנין סוכה: מלא. (הקדמה לספר פאת השלחן ד"ה סיפר לי)

רמז נפלא בפסוקי המסורה, במסורה נמנו שלושה פסוקים שנאמר בהם "כי": "כי בסוכות הושבת" (ויקרא כג, מג), "כי נר מצוה" (משלי ו, כג), "כי ברחוב נלין" (בראשית יט, ב)

ביאור נפלא אודות הקשר שבין שלושה פסוקים אלו, מובא בשם אחד מתלמידיו של הגאון רבי מרדכי בנט זצ"ל, אב"ד ניקלשבורג (הדברים הועתקו מפנקס בכתב יד, ששם מחברו לא נרשם עליו, אך ניכר שהיה תלמיד חכם וצדיק, תלמידו של מהר"ם בנט): יש שלוש מצוות שהן דומות זו לזו ושוות בדיניהן: האחת - סוכה, שכאשר היא גבוהה למעלה מעשרים אמה או למטה מעשרה טפחים, הרי היא פסולה (סוכה ב.). השניה - מבוי, שאם הניח בו קורה למעלה מעשרים אמה או למטה מעשרה טפחים, הרי הוא פסול ואינו רשאי לטלטל בתוכו (עירובין ב.). והשלישית - חנוכה, שאם הניח את הנר למעלה מעשרים אמה פסולה ולכתחילה יש להניחו למטה מעשרה טפחים (שבת כה.).

וזהו פירוש המסורה: שתי אותיות המילה "כי" רומזות לכ' אמה ולי' טפחים, והיכן מצאנו שני פרטי דינים אלו? "כי בסוכות הושבת" - במצות סוכה, "כי ברחוב" - במבוי, "כי נר מצוה" - בנר חנוכה. והדברים נפלאים! (דרושים ולקחי מוסר סוכות אות א)

ג' תירוצים מדוע אנחנו עושים זכר רק לענני כבוד?

יודועה השאלה והרי היו שלש מתנות נכבדות לעם ישראל, מן בזכות משה רבנו, ענני כבוד בזכות אהרון, באר בזכות מרים. וא"כ מדוע אנחנו עושים זכר רק לענני כבוד? ותירץ הגאון חיד"א בספרו ראש דוד (פרשת אמור) ג' תירוצים.

א. כאשר אנחנו עושים זכר לאיזה ענין לא עושים ממה שיש עליו קטרוג, כמו שאמרו חז"ל (ר"ה כו.) אין קטגור נעשה סניגור, למשל, שופר אנחנו תוקעים בשל איל, זכר לעקדתו של יצחק, ולא בשל פרה כדי לא לזכור ח"ו מעשה העגל, ולכן גם כאן לא נעשה זכר למן, היות ועם ישראל קראו לו לחם הקלוקל, וכן זכר למים כדי לא להזכיר את "מי מריבה אשר רבו בני ישראל" (במדבר כ, יג), אבל בענני כבוד היתה שמחה גדולה לעם ישראל, ולא היה בהם שום מחלוקת, לכן עשים זכר לענני הכבוד.

ב. בענני כבוד לא היה חלק אלא רק לעם ישראל בלבד, כידוע שהערב רב לא היה בתוך הענני כבוד, משא"כ המים והלחם שהיו לכולם.

ג. כל אבא חייב לתן לבנו לחם ומים, אבל איננו חייב לעשות לו כבוד כזה גדול.

וכנגד הג' תירוצים יש שלושה פסוקים:

א': "בסכת תשבו שבעת ימים" (ויקרא כג, מב), בלי שום קטרוג ואפשר לישב בסוכות ולעשות לזה זכר.

ב': "כל האזרח בישראל ישבו בסכת" (שם), כי רק על בני ישראל היו ענני הכבוד ולא על הערב רב.

ג': "למען ידעו דורותיכם כי בסכת הושבתי" (שם, מג), עשיתי להם כבוד גדול יותר מהחיוב של אב לבנו.

מעשה על כפרי פשוט וירא שמים, שאברהם אבינו ע"ה, אושפיזא קדישא הראשון, בא בעצמו ועזר להם בגלל מסירות נפשם

ויש לעשות הסוכה בשמחה ובמסירות נפש, ועל ידי זה זוכה לדברים הרבה, וכמו שהביא הרבי משינאווא בנו של ר' חיים מצאנז מעשה על כפרי פשוט וירא שמים, שלא היה לו במה לסכך את סוכתו כי לא היה לו כסף לרכוש סכך, ובערב החג יצאו הוא ואשתו אל היער לתלוש ענפים בשביל הסכך, וכשהתחיל לרדת אט אט הערב התחילו לחשוש שמא נכנס החג, והתחילו

תולשים ענפים בשיניהם, כדי לעשות בשינוי, ותוך כדי תלישה נפצעו בפייהם, וכל זה בכדי לקיים את המצווה החשובה, ועל ידי זה נעשה רעש בשמים, והנה הם רואים זקן אחד הדור פנים ולבוש לבנים עוזר להם לתלוש עצים, וכשסיימו הביא אותם אותו הזקן העירה, וזכו לקיים את מצוות החג בשמחה, וכשסיפרו את המעשה לרב הקהילה אמר להם: כי אברהם אבינו ע"ה, אושפיזא קדישא הראשון, בא בעצמו ועזר להם בגלל מסירות נפשם. (רבינו הגדול משינאווא ח"ב עמ' תקח)

"כל האזרח בישראל ישבו בסכת"

תעודת אזרחות למי שמשתדל בעת קניית דירה לדאוג שיהא מקום נרחב לסוכה שישב בה הוא ואנשי ביתו ברווחה באוכל ושינה

הזוהר בפרשת אמור (ח"ג דף קג ע"א) כותב: "כל האזרח" כל מאן דאיהו משרשא וגזעא קדישא דישראל, ישבו בסכת, תחת צלא דמהמנותא, ומאן דליתיה מגזעא ושרשא קדישא דישראל, לא יתיב בהו, ויפוק גרמיה מתחת צלא דמהמנותא.

כמה דברים חביבים למי שיושב בסוכה. לפי פשוטו של הזוהר, אפשר להסביר את השאלה למה דווקא במצוה זו התורה מדגישה מלת "אזרח" מלה המורה על חשיבותו של האדם משא"כ בשאר המצוות, כי מצוה זו מעידה על גזעא ושרשא קדישא דישראל... ואמרתי בדרך צחות לעת"ל כשיבא בב"א משיח צדקנו ויחלק תעודת אזרחות לעם, הוא יחלק רק לאלה "שקיימו מצות סוכה" כי רק מצות סוכה מוכיחה על גזעא ושרשא קדישא דישראל כמבואר בזוהר וע"ש בזוהר המאריך בשבחה של מצוה זו.

ובכן כמה צריך להשתדל בעת קניית דירה לדאוג שיהא מקום נרחב לסוכה שישב בה הוא ואנשי ביתו ברווחה באוכל ושינה, כי ידוע כי מצות סוכה: באכילה ושינה כמפורש בשו"ע (סימן תרל"ט) וכל סוכה שאינה ראויה לשינה י"א שאין יוצא בה י"ח גם לאכילה, וע"כ הרבה צריך להקפיד על כך לא לקנות ולא לשכור דירה אם אין בה מקום לסוכה הראויה גם לשינה בעדו ובעד בניו כי ח"ו אם לא ישבו בניו בסוכה, הוא מוציא אותם מגזעא ושרשא דישראל כמבואר, וה' יעזור לנו לקיים מצוה זו וכן יתר המצוות כהלכתם ואשרי הזוכה לכך... (קול יהודה סוכות עמ' עז)

צריך גם לישון בתאבון

בספר 'לקט יושר' (עמ' 144 ד"ה ירדו גשמים) לתלמיד בעל התרומת הדשן מביא מהנהגות רבו, וז"ל: "ואינו ישן בערב סוכות צהרים, כדי שיוכל לישן לתיאבון, כי בסוכה השינה קובע עיקר הדירה.

כשיבקש רחמים על החסרון בשמו הגדול, ע"כ יושע גם הוא

הדפנות הן שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח (סוכה ד:): איתא במדרש פליאה (הובא בכסף נבחר מרגליות פרשת שמייני ד"ה מאמר): "איוב היה קורא תגר על היסורין עד שהראהו הקב"ה דפנות הסוכה שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח". ויש לפרש, דהנה אם יש לאדם ח"ו איזה צער וחסרון, מה יעשה ותתקבל תפילתו, יזכור החסרון הגדול שיש כביכול בשמו הגדול והקדוש, כמו שנאמר (שמות יז, טז) "כי יד על כס יה" שנחסרו אותיות ו"ה ונשאר רק י"ה, וכשיבקש רחמים על החסרון בשמו הגדול, ע"כ יושע גם הוא, ומעתה יבנו דיברי המדרש על נכון דהנה קי"ל שיעור סוכה ז' טפחים על ז' טפחים, וכשיש ב' דפנות כהלכתן הרי י"ד טפחים, ושלישית אפילו טפח, הרי ס"ה ט"ו טפחים - מספר י"ה. וזהו הרמז כשהיה איוב ביסורים, הראה לו הקב"ה דפנות הסוכה, שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, לרמז על מספר י"ה, שנחסרו האותיות ו"ה משמו ית', וכשיבקש רחמים על החסרון בשמו הגדול, ע"כ יושע גם הוא. (שם שלמה הובא בספר תפארת בנים מונקאטש לסוכות קצא ע"ב ד"ה ויש להתאחד)

עוד פירוש למדרש הפליאה שהקב"ה הראה לאיוב דפנות הסוכה

ועוד כי מובא בגמ' מנחות (כט:): שהסיבה שאות ה' פתוחה משני כיוונים, היא, מפני שהשי"ת ברא את עולמו באותיות י-ה' שנאמר "כי ביה ה' צור עולמים" (ישעיה כו, ד), כלומר באותיות י-ה' נבראו שני עולמות - העולם הזה והעולם הבא, עם האות י' ברא ה' את העולם הבא, ועם האות ה' ברא את העולם הזה. ומדוע דווקא ע"י האות ה' נברא העולם הזה? התשובה לכך היא שהעולם הזה נברא בדומה לאות ה', כשם שהיא פתוחה למטה, כך העולם הזה פתוח לכיוון למטה - הוי אומר שאדם שרוצה לצאת לתרבות רעה היכולת בידו, וכשם שרגלה של האות ה' תלויה ואינה מחוברת לגגה, כך העולם הזה פתוח גם לכיוון למעלה, הוי אומר שאדם שרוצה לשוב בתשובה מקבלים אותו ומחזירים אותו דרך הפתח העליון.

והנה אדם הסובל ייסורים אם לא ידוע לו מזור למכאוביו, אין ספק כי כח סבלו ילך וימעט עד שרגליו לא ישאוהו עוד. אם כן מה נסך כח באיוב למוד הסבל והייסורים? הידיעה כי על ידי שיעשה תשובה ויבקש רחמים על עצמו, ה' ירחם עליו, ויגאל אותו מיסוריו, היא זו

שהעניקה לו את הכח הסבל העצום. וזהו שאומר המדרש לא נתקרה דעתו של איוב עד שראה סוכה של שתי דפנות וטפח, שזה רמז לאות ה"א כדלעיל. (תכלת מרדכי שוואדרון ח"ג סוף סימן יא עמ' קט)

שיעור הכשר סוכה בתיבת הסוכה

[חג] הסוכה בגי' תצ"א, וגיימטריא זו רומזת לשיעור הכשר הסוכה, שהרי הסוכה השטח שלה ז' על ז' טפחים, שהם מ"ט טפחים רבועיים, והגובה עשרה טפחים, א"כ חשוב י' פעמים מ"ט, יהיו בידך ת"צ טפחים טפח על טפח, ועוד א' כנגד הטפחים, הרי לך תצ"א. (רוקח הלכות סוכות ד"ה הסוכה)

כל הראוי לה נהנה מהשהייה בה

סוכה כמוה כתיבת נח, מה תיבת נח, כל הראוי לה קלטתה אותו התיבה, ומי שאינו ראוי, נשאר מחוצה לה, וכמו שפירש רש"י (בראשית ו, כ). כך מצוות סוכה, כל הראוי לה מוצא בה טעם ונהנה מהשהייה בה, וכל שאינו ראוי לה אינו נהנה ממנה. (שם משמואל ח"ו סוכות עמ' קנו)

אחרי הטהרה בכיפור אפשר להכנס לסוכה

הטעם שעושים סוכות אחרי יום כיפורים, יש לומר כי מי שלא היה ראוי במעשיו, היו הענני כבוד פולטים אותו, ועל כן כאשר ברצונו ית"ש, לזכות אותנו בסוכה, קבע אותה תיכף לאחר יום הכיפורים, כי על ידי שנטהר נפשנו ביום הכיפורים, נזכה לבחינת ענני כבוד הסוכה בחג הסוכות. (תפארת בנים מונקאטש לסוכות קצד ע"א)

וכבר בימים נוראים צריך כל אדם לעשות הכנה על המועדים הבאים לטובה ולבנות המלכות שמים מחדש. ולכך יש נ' ימים מתשעה באב עד ראש השנה, ומראש השנה עד יום הכיפורים י' ימים, ומיום הכיפורים עד סוכות ד' ימים, ויום א' של סוכות כתיב בו (ויקרא כג, מ) ולקחתם לכם ביום הראשון, הרי ניד"א, רמז לשם אדנ"י. (עבודת ישראל הופשטיין סוף פרשת דברים)

אבא ואמא אינם צריכים שימור

בחמשה עשר יום לחודש דאיהו י"ה אבא ואימא וכו' לפי שאינם צריכים שימור יוצאין מן הבית לסוכה בלי פחד, לא כן בפסח כתיב "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו" (שמות יב, כב) אבל כאן "בסוכות תשב"ו" (ויקרא כג, מב) כי הם ימי שמחה לכל. ואמר חג הסכת חסר, אמרו בזהר (פרשת תצוה ח"ב דף קפו ע"ב) מאן סכת חסר ו' דא משכנא תתאה וכו' ומאן איהו

דא "סכת דוד הנופלת" (עמוס ט, יא) סכת שלום. ולפי שחסר ו' יש מקצת מקובלים שנוטלים לולב בסוכה שהוא סוד ו' שהיא עץ החיים. לולב בגי' חיים א"כ היא חג לז' ימים עליונים שבאים לדור בסוכה ולהשלימה. (שפתי כהן אמור מהדורה חדשה עמ' קסג)

סוכה ר"ת ס'ובב ו'ממלא כ'ל ה'עולמות

סוכה ר"ת ס'ובב וממלא כל העולמות. דלית אתר פנוי מיניה, ואיהו מלכות שמים שלמה. (ילקוט יצחק זאלר ח"ב ענייני סוכות אות כד)

סוכות נקרא חג האסיף שמאספין כל הקולות וכל התפילות ומכניסים אותם ביחד עם התפילות הכשרות

סוכות נקרא חג האסיף, כי על ידי שמקיים מצות סוכה, מאספין כל הקולות וכל התפילות של כל השנה אשר לא היו בכוונה, ומתקנים אותן ומכניסים אותן ביחד עם התפילות הכשרות והישרות. (בני יששכר תשרי מאמר ט אות ג)

שתי מצוות, זוכים ישראל לקיימן בכל אברי הגוף, והם: סוכה וארץ ישראל

שתי מצוות, זוכים ישראל לקיימן בכל אברי הגוף, והן: סוכה וארץ ישראל. רמז לכך נמצא בפסוק (תהלים עו, ג): "ויהי בשלם סוכה ומעונתו בציון". איזו מצוה מקיימים בשלימות בכל הגוף, על זה אמר "סוכה" דהיינו מצוות סוכה, "ומעונתו בציון", זה המתגורר בארץ ישראל. (הגר"א מווילנא זצוק"ל)

והרה"ק רבי שלמה לייב מלענטשנא, הוסיף למצוות אלו גם את השבת, שבעת בואה, נמצא היהודי בתוכה בכל רמ"ח אבריו (עי' עשר עטרות יד ע"א אות לז), וה"שפת אמת" הוסיף מקוה, שגם זו מצוה הנעשית בכל אברי הגוף.

מסופר על הרה"ק רבי ישראל מטשורטקטב ישב פעם בסוכה, בשעה שגשם החל לרדת לתוכה, פתח הרה"ק ואמר: בתקופה זו אין גשם בארץ ישראל, והמתגורר שם יכול לאכול ולישון בסוכה, ורמז לכך יש בפסוק דלעיל: "ויהי בשלם סוכה ומעונתו בציון". מיהו זה הזוכה לקיים בשלימות את מצוות סוכה שלא יצטרך לצאת ממנה, "ומעונתו בציון", האיש שמעונתו ודירתו הם בציון. (יינה של תורה סוכות אות לג-לד)

ענין חג הסוכות שהאימא הק' מסככת אותנו בכנפיה, וענין זה נרמז במילה ס' ו' כ' ה', ראש התיבה וסוף התיבה הוא ס"ה מספר שם אדנ"י, ואותיות אמצעיות כ"ו מספר שם הויה

ענין הסוכה היא כדוגמא שאנו רואים מן התרנגולת, שמתחלה מצפצפת וקוראת לבניה ונותנת מזונות לפניהם, ואח"כ מכנסת אותם תחת כנפיה, וכענין זה נוהגת השכינה הקדושה עמנו, בראש השנה ויום כיפור היא כותבת לנו מזונות וחיים טובים, ואחר שקוצבת לנו מזונות אזי מכנסת אותנו תחת כנפיה. וזהו ענין חג הסוכות שהאימא הק' מסככת אותנו בכנפיה, וענין זה נרמז במילה ס' ו' כ' ה', ראש התיבה וסוף התיבה הוא ס"ה מספר שם אדנ"י, ואותיות אמצעיות כ"ו מספר שם הויה. והענין הוא כי בראש השנה ויום הכיפורים החיצונים משטינים עלינו, ואנו מוכרחים לשלוח שעיר לעזאזל בכדי שלא ישטינו עלינו, ואח"כ מברחים את עצמנו לסוכה ומתחבאים שם, והוא ע"י שאנו ממליכים את השי"ת על כל אבר, ומקבלים עלינו עול מלכות שמים, אז אנו מתחבאים במלוכה של ממ"ה והשם הוי"ה מתלבש ונכנס בהיכל קדשו והוא היכל המלך וזהו ס'ו'כ'ה' ס"ה בקצוות והוי"ה באמצע. (אוהב ישראל לקוטים לסוכות ד"ה ענין)

עוד טעם מפני שביום כפור נמחלו לעם ישראל כל העוונות שעשו עד יום כיפור ונמחו כל הקטיגורים, ומיום ראשון של סוכות ואילך מתחילים הקטיגורים להתנכל אותנו להמיתו, כי מקנאים בו החיצונים על שיצא בדימוס ביה"כ, לכן, רצה בורא עולם להציל אותנו מהמקטרגים עלינו, וידוע שבשני דברים ינצל האדם מאויביו; האחד ע"י שיסתתר מהם, כאומרו "חבי כמעט רגע" וגו' (ישעיהו כו)

(ב), ואומר "ערום ראה רעה ונסתר" (משלי כב, ג), ואומר "לך עמי בא בחדריך" (ישעיהו שם). והשני שילחם עמהם בכל מיני כלי זין, לכן השיאנו עצה השי"ת כדי שנוכל כל השנה כולה לעמוד כנגד האויבים, והיא שנחסה בצל כנפי השכינה שהיא הסוכה כאומרם בזוהר (פרשת אמור רעיא מהימנא ח"ג דף קג ע"ב) מאן דיתיב בצילא דמהימנותא מקטרגא איתפרש מיניה. ואומר (תהילים כז, ה) "כי יצפנני בסוכה ביום רעה" וגו' להסתתר ולהשמר מסמא"ל הדילטור הגדול ושבעים שרי מעלה המלמדים קטגוריא על ישראל, ועצה זו היא כנגד הדרך הראשונה שזכרנו, וכנגד הדרך השניה ציונו ליטול הלולב ומיניו, להיותם כלי מלחמה בידינו נגד כלי מלחמה של כל אותם המקטרגים. (סוכת שלום תרנב דף ו ע"ב בשם מקרא קודש)

סגולת הסוכה כאשר בא האדם לחסות בצל השכינה, הריהו מעורר עליו את מדת הרחמים המיוחדת, אף שעל פי מדת הדין אין הוא ראוי לה

שנינו בגמ' (ב"מ פה.): **ההוא עגלא דהוו קא ממטו ליה לשחיטה** [מעשה בעגל שנלקח לשחיטה], **אזל תליא לרישיה בכנפיה דרבי וקא בכי** [ברח והכניס ראשו תחת זרועו של רבי ובכה]. **אמר ליה: "זיל, לכך נוצרת"** [אמר לו רבי - לך, כי לכך נוצרת!] **אמרי, הואיל ולא קא מרחם, ליתו עליה יסורין** [אמרו בשמים, כיון שלא רחם על העגל, יבואו עליו יסורים]. **ולכאורה, מה פגם היה במעשהו של רבי? והלא כלל נקוט בדינו: "סוף בהמה לשחיטה" (ברכות יז), וכך גם אמר רבי כלפי העגל: "זיל, לכך נוצרת". כלום כל הנוטל בהמה לשחיטה נדון ליסורין?**

אלא יש לומר, שאף ש"סוף בהמה לשחיטה", ובודאי שאין לתבוע אדם הנוטל בהמה לשחיטה, ובאה לחסות בצלו ומבקשת את רחמך שתצילהו מן השחיטה - מדת הרחמים צריכה להתעורר אצלו ולגרום לו להגן עליו, אף ש"לכך נוצר".

זוהי אפוא, סגולת הסוכה ומעלתה. כאשר בא האדם לחסות בצל השכינה, הריהו מעורר עליו את מדת הרחמים המיוחדת, אף שעל פי מדת הדין אין הוא ראוי לה. (לקט רשימות של הגה"צ רבי נתן וכתפויגל זצ"ל בענייני אלול וימים נוראים עמ' קמא).

זוכים לסוכה הנעלמה

עצמות הסוכה היא הבינה הסוככת על ז' ספירות הבנין ולכן אנו יושבים בצלה כל ז' ימים שלמים ליזכות אל הסוכה הנעלמה. (סוכת שלום תרגב י ע"ב בשם תולעת יעקב סוד הסוכה)

אמר ר' לוי כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה אומר הקב"ה הוא קיים מצות סוכה אני מיסך עליו מחמתו של יום הבא. שנאמר (תהילים קמ, ח) "סכותה לראשי ביום נשק" מהו נשק אמר רב שמואל בר נחמני ביום שישקו שני עולמות זה לזה באיזה יום "הנה יום בא לה" (זכריה יד, א).

דבר אחר "וסוכה תהיה לצל יומם" (ישעיהו ד, ו) אמר ר' לוי כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה, הקב"ה מיסך עליו מן המזיקין שלא יזיקו אותו, שכן הוא אומר (תהילים צא, ד) "באברתו יסך לך". (ילקוט שמעוני אמור תרג)

כל מי שמקיים מצות סוכה, הקב"ה נותן לו חלק לעתיד לבא בסוכתה של סדום

כל מי שמקיים מצות סוכה בעוה"ז, הקב"ה נותן לו חלק לעתיד לבא בסוכתה של סדום, שנא' (תהילים ס, ח) "ועמק סוכות אמדד" וגו'. מהו עמק סוכות זו סוכתה של סדום שהיתה

מסוככת בשבעה אילנות שהן מסוככות זו על גב זו גפן תאנה ורמון ואפרסק ושקדים ואגוז ותמרים על גביהם.

דבר אחר "וסוכה תהיה לצל יומם" (ישעיהו ד, ו) אמר ר' לוי כל מי שמקיים מצות סוכה בעוה"ז הקב"ה מושיבו בסוכתו של לוויתן לעתיד לבא. (פסיקתא דרב כהנא נספחים פרשה אחרת)

היושב בסוכה זוכה לחירות

פעמים שבני האדם חושבים שיושבים הם בסוכה אבל אליבא דאמת הם חוץ לסוכה, מפני שמי שהוא אזרחי ושורשיו וענפיו מישראל ומכוין לישב בצלא דמהימנותא סוכה קולטתו, ואם לאו סוכה פולטתו וזהו "כל האזרח" בישראל ישבו בסוכת". (שפתי כהן אמור עמ' קעד)

היושב בסוכה יורש חירות לו ולבניו לדורות עולם ומתברך מלמעלה, וההיפוך בהיפוך ח"ו. (וזהר הקדוש פרשת אמור ח"ג דף קג ע"א)

סוכה סגולה לרוח הקודש

סוכה סגולה לרוח הקודש, כמו שמצינו למה נקרא שמה יסכה שהכל סוכין ביופיה (סנהדרין ט:), ושהיא סוכה ברוח הקודש. (סוכת שלום תרנב מעלות הסוכה יא ע"ב ע"פ הבני יששכר מאמרי תשרי מאמר י אות א)

ע"י הסוכה נעשה שלום

ע"י הסוכה נעשה שלום והקב"ה פורס סוכת שלום עלינו, "למחסה ומסתור מזרם וגו'" (ישעיהו ד, ו), וע"י הסוכה נעשה טובה להכל. שלום ר"ת והושיענו מהרה למען שמך. ותתהפך מדת הדין למדת הרחמים ואינם יכולים כל המשטינים להתקרב אצלנו, כי הסוכה היא למחסה. (סוכת שלום תרנב מעלות הסוכה יב ע"א בשם שפת אמת מברעזאן פרשת נצבים)

"ופרוש עלינו סוכת שלום"

ניתן ללמוד זאת מן התפילה "ופרוש עלינו סוכת שלום", שהמקיים את מצווה סוכה ככתבה וכלשונה, יזכה שהקדוש ברוך הוא ימלא משאלות ליבו לטובה על פי מה שכתב אהבת ישראל מו"ז'ניץ (מקץ אות רכג) כי המילה "שלום" (בנוטריקון) מה שאלתך וינתן לך. וכיון שהסוכה מכונה סוכת שלום הזוכה לקיים סוכה יש בידו לבקש מהקדוש ברוך הוא שימלא כל משאלותיו לטובה. וכבר הבטיחנו רבותינו הקדושים שיפה כוחו של חג הסוכות להשפיע לאדם שמחה ושלוש לכל ימות השנה כמו שאומרים בקידוש "זמן שמחתנו", שזה הזמן ממנו יש שמחה לכל

השנה (עי' ליקוטי תורה טברסקי לסוכות ד"ה להבין) ואפשר להוסיף שזה נרמז בפסוקים (דברים טז, יד-טו) "ושמחת בחגיך וכו' והיית אך שמח" שזה שתי פעמים לשון שמחה, פירושו הוא שאם יזכה האדם לשמחה בשמחה של מצוות החג שמביאה להכרה במציאות ה' יתברך הדואג לכל מחסורינו כך נזכה להיות שמחים במשך כל השנה בביטחון ובאמונה ועל ידי כך נהיה מוגנים מכל פגע רע כמאמר הפסוק (תהילים כז, ה) "כי יצפני בסוכו ביום רעה יסתירני".

סוכת השלום של מרן החפץ חיים

מרן הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל הביא דוגמא מחייו של מרן ה"חפץ חיים" זצ"ל: בבית ה"חפץ חיים" נהגו להעמיד את הסוכה בצד מסויים בחצר. כשהתחתן פעם שניה, הביעה רעיתו את דעתה שעדיף להעמיד את הסוכה בצד אחר. הכל יודעים ששינוי טבעו של אדם זקן הוא מן הדברים הקשים, הגם שה"חפץ חיים" היה "מלאך" זקן. בלי אומר ודברים סתר הסבא קדישא מראדין את סוכתו והעמידה בצד ההוא, כפי שביקשה אשתו. וצריך לזכור שאז, שלא כבדורנו, לבנות סוכה היה מאמץ אדיר. לאחר מספר דקות החליפה האישה את דעתה ואמרה שצריכים להעמיד את הסוכה דווקא בצד השני. שוב, בלי להוציא מילה מפיו סתר ה"חפץ חיים" את הסוכה והעמידה במקום שביקשה עקרת הבית. חולפות עוד מספר דקות ושוב משנה האישה את דעתה, עד שלבסוף הצביעה על המקום שבו היתה הסוכה לכתחילה... איך היה מגיב אדם מן השורה במקרה כזה? קשה להאמין שהיה מוכן להזיז סוכתו אף לא פעם אחת ובקשותיה של אשתו יכלו להיות רק משאלת לב..". ולא עוד יתכן שהיה משמיע גם ביטויים שקשה להתחרט עליהם אחר כך... וכי שייך להזיז סוכה שלמה ממקום למקום?! מרן ה"חפץ חיים" לא רק שלא הגיב כך, אלא עשה כל מה שביקשה אשתו, וגם לבסוף, כשחזרה הסוכה אל מקומה הראשון, נתן לה להרגיש שהיא צודקת. יש אדם היודע להאיר פנים רק מחוץ לביתו, שם הוא גומל חסד לאלפים ולרבות, אבל בשובו למעונו הוא סר וזעף, צועק על כל דבר ואינו מוכן לוותר אדם זה אינו ראוי להיקרא איש חסד, גם אם פעילות החסד שלו מקיפה עולם ומלואו. (ע"פ טללי אורות סוכות ח"ב פרק לו עמ' תמ)

נמצא. כי אכן ראוי חג הסוכות לתואר "זמן שמחתנו" כאשר במועד במועה של מצוות הסוכה מסוגל היהודי להגיע לשמחה פנימית אמיתית ולשלום אמיתי.

סוכה בגי' הוי"ה אדנ"י

ע"י הסוכה שהיא גי' הוי"ה אדנ"י אנו מייחדים ב' שמות הנ"ל, ואנו מקרבים ימות המשיח בב"א, והשי"ת "יקים לנו את סכת דוד הנופלת". "ויהי בשלם סכו" (תהילים עו, ג). (סוכת שלום תרנב מעלות הסוכה יב ע"א בשם שפת אמת מברעזאן דרוש לסוכות יום א)

ב'סוכות ת'שבו ש'בעת ר"ת שבת

ע"י מצות סוכה אנו יכולים להמתיק כל הדינים כמו בשבת, לפיכך בסוכות תשבו שבעת ר"ת שבת. (סוכת שלום שם בשם שפת אמת שם יום ב)

מעור לשון בגי' שבת

מצות סוכה היא סגולה לשמירת ברית המעור וברית הלשון, כי מעור לשון בגי' שבת, ושבת ר"ת בסוכות תשבו שבעת. (סוכת שלום שם בשם שפת אמת שם יום א)

הסוכה הדפנות עם הסכך ועם קרקעית הסוכה, מרומזים בהם צירופי שמות הקדושים

הסוכה הדפנות עם הסכך ועם קרקעית הסוכה, מרומזים בהם צירופי שמות הקדושים. והיא מצוה קלה שאדם דש בעקביו ודורך על שמות הקדושים, וע"כ יש בה קדושה עד מאד, ועל כן היושב בסוכה מתקדש ומיטהר גופו. וע"כ אין לדבר בה דברים בטלים כי היא כקדושת בית הכנסת. (סוכת שלום שם בשם ספר יראים סימן תכא)

הסוכה היא שמירה מכל דבר רע

הסוכה היא שמירה מכל דבר רע, מעין הרע ומפגעים רעים, כי כן כתיב (תהילים כז, ה) "כי יצפנני בסכה ביום רעה יסתירני בסתר אהל" להגן עלינו מכל רע, וע"י מתבטל כחו של הנחש מעלינו ומכל ישראל, ונזכה לשפע קודש ובחי' השפעה אמן כי"ר. (סוכת שלום שם בשם שפת אמת שם יום ב')

סכה גי' מילה

סכה גי' מילה, ועם הכולל גי' אלהים, וזה רומז שע"י הסוכה מתמתקת מדה"ד ומתבטל כחו של הנחש מבחי' מילה, ואנו זוכין לשפע עליון, כי ע"י הסוכה נתהפך מן חמסי למחסי שהיא סוכה, ומחסי ר"ת חונה מלאך ה' סביב. מלאך גי' סוכה, סביב רומז על ד' דפנות של סכה. (שם)

סמא"ל ר"ת א'להים מ'חסה ל'נו ס'לה

סמא"ל, שהוא ר"ת אלהים מחסה לנו סלה (תהילים סב, ט) ע"י מצות סוכה שאנו יושבים בצילא דמהימנותא, ואלהים מחסה לנו סלה, אנו מבטלינן כחו של סמא"ל, שהוא ר"ת אלהים מחסה לנו סלה, וזה ג"כ מחסה גי' הוי"ה אלהי"ם עם הכולל, שנכלל אלהים בשם הוי"ה ונמתק ונמשך מחסה לישראל. (שם)

מדוע אין הבן שואל מה נשתנה בסוכות

ידוע המעשה ברבנו יונתן אייבשיץ זיע"א שאביו שאלו בילדותו למה בחג סוכות הילד לא שואל "מה נשתנה" שעוזבים את הבית ויוצאים לדירת עראי, וכמו שהילד שואל בליל פסח.

והשיב לו ר' יונתן דהילד הורגל שעם ישראל בגלות ולכן על סוכות שגולים מהבית הוא לא שואל, אבל בפסח שנוהגים כבני חורין, על זה הילד תמה מה נשתנה.

והנה ברבנו חננאל (סוכה ב.) מבואר שהילד כן שואל, דז"ל הר"ח: ההוא ידיעה לדורות, כלומר הדורות הבאים כיון שרואין שעושין סוכות ומניחין בית דירתן ויושבין בימות החג בסוכה, שואלין מפני מה עושין כן, ומגידין להן אבותיהם מעשה יציאת מצרים. (קובץ והאר עינינו פנינים עמ' 55)

הטעם שסוכה דירת עראי בעינין

דע שימי האדם נחלקים לג' זמנים ימי העליה, ימי העמידה וימי הירידה, וכנגדם הוקבעו ג' מועדי הרגל פסח שבועות וסוכות. חג הסוכות הוא בסוף הקיץ, והסוף רומז לימי הירידה, ומטעם זה היו הקרבנות הלך וחסור. והנה יש לאדם שני בתים אחד בעוה"ז ואחד בעוה"ב, ובזמן שמתעסק בעולם הזה בבנינים חשובים מעשה רוקם, ועליות זו למעלה מזו, בית ארזים מרוקמים וזהב, נמצא הבית השני שיש לו בעוה"ב חרב ושמש, שזה סותר את זה, ולכן צייתה תורה לעשות סוכה דירת עראי לרמוז כי לעולם תהיה דירתו בעוה"ז דרך עראי לתקן דירתו לעוה"ב שהוא עיקר. (ליקוטי ישרים עניני סוכה וטעמיה אות ח בשם אשל אברהם טובייאנה מצוה קסח)

הלכות הדפנות נרמזים בתיבת "סכה"

אמרו חז"ל (סוכה ו:) תנו רבנן, שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח.

הגאון החיד"א זצ"ל (בספרו "דבש לפי" מערכת ע' אות לג) כתב בשם ספר קדמון כתב יד, בתיבה **סכה** שבה ג' אותיות נרמזו הלכות הדפנות. דהנה מצוה מן המובחר לעשותה כאות ס'

בעלת ד' מחיצות, ואם אין לו ארבעה מחיצות מותר לעשותה כאות כ' בעלת שלוש מחיצות שלמות, ואם אין לו גם זה דיה לעשותה כאות ה', דהיינו שתי מחיצות ולחי אחד אפילו טפח.

דיני הסוכה רומזים לתורה

הסוכה צריכה צל וישראל מוזהרין להסתופף בצל התורה. הסוכה ג' דפנות והתורה ג' חלקים תורה נביאים כתובים. הכשר סוכה עשרה טפחים בגובה רמז לעשרה דברות. הכשר הרוחב שבעה טפחים רמז לשבע חכמות הנכללות בתורה. נמצא הכשר הדופן גובה ורוחב שבעים טפחים הוא שאמר "שבעים פנים לתורה" (זוהר בראשית ח"א דף מז ע"ב). חיוב ישיבת סוכה בין ביום בין בלילה רמז לתורה "והגית בו יומם ולילה" (יהושע א, ח). נשים פטורות מסוכה (סוכה כח). וכן הן פטורות מתלמוד תורה. (סוכת שלום תרנב רמזי סוכה ח ע"ב בשם כד הקמח בחיי סוכה יז ע"ב)

ג"פ נאמר "בסוכות" בסכת בסכת בסוכות ב' חסרים ואחד מלא

ג' פעמים נאמר בסוכות, "בסכת תשב" (ויקרא כג, מב). "ישבו בסכת" (שם) "בסכת הושבת". (שם, מג). ב' חסרים וא"ו, וא' מלא, לפי שהם מרמזים על ג' סכות, ב' חסרים ואחד מלא. סכות מצרים סכות של עכשיו סכות של עתיד. והנה סוכה של מדבר ושל עכשיו חסרים ולא שלמים, אמנם הסוכה שלעתיד תהיה שלימה כי אז יהפך אל העמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם המיוחד. (עוללות אפרים ח"ב מאמר קסב בסופו)

שלשה מועדות הם כנגד שלשה אבות

אברהם כנגד פסח. יצחק כנגד שבועות. יעקב כנגד סכות. ושמיני עצרת כנגד דוד. לפיכך נקראו המועדות רגלים לפי שהם רגלי המרכבה, ושמיני עצרת רגל בפני עצמו הוא דוד המלך, שהוא רגל רביעי שבמרכבה. וכשיקים הקב"ה את סוכת דוד הנופלת יהיה נשלם השם, והכסא יתכונן על ד' רגלים. וע"כ אברהם, יצחק, יעקב, דוד, גימטריא מרכב"ה שלימ"ה. וכנגדן המה הד' מלאכים טועני המרכבה. אברהם מאוריא"ל. חושבנא דדין כחושבנא דדין. וז"ש לו "התהלך לפני" (בראשית יז, א) [כמו שאומרים בק"ש שעל המיטה] "מלפני אוריאל". יצחק מגבריאל מדת הדין ופחד יצחק. יעקב ידוע כי מלאכו מיכאל "המלאך הגואל אותי" (בראשית מח, טז) הוא מיכאל. ודוד הוא רפאל. (סוכת שלום שם ט ע"א בשם אור הצבי דרוש א לסוכות מח ע"א אות מו)

השם תכ"ה מורה על הכנעת כל המקטרגים ומשטינים

"חג הסוכת תעשה לך" (דברים טז, יג). סופי תיבות תכ"ה, דהנה בחג הסוכות אנו רוצים להכניע השרים של מעלה, שעבור זה אנו מקריבים ע' פרים. והנה השם תכ"ה מורה על הכנעת

כל המקטרגים ומשטינים כמבואר בכוונות האר"י ז"ל בסופי תיבות "כי לא עזבת דורשיך ה'" (תהילים ט, יא) ובסופי תיבות של "מהרה בתפארת עוזך" (תפילת עלינו לשבח) ולכן רמזו כאן בס"ת חג הסוכות תעשה לך. (סוכת שלום שם בשם עטרת יעקב וישראל מאמרי חג הסוכות א)

בקיום האדם מצות סוכה הנה הוא מאסף קול ודיבור וכוונה

נקרא "חג האסיף" (שמות כג, טז) על פי מ"ש בתקוני זוהר (הקדמה דף ג ע"א) "בכל אתר ובכל ממלל צריך לכוונא דיבורא באדני קול בהוי"ה. ולייחדא להון כחדא ביחודא דאיהו יחיד נעלם דמחבר לון ומייחד לון כחדא. אבל עיקר התפלה לזעיר אנפין בכח אור שבתוכו נשמת כל החיים, א"כ קול דיבור - זון - הוי"ה אדנ"י בגי' סוכה. ואנו אומרים בראש השנה "שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים". ובחג הזה מתאספין כל הקולות והדיבורים של כל השנה אשר לא היו על הכוונה הנ"ל ובקיום האדם מצות סוכה הנה הוא מאסף קול ודיבור וכוונה בגי' "א'מ'ת ל'י'ע'ק'ב" (מיכה ז, כ) אשר "נסע סכותה" (בראשית לג, יז). בני יששכר מאמרי תשרי מאמר ט אות ג)

כי בסוכות הושבתי את בני ישראל - ענני כבוד היו דברי רבי אליעזר, ר"ע אומר סוכות ממש עשו להם

נתקשו בזה מפרשים, דבשלמא לרבי אליעזר דאמר ענני הכבוד היו (עי' סוכה יא:), ודאי מוטל עלינו לעשות זכר לנס הגדול שעשה הקב"ה לנו, אבל לר"ע דאמר סוכות ממש, הלא לא היה בזה שום נס ולמה עושים זכר לזה בכל שנה? ובלבוש (סי' תרכ"ה) משמע דמשום הכי סבר ר"א שהיו ענני הכבוד.

אולי יש לומר דלמ"ד סוכות ממש, עושים זכר למדרגה הגדולה של כלל ישראל ביציאתם ממצרים ששמו כל בטחונם בהקב"ה. יצאו למדבר שממה מסובבים בשונאים נחש שרף ועקרב מכל צד, וכל המחסה שלהם, ע"פ דרך הטבע, היו רק סוכות אלו. וכלשון הפסוק (ירמיה ב, ב) "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורריך וגו' לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". ובמה שיושבים בסוכות בחג הזה מראים ששואפים אנו להגיע למדרגות אלו בביטחון וחסיון בהקב"ה. ובהנהגה של דירת עראי בימים אלו משתדלים אנו לחיות באופן זה כדי שתשאר בנו ההשפעה להתחזק בה' ולהרגיש "כי לך לבד עינינו תלויות".

מצות סוכה היא להכניע את "יצר לשון הרע"

מובא בשם הגר"א מוילנא שסגולתה המיוחדת של מצות סוכה היא להכניע את "יצר לשון הרע" שבאדם! וענין זה רמזו בתיבת "סוכה", אשר ארבע אותיותיה הן מארבעה מוצאות

הפה: סמ"ך - מאותיות זסשר"ץ, שהן מהשיניים. וא"ו - מבומ"ף, שהן מהשפתיים. כ"ף - מגיכ"ך, שהן מהחיך. ה"א - מאהח"ע, שהן מהגרונן. והנה, דווקא מהאותיות דטלנ"ת, שהן מוצא הלשון - אין בו. וכל כך למה? מפני שארבעת המוצאות האחרים מסבבים את הלשון ושומרים אותה לבל יחטא בלשון הרע... ואף רמז לכך יש בפסוק (תהלים לא, כא): "תצפנם בסוכה מריב לשונות".. (דברי אליהו תהילים לא)

העולם הזה ארעי

הרה"ק ה'דברי יואל' מסאטמאר זי"ע נשא לפניו אביו הרה"ק ה'קדושת יו"ט' זי"ע דברי כיבושין קודם החופה, ובתוך דבריו אמר, הנה מעמידים את החופה תחת כיפת השמים, הידעת בני את טעם הדבר, אלא כדאיאת במסכת סוכה (ב:) על הפסוק (ישעיה ד ו) "וסוכה תהיה לצל יומם", שאליבא דאמת הוה ליה לומר 'וחופה תהיה לצל יומם', ומסקנת הגמרא 'תרת'י שמעת מינה (עיי"ש). ולהסביר קשר העניינים שבין סוכה לחופה, כי הסוכה צריכה להיות דווקא תחת כיפת השמים, לרמז לאדם שבכל דרכיו וענייניו ישא עיניו השמימה, וידע שאפילו דבר קטן לא נעשה כאן בעולם הזה אם לא הכריזו כך קודם לכן בשמים ממעל, כיו"ב אמרו חז"ל (סוכה ב.) 'צא מדירת קבע ושב בדירת ארעי' - כלומר שיפסיק לחשוב שהעולם הזה קביעות יש בו, אלא תדע שעולם הזה ארעי הוא, ואין לך אלא לחסות ב'צילא דמהימנותא' בצל האמונה - שהכל מתנהל ממעל. (מושיען של ישראל ח"א עמ' שעד)

בענין "ושמחת בחגך"

חודש תשרי המקודש הוא שם יהו"ה

כיצד, יום כפורים י' לחודש, ה' ימים אחר יום כפור הוא סוכות, ו' ימים אחר יום ראשון דחג הסוכות הוא הושענא רבא, עצרת סוד ה' אחרונה, סעודה קטנה כנודע, אשר תשוב לביתה הרמתה ברום מעלה, הרי יהו"ה: (השל"ה הקדוש - מסכת סוכה תורה אור אות פב)

אם תקיים "ושמחת בחגך" בימי החג, תזכה ל"אך שמח"

מספר ימי השנה: 365, **ומספר ימי החגים מהתורה:** 17 [שבעת ימי פסח, שמונת ימי סוכות, יום א' של ר"ה, וחג שבועות]. הרי מתוך 365 של ימי השנה נותרו 348 ימים כמנין "שמח". הוי אומר: אם תקיים (דברים טז, יד): "ושמחת בחגך" בימי החג, תזכה ל"אך שמח" (שם, טז), עוד 348 יום של שמחה. ויש להוסיף בזה כי על ידי זה מקרב גם את בניין בהמ"ק, שגם יום ט' באב בכלל, שיהיה יום שמחה בבנין בית המקדש השלישי במהרה בימינו, אמן. (נועם שיח)

אם תהיה שמח בחג הסוכות, תזכה כי יברכך לעתיד ותהיה לעולם שמח

"והיית אך שמח" (דברים טז, טז) ופירש רש"י "לפי פשוטו אין זה ציווי אלא הבטחה". וכן פירש האבן עזרא "והיית אך שמח": אם תהיה שמח בחג הסוכות, תזכה כי יברכך לעתיד ותהיה לעולם שמח! וכן כתב אברבנאל זצ"ל (ד"ה ואפשר עוד): וכלל כאן להבטיחו שאם ישמח ויגיל בחג הסוכות, יהיה שמח וטוב לב כל השנה. ואם תתעצב בראשית השנה, בעצבון תאכלנה, כי כן טבע המציאות, השמח בחלקו - ששון ושמחה ישיג. והנאנח בלי סיבה - יאנח דום כל הימים.

מי שיהא שמח וטוב לב ולא יצטער כלל בחג הקדוש הזה מובטח לו שתעלה לו שנה טובה ויהיה לעולם שמח

ובספר "פלא יועץ" (ערך סוכה ד"ה ועוד נלוה) כתב: וציוונו לשמוח בחג הסוכות שמחה של מצוה, והוא סימן טוב לכל השנה, שכתבו גורי האר"י ז"ל שמי שיהא שמח וטוב לב ולא יצטער כלל בחג הקדוש הזה מובטח לו שתעלה לו שנה טובה ויהיה לעולם שמח! אי לזאת, כי לא בכח יגבר איש לשכח עצבו ורוגזו וכל דבר המצער, ולשמוח בכל יום שמחה חדשה, שמחה של מצוה כמו שכתוב בזה"ק (אחרי מות ח"ג דף נו ע"א בענין שמחה של מצוה) וכו', עיין שם עוד בדבריו הנפלאים.

הרי לנו דבר נפלא, אדם ששמח בחג הסוכות מתברך בברכה עצומה מאין כמוה - להיות שמח לעולם! הרי זה אומר שיהיה לו כל הדברים המביאים את השמחה, פרנסה בריאות וכל טוב עולם הזה.

שנוכה לישב בסוכת עורו של לויתן

יהי רצון שנוכה לישב בסוכת עורו של לויתן כו' הנ"ל לרמוז בזה גודל מעלת דיבוק חכמים וצדיקים שבדור, כי המה בחי' אור המקיף ומגן לכל החוסים בהם. יפרוש כנפיו עליהם לסוכך חותם. וזה פירוש (תהלים קד, כו) "לויתן זה יצרת לשחק בו כולם אליך ישברון לתת אכלם בעתו". לויתן זה הצדיק יסוד עולם שהוא דבוק בהש"י כמ"ש (בראשית כט, לד) "הפעם ילוה אישי". יצרת לשחק בו - כי הוא כל שעשועי הבורא ב"ה כמ"ש (תהלים קד, לא) "ישמח ה' במעשיו". לכן הוא צנור ההשפעה המקבל השפע מלמעלה ומורידו לבני ישראל כמ"ש (במדבר ו, כז) "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם" - לכהנים. וזה שמסיים (תהלים קד, כז) "כולם אליך ישברון לתת אכלם בעתו" ע"י הצי"ע. וזה הרמז יה"ר שנוכה לישב בסוכת עורו של לויתן. להיות תחת צילא דמהמנותא של הצדיק כנ"ל. וז"ש "ופרוס עלינו סוכת שלומך". הוא הצדיק שנקרא ברית שלום: (תפארת שלמה דראמסק לשמיני עצרת ד"ה יהי רצון)

הלולב ומיניו בפרד"ס

ההכנה למצוה עיקר גדול

דורשי רשומות כי 'הכנה' עולה בגימטריא 'יסוד', כי אכן ההכנה היא ה'יסוד' שעליה 'נבנה' כל החג.

ואילו הרה"ק ה'ישועות משה' מוידניץ זי"ע אמר כי 'הכנה' בגימטריא 'מח ולב', כי מהותה של הכנה הוא להתבונן במוחו וליבו ולהכשירם למען יהיו 'כלים' ראויים לקבל את כל השפעות החג הקדושות. (ע"י ימי הרחמים והסליחות ויו"ניץ עמ' ק)

כי גם היצר הרע 'יודע' על גודל נחיצות ה'הכנה', ואשר על כן מנסה לבלבל את האדם שלא יתכונן כדבעי, ולא עוד אלא שמסיח דעתו מן העיקר אל הטפל, להחמיר בדקדוקים שונים שאינם עיקר והנקודה של היו"ט.

משל למה הדבר דומה, לאחד שהיה עובר מדי יום ביומו בין גבולות המדינות עם רכב מפואר מלא חול, והיו שומרי הגבול תמהים ושואלים מאי האי, השיב האיש ואמר, שהוא בונה

כעת ארמון מפואר ורחב ידיים בעירו, וכיון שהחול באותה מדינה זול יותר על כן הוא נוטל חול מאותו מקום לצרכי הבנייה, אולם השומרים לא קבלו את תשובתו התמוהה, שהרי החול כמעט ואינו עולה מאומה, וחשדו בו שבודאי הוא מסתיר בהם אבנים טובות ומרגליות וברצונו להשתמט מלשלם עליהם מכס כדן, לפיכך ציוו עליו לרוקן את כל החול אשר ברכבו וניפו את הכל בנפה וכברה, אך לתדהמתם לא מצאו שם מאומה, בלית ברירה נתנו לו לעבור בין הגבולות, וכך נמשך המחזה הזה במשך תקופה ארוכה, מדי יום ביומו היו השומרים מנפים ומסננים את החול אך חוזרים בידיים ריקניות, שלא מצאו שם מאומה, לאחר זמן מה הודיע העשיר לשומרים, שסיים לבנות את הארמון ומעתה אינו צריך לעבור עוד בין הגבולות. היה שם חכם אחד בין השומרים, שבהיחבא ביקש ממנו שיגלה לו את סודו, וכי שוטה הוא לטרוח להעביר חול מהתם להכא להרוויח כמה פרוטות, אמר לו העשיר, לא אגלה לך עד שתבטיח אותי שלא איענש ולא תגבה ממנו מכס על כך, ואכן, לאחר שהובטח לו על הדבר הזה לגלג עליו העשיר 'וכי לחול הייתי צריך, הרי לא חסר לי חול בחצר ביתי, אלא בכל יום נכנסתי ברכב חדש ויקר ושבתי עם רכב אחר ישן ופשוט, וכל מעשי לא היו אלא בכדי להבריא את הרכב המפואר ולמכרו בהון רב, וכדי להסיח דעתכם מן העיקר מלאתי את הרכב בחול, וכך חשבתם בכל עת עברי ימה מסתיר הילך זה בתוככי החולי, ושכחתם לגמרי לחשוב על הרכב עצמו, אף לנו ייאמר - היצר מסיח דעתנו על דא ועל הא כדי שנשכח מה'נקודה הפנימית'.

מסופר על הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע, שפעם פגש את השטן בין כסה לעשור כשהוא עצב, שאלו הרה"ק - עצבות זו מה היא עושה, ויאמר השטן, שהנה הוא רואה ספינה מלאה אתרוגים המפליגה ממדינה למדינה, ועליהם הולכים בני ישראל לברך בחג הסוכות, והלא אמרו (סוכה לח.) שנענועי ארבעת המינים המה 'גירא בעינא דשטנא' [-חיצים בעינו של השטן], לא עברו ימים מועטים ושוב פגש הרה"ק מבארדיטשוב את השטן, אך הפעם היה שמח וטוב לב, וסיפר להרה"ק מבארדיטשוב שפעל פעולות שונות ונתנו לו זכות בשמים להטביע את הספינה, וממילא לא יוכלו בני ישראל ליטול את הארבעה מינים, בחול המועד סוכות פגש הרה"ק מבארדיטשוב את השטן בפעם השלישית, ובפעם הזאת היו שוב פניו נפולות, תמה הרבי ושאלו על כך, שהרי מילאו את משאלתו והטביע את הספינה, וא"כ מה לו כי ילין עכשיו, השיב השטן ואמר יאכן הצלחת במזימתי ורוב האתרוגים לא הגיעו למחוז חפצם, אך בדרך לא דרך הצליחו כמה סוחרים להעביר אתרוגים בודדים מהכא להתם, ובני ישראל עם קודש הוזילו ממיטב כספם ושילמו סכומי כסף עצומים כדי לזכות במצוה זו, והשתוקקות ורצון אלו גדולים וחשובים יותר מכל עיקר המצוה גופא, ועל כן הנני עצב ומתחרט

על שגרמתי להטביע את הספינה, כי טוב היה לי שיהיו אתרוגים מהודרים בריווח, וממילא תמעט השתוקקותם'... (ע"פ קובץ עץ חיים באבוב ח"ד עמ' רפו)

ארבעת המינים הללו רומזים לנו על האברים שבגוף, והאדם צריך לקיים בזה ולקחתם "לכם" אותיות מלך, שיקח האדם את אלו האברים וימלוך הוא על אבריו ויקדשם "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל" וכו' (ויקרא כג, מ)

והנה ארבעת המינים הללו רומזים לנו על האברים שבגוף, האתרוג רומז ללב, והלולב רומז לעמוד השדרה, וההדס רומז לעיניים, והערבה לשפתיים, והאדם צריך לקיים בזה ולקחתם "לכם" אותיות מלך, שיקח האדם את אלו האברים וימלוך הוא על אבריו ויקדשם. ועוד אחרי שאדם חטא כל השנה, עכשיו אחרי יום הכיפורים על ידי ארבעת המינים הוא מתקן את פגמיו, שנאמר (ויקרא ה, א): "ונפש כי תחטא ומעלה מע"ל" לכאורה תיבת מע"ל מיותרת ודרשו מע"ל ר"ת מאור עיניים לב לשון שהנה "עינא וליבא תרי סרסורי דעבירה" (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה) ולזה רומזים ארבעת המינים:

האתרוג כנגד פגם הלב שחומד.

הלולב כנגד פגם היסוד.

ההדס כנגד פגם העיניים.

הערבה כנגד פגם הלשון.

גם נרמז עוד כי אתרוג גי' תור"ה ור"ת אל תבואני רגל גאווה (תהילים לו, יב) ועל ידי הענוה שיודע שהעוה"ז עראי יזכה ללולב ר"ת וטהר לבנו לעובדך באמת, ואחרי שזוכה לעבוד את הקב"ה באמת ובלב טהור, זוכה לערב"ה שהיא ר"ת ברחמיך הרבים רחם עלינו, ואז זוכים למצות הד"ס שהקב"ה יקים את סוכת דוד הנופלת ר"ת הד"ס.

וע"י כל זה נזכה בסוכות תשבו שבעת ימים (ויקרא כג, מב) שהם ר"ת תשב"י. שיבוא ויבשרנו במהרה בימינו אמן.

בארבעת המינים רמוזה המרכבה העליונה

ועוד כי בארבעת המינים רמוזה המרכבה העליונה:

ההדס הוא כנגד ג' אבות כמ"ש "ענף עץ עבות" (ויקרא כג, מ) אל תקרי עבות אלא אבות, וגם משולש כנגד אבות שלושה.

ערבה הם משה ואהרן, שהם ערבים זה לזה, כמ"ש "וראך ושמח בליבו" (שמות ד, יד).

לולב כנגד יוסף הצדיק כמ"ש "צדיק כתמר יפרח" (תהילים צב, יג).

ואתרוג הדר יש בו, כנגד דוד המלך כי מלך צריך להיות הדר. (ע"פ מגלה עמוקות וישב עה"פ והנה אנחנו אופן י')

מצוה לאגוד הלולב בקשר גמור ביחד עם ההדס והערבה, וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבא אמור פרשה ל סימן יב) שהאתרוג יש בו טעם וריח רמז לאנשים שיש בהם תורה ומעשים טובים. והלולב יש בו טעם ואין בו ריח, רמז לאנשים שיש בהם תורה ולא מצות. וההדס יש בו ריח ולא טעם, רמז לאנשים שיש בהם מצות ולא תורה. והערבה אין בה לא טעם ולא ריח, והוא רמז לאנשים שאין בהם לא תורה ולא מצות. אמנם דבר גדול לאוגדם יחד ולקשור אותם אלינו ולהתחבר אליהם כדי לקרב אותם לאבינו שבשמים, וע"ז אמר האדמו"ר ר' דוד מלעלוב (ע"י שושלת בוסטון עמ' מא) אילו כל יהודי מושיט יד לרעהו הייתה נעשית יד ארוכה ארוכה עד השמים, ומקבלים שפע הדוק וקשור של טובה וברכה.

ועוד כאשר כל ארבעת המינים קשורים כאגודה אחת דומים הם לשרביטו של מלך שהקב"ה בעצמו ממונה עליהם. (ע"פ ראש דוד לרבינו החיד"א אמור עמ' שמו)

ארבעת המינים רומזים לקב"ה שכולם אחוזים בשם הקדוש העליון

שמות כל ארבעת המינים הם רמזים אליו ית', בורא העולם. ועל זה כותב הזוה"ק (פרשת ויחי ח"א רכ:): **זו"ת ד': ויש צמחים שאחוזים בשם הקדוש כגון: לולב ואתרוג, הדס וערבה, שכולם אחוזים בשם הקדוש העליון, ועל כן צריכים להיזהר לקשרם על ידי אגד ולעשות בהם מעשה בכדי לעורר על ידי כוונת המצוה אחוזים בו. עכ"ל.**

וכתב הרקאנטי בענין זה (ע"ה פרשת אמור עה"פ ולקחתם לכם) **זו"ת ד': וצריך לסמוך האתרוג עם שאר המינים שלא להפרידם מן הבניין, וסוד זה נגלה אלי בחלום בליל יום טוב הראשון של חג סוכות בהתאכסן אצלי חסיד אחד אשכנזי שמו ר' יצחק, ראיתי בחלום שהיה כותב השם ביו"ד ה"א, והיה מרחיק הה"א האחרונה מן הג' אותיות הראשונות ואמרתי לו: מה זה עשית, והשיב: כך נוהגים במקומנו, ואני מחיתי בו, וכתבתי אותו שלם, ואשתומם על המראה, ואין מבין. למחר בעת נטילת הלולב ראיתי שלא היה מונענע רק הלולב ומיניו בלתי אתרוג והבנתי פתרון חלומי, וחזר בו. עכ"ל.**

וזה סוד אתרוג, שהוא ה"א אחרונה שבשם, אתר שבו משפיעות ג' אותיות ראשונות על ידי נענוע לו' קצוות.

כל אחד מד' מינים הוא תיקון לאבר אחד

איתא במדרש רבה (אמור פרשה ל סימן יד) וז"ל "השדרה של לולב דומה לשדרה של אדם וההדס דומה לעין וערבה דומה לפה והאתרוג דומה ללב".

ונרמז בזה כי כל אחד מד' מינים הוא תיקון לאבר אחד. אם ח"ו פגם בלשונו בלשה"ר ובשקר ושבועת שוא וליצינות ודברי חול בשבת ודברים בטלים בביה"כ ובביהמ"ד וכל שכן בשעת תפלה ובשעת קריאת ס"ת, יעשה תיקון בערבה הדומה ללשון ושפתים.

ואם ח"ו פגם בעינים רמות ונתן עינו באשה אחרת או נתן עין הרע בממון חברו או בבנו ובבתו ועבר על לא תחמוד, יכין לעשות תיקון בהדס שדומה לעינים.

ואם ח"ו פגם בברית קודש, או בהרהורים רעים יעשה תיקון בלולב הדומה לשדרה.

ואם ח"ו פגם בלבו במחשבה רעה ובהרהורים רעים ולב חושב מחשבות און, יעשה תיקון באתרוג שדומה ללב והוא ביד שמאל ויכניע שטן ויצה"ר.

דבר נוסף יש באתרוג, אתר"ג אותיות אגר"ת ויעשה תיקון לעון אדה"ר שאכל עה"ד, ויש אומרים שהיה אתרג (בראשית רבה פרשה טו סימן ז), כמש"ה (תהילים לו, יב) **אל תבואני רגל גאווה ר"ת אתר"ג**. (ע"פ ספר הליקוטים תהילים לו, יב)

אתרו"ג עם האותיות גימט' תר"י ואם נוסיף לו את הלולב הדס וערבה עוד ג' יחד תרי"ג. (אבודרהם פרק כז סוכות אות יג)

הלולב ומיניו הם כנגד ארבעה סוגים שבישראל

המדרש רבה (אמור פרשה ל סימן יב) מביא כי אחד הרמזים של הלולב ומיניו, הם כנגד ארבעה סוגים שבישראל, האתרוג רומז לת"ח שיש בו תורה ומצוות טעם וריח. "הלולב" שהוא מין תמרים, רומז למי שיש לו "טעם ולא ריח", אלו בעלי תורה שאינם עוסקים כ"כ במצוות כגון צדקה וגמ"ח. "הדס" רומז לאותם שעוסקים במצוות אמנם לא עוסקים כ"כ בתורה שהם בבחינת הדס "שיש בו ריח ולא טעם". "ערבה" שאין בה "לא טעם ולא ריח" רומזת לעמי הארץ שאינם עוסקים בתורה ובמצוות, והם דומים לערבה שאין בה "לא טעם ולא ריח".

אמנם יש להתבונן, כיצד יש בישראל כאלו הדומים לערבה, הלא רבותינו דרשו (חגיגה כז.) עה"פ בשיר השירים (ד, ג): "כפלח הרמון רקתך", שאפילו ריקנים שבך מלאים מצוות כרמון, הרי שאפי' הריקן שבישראל מלא מצוות, וכיצד אנחנו אומרים שאין בהם לא טעם ולא ריח.

ונ"ל בס"ד לומר כי דווקא כשהם לבדם, כשאינם מחוברים עם הצדיקים, אז אנו אומרים שהם דומים לערבה, כי אז אין בהם לא טעם ולא ריח, אבל כשמתחברים עם הת"ח ולומדים תורה מפיהם ומשתתפים בשעורים הרי הם נהפכים לאיש אחר, ויש בהם גם טעם וגם ריח. ולכן רצתה התורה שנאגוד אותם ביחד, כדי שיתקרבו לת"ח ויקבלו גם טעם וגם ריח. (קול יהודה למרן ראש הישיבה הגאון כמוהר"ר יהודה צדקה זצוק"ל ארבעת המינים עמ' פג)

"דין גירא בעיניה דשטנא", דוקא אז בשעת הנענועים

בגמרא "רב אחא בר יעקב ממטי ליה ומייתי ליה, אמר דין גירא בעיניה דשטנא" (סוכה לח). ופרש"י (ד"ה גירא): הרי זה לחץ בעיניו של שטן שרואה בעיניו שאין בו כח לנתק מעלינו עול המצוות. וכבר תמחו על דברי רב אחא בר יעקב אלו, למה דווקא בשעה שקיים את מצות ארבעת המינים, שמח ואמר דין גירא בעיניה דשטנא? במה זכות המצוה הזאת גדולה מזכות שאר המצוות כולן? ובמה כחה גדול לנקר עיני השטן? (ועי' בספר "רמת שמואל" לוויטאן דף י"ג).

ופירש בזה רבי דוד שלמה סלאסטש, על פי מאמר חז"ל (מדרש רבה אמור פרשה ל סימן יב) "פרי עץ הדר - אלו ישראל, מה אתרוג יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים, כפות תמרים - אלו ישראל, מה התמרה הזו יש בה טעם ואין בה ריח, כך ישראל יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים, וענף עץ עבות - אלו ישראל, מה הדס יש בו ריח ואין בו טעם כך ישראל יש בהם וכו', ומה הקב"ה עושה להן? לאבדן אי אפשר, אלא אמר הקב"ה ייקשרו כולם אגודה אחת והן מכפרין אלה על אלה.

ומבואר מדברי חז"ל אלו שמטרת נטילת ארבעת המינים אגודים יחד היא לעוררנו להתאגד ולהתאחד עם כל איש ואיש לקיים המצוות שבין אדם לחברו. וזוהי כוונת רב אחא בר יעקב באומרו בשעה שקיים את מצות ארבעת המינים "דין גירא בעיניה דשטנא", שהרי כבר שבו ישראל בתשובה בר"ה ויוהכ"פ מהעבירות שבינם למקום, ורק מהעבירות שבין אדם לחברו לא שמו עדיין לב לשוב עליהם, והיה מקום לשטן לקטרג עוד על ישראל, אך עכשיו שמקיימין גם את המצוה הזו ומקבלים עליהם להתאגד ולהתאחד ולקיים אף את המצוות שבין אדם לחברו, לעשות שלום ביניהם, ושלא ירעו זה לזה, מיד נסתמו פיות המסטינים והמקטרגים. ועל כן אמר "דין גירא בעיניה דשטנא", דוקא אז בשעת הנענועים.

ר"ג ור"י לא היו מונענעין להשפיע לעצמם אלא רק על מה שנוגע לכבוד הבורא ב"ה

אמר רבי עקיבא, צופה הייתי ברבן גמליאל וברבי יהושע שכל העם היו מונענעין את לולביהן, והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא (סוכה לו:), פירוש שכל העם הייתה כוונתם במצות לולב להוריד להם השפע עבור עצמם, אך הם, ר"ג ור"י לא היו מונענעין להשפיע לעצמם אלא אנא ה' הושיעה נא, רק על מה שנוגע לכבוד הבורא ב"ה. (תפארת שלמה לשמיני עצרת עה"פ שלוש פעמים בשנה)

ארבעת המינים לזכור יציאת מצרים

טעם לד' מינים, הענין הוא כי עיקר תכלית מצוה זו כדי לזכור יציאת מצרים שהוא שורש ועיקר אמונתנו בהש"ת, ולכן נצטוונו בתורה בלקיחתם, ולהעיד על השגחתו עלינו, ולהורות שענין ה' אל יראיו, כמ"ש הכתוב (דברים כו, ז) "וירא את ענינו" ולכן נצטוונו במין הדם הדומה לעינים, וג"כ רומז להקב"ה הנקרא הדם. הלולב דומה לשדרה, לקלס בו להש"ת שהציל את ישראל, מהגזירה שגזרו עליהם המצרים להפרישם מנשותיהם, ולעכב הטפה הקדושה היורדת דרך חוט השדרה. הערבה דומה לשפתים, לקלס בה להש"ת שהצילם ע"י משה רבנו ע"ה שהיה ערל שפתים, וגם לרמוז הזכות שהיתה בידם כמ"ש רז"ל (במדבר רבה נשא פרשה יג סימן כ) שאחד מג' דברים שבזכותם יצאו ישראל ממצרים הוא שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם, ולכן בא האתרוג הדומה ללב שהיה לבם ופיהם שווים זה עם זה ולא היה בהם שמץ פסול כלל. (אשל אברהם טובי"אנה מצוה לח דף לט ע"א)

ד' מינים דומים לאברים של האדם

עוד יש במינים אלו ענין אחר שהם דומים לאברים היקרים שבאדם, שהאתרוג דומה ללב שהוא משכן השכל, לרמוז שיעבוד בוראו בשכלו. והלולב דומה לשדרה שהוא העיקר שבאדם, לרמוז שיישר כל גופו לעבודתו ב"ה. וההדס דומה לעינים, שלא יתור אחר עיניו ביום שמחת לבו. והערבה דומה לשפתים, שבהם יגמור האדם כל מעשהו בדבור, ולרמוז שישים רסן בפיו, ויכוין דבריו, ויירא מהש"ת אף בעת השמחה.

עוד טעם ללולב, לרמוז שלא היה בהם הניאוף, כי אם "אחת היא ופרסמה הכתוב" (שמות רבה פרשה א סימן כח), והסימן הוא שהוסיפה התורה בשמות השבטים שם יה "הראובני השמעוני" וכו' ששם י"ה מעיד עליהם, ולכך נבחר הלולב שאינו מקבל שום הרכבה. (אשל אברהם שם)

ענין ד' מינים הם סימן שננצה בדין

איתא במקובלים הראשונים (עי' סדר היום אבן-מכיר כונת הלולב ואגודתו ד"ה עוד שמעתי), שארבעה מינים הללו אין שר שולט עליהם, אלא גדלים בהשגחתו ית"ש בלי אמצעי, ממילא, סימנא מילתא ניתן, לאות חיים לישראל, עם קודשו, שהם ג"כ אינם תחת ממשלת השרים, וכתוב בהם (דברים ד, ד) "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום", וממילא, רווחא לן שמעתא ע"פ מה שארז"ל דלעכו"ם לא מהני להן תשובה (עי' במדרש תנחומא צו ה), אבל זה דווקא לעכו"ם, דהשי"ת נקרא עליהם מלך, דכתיב (תהילים מז, ט) "מלך אלהים על גוים". וכתוב (ירמיהו י, ז) "מי לא יראך מלך הגויים", מה שאין כן ישראל, דכתיב בהם (דברים יד א) "בנים אתם" והשי"ת לנו אב, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול (קידושין לב), ע"כ מהני לישראל תשובה. והנה להיות לסימן ואות חיים אשר אנחנו נקראים בנים, הנה קי"ל במלך אין רוכבים על סוסו, ואין משתמשין בשרביטו (עי' סנהדרין כב), הנה כביכול אלו הד' מינים נקראים שרביטו, כיון שאין שר שולט עליהם כנ"ל, והיאך אנחנו רשאים להשתמש בשרביטו, ע"כ צ"ל משום שאנחנו בנים, והשי"ת לנו אב, וכיון שהוא כן, סימנא דמלתא שהתקבלה תשובתנו כי אב שמחל על כבודו כבודו מחול, וזהו ולקחתם לכם ביום הראשון. (בני יששכר מאמרי תשרי מאמר יא אות א-ב)

רבנו בחיי כתב טעם לד' מינים

כי האתרוג והלולב הם רמז לשכר העוה"ז והעוה"ב, וההדס והערבה הם רמז לדרכי התשובה והם הצער והכנעה, "פרי עץ הדר" (ויקרא כג, מ) ירמוז לשכר העוה"ז, לפי שיש מצות שאדם אוכל בזכותם פירות משנה לשנה, כשם שהאתרוג דר באילן משנה לשנה (סוכה לא:), כפות תמרים ירמוז לשכר העוה"ב, שכשם שהלולב גדול כן שכר העוה"ב גדול, וכשם שבלולב העלים זה למעלה מזה כך מדרגות של העוה"ב זו למעלה מזו, וכשם שהלולב אין פריו אלא לסוף שבעים שנה (זוהר הקדוש ויקרא ח"ג דף טז ע"א), כך שכר העוה"ב אינו אלא לסוף ימיו של אדם, שנאמר באדם (תהילים צ, י) "ימי שנותינו בהם שבעים שנה", הדס יש בו מרירות וריח טוב, ירמוז על הצער שהוא מדרכי התשובה, והוא שיצער אדם עצמו, ויסגף גופו בתעניות, במלקויות ובגדרים רבים, כפי מה שחטא, ויצטער כפי מה שפגם, ועם זה יעלה ריחו לשמים. ערבה רומז להכנעה ושפלות, ולכן אינה גדילה על ההרים אלא על המים בנחל, במקום נמוך ושפל, כדי שיכנע לבו וישפיל עצמו ויתכפר לו.

ולפי דרך זה, נאה ליטול הלולב עם ההדס והערבה ביד ימין, כדי לרמוז על השכר הגדול, שכר העולם הבא, בסוף הצער, והאתרוג הרומז לשכר העוה"ז נאה ליטלו בשמאל, שכן עוה"ב נמשל לימין והעוה"ז לשמאל, כמו שכתוב (משלי ג, טז) "אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד" וביאור "בשמאלה" למי שהולך בהם לצד שמאל, ומכוון בהם לשכר עוה"ז, לזה עושר וכבוד ע"כ. (רבינו בחיי אמור כג, מ)

כל המקיים מצות אתרוג עם שלשת המינין כאילו מקיים כל תרי"ג מצוות שבתורה

כתב ה'אבודרהם' (פרק כז סדר תפילות סוכות אות יג): "...ואומר במדרש, שכל המקיים מצות אתרוג עם שלשת המינין כאילו מקיים כל תרי"ג מצוות שבתורה". וכעין זה איתא בספר 'דרשות ופירושי רבנו יונה על התורה' (פר' האזינו ד"ה אז"ל): עוד במדרש, כל המקיים מצות אתרוג ואגודתו כאלו קיים כל המצות.

של"ם ר"ת ש'ופר ל'ולב מ'גילה

"ויבא יעקב שלם עיר שכם" (בראשית לג, יח). יש לרמוז של"ם ר"ת שופר לולב מגילה. ר"ל שבני ישראל הנקראים יעקב, מביאים הג' מצות אלו בשלימות, עיר שכ"ם ר"ת שבת כלה מלכתא, רמז בזה כי גם בשבת הגם שאין נוטלין לולב ותוקעין בשופר וקורין מגילה בכל זאת נעשה גם כן התיקון בשלימות של ג' מצות הנ"ל, על כן מותר לבטלם בשב ואל תעשה: (אגרא דכלה וישלח ד"ה ויבא יעקב)

בחיי' הלולב רומזת לבחי' יסוד, ומשם נמשך שפע קדושה וחיים, זרע צדיקים לעולם

במס' סוכה (לא:): מעשה בבני כרכים שהיו מורישים לולביהם לבני בניהן וכו'. וצריך להבין את דבריהם מה רצו להשמיענו בזה. דהנה נודע בחי' הלולב רומזת לבחי' יסוד, ומשם נמשך שפע קדושה וחיים, זרע צדיקים לעולם, כמבואר בנוסח יהי רצון של אגידת לולב. וזהו שכתוב (תהלים קכב, ד) "שבטי י"ה עדות לישראל" פי' השבטי י"ה שהיו כולם צדיקים, כולם קדושים, הם עדות לישראל, דהיינו עדות לקדושת ישראל אביהם, שהוא הי' בחי' לולב, עולה עד הדעת, "וצדקתו לבני בנים... לשומרי בריתו וכו'", (שם קג, יז יח) וכן ומביא גואל לבני בניהם בחי' גואל היא בחי' יסוד. וזהו הרמז שהיו מורישין לולביהן לבני בניהם קדושת הלולב הורישו לבני בניהם ליסוד עולם כנ"ל והבן (תפארת שלמה לסוכות הוצאת אוה"ח עמ' קמו)

ל'כו ל'חמו ב'לחמי ו'שתו - ראשי תבות לולב

"לכו לחמו בלחמי ושתו" (משלי ט, ה) - ראשי תבות לולב. "ביין" עם האותיות - גימטריא ראשי תבות של אתרוג הדס ערבה. "מסכת" - בחינת סוכות. שעל ידי מצות נטילת ארבעה מינים ועל ידי סוכה - אדם זוכה לאכילה ושתיה ומלבושים, וגם לחיות הנשמה. ועל ידי סוכה זוכה למלבושים, בחינת "בשומי ענן לבושו" (איוב לח, ט). ועל ידי ערבי נחל זוכה לשתיה, ועל ידי הדס זוכה לחיות הנשמה, ועל ידי לולב ואתרוג זוכה לאכילה, כי יש בהם פרי, שהם מיני מאכל: (ספר המידות אכילה אות יג)

בשבת אין צריך לולב כי השבת עצמה מעלה את האדם אל השורש

ענין הלולב דכתיב "צדיק כתמר יפרח" (תהילים צב, יג). ובמד' מה תמר יש לו תאווה כן הצדיקים יש להם תאווה להקב"ה. ובכח זו התאווה מתדבקין אל הבורא ית"ש. ובאלה הימים אחר יוהכ"פ, שנטהרו בני ישראל, מתעוררת זו התאווה בלבות בני ישראל. ואיתא (עי' תנחומא לך לך ה) "תמר עולה לזמן רב שאין הצדיק נשלם רק ביגיעה רבה הרבה זמנים". אבל בכח בעל תשובה לתקן הכל ברגעא חדא. ועליו נאמר (הושע יד, ו) "יפרח כשושנה" שפורחת בשעה מועטת. כי על בעלי תשובה כתיב (שם, ה) "אוהבם נדבה". ומסייע להם ביותר מן השמים לעורר הדביקות למעלה. וזה רמז הלולב ונענועיו. ולכן בשבת א"צ לולב כי השבת עצמה מעלה את האדם אל השורש. כמ"ש במזמור ליום השבת "צדיק כתמר יפרח" כמו הצדיק בנפש כן השבת כתמר יפרח. (שפת אמת סוכות תרנח)

אתרוג עם הכולל גימטריא תור"ה

איתא בספרים אתרוג עם הכולל גימטריא תור"ה, והנה להבין זה הרמז כי ידוע (עי' זוהר יתרו ח"ב דף צא ע"א) כל עיקר התורה הם "אנכי" ו"לא יהיה לך" שהם כלל כל התורה כולה לבא לאמונת אלוהות ויחודו ית"ש "וצדיק באמונתו יחיה" (חבקוק ב, ד), והנה איתא (קידושין מ). שקולה עבודה זרה ככל התורה כולה, והמודה בה כאילו כופר בכל התורה כולה והכופר בה כמודה בכל התורה כולה, והכל הוא לטעם הנ"ל, כי אנכי שהוא אמונת אלוהות בו תלוי כלל התורה כולה, והנה איתא בגמרא (סוטה ד:): בזהר הקדוש (בראשית ח"א דף כז ע"ב) כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה וכעס הוא רק ענין מגאווה, ומכל שכן כל המתגאה בודאי כאילו עובד עבודה זרה, וכשהשם עוזר לאדם שמסתלק מן הגאווה וגבהות לבו אז הוא כופר בעבודה זרה וממילא הוא מודה בכל התורה כולה כנ"ל, וזהו הרמז אתר"ג שהוא ראשי תיבות אל תבואני רגל גאווה (תהילים לו, יב), והיינו שיסתלק מן הגאווה מכל וכל ולכך הוא גימטריא תורה, היינו

שאז הוא מודה בכל התורה כולה שהעיקר הוא אנכי ה' אלקיך, והבן: (דגל מחנה אפרים אחרי ד"ה והואיל שאנו עסוקים)

לולב גימטריא חיים - דאין חיים אלא תורה

בעל ה"רוקח" כותב: באותיות "לולב" יש רמז לתורה. תורה שבכתב מתחילה באות ב' - "בראשית" ומסיימת באות ל' "לעיני כל ישראל" (דברים לא, ז). והנ"ך מתחיל באות ו' "ויהיה אחרי מות משה" (יהושע א, א), ומסיים באות ל' "ויעל" (דברי הימים ב לו, כג) - הרי אותיות "לולב". ולזה לולב גימטריא חיים - דאין חיים אלא תורה. (רוקח הלכות לולב לט ע"א) **ובשו"ת מהרי"ל וויל (סי' קצא)** שהובא ב"באר היטב" (סימן תרמ"ה סק"ט) כתב: לולב בגימ' ל"ו לב כלומר ל"ו צדיקים בכל דור, וכנגד ל"ו מסכתות שיש בש"ס, ולב היינו תורה דמתחלת בב' ומסיים בל'. ולולב בגימט' חיים היינו התורה שנאמר (דברים ל, כ): "כי הוא חיך וגו'". ועוד הוסיף הבאר היטב

עיקר עבודת האדם היא שיקיים המצות כשהוא בבחרותו

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו' (ויקרא כג, מ) הפסוק בא ללמדנו כי העיקר עבודת האדם היא שיקיים המצות כשהוא בבחרותו, שהוא עדיין בתקפו, וז"ש (ויקרא שם) "ולקחתם לכם ביום הראשון" - שהוא זמן ראשית עיקר חייכם ימי הבחרות, ומה היא הלקיחה פרי עץ הדר. שיהדר ויבחר להיות שוכן באהלי התורה הנקראת עץ, שנא' (משלי ג, יח) "עץ חיים היא למחזיקים בה", וסו"ת של פרי עץ הדר, יצ"ר, שיכניע יצור הרע, ועי"ז יזכה להיות כפות תמרים - "צדיק כתמר יפרח" (תהילים צב, יג). וכן כפות תמרים לשון מרירות שיכניע ויכפות יצור הרע והמר, כמו שארז"ל (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה סז:) צדיקים מהפכים יצה"ר ליצה"ט, כמו שמובא כמה מעשיות בגמרא שהיה יצה"ר כפות ברשותם, כריב"ל, א"נ כפות תמרים סו"ת מ"ת. ור"ת ת"כ. ור"ל שילמוד וייגע בבהמ"ד שנא' (במדבר יט, יד) "אדם כי ימות באוהל" וכל מגמתו תהיה לאקמא שכינתא מעפרא ויבנה בהמ"ק שהיה קיים ת"כ שנים, (בית שני), "וענף עץ עבות" (ויקרא שם), שישלש ימיו שליש בתורה ושלש במשנה וכו', כמו הדס משולש. וכן שיבחר לו הדרך האמצעי, ולא לימין ושמאל כמ"ש בזוה"ק, ועוד ישלש היום כמנין א"ז (ח-שעות) לתורה, וא"ז לפרנסה וכו', כדי שתתקיים התורה בידו, כי "אם אין קמח אין תורה" (אבות פ"ג משנה יז), וע"י שתקיים המצות כתיקון, תזכה ל"עריב נחל", דהיינו לרקיע ששמו ערבות, ואם עיקר חייכם היה בתורה ומצות, אז "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים" (ויקרא שם), הם שבעים שנות חיי האדם שדומים לימים אחדים, תזכו שיהיו בשלימות לעבודת

השי"ת, שלא יחסר יום בחסרון תורה ומעש"ט, באברהם אע"ה שנאמר עליו (בראשית כד, א) "ואברהם זקן בא בימים", וכן ביעקב "ויקרב ימי ישראל" (בראשית מז, כט), וכן בדוד "ויקרב ימי דוד" (מלכים א ב, א), וכי אדם בכמה ימים הוא מת, והלא ברגעים ספורים, אלא להודיענו שכל ימיהם היו בשלימות התורה וקיום מצותיה.

ראשון לחשבון עונות, דהיינו לחשבון עון אדה"ר שבאותו היום ט"ו בתשרי אכל מהאילן שהיה אתרוג

"ולקחתם לכם ביום הראשון" (כג, מ)

כתוב במדרש תנחומא (אמור כב) ביום הראשון - ראשון לחשבון עונות, וצריך להבין הלא ראשון לחשבון העונות, זה אחר יוהכ"פ ולא ביו"ט סוכות. ויבאר בהקדם מארז"ל (מדרש רבה בראשית פרשה ג ח) שביום עשירי בתשרי נברא העולם שנאמר (בראשית א, ה) ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, דהיינו יום המיוחד, וזהו יוהכ"פ שנמחלים העונות, ועוד ארז"ל (מדרש רבה בראשית פרשה טו, ז) אילן שאכל אדה"ר היה אתרוג. ואדה"ר נברא בששי לבריאת העולם. נמצא שיום שנברא אדה"ר ואכל באותו היום מעץ הדעת שהוא אתרוג היה יום ראשון של סוכות, מכיון שהעולם נברא בעשירי בתשרי, וזהו שאומר המדרש ראשון לחשבון עונות, דהיינו לחשבון עון אדה"ר שבאותו היום ט"ו בתשרי אכל מהאילן שהיה אתרוג (ישמח משה דוויק סוכות עמ' דש).

ו'ל'קחתם לכם ב'יום", ראשי תיבות לולב

כידוע, נוטלים ארבעה מינים, וכוללים אותם יחד בברכת "על נטילת לולב". ומדוע מזכירים בברכה את הלולב לבדו? בגמרא מסכת סוכה (לז:): מבואר משום שהוא הגבוה והניכר מכולם. ועוד, שאמרו חז"ל (סוכה מה:): שכמו שהתמר יש לו רק לב אחד (גזע אחד, בלי פיצול ענפים), כך ישראל יש להם לב אחד לאביהם שבשמים.

וכתב הרב "אורחות חיים" זצ"ל, שהתורה הקדושה רמזה שהברכה תהיה על נטילת לולב לבדו. כי "ולקחתם לכם ביום", ראשי תיבות לולב.

סוכות זמן לאחדות ישראל שד' המינים רומזים לד' סוגים בבני אדם מהסוג הכי מעולה עד לסוג הכי נמוך

בהג הסוכות זמן שמחתנו קל לקרב את ישראל כי שמחים הם ולבבותיהם פתוחים, ואז מודגשת אחדותם של ישראל במצות ד' המינים, כמבואר במדרש (ויק"ר אמור פרשה ל'

י"ב) שד' המינים רומזים לד' סוגים בבני אדם מהסוג הכי מעולה עד לסוג הכי נמוך, ותוכן מצוה זאת הוא שמאחדים את כל הד' מינים ועושים מהם מצוה אחת.

כמו כן במצות סוכה, הרי גם העשיר בישראל, שבמשך כל השנה גר בארמון מפואר עוזב את ביתו למשך ימי חג הסוכות ונכנס לדור בסוכה שעשויה מחומרים פשוטים, ממש כמו העני בישראל, נמצא שבמצוה זו, מתבטאת האחדות של כל ישראל, מהעשיר ועד לעני כולל עשיר ועני בדעת, בעבודה הרוחנית.

וזה סוד מאמר הגמרא (סוכה כז): "כל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת" סוכה אחת שמקיפה וכוללת את כל בני ישראל יחד. ומהזמן הזה שהוא מסוגל לאחדות צריכים לשאוב כח לכל השנה כולה, שבמשך כל השנה תהיה הנהגתם של ישראל באופן של אהבת ישראל ואחדות ישראל.

ואחדות זו מודגשת עוד יותר בסיום וחותם חג הסוכות "בהושענא רבה", שאז לוקחים "הושענא" [-ערבה] דוקא, לא אתרוג ואפילו לא לולב או הדס, כי אם ערבה דוקא שאין בה לא טעם ולא ריח ועושים ממנה הושענא רבה.

"בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל" (ויקרא כג, מב) אזרח מלשון זריחה, שכל מי שהוא מזרע ומשורש ישראל זהו הזמן להזריח את האמונה.

מפני מה הקדים הכתוב את מצות נטילת ארבעת מינים למצות ישיבה בסוכה

ברם, יום הכיפורים הוא עת מלחמה של כלל ישראל עם שרי מעלה (עיין העמק דבר ויקרא טז, כט). ואמרו חז"ל (עי' מדרש שוחר טוב מזמור יז ה), כי המנצחים השבים מן המלחמה היה מנהגם לצאת ולנענע בלולים, וכמו שמצינו בהולכת הארון בימי דוד: "ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני ה'... ובמנוענים" (ש"ב ו, ה) וכשם שכך היה מנהגם של המנצחים השבים מן המלחמה, צייתה תורה על נטילת ארבעה מינים, מיד לאחר יום הכיפורים, להורותנו כי גם אנו כמנצחים השבים מן המלחמה.

והנה, דרך שבי המלחמה בשמחה להשתמש בדרכם באהלים, כשם שעשו בעת שיצאו אל המלחמה. ולפיכך נצטוונו לישב בסוכה, לאחר יום הכיפורים, להורות על נצחוננו במלחמה עם שרי מעלה. ונאמר "כי בסוכות הושבתי" - כשם שבצאת ישראל ממצרים הלכו הם כבני חיל, חמושים ומזויינים למלחמה, כך נצטוונו לישב בסוכה לאחר יום הכיפורים, אלא שכאן מעשה זה מורה על נצחוננו. (הנצי"ב מוולוז'ין העמק דבר שם)

חג הסוכות

הרה"ק רבי בונם מפשיסחא אמר: השלשה רגלים ניתנו לישראל לבטל מהם את שלשת המדות המגוננות שבלב האדם: הקנאה, התאוה והכבוד

חג המצות מבטל את התאוה, אוכלים מצה לחם עוני, ומתנזרים ממאכלי תאוה. חג השבועות מבטל את הקנאה כי חג השבועות הוא בחינת עין טובה. חג הסוכות מבטל את מידת הכבוד, כי הסוכה היא בחינה לענני הכבוד, וענני כבוד מבטלים מידת הכבוד של בשר ודם. (ע"פ שפת אמת לסוכות תרלו)

ראשון לחשבון עוונות

חג הסוכות בא אחרי נעילת יוה"כ מפני שהצדיקים נחתמים לחיים בתוך הקדושה, והם מוקפים מבחינת הסוכה, שהוא אור מקיף המגין עליהם ומציל אותם מאחיות החיצונים אחרי תיקונם. ובימים שבין יוה"כ לבין סוכות בגלל שישראל עסוקים במצוות על מנת לקשט את הכלה ארבעת המינים בהידור סוכה נאה וכיו"ב הרי אין חשש מאחיות החיצונים כמו שנרמז בפסוק "תחוגו את חג ה' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון, ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר" (ויקרא כג, לט-מ). שואל המדרש (ויקרא רבה אמור פרשה ל אות ז) זה חמשה עשר ואתה אומר ביום הראשון, רבי מנא דשאב ורבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי אמר: משל למדינה החייבת מס למלך, הלך המלך לגבותה בתוך עשרה מיל יצאו גדולי המדינה וקלסוהו, התיר להם המלך שליש מחוב המס שלהם, בתוך חמשה מילין יצאו בינוני המדינה וקלסוהו והתיר להם עוד שליש, כיון שנכנס למדינה יצאו כל בני המדינה אנשים נשים וטף וקלסוהו והתיר להם הכל. אמר להם מלכא: מה דאזל אזל מן הכא נתחיל חושבנא (מה שהלך הלך, מכאן נתחיל חשבון חדש) כך בערב ראש השנה גדולי הדור מתעניין והקב"ה מתיר להם שליש מעוונותיהם. ומראש השנה ועד יוה"כ היחידים מתעניין והקב"ה מתיר להם שליש מעוונותיהם, וביום הכפורים כולם מתעניין, אנשים ונשים וטף והקב"ה אומר להם לישראל: מה דאזל אזל, מן הכא ולהלן נתחיל חושבנא. ומיום הכפורים עד החג כל ישראל עסוקים במצוות, זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו. וביום טוב הראשון של חג כל ישראל עומדים לפני הקב"ה ולולביהן

ואתרוגיהן לשמו של הקב"ה, ואומר להם מה דאזל אזל מן הכא נתחיל חושבנא, לפיכך משה מזהיר לישראל: "ולקחתם לכם ביום הראשון" ראשון לחשבון עוונות.

ראשון הוא לחשבון עוונות - שהקב"ה פותח את הפנקס עוד הפעם והשגגות שלא מחה הופך אותם עכשיו לזכויות

ודרשו חז"ל (תנחומא פרשת אמור כ"ב) 'ראשון הוא לחשבון עוונות' - שמיום כיפור והלאה עוסקים ישראל במצות ארבעת המינים ובמצות סוכה ואין להם הזמן לעשות עוונות, ומתי מתחיל החשבון, מהיום הראשון של סוכות שאין לו טרדה ועלול לחטוא, משא"כ כשאדם עוסק במצוה היא שומרת אותו מהחטא.

רבי לוי יצחק מברדיטשוב ע"ה בספרו קדושת לוי (פרשת האינינו ד"ה מי אל כמוך) היה מבאר שיש הבדל בין תשובה מאהבה לתשובה מיראה: תשובה מיראה זדונות נעשות כשגגות, ונשאר עדיין כתם. אבל אם עושה תשובה מאהבה הזדונות נעשות לזכויות (יומא פ"ו:), ולכן ביום כיפור חזרו בתשובה אבל עדיין לא נודע אם עשו תשובה מאהבה או מיראה שפחדו מהעונש, א"כ הזדונות עדיין הם כשגגות, אבל ביום הראשון של סוכות שלוקחים בשמחה את ארבעת המינים ושמחים בסוכה סימן שעשו תשובה מאהבה והזדונות נעשות לזכויות, וזה הפירוש 'ראשון הוא לחשבון עוונות' - שהקב"ה פותח את הפנקס עוד הפעם והשגגות שלא מחה הופך אותם עכשיו לזכויות.

עניני האושפיזין

השבעה רועים הם סוד האושפיזין קדישין

יראה ויבחין האדם המאמר המובא בזהר הקדוש, מה מאד גדולה מעלת מצות סוכה, ועי"ז נכספה וגם כלתה נפשו אל קיומה בשמחה עצומה, בראותו את גודל שכרה, ולהיפוך גודל עונשה ר"ל. וענין ה' אושפיזין עילאין.

וז"ל הזהר בפ' אמור (ח"ג דף קג ע"ב). תא חזי בשעתא דבר נש יתיב במדורא דא, צילא דמהימנותא, שכינתא פרסא גדפהא עליה מלעילא, אברהם וחמשה צדיקא ודוד מלכא שווין מדוריהון עמיה וכו', א"ר אבא אברהם וחמשה צדיקא ודוד מלכא שווין מדוריהון עמיה, הדא הוא דכתיב (ויקרא כג, מב) "בסכות תשבו שבעת ימים", שבעת ימים כתיב, ולא בשבעת ימים, כגוונא דא כתיב (שמות לא, יז) "כי ששת ימים עשה ה' את השמים" וגו'. ובעי בר נש למיחדי בכל יומא ויומא באנפין נהירין, באושפיזין אילין דשריין עמיה וכו', וא"ר אבא כתיב

"בסכות תשבו שבעת ימים" ולבתר "ישבו בסכות" בקדמיתא תשבו ולבתר ישבו, אלא קדמאה לאושפיזין, תנינא לבני עלמא, קדמאה לאושפיזין כי הא דרב המנונא סבא כד הוי עייל לסוכה, הוי קאים על מפתחא דסוכה מלגאן, וחדי ואמר נזמן לאושפיזין, מסדר פתורא וקאים על רגלוי, ומברך ואמר בסכות תשבו, תיבו אושפיזין עילאין תיבו, תיבו אושפיזין מהימנותא תיבו, ואסחי ידוי וחדי ואמר זכאה חולקנא וכו', ועם כל דא בעי למיחדי למסכנא, מאי טעמא, בגין דחולקא דאינון אושפיזין דזמין, דמסכני הוא. וההוא דיתבי בצילא דמהימנותא וזמין אושפיזין אילין עילאין, אושפיזי מהימנותא, ולא יהיב להון חולקהון, כלהו קיימי מיניה ואמרי (משלי כג, ו) "אל תלחם לחם רע עין" וגו' אשתכח דההוא פתורא דתקין דילי' הוא, ולא דקב"ה. עליהו כתיב (מלאכי ב, ג) "וזריתי פרש על פניכם וגו' פרש חגיכם" ולא חגי, ווי ליה לההוא בר נש בשעתא דאילין אושפיזין מהימנותא קיימי מפתוריה.

ואמר רבי אבא: אברהם כל יומי הוה קאים על פרשת אורחין, לזמנא אושפיזין ולתקנא לון פתורא, השתא דמזמנין ליה ולכלהו צדיקייא ולדוד מלכא ולא יהבין לי' חולקהון. אברהם קאים מפתורא וקרי (במדבר טז, כו) "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה". וכלהו סלקין אבתריה, יצחק אמר (משלי יג, כה) "ובטן רשעים תחסר". יעקב אמר (משלי כג, ח) "פתך אכלת ותקיאנה". ושאר כל צדיקיא אמרו (ישעיהו כח, ח) "כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום". דוד מלכא אמר וכו' ולא לימא איניש איכול ואשבע וארוי בקדמיתא, ומה דישתאר אתן למסכני, אלא רישא דכלא דאושפיזין הוא.

ואי חדי לאושפיזין ורוי להון, קב"ה חדי עמיה, ואברהם קרי עליה (ישעיהו נח, יד) "אז תתענג על ה'" וכו', יצחק אמר (תהילים קיב, ב) "גבור בארץ יהיה זרעו" וגו' "הון ועושר בביתו" וגו', יעקב אמר (ישעיהו נח, ח) "אז יבקע כשחר אורח" וגו', שאר צדיקייא אמרי (שם, יא) "ונחך ה' תמיד והשביע בצחצחות נפשך" וכו', דוד מלכא אמר (שם נד, יז) "כל כלי יוצר עליך לא יצלח" וכו', דהא על כל זיינא עלמא אתפקיד, זכאה חולקא דבר נש דזכי לכל האי עכ"ל.

והטעם שבחג הסוכות מזהיר הזוהר שיזמינו האושפיזין ויתנו צדקה לדלים ואביונים. כיון שהסוכה היא צילא דמהימנותא, שעל ידי הסוכה מתפרסמת האמונה של האדם בהקב"ה, שעוזב את ביתו ויוצא לסוכה חוץ לביתו, והיא טרחה גדולה להטלטל מביתו לסוכה, ועכ"ז הוא מקיים צווי השי"ת, א"כ הוא סימן וראיה על אמונתו בשלימות, וע"כ אותם הצדיקים הנ"ל האבות הקדושים, שהם פרסמו את האמונה בהשי"ת במסירת נפשם, יצוותו עמו בצוותא חדא, שגם הוא כמותם באמונה אחת במסירת נפש, וע"י הצדקה הוא חוסה בצלו של הקב"ה, כדאיתא ב"מדרש רות" (רבה פרשה ה ד) - בא וראה כמה כחן של צדיקים, וכמה כחן של גומלי

חסדים, וכמה גדולה כחה של צדקה, שאינם חוסין לא בצל כנפי הארץ, ולא בצל כנפי שחר, ולא בצל כנפי שש וכו', אלא בצלו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, הדא הוא דכתיב (תהלים לו, ח) "מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפך יחסיון". (בני יששכר תשרי מאמר י אות כד)

קרבנות החג

קורבנות החג לבטל קליפת ישמעאל ועשו

שנינו: הני שבעים פרים כנגד מי - כנגד שבעים אומות (סוכה נה, ב) ומצינו בזהר הק' שעיקר ושורש שבעים האומות הם שניים - ישמעאל ועשו, ושאר כל האומות יונקים את השפעתם מהם. עוד מובא בזה"ק, ש"שעיר" סתמא הוא עשו, ו"שעיר עזים" הוא ישמעאל. ומעתה יתיישב לשון הכתוב כפתור ופרח. הנה, את אותם שבעים פרים היה צריך לחלק לשניים ולהקריב ל"ה פרים כנגד האומות היונקות השפעתן מישמעאל, ול"ה כנגד האומות היונקות השפעתן מעשו.

לפיכך, ביום הראשון, שבו הוקרבו י"ג פרים, הקריבום תחילה כנגד ישמעאל, אשר קדם לעשו בהיותו בן אברהם. על כן נאמר ביום הראשון "שעיר עזים", שהוא כנגד ישמעאל. גם ביום השני המשיכו והקריבו את י"ב הפרים כנגד ישמעאל, ועל כן אף בו נאמר "שעיר עזים". **והנה,** ביום השלישי שבו הוצרכו להקריב י"א פרים, שוב לא יכלו להקריבם כנגד ישמעאל, שכן אילו היו מוסיפים להקריב אף אותם כנגד ישמעאל היה מגיע מניינם הכולל ל-ל"ו, והלא חלקו של ישמעאל היה ל"ה ולא יותר, על כרחך ביום השלישי דילגו על הקרבת הפרים כנגד ישמעאל והקריבו את י"א הפרים כנגד עשו. לפיכך אכן נאמר בו "שעיר" שהוא כנגד עשו. **ומעתה,** ביום הרביעי שבו והקריבו עשרה פרים כנגד ישמעאל, כדי להשלים את מנין ל"ה הפרים שכנגד ישמעאל, לאחר שכבר הקריבו ביום הראשון והשני כ"ה פרים כנגדו. לפיכך שוב נאמר ביום הרביעי "שעיר עזים" - שהוא על שם ישמעאל.

מכאן ואילך, ביום החמישי השישי והשביעי, שבו והמשיכו להקריב את הקרבנות כנגד עשו, עד שהשלימו את מניינם הכולל ל-ל"ה כנגדו. ולפיכך אכן נאמר כל אותם ימים "שעיר" - שהוא על שם עשו. (ע"פ דברי אליהו לגר"א פנחס ד"ה ובחמשה)

הצ"ח כבשים במוספי סוכות באים להגן עלינו מצ"ח קללות

הגאון רבי שמשון מאוסטרופאלי זי"ע (עי' ליקוטי שושנים ליקוט יח) אמר על הפסוק (תהלים לד, כ) "רבות רעות צדיק ומכולם יצילו ה'", דהנה בתוכחה שבמשנה תורה יש תרע"ו תיבות

כאותיות רעו"ת. אך לעומת זה יש בהתוכחה כ"ו פעמים השם הוי"ה העולה כ"ו, וכ"ו פעמים כ"ו עולה ג"כ תרע"ו, ושמות אלו ממתיקים את הרעו"ת מן התוכחה ומגינים עלינו מהם. וזהו שאמר "רבות רעות צדיק", שמשנה רבנו אמר תוכחה במספר רעו"ת תיבות, אך "מכולם יצילנו ה'" שהשם הוי"ה מצילנו מהם, עכדה"ק.

והוסיף על זה ה"קדושת ציון": והנה תיבת עונות במילואה כזה עי"ן ו"ו נון ו"ו תי"ו בגימטריא ג"כ רעו"ת, וזה מרמז שהעוונות הם הגורמים עונשים ורעות. והנה אמר הפייטן ליום ב' דסוכות, דהצ"ח כבשים במוספי סוכות באים להגן עלינו מצ"ח קללות שבתוכחה במשנה תורה.

וזה שאמרו במדרש תנחומא (אמור כב), ראשון לחשבון עונו"ת, שיום הראשון של סוכות שמתחילין להקריב בו מהצ"ח כבשים אז, מגינין עלינו מצ"ח קללות שבתוכחה שיש בה רעו"ת תיבות העולה כחשבון עונו"ת. וזה ראשון לחשבון עונו"ת, כלומר ראשון להמתקת חשבון גימטריא של מילת עוונות. (להתעדן באהבתך)

שמחת בית השואבה

זמן שמחתנו

הנה עיצומו של היום טוב דסוכות הוא 'זמן שמחתנו' - להיות שרוי בשמחה גדולה ועצומה במשך כל ימי ה'יום טוב' דסוכות, וממנו שואבים כל אוצרות השמחה לכל השנה כולה, ועל כן יש לחפש דרכים ועצות להיות בשמחה במשך כל היום טוב כרצונו יתברך.

ובכל ימים אלו משפיע השי"ת השפעות עצומות של שמחה, וכל איש ישראל החפץ ומשתדל להיות בשמחה בימים אלו משפיעים עליו מן השמים שפע עצום ונשגב של שמחה על כל ימי היום טוב דסוכות ועל כל השנה כולה,

הארה עצומה על פניו

מעשה היה אצל היסוד העבודה זי"ע, שפעם אחת בבוקרו של יום טוב ראשון דסוכות ראה 'זעלנער' (יהודי שנתפס לצבא רוסיה) אשר ברוח קדשו הרגיש שיש 'הארה עצומה'

הנסוכה על פניו, ומיד הכיר היסוד העבודה עליו שמצוה עצומה ונשגבה עשה אשר על כך פניו מאירות באור יקרות זה, ועל כן שאל היסוד העבודה את ה'זעלנער' מה מצוה עשה לאחרונה אשר בעבורו זכה להארה נפלאה זו?

ופתח ה'זעלנער' לספר - שהסדר במחנה צבאו הוא, שבלילות אין מרשים לאף אחד לצאת ממחנה הצבא, וכל היוצא מן המחנה אחת דתו להמית, ולא עוד אלא שגדר ענק וחדוד מקיף את כל המחנה כולו אשר כל מי שמנסה לקפוץ מן הגדר כמעט ואין אפשר שישאר בחיים מחידודי החרבות הבולטים סביבות כל הגדר.

ובליל יום טוב ראשון של סוכות היה חפצו לזכות לאכול 'כזית' בסוכה כשירה, אך במחנה הצבא לא היה באפשרות בשום אופן לבנות שם סוכה כשרה, ואף לצאת מן המחנה בלילה סכנת נפשות ודאית היתה, אמנם אם אהבת ה' בער בלבו ולא היה יכול להעלות על דעתו להפסיד מצוה גדולה וקדושה וחביבה זו לאכול 'כזית' בסוכה כשרה בליל יום טוב ראשון של סוכות, ועל כן מסר נפשו לקפוץ מן הגדר וליכנס לעיר הגדולה לאכול 'כזית' בסוכה כשירה, וסיים ה'זעלנער' לומר אולי בעבור מסירות נפש זו על מצות סוכה זכיתי להארה נפלאה שהרבי רואה על פני.

אך היסוד העבודה זי"ע השיבו שההארה שרואה על פניו, הוא הארה הרבה יותר גדולה מההארה שמקבלים על מסירות נפש כזו על מצות סוכה, וממילא אי אפשר לומר שזכה להארה זו על ידי מסירות נפשו העצומה למצות סוכה, ועל כן יספר נא עוד מעשה טוב שעשה אשר יוכלו לתלות שעל זאת בא לו ההארה עצומה על פניו.

והמשיך ה'זעלנער' לומר - אחר המסירות נפש שמסרתי נפשי על אכילת ה'כזית' בסוכה כשירה, התמלאו כל חדרי לבבי בשמחה גדולה ועצומה על שזכיתי לקיים מצות בוראי, ומרוב שמחתי פרצתי בריקוד נלהב על הזכייה העצומה שזכיתי לקיים מצות סוכה, וכך רקדתי ברוב עוז ותעצומות כל הלילה כולה עד שעלה עמוד השחר.

ובשמוע היסוד העבודה זי"ע, נענה ואמר אכן זו הוא המצוה שמאיר על פניך באור יקרות הארה עצומה ונשגבה, כי 'שמחה של מצוה' גדולה כוחה והשפעתה אף הרבה יותר ממסירות נפש בפועל ממש, ועל כן - ההארה של השמחה של מצוה שלך ממצות סוכה גדולה בהרבה מהארת המסירות הנפש שלך על מצות סוכה. (יהי אור שוורצמן עמ' רפה)

משל מהחפץ חיים זי"ע איך לפעול שמחה במצוה

ועל גודל השמחה עם כל מצוה ומצוה אפשר להתעורר מעובדא דהוי אצל החפץ חיים זי"ע, שיהודי אחד נכנס להחפץ חיים, ואמר שידוע שסיבת הענין ש"שכר מצוה בהאי עלמא ליכא" (קידושין לט:) הוא מחמת שכל הון דעלמא אין יכולים לשלם אף על מצוה אחת שזכה איש ישראל לעשות במשך ימי חייו עלי אדמות. ועל כן מבקש הוא מהחפץ חיים זי"ע שיפעול עבורו - ששכר 'אשר יצר' אחת יקבל בהאי עלמא, בקבלת עשירות מופלגת ובריאות השלימה ואריכות ימיו ושנותיו ונחת אמיתי ושאר כל השפעות טובות ברוחניות ובגשמיות, ואף שכל והרבות שבעולם אין יכולים לשלם על 'אשר יצר' אחד, מ"מ חפץ הוא לקבל תשלום זה על 'אשר יצר' אחת שלו, ואת העודף מוותר כביכול להשי"ת.

ופנה החפץ חיים זי"ע להשכילו בזה, בהקדמת משל או מעשה שהיה - בילד אחד שדוד עשיר מופלג היה לו שלא זכה לילדים, ובהגיעו לגבורות כאשר חשש שעוד מעט יגיע עתו נתן צ"ק של כמה מיליון דולר לבן אחיו הילד, באמרו לו שנותן הוא לו זאת עתה במתנה, אך יזהר שלא ישתמש בו עתה, אלא ישמרנו היטב לשנות בגרותו ואז יבין גודל האוצר שברשותו ויכלכל להשתמש עם הכסף באופן הראוי שיוכל גביר עצום כל ימי חייו.

ואכן בתחילה שמר הילד הצ"ק באופן הראוי, אך בעבור ימים מספר עבר הילד חנות של מיני מתיקה וחמד בכמה מיני מתיקה, ועל כן מילא לעצמו שק עם מיני מתיקה וכאשר המוכר ביקש תשלום הכסף הוציא הילד עבורו את הצ"ק של כמה מיליון דולר.

וכראות המוכר צ"ק עם סכום עצום כזה לראשונה בחייו לא ידע לשית עצות בנפשו, ופנה אל הילד לאמור - הן אין לי עודף על צ"ק עצום כזה, אך הילד ברוב סכלותו השיבו מוחל אני על העודף ובלבד שתרשיני לקחת את המיני מתיקה.

והמשיך החפץ חיים זי"ע לאמור - אם מוכר זה אינו אדם ישר יכול הוא לומר לעצמו הן הילד מחל לי על הצ"ק ובכן אקח הכסף לעצמי ואתהפך לגביר אדיר, אך אם המוכר אדם ישר הוא יאמר להילד - בני יקירי, עתה קטן אתה מלהשיג שויו של הצ"ק שלך ועל כן אומר אתה שהנך מוותר העודף בשביל לקבל המיני מתיקה, אך שמע לעצתי והחזר את המיני מתיקה למקומם ותחזור ותקח את הצ"ק לעצמך, וכאשר תגדל תבין הטובה עצומה שעשיתי עמך כמה שסירבתי לקבל הצ"ק ממך, שעל ידו תוכל להיות גביר עצום כל ימי חיך.

וסיים החפץ חיים זי"ע לומר לאותו יהודי, השי"ת כביכול משיב על בקשתך ליזכות לכל טוב בשכר 'אשר יצר' אחת בויתור על העודף - בני יקירי, עתה קטן אתה מלהשיג שויו של

האשר יצר שלך, ועל כן אומר אתה שהנך מוותר על העודף בשביל לקבל המיני מתיקה, אך שמע לעצתי לוותר על המיני מתיקה שלך ותשמור את האשר יצר לעצמך, וכאשר תגיע לעולם האמת תבין הטובה עצומה שעשיתי עמך במה שסירבתי לקבל העודף של האשר יצר שלך, שעל ידי האשר יצר תוכל להיות גביר עצום לנצח נצחים. (ע"פ ח"ח עה"ת ואתחנן עמ' רמה)

כיצד היו עושים במקדש שמחת בית השואבה

הגמרא במסכת סוכה (נא:): מתארת את שמחת בית השואבה, ומתחילה לספר שבערב יום טוב הראשון היו מתקנים במקדש מקום לנשים מלמעלה, ולאנשים מלמטה כדי שלא יתערבבו אלו עם אלו, ומתחילים לשמוח ממוצאי יו"ט ראשון כל ימי חול המועד, חוץ משבת ויו"ט, והשמחה היתה מזמן הקרבת התמיד של בין הערביים עד סוף הלילה, ומנגנים בחלילים, ובכינורות, ובנבלים ובמצלתיים, כל אחד בכלי שיר שהוא יודע, ומי שיודע לנגן או לשורר בפה עושה בכל כחו, ורוקדן ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרים כל אחד ואחד כפי כוחו וידיעתו. ואומרים שירות ותשבחות כל הלילה כולה, ולא היו ישנים כל שבעה ימים, אלא מנמנמים מעט. **וכמו** שאומרת הגמרא בסוכה (נג): "זו"ל: כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. אמרו עליו על רשב"ג כי בשמחת בית השואבה היה נוטל ח' אבוקות של אור, וזורק אחד ונוטל אחד ואין נוגעות זו בזו, וכשהוא משתחוה נועץ ב' אגודליו בארץ ומתכופף ונושק את הרצפה, לקיים מה שנאמר (תהילים קב, יד) "כי רצו עבדיך את אבניה" וזוקף, ואין כל בריה יכולה לעשות זה. ושמחה זו לא היו עושים אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל, ראשי הישיבות והסנהדרין, החסידים הגדולים, ובעלי המצות, הם לבדם היו משמחים את העם, וזה היה כבודם, אבל כל העם, האנשים והנשים רק היו באים לראות ולשמע. ובכל שנה היה רגיל מו"ר הגאון המקובל ראש ישיבתנו כמוהר"ר מרדכי שרעבי זצוק"ל לדרוש בחג הסוכות ובתוך דבריו היה אומר דברים אלה.

וכתב השל"ה (סוכה נר מצוה אות לא) שלא היו זורקים את האבוקות אלא חכמי ישראל הגדולים כדי לפרסם לכולם ששמחה זו היא מיוחדת במינה, שמחה של מצוה ולימוד תורה ולא של שחוק וקלות ראש.

עוד מביאה הגמרא (שם) וכידוע שלא היתה חצר בירושלים שלא היתה מאירה מהאור הגדול של שמחת בית השואבה, עד כדי כך שכאשר היתה האשה מבררת החיטים למאכל וכו' אפי' טיפת לכלוך קטן רואה מהאור הגדול של שמחת בית השואבה, והאור היה רוחני לא גשמי, והיה מאיר את כל ציון וירושלים כל הלילה כולה, כמש"כ (תהילים קלט, יט) "לילה כיום יאיר כחשכה כאורה".

ניסוך של יין ומים

ומצינו בשמחת בית השואבה שהיו מנסכים יין ומים (עי' סוכה מח.), והרמז בזה כי היין מגביה את האדם כמו שאמרו (יומא עו): חמרא וריחני פקחין שאדם יגביה עצמו במעלות התורה, והמים מרמזים לענוה, שהם הולכים למקום נמוך, וכך גם דברי תורה שנרמזו למים שנא' (ב"ק פב). "אין מים אלא תורה", אינם מתקיימים, אלא במי שמנמיך עצמו ודעתו שפלה. (שער יששכר ח"ב לשמחת בית השואבה אות ח)

ועוד רומז כי האדם יש לו עליות וירידות, יש פעמים הוא חושב שהוא למעלה ודעתו גסה עליו, ופעמים הוא למטה ודעתו שפלה עליו.

שמחת בית השואבה שמשם שואבים רוח הקודש

שמחת בית השואבה נקראת כך שמשם שואבין רוח הקודש (עי' ירושלמי סוכה פ"ה ה"א כב ע"ב), כמו שכתוב (בראשית ב, ז) "ויפח כו' ויהי האדם לנפש חיה" ותרגומו לרוח ממללא. לכן אחר ר"ה ויוהכ"פ שניתנו החיים לאדם ונתחדש רוח חיים בקרבו זוכה לרוה"ק. וכמ"ש בגמ' (ירושלמי סוכה פ"ג ה"ב) תינוק מתחיל לדבר אביו מלמדו תורה. לכן בימים אלו נפתחים שערי דעה בלבבות בני ישראל. ולכן שמחת תורה אחר סוכות. ובנבואה יש כמה מדרגות. ושרש הכל הוא הדיבור שיכול אדם להוציא דברי תורה כראוי. כמ"ש הרשב"ם ז"ל (בראשית כ, ז) שנביא מלשון "ניב שפתים". לכן גם מי שאינו בא למדרגת נביא אעפ"כ בהתעוררות רוח חיים להוציא דברי תורה מפיו נקרא רוה"ק וזהו עיקר השמחה כשבא האדם אל שלימות רוח שבקרבו, כמ"ש (משלי טו, כג) "שמחה לאיש במענה פיו". (שפת אמת סוכות תרלט)

שמחה זו של ניסוך המים היתה גדולה ועצומה לאין שיעור

"ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים" (ויקרא כג, מ) איזוהי שמחה זו, זו שמחת בית השואבה. חז"ל מספרים על גודל השמחה עד שהעידו (סוכה נא): "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו".

ובכן מהי "שמחת בית השואבה" - שמחה על שאיבת המים בחג הסוכות לנסכם על גבי המזבח. כי בעוד שבכל ימות השנה כשהיו מביאים קרבן, היה צריך להביא יחד עם הקרבן יין לנסך על המזבח, הרי שבשבעת ימי החג היו מנסכים על המזבח מלבד ניסוך היין גם ניסוך מים. ולא היו מנסכים את המים על כל קרבנות החג אלא על התמידין של שחר בלבד, כמובא (יומא כו): "אין מנסכין מים בחג אלא בתמיד של שחר".

ומכיון שהתורה הקדושה ריבתה ענין השמחה בחג הסוכות יותר מכל שאר המועדים "ושמחתם לפני ה' אלקיכם" (ויקרא שם), "ושמחת בחגך" (דברים טז, יד), "והיית אך שמח" (שם, טו), לכן כל מצוות חג הסוכות נעשו בשמחה יתירה, אולם שמחה זו של ניסוך המים היתה יותר גדולה ועצומה לאין שיעור.

מה נשתנתה שמחת בית השואבה מכל השמחות על כל מצוות התורה

איתא (סוכה ג.): "תניא אמר ר' יהושע בן חנניה, כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו, כיצד? שעה ראשונה תמיד של שחר, משם לתפילה, משם לקרבן מוסף, משם לתפילת המוספין, משם לבית המדרש, משם לאכילה ושתייה, משם לתפילת המנחה, משם לתמיד של בין הערביים, מכאן ואילך לשמחת בית השואבה. עוד איתא בירושלמי מסכת סוכה (פ"ה ה"א כב ע"ב) אמר ר' יהושע בן לוי למה נקרא שמה בית שואבה-- שמשם שואבים רוח הקודש, על שם "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה" (ישעיהו יב, ג). מפליא הדבר שכל ענין ניסוך המים אינו פסוק מפורש בתורה כי אם הלכה למשה מסיני (עי' מו"ק ג:), אם כן מה נשתנתה שמחת בית השואבה מכל השמחות על כל מצוות התורה?

ראשית, צריך לדעת, שניסוך המים על המזבח בחג הסוכות הוא פיוס למים התחתונים שבכו בעת הבריאה, על שנתפרדו מהמים העליונים ונתרחקו מאת ה'. דבר זה אנו למדים מפסוק מפורש (ויקרא ב, יג): "וכל קרבן מנחתך במלח ולא תשבית מלח ברית אלקיך מעל מנחתך", ופירש רש"י ז"ל: "מלח ברית שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית, שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג". מקור דבר זה הוא במדרש שהביא "רבנו בחיי" (ויקרא שם) אחרי שהביא לשון רש"י, וזה לשונו: "וכן אמרו במדרש (ע"פ ספר רזיאל המלאך תשנ"ט עמ' קסב): מים התחתונים נקראו מים בוכים, ולמה נקראו מים בוכים? כי בשעה שחלק הקב"ה את המים נתן אלו למעלה ואלו למטה, התחילו מים התחתונים בוכים ומה עשו? העיזו פניהם ובקעו תהומות ובקשו לעלות, עד שגער בהן הקב"ה שנאמר (ישעיהו מג, טז): "הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה" "גוער בים ויבשהו" (נחום א, ד).

אמר להם הקב"ה הואיל ולכבודי עשיתם כל כך, אין להן רשות למים העליונים לומר שירה עד שיטלו רשות מכם, שנאמר (תהילים צג, ד): "מקולות מים רבים אדירים משברי ים", ומה אומרים? "אדיר במרום ה'". ולא עוד אלא שעתידיכם אתם ליקרב על גבי המזבח במלח וניסוך המים.

ה"ישמח משה" () מביא דבר נפלא, לפרש את הפסוק (תהילים קלו, א): "על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו" וקשה מהו "גם בכינו" היה לו לומר -ישבנו ובכינו? ופירש על פי המדרש (פסיקתא דרב כהנא פסקא טז אות ג) על הפסוק (איכה ב, יג) "כי גדול כים שברך מי ירפא לך" - מי שהוא עתיד לרפאות שברו של ים הוא ירפא לך. וביאור שברו של ים, כי המים התחתונים בוכים על שהתרחקו משמי מרום מהקב"ה, ופיס אותם הקב"ה שיקחו מהם מים לניסוך על המזבח בסוכות נמצא לפי זה, ששברו של ים הוא שנתרחק מאור העליון, ורפואתו היא ניסוך המים ומלח על גבי המזבח. אמנם כל זה עולה יפה בעת שיש בית המקדש ואפשר להקריב מלח על הקרבנות מים בחג הסוכות, אבל אחרי שנחרב בית המקדש ואין לנו עבודת הקרבנות חזר שברו של ים למקומו. וזהו הפירוש: "כי גדול כים שברך" - שברך שנחרב בית המקדש הוא ממש שבדו של ים שחזרו לבכייתם, ולכן "מי שהוא עתיד לרפאות שברו של ים" בבנין בית המקדש "הוא ירפא לך".

מבואר מזה כי אחרי שנחרב בית המקדש חזרה בכייתם של המים למקומה על שהתרחקו מהאור העליון. והנה, אחרי חורבן בית המקדש כשגלו ישראל מארץ ישראל והגיעו על יד נהרות בבל השיגו ושמעו את בכייתם של המים על שהתרחקו מאור העליון ונצטרפו ישראל לבכות עמם, וזהו הפירוש: "על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון" - שגם אנחנו בכינו יחד עם המים, עד כאן דבריו המתוקים.

וצריך ביאור על מה שהמים התחתונים בוכים על שהתרחקו מאת ה', שהרי מלוא כל הארץ כבודו, מה לי מים עליונים ומה לי מים תחתונים? אך הענין הוא, כי הן אמת שמלוא כל הארץ כבודו, אבל ידוע שעוונות התחתונים גורמים שתסתלק השכינה מארץ לשמים, ואף על פי שגם אז מלוא כל הארץ כבודו מכל מקום אין הענין בגלוי אלא בהסתר גדול בחינת "ואנכי הסתר אסתיר את פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה" (דברים לא, יח). ועל כך בוכים המים התחתונים שהתרחקו מאת ה' להיות בעולם הזה אשר ההסתר הוא גדול מאד.

ומה נחמד לבאר מה שמצינו שתמיד העונש על החטא הוא: "ועצר את השמים ולא יהיה מטר" (דברים יא, יז): ידוע שהגשמים יורדים מלמעלה רק ע"י שעולים מקודם אדים ממים התחתונים, וכאשר יתמלאו העבים מים הם מורידים גשמים למטה, שזהו בעצם התחברות מים התחתונים עם מים העליונים על מנת להוריד גשמי ברכה. לכן כאשר מתגברים עוונות התחתונים גורמים להסתרת פנים למטה, וכתוצאה מכך כועסים מים התחתונים על שהתרחקו מאת ה', נמצא שכאשר עולים אדים מאותם מים התחתונים הכועסים למעלה, הם גורמים שהמים העליונים יעצרו את גשמיהם מלהשפיע לבני אדם למטה. אולם כאשר בני אדם עובדים

את ה' כראוי למטה, גם למים התחתונים יש נחת רוח מההתגלות של אור ה' בעולם, וגורמים שגם המים העליונים ירדו למטה להיות גשמי ברכה.

מעתה יש לנו כבר קצת מושג על גודל הפלגת השמחה על ניסוך המים בחג, כי בחג הסוכות יש תיקון גדול למים התחתונים הבוכים על שהתרחקו מאת ה', וזה על ידי שמנסכים אותם על המזבח והם מתקרבים לה' וכך הופכת הבכיה של המים התחתונים לששון ולשמחה. ולכן גם אנו בני ישראל מצטרפים לאותה שמחה של מים התחתונים, כדי שנקח מהם מוסר השכל לשאוף ולהשתוקק להתקרב לה', ולבכות בדמעות שליש מאין הפוגות על שמפני חטאינו התרחקנו מה' וכמו שכתב הזוהר הקדוש (תקוני זוהר תיקון ה דף יט ע"ב) שהמים צועקים "אנן בעיין למהוי קדם מלכא", כך נזכה ונצעק מעומק הלב אל הקב"ה: "אנו בעיין למהוי קדם מלכא".

זהו הענין שחז"ל מביאים ראייה לשמחת בית השואבה מפסוק (ישעיהו יב, ג): "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה", כלומר שתצטרפו לששון ולשמחה של המים התחתונים על שזכו להתקרב לפני ה', כדי שמזה תלמדו גם אתם להצטער על הריחוק מה' ולהיות בשמחה על ההתקרבות לפני ה'.

ומעתה יבואר היטב מאמר חז"ל (ר"ה טז): "מפני מה אמרה תורה נסכו מים בחג? אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה". כי בחג יש תיקון ונחמה למים התחתונים שמתקרבים לה' על ידי שמנסכים אותם על המזבח, אם כן כשיעלו למעלה על ידי האדים להתחבר עם המים העליונים, הנה יורידו גשמי ברכה להשפיע לבני אדם שפע רב טוב.

שצריך ללמוד תורה לשמה

אמנם ענין בכיית מים התחתונים צריך ביאור, שהרי אחד מיסודות האמונה הוא (ישעיה ו, ג) "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו", הנה כי כן מה להם למים התחתונים לבכות: "אוי לנו שלא זכינו לעלות למעלה להיות קרובים ליוצרנו", הלא גם בעולם הזה הם עומדים לפני הקב"ה. זאת ועוד, כיון שברא הקב"ה את המים התחתונים כך שיהיו למטה, מי הוא זה אשר יבוא אחרי המלך לבקש ממנו לשנות סדרי בראשית.

ונראה לבאר הענין על פי מה ששינו בגמרא (פסחים נ:): "רבא רמי, כתיב (תהלים נו, יא) "כי גדול עד שמים חסדך", וכתיב (שם קח, ה) "כי גדול מעל שמים חסדך", הא כיצד, כאן בעושים לשמה כאן בעושים שלא לשמה". ופירש רש"י (ד"ה עושין): "עושים לשמה מעל שמים, ושלא לשמה עד לשמים, דמצוה מיהא קא עביד". ומפרש ב"צמח ה' לצבי" (מנדבורנה פרשת

כי תשא ד"ה ורב חסד) כוונת רבא, על פי מאמר תיקוני זוהר (תיקון י כה): "אורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרכת לעילא". לכן כאשר הוא עוסק בתורה ומצוות שלא לשמה הרי חסרות שתי הכנפיים של יראה ואהבה, ונשארות התורה והמצוות למטה ואינן עולות למעלה, על כן מידה כנגד מידה: "כי גדול עד שמים חסדך". אבל אם הוא עוסק בתורה בכוונה לשמה בלתי לה' לבדו, הרי הוא מתמלא בדחילו ורחימו ותורתו עולה למעלה עד לפני ה', לכן מידה כנגד מידה: "כי גדול מעל שמים חסדך".

בספר "מתוק מדבש" לרבי יצחק פרחי ס"ט ז"ל (פרק י אות ו) הוסיף לפרש בזה כמין חומר מקרא שכתוב (בראשית א, ו): "ויאמר אלקים יהי רקיע בתוך המים והי מבדיל בין מים למים, ויעש אלקים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע והי כן". על פי מאמר הגמרא (ב"ק יז): "אין מים אלא תורה, שנאמר (ישעיה נה, א) הוי כל צמא לכו למים". הנה כי כן זהו פירוש הכתוב: "ויאמר אלקים יהי רקיע בתוך המים והי מבדיל בין מים למים", כלומר שיער הקב"ה את הרקיע שיהיה מסך המבדיל, בין שתי בחינות מים שהם עסק התורה לשמה ושלא לשמה. "ויעש אלקים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע", היינו תורה שלא לשמה שנשארת למטה מן השמים, "ובין המים אשר מעל לרקיע", תורה לשמה שעולה מעלה מעלה עד לפני ה'. (המאיר)

השמחה בחג הסוכות היא בריקודים

הנצי"ב בפירושו על התורה 'העמק דבר', על הפסוק: "שבעת ימים תחוג לה' אלקיך" וגו' (דברים טז, טו), כתב לחדש שמצות השמחה בחג הסוכות היא בריקודים, וז"ל: "תחוג לה' אלקיך. קבלת חז"ל (חגיגה ט). שזה אינו אלא להשלמה [היינו שמי שלא הביא קרבן חגיגה ביום הראשון יכול להביאו כל השבעה ימים]. אבל מכל מקום 'אין מקרא יוצא מידי פשוטו' גם כן, דבכלל לשון 'תחוג' משמע שמחה הבאה בריקודים ומחולות, כמו שכתבתי בספר שמות (ה, ג) בלשון 'ויחוגו לי', דמשמעו שמחת ריקודים לפני ה', היינו 'וגילו ברעדת קודש'. והכי נמי משמעות 'תחוג לה' אלקיך, וכדאיתא בחגיגה (י:): 'דחוגו חגא קאמר' [ובתוספות שם (ד"ה חוגו): לשון מחולות כמו (תהלים קז, כז): "יחוגו וינועו כשיכור"].

ושאבתם מים בששון ממעני הישועה

"החליל חמשה וששה. זהו החליל של בית השואבה, שאינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב. אמרו, כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה, לא ראה שמחה מימיו" (סוכה פרק ה משנה א).

חלק בלתי נפרד ממצוות החג בסוכות, יותר מכל חג אחר, היא השמחה. המקור לביטוי "ושמחת בחגך" (דברים טז, טז) מופיע דווקא בחג הסוכות והביטוי העיקרי לשמחה זו היתה שמחת בית השואבה בבית המקדש, שם היו מתרכזים האנשים הנשים והטף ובאים לשמוח יחד ולשאוב מים בששון ממעיני הישועה.

"שמחת בית השואבה" - השמחה של שאיבת המים כדי לנסכם על המזבח בחג הסוכות. כי בעוד שכל ימות השנה היו מצרפים לכל קרבן עולה ושלמים מנחת נסכים, אשר בהבאתה היו מנסכים יין על המזבח, הרי שבחג הסוכות היו מנסכים יחד עם היין גם מים, ולא על כל הקרבנות כי אם על התמיד של שחר בלבד, כמבואר בגמרא (יומא כ:): "אין מנסכים מים בחג אלא בתמיד של שחר".

נהפך לזכויות

רמז נפלא לשמחת בית השואבה כתב סניגורם של ישראל רבי לוי יצחק מברדיטשוב, נאמר (ויקרא כג, מ) "ולקחתם לכם ביום הראשון" וכו', ודרשו חז"ל (במדרש תנחומא אמור כב) מהו ביום הראשון ראשון לחשבון עוונות, ומסביר הרב כי הכוונה היא כי ידוע כי האדם מראש חודש אלול ועד יום הכיפורים חוזר האדם בתשובה מיראה וידוע כי אדם החוזר בתשובה מיראה כל הזדונות נהפכות לשגגות (יומא פו:). והנה בראש השנה ובעשרת ימי תשובה אנחנו הולכים למקור מים חיים ומקיימים תשליך שנא' (מיכה ז, יט) "ותשליך במצולות ים כל חטאתם" וחטא זה שגגה כידוע. והנה לאחר יום הכיפורים הקדוש מתחיל האדם מיד בבניית הסוכה ועושה את כל מצות הסוכה באהבה רבה ועושה תשובה מאהבה והוא עושה עכשיו חשבון ביום הראשון של סוכת שאילו היו בידיו עכשיו זדונות היו נהפכים לזכויות, אבל הוא השליך אותם אל הנהר לכן הוא רץ אל הנהר ומתחיל לשאוב את כל החטאים שהשליך שעכשיו הם זכויות וזוהי השמחה האמתית ולכן נקראת שמחת בית השואבה.

לא ראה שמחה מימיו

על השמחה העצומה של שמחת בית השואבה מספרים לנו חכמינו ז"ל במשנה (סוכה נא): "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו, במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים ומתקנים שם תיקון גדול [בגמרא שם מפרש שתיקנו שיהיו הנשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה], מנורות של זהב היו שם וארבעה ספלים של זהב בראשיהם, וארבעה סולמות לכל אחד ואחד, וארבעה ילדים מפרחי כהונה ובידיהם כדים של מאה ועשרים לוג

שהן מטילים [שמן] לכל ספל וספל... ולא היה חצר בירושלים שאינה מאירה מאור בית השואבה.

חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים כפניהם באבוקות של אור שבידיהן, ואומרים לפניהם דברי שירות ותשבחות, והלויים בכינורות ובנבלים ובמצלתיים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר, על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים, כנגד חמש עשרה שיר המעלות שבתהלים, שעליהן לויים עומדים בכלי שיר ואומרים שירה".

הושענא רבא

כתב הרמ"ע מפאנו (מאמר חיקור דין ח"ב פרק כד) מראש השנה עד הושענא רבא שעה שישיית יש תפ"ו שעות, שבהם עם ישראל חוזר בתשובה ועושה מעשים טובים ומצות יקרות. וז"ש דוד המלך (תהילים קנ, ד) "הללוהו בתוף ומחול" שבהם תהלל את ה' יתברך בתו"ף שעות אלו, אז כל העוונות מחולים לפני ה' יתברך, ובשביל זה התורה מתחלת באות ב' ומסיימת באות ל', ואם נמלא בי"ת למ"ד יהיה גימ' תפ"ו. (חתם סופר דרשות לשמחת תורה אות מד)

וכתב הרה"ק שפת אמת זצ"ל וז"ל: מה שקבעו חז"ל הרבה תפלות בזה היום, הוא לפי שנקרא הושענא רבא שיכולין להוושע בו, אפילו השפלים, ודורות השפלים, שהם בחי' ערבה לא טעם ולא ריח. ויש להבין א"כ מה כחם. אך כתיב (תהילים קטז, ו) "דלותי ולי יהושיע", פי' ע"י שיודעים שהם דלים וצריכין להושע, להם הישועה. וכ"כ חז"ל (ילקוט שמעוני תהילים תתעד) אעפ"י שאני דלה לי נאה להושיע הוא מטעם הנ"ל. כדאיתא בגמ' (חולין פט.) על הפסוק (דברים ז, ז) לא מרובכם כו' כי אתם המעט שאתם ממעטין עצמיכם כשהקב"ה משפיע להם טובה ע"ש.

וכן הוא באמת מידתן של בני ישראל. כשהקב"ה משפיע להם בחסדו מתבוננים האמת שאין ראויים לכך וממעטין עצמן ביותר. וכן הוא המדה כי עיקר הישועה לדלים. ולכן עיקר הישועה שיבוא משיח צדקינו במהרה מוכן דוקא להיות בדורות השפלים.

גם פי' דלותי ולי יהושיע היינו אפילו אחר הישועה נשארים דלים שצריכין לידע שהוא בחסד עליון. וכן בד' מינים הערבה צריכה להבטל לשאר המינים. והוא סימן בין ערבה שעלה שלה

משוך וצפצפה שעלה שלה עגול. שמהשפלות עושה לו בנין לעצמה ופסולה. אבל הערבה נמשכת אחרי מינים הגבוהים ממנה וזה עלה משוך. וכמו כן דורות שלנו צריכין להבטל לדורות הראשונים להיות נושעים בזכות אבותינו. ואז הישועה מוכנת לנו ביותר מלהראשונים. וזה דלותי ולי יהושיע. והשי"ת אשר הוא עוזר דלים ירחם ויחוס ויושיע לעם עני ודל, ולה' הישועה. (שפת אמת סוכות תרנ)

וכן כתב רבנו מרן הבא"ח (שנה א וזאת הברכה) כי מיום ר"ח אלול ועד יום הושענא רבא יש נ"א ימים שהם ימי התשובה שעל ידה נעשית הישועה ולכן נקראת "הושענ"א רבא" שביום הנ"א יש ישועה גדולה לאדם. וז"ש (תהילים קיח, כה) הושיעה נ"א הצליחה נ"א.

מי שמתפלל בכוונה כראוי באלו השלשה ימים הושענא רבה, שמיני עצרת ושמחת תורה, אזי מסוגל להתפלל כל השנה בכוונה

כתב בעל "מנחת אלעזר" ממונקטש זי"ע ששמע מאבותיו הקדושים שמקובל להם איש מפי איש מהחווה מלובלין זי"ע בשם אור ישראל הבעל שם טוב זי"ע א מפי אליהו זכור לטוב - מי שמתפלל בכוונה כראוי באלו השלשה ימים הושענא רבה, שמיני עצרת ושמחת תורה, אזי מסוגל להתפלל כל השנה בכוונה. (שער יששכר ח"ב מאמר זמן שמחתנו אות לב)

הושענה רבה

ביום הושענא רבה מניחים את שלושת המינים ונוטלים את הערבה לבדה - מי שאין לו לא טעם ולא ריח, לא תורה ולא מעשים טובים. ואפילו בעומדו לבד, מבלי להצטרף לשאר המינים החשובים, לפי מדרגותיהם, נפתחים שערי שמים, וכל התפילות של כל יהודי יהיה מי שיהיה, מתקבלים לרצון לפני אדון כל.

והדברים מרומזים בכתוב (דברים ל, ד): "אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יקחך" - "אם יהיה נדחך", אם חס ושלוש תהיה נידח, הרי "מקצה השמים" - בקצה [בסוף] הימים השמימיים [אלול ראש השנה ויום הכיפורים], והוא יום הושענא רבה, "משם יקבצך ה' אלקיך" כענין "וקבצנו יחד", שתהיה נכלל בתוך כלל ישראל, "ומשם יקחך" - תזכה להתקרב אל ה' ולהתעלות מעלה מעלה.

ביאור ההפטרה

הפטרת האזינו

הקשר בין ההפטרה לפרשה

בהפטרה מסופר על השירה שאמר דוד, וזה מעין הפרשה שבה מסופר על שירת האזינו

תוכן ההפטרה

לעת זקנתו של דוד, ולאחר שעברו עליו צרות רבות וניצול מהן, אמר שירה לה', והודה לו על שהציל אותו מאויביו ומיד שאול, ואומר שה' היה מבטחו כל הזמן, וגם כשעברו עליו צרות רבות והיה על סף המות, הנה קרא לה', וה' שמע את תפילתו והציל אותו מאויביו, שחיכו כל הזמן להפיל אותו ברשתם. אך ה' הפר עצתם ושמר עליו מכל משמר בגלל ששמר את מצוותיו והיה תמים עמו, לכן ה' השיב לו כצדקתו כי כך דרכו של הבורא, שההולך בחסידות, גם ה' מתנהג עמו בחסידות ומי שנוהג בעקמומיות, גם ה' מתנהג עמו באותה צורה, כי דרכו לשלם לאדם "מידה כנגד מידה". ומי שהוא עניו ושפל הרי ה' מושיעו מכל צרה, אך את בעלי הגאווה הוא משפיל.

ובעזרתו יתברך, היה דוד רודף אחרי גדודי גוים ולא היה חוזר עד השמידו אותם. אויביו היו נסים מלפניו, ועמים רחוקים שלא הכירם מעולם, היו באים אליו לשרתו מתוך הכנעה ושפלות.

לכן דוד מודה ומשבח לה' ומפרסם גדולתו בקרב עמים רבים. והיה אומר ומפרסם שכל הטובות שה' עושה עמו, הם בתורת חסד ומתנה ולא כגמול על מעשיו. ובקשתו היא שאותם התשועות הגדולות והחסדים שעשה עמו, יעשה אותם עם זרעו שתתמיד מלכותם.

שמואל ב' פרק כ"ב

א. וידבר דוד [א] ליהוה את-דברי השירה הזאת [ב] ביום הציל

יהוה אתו לעת זקנתו (רש"י) מכפר מיד (מ"צ) כל-איביו ומכפר שאול ובעיקר מיד

שאול שהיה רודפו יותר מכולם (רש"י): ב. ויאמר יהוה סלעי [ג] מחסי ומצדתי מבצר חזק

(מ"צ) ומפלטי-לי ומציל אותי (ת"י): ג. אלהי צורי [ד] חוזקי ותוקפי הוא מה יתברך (רד"ק), ולכן

עיונים והארות

בנו", ואם שונאים יארבו לדמו יאמר המזמור (תהלים נד): "בבוא הזיפים...", ואם חטא וישוב בתשובה יאמר המזמור (נא): "בבוא אליו נתן הנביא...", ואם יבקש על תלמוד תורה יאמר מזמור (קיט): "אשרי תמימי דרך", ואם יחלה יאמר מזמור (מא): "אשרי משכיל אל דל", כיון שיש בהם סגולות נפלאות להורדת השפע האי-להי על המתפלל. וכאשר העתיק השירה הזו שהיתה שגורה בפיו בימי בחרותו, ראה צורך לשנות בה דברים, שבתחילה היתה בינו לבין המקום ברוך הוא, ועכשיו לצורך הכלל, ובדאי היו לו טעמים בכל שינוי ששינה בשירה. וכן הוא במזמור הודו לה' המובא (בדברי הימים"א, טז) וכן בתהלים מזמור צו. (עיי' בספר מעם לועז) ותמצא טעמים נוספים).

ג. ה' סלעי - מה ראה דוד לקלס בסלע, על שם שנעשה לו נס בסלע, שנאמר ויהי הוא נחפז ללכת וגו' (ילק"ש).

ד. אלקי צורי - עשרה מיני קילוסין כנגד עשרה שונאים, ומי הם, שאול, דואג, ואחיתופל, שבע בן בכרי, שמעי בן גרא, שובר, גלית, ושלשה אחיו. וכשם שקילסו כאן בעשרה שמות, כך

א. וידבר דוד - עשר שירות הן, זה שאמר הכתוב שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני, אמר לו הקב"ה לדוד, דוד שירה אתה אומר לפני על מפלת של שאול, אלמלא אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה דוד מפניו... מכף כל אויביו ומכף שאול - וכי ביום אחד הוצל מכף כל אויביו ומשאול, אלא דהוה קשי שאול עליה מכל שונאיו דאומות העולם (מ"ק ט"ז).

ב. מובא בזוהר הקדוש בראשית דף פב, עמוד שני (בתרגום מילולי): בוא וראה, דוד המלך היה קם בחצות לילה והיה עוסק בשירות ותשבחות של התורה, ואומר את השירות והתשבחות בעמידה ככתוב (תהלים קיט, סב): "חצות לילה אקום להודות לך", [ואולי מטעם זה, ישנם האומרים את שירת הים יום יום בעמידה].

דוד המלך כתב בתהלים פרק יח: פרק שירה בשינוי מהשירה הזו, מובא בספר מעם לועז טעם לשינוי זה כמו שכתב האברבנאל: דוד המלך לעת זקנתו כלל שירה זו בספר תהלים יחד עם שאר המזמורים להנהגת המתבודד, ולצורך כל אדם שיתפלל בשעת צרה, שאם יהיה נרדף מאויביו יאמר המזמור: "בבורחו מפני אבשלום

אני אֶחָסֶדָה - מתכסה (רש"י) בּוֹ [ה] מָגֵנִי הוא מגן ושומר עלי יְקָרְךָ יִשְׁעִי [ו] הוא מציל

ומושיע אותי כקֶרֶן המצילה ומושיעה את בעלי הקרנים (רד"ק) מִשְׁנֵבִי וּמְנוּחֵי ה' הוא הצלתי ותוקפי

ואליו אני אנוס מאזים האויב (מ"ד) מִשְׁעִי המושיע והמציל אותי, ואף יִמְחָמֶם מאנשי חסד תִּשְׁעֵנִי

(רד"ק): ד מְהֵלֵל אֶקְרָא יְהוָה כאשר אני מתפלל ומהלל את ה' וּמֵאֵיבֵי אוֹשֵׁעַ אֲנַצֵּל

מאויבי (רד"ק): ה כִּי אֶפְפֹּנִי [ז] סבבוני והקיפוני (רש"י) מִשְׁבְּרֵי-מוֹת צרות המובילות אל המוות

עיונים והארות

תימשך מלכותם, כי כך כתוב (שמואל-א, י, א): "ויקה שמואל את קרן השמן וימשח אותו בקרב אחיו", לכן אמר: "וקרן ישעי" - וגם חנה אמרה: "רמה קרני בה" ולא "רמה פכי", לכן, דוד שנמשח בקרן, נמשכה מלכותו, שאול שנמשח בפך, לא נמשכה מלכותו. נימוק לזה, מובא בספר מעם לועז. פך הוא כלי חרס, וכיון שנטמא אין לו טהרה אלא בשבירה, ולכן כיוון שחטא שאול נקרעה מלכותו, אבל קרן היא כלי עצם שיש לו טהרה, לכן לא הוסר דוד ממלכותו, והודה לה' ואמר: "מגיני וקרן ישעי..."

ז. כִּי אֶפְפֹּנִי -הגיעו הרעות עד אפיא [הגיעו הצרות אל האף], דבר אחר אל תקרי אפפוני, אלא עפפוני טעות הצרות עלי כעוף, דבר אחר הצרות מתגלגלות ובאות כאופן וגלגל. רב אחא אמר נפנית לכהן ולכהן ואין לי גואל אלא אתה, מדבר בארבע מלכיות. אפפוני נחלי מות בבבל. נחלי בליעל במדי. חבלי שאול סבוני ביון, קדמוני מוקשי מות באדום. רבע אמרין למה כתב בראשונה ובארבע מות, שזו החריבה בית ראשון וזו החריבה בית שני, רבי אבא בר כהנא אמר זו גזרה שמד וזו גזרה שמד. (ילק"ש)

קלסו בסוף הספר בעשרה הלולין, הללו אל בקדשו וגר. וקרן ישעי - שהיה שמן משחה מבעבע עליו... (ילק"ש)

ה. ה' סלעי - מספר תחילה עת השלווה שאין שום צרה מגיעה אליו כלל, ויש בזה שני עניינים, א) השמירה וההגנה מן האויב לבל יקרב אליו; ב) מדרגה יותר גדולה - היא שעוד ינצח את האויב וימשול עליו. נגד ההגנה אומר: "ה' סלעי ומצודתי ומפלטי", כי ההגנה תהיה בשלושה עניינים. א) המפלט מן האויב שעל זה אמר: "מפלטי". ב) המבצר והמצודה כדי שיוכל למצוא מקום למפלט וינס שמה. שעל זה אמר: "ומצודתי". ג) המקום שעליו תעמוד המצודה על שן סלע (צוק) גבוה. שעל זה אמר "ה' סלעי" ורוצה לומר: אתה הוא הסלע וגם המצודה הבנויה עליו וגם המפלט אותי אל המצודה, ונגד המדרגה השנייה שהוא ינצח וימשול על האויב, אמר "אלי צורי אחסה בו" (עיי' במלבי"ם).

ו. וקרן ישעי - מובא במסכת מגילה (יד): על הפסוק (שמואל-א, ב, א): "רמה קרני בה" חנה בתפלתה נתנבאה על שאול ועל יהוא שלא

(רד"ק) נַחֲלִי חוליים ומכאובים שבאו לי על ידי אנשי בְּלִיעַל [ח] יִבְעֲתֵנִי הבעיתו והפחידו אותי
(מ"ד): וְחַבְלִי כֶאֱבִי (רד"ק) שָׁאוֹל מוות סִבְגִי סיבבו אותי (מ"ד) קִדְמִנִי מְקֵשִׁי-מֹות
האויבים התקדמו לשים בדרכי מוקשים המובילים אל המוות (ת"י): זֶ בַצֵּר-לִי [ט] אֶקְרָא אל יִהְיֶה
וְאֶל-אֱלֹהֵי אֶקְרָא וְיִשְׁמַע מֵהִיכָלוֹ מן השמים קוֹלִי וְיִשְׁעֵתִי וצעקתי באה
(רד"ק) בְּאֶזְנוֹ: ח (ותגעש) וְיִתְנַעַשׂ וְתִרְעַשׁ [י] נעו ונדו מרוב פחד יושבי הָאָרֶץ
המציקים לי מוֹסְרֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגְּזוּ יחדרו וְיִתְנַעַשׂוּ ונדו כִּי [כאשר (רש"י)] תָּרַח
לִי לַקַּחַת מָוֶה נִקְמָתִי (מ"ד): ט עָלָה עֲשֵׁן בְּאֶפֶס הקב"ה כעס מאוד על הרשעים וְאִשׁ מִפִּי
תֹאכַל כלומר בכעסו יכלה את האויבים שלי וְנַחֲלִים בְּעָרֵי מִמֶּנּוּ לשרוף בשונאי (מ"ד): י וַיֵּט

עיונים והארות

ישראל וממעטין אותם... (ילק"ש)
י. ויתגעש ותרעש - אמר רשב"ג על מה הזוועות באות, על הפסק בין מלכות למלכות, הדא דאת אמר ותרעש הארץ ותחל וגו'. אליהו ז"ל שאל את רבי נהוראי על מה הזוועות באות, אמר לו על חלול המעשרות, אמר לו חייך כך הוא סברו של דבר, אלא כך הוא עיקרו של דבר, בשעה שהקב"ה מביט בעולמו ורואה בתי טרטירות ובתי קרקסאות ועו"א יושבים בהשקט ובית המקדש חרב, חרה אפו בעולמו להחריבו, שנאמר שאג ישאג על נוהו. ורבנן אמרין מפני המחלוקת, שנאמר ונסתם גיא הרי כי יגיע גיא הרים אל אצל. רב הונא אמר על משכב זכור, אמר הקב"ה אתה יעפת אברין על דבר שאינו שלך, אף אני אזיע בשבילך עליונים ותחתונים (שוח"ט).

אפפוני... מובא במדרש תהלים יח, י: זה מדבר בארבע מלכיות משברי - חבלי מוות - זו מלכות בבל; נחלי בליעל - מלכות מדי ופרס; חבלי שאול סבוני (סבבוני) - זו מלכות יוון; קדמוני מוקשי מוות - זו מלכות אדום.
ח. נחלי בליעל - מדמה הצרה לנחל - כמו הנחל השוטף - כן הצרה הגדולה, בליעל - הכוונה, על כל רשע ורשע מאויביו (רד"ק).
ט. בצר לי - בצר לי אקרא ה' בבבל, ואל אלקי אקרא - במדי, וישמע מהיכלו קולי ביון, ושועתי לפניו תבא באזניו באדום. רבי פנחס ורבי אחא בשם ר' אחא בר חנינא למה הוא מזכיר בשלישית היכל, שכל ימיה של יון היה ההיכל קיים, ולמה אמר בצר ולא בצרות, לפי שכל הנביאים מיחדים צרותיהם של

שָׁמַיִם הרכין את השמים (ת"י) **וַיֵּרֶד** [יא] עליהם להצילני **וְעָרְפֶּל תַּחַת רַגְלִי** הערפל

והחושך היה מוכן לפניו להפרע מאויבי (ט"ד): **יֵא וַיִּרְכַּב** כאילו רכב **עַל-כְּרוֹב** [יב] מלאך (מ"צ)

וַיַּעַף ועף והציל אותי במהירות, וכפל הענין ואמר **וַיֵּרָא עַל-פְּנֵי-רוּחַ** שבא במהירות

(רלב"ג): **יב וַיֵּשֶׁת חֲשָׁךְ** [יג] **סְבִיבֹתָיו סָבֹת** שם את החושך סביב סוכתו להיות מוכן

להחשיך לאויב, והחושך הוא בא מן **חֲשֵׁרֶת-קִישׁוֹר** וריבוי ה**מִים** הנקשרים ב**עֲבֵי שְׁחָקִים**

(ט"ד) וכשהעננים מתקשרים זה בזה באה חשכה (רד"ק): **יב מִנְּנָה נָגְדוּ** מהארה שלפניו שרוצה להאיר לִי

ולהושיע אותי **בְּעֵרֹ נַחְלִי-אֵשׁ** [יד] מאותו אור בערו גחלי אש על הקמים עלי (ט"ד ע"פ רד"ק):

עיונים והארות

והוא הולך להראות בהם. (ילק"ש)

יג. וַיֵּשֶׁת חוֹשֶׁךְ -מהיכן היה החושך שהביא על המצרים, ר"י אומר מן החושך שבסתרו, ר' נחמיה אומר החושך שבגיהנם, שכן כתיב ארץ עיפתה כמו אופל וגר. כתוב אחד אומר חשכת מים, וכתוב אחד אומר חשרת מים, בשעה שהן טוענים מן המים הם מחשיכים מן המים ואחר כך חושרין אותם לעולם". דבר אחר כתיב חשכת מים וכתוב חשרת, שקול כ"ף ושדי אר"ש וקרי הכשרת מים, כר' אליעזר דאמר כל העולם מימי אוקיינוס הוא שותה ומתמתקין בהם בעבים, ואידך מבעי ליה כדבר דימי, דכי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא חשור ענני סגיאין מוהי, נהור ענני זעירין מוהי... (ילק"ש)

יד. נַחְלִי אֵשׁ - ולמה באש, אלא כל המעלה עצמו סופו לדון באש, וכן הוא אומר היא העולה על מוקדה. דור המבול על שאמרו מה שדי כי נעבדנו, לפיכך נדונו באש, דכתיב אם לא

יא. וַיֵּט שָׁמַיִם וירד -כתוב אחד אומר כי מן השמים דברתי עמכם, וכתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני, הכריע הכתוב השלישי מן השמים השמייעך את קולו ליסרך וגו' דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר מלמד שהרכין הקב"ה שמים ושמי שמים העליונים והציען על ראש ההר ודבר עמהם מן השמים, וכן הוא אומר ויט שמים וירד (מכילתא).

יב. וַיִּרְכַּב על כרוב -אמר ר' אחא למה הדבר דומה למלך שבאו שונאים ושבו את בנו, והיו עבדיו מציעין לו את הקרון כדי שירדוף אחריהם, אמר המלך אם אמתין אני עד שיציעו את הקרון בני אבד, מה עשה המלך, נטל סוס אחד מן הקרון ורדף אחריהם, כך נטל הקב"ה כרוב אחד מן כסא הכבוד ורכב עליו ועשה מלחמה עם המצרים.

כתוב אחד אומר וירא וכתוב אחד אומר וידא, אמר רבי מכאן שיש לו עולמות אחרות

יד **יִרְעֵם** השמיע קול רעם **מִן-שָׁמַיִם יְהוָה וְעֲלִיזוֹן** והקב"ה **יִתֵּן קוֹלוֹ** עליהם בקול גדול ויהומם (עין רד"ק תהלים יח, יד): **טו וַיִּשְׁלַח** עליהם **חַצִּיִּים** של אש (ע"פ רלב"ג) **וַיִּפְּצֵם** ופזר את אויבי, וכן שלח **בָּרַךְ** של אש **(ויהמם) וַיָּהֶם** והטמם והפחיד אותם: **טז** מגדול הנקמה באויבים שלי, כביכול **וַיֵּרְאוּ** היו נראים **אֲפָקֵי יָם** קרקעית הים כי נבקעו המים **וַיָּגְלוּ מִסִּדְּוֹת תַּבַּל** וקרקעית הים היתה נגלית ונראית בכל העולם **בַּנֶּעֱרַת יְהוָה** בקמים עלי **וּמִנְשֵׁמַת** מנשיבת **רוּחַ אָפוֹ** נקרע הים, והוא על דרך משל למפלת האויבים במלחמה (רד"ק תהלים יח, טז): **יז וַיִּשְׁלַח מִמָּרוֹם** [טז] עזרתו ומלאכיו **וַיִּקְהֲנֵי** ויוציאני מיד האויב **יְמִשְׁנֵי** יציל ויוציא אותי **מִמַּיִם רַבִּים** מיד האויבים הרבים הקמים עלי כורם מים רבים (ט"ז ע"פ רד"ק): **יח וַיִּצִּילֵנִי מֵאִיְבֵי עֹז** [טז] מהאויב הרודף אותי בעזות מצח (ע"פ רד"ק) **מִשְׁנָאֵי בִי** כאשר (רש"י) **אֲמָצוּ מִמֶּנִּי** [היו חזקים יותר ממני עין תי"ז]: **יט וַיְקַדְּמֵנִי בַיּוֹם אֵיךְ** האויב היה מקדים לבא להלחם בי ביום צרתי (רד"ק) **וַיְהִי יְהוָה**

עיונים והארות

נותן ידו ושולה אותן מן המים, שנאמר ישלח ממרום יקחני ימשיני ממים רבים. אמר ריש לקיש על אלו ועל אלו הפך הים, מה עשה הקב"ה, היתה ימינו אחת מצלת לישראל וימינו אחת משנכת למצרים, שנאמר ימינך ה' נאדרי בכח, ימינך ח' תרעץ אויב (ילק"ש).

טז. וַיִּצִּילֵנִי מֵאִיְבֵי עֹז - אמר ר' יוחנן זה פרעה, אמר אויב וגר. משנאי כי אמצו ממני, אלו המצרים, יקדמוני ביום אידי זה עמלק, ומכולן ויהי הי למשען לי. ויוצא למרחב שנתן לי את התורה, שנאמר ארוכה מארץ מדה (פסיקתא).

נכחד קימנו ויתרם אכלה אש, וכן הסדומיים... ואף מלכות הרשעה שעילתה את עצמה, שנאמר אם תגביה כנשר וכו' נדונה באש, שנאמר חזה הוית עד די קסלית הויתא והובד גשמה ויהיבת ליקידת אשא... וישראל על שעשו עצמם נבזים ושפלים מתנחמין באש, שנאמר ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה (תנחומא).

טז. וַיִּשְׁלַח מִמָּרוֹם - ר' יוחנן אמר, כיון שעלה אחרון שבישראל מן הים ירד אחרון של מצרים אל הים, אמר רבי יוחנן מה היו עושין התשושים והפודגרין שבהם, כביכול היה הקב"ה

בְּמִשְׁעָן לִי לסומך לִי ואף כי נפלתי קמתי (ט"ד): **וַיֵּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי** הוציא אותי למקום רחב להנצל, ותכף ומיד **יַחֲלִצֵנִי** יחלץ ויוציא אותי מן המיצר (ט"ד) **בִּי-חֲפִץ בִּי** [יז] ואוהב אותי: **כֹּה יִגְמְלֵנִי** ישלם לי **יְהוָה בְּצַדִּיקָתִי** כפי צדקתי **כְּכֹר** כנקיון (ט"ז) **יְדֵי יֹשִׁיב לִי:** **כִּי שְׁמֵרָתִי דְרָכַי יְהוָה** ונזהרתי בין אדם לחברו **וְלֹא רָשָׁעִתִּי מֵאֱלֹהֵי** בבין אדם למקום (אברבנאל): **כִּי כָל-(מִשְׁפָּטוֹ) מִשְׁפָּטָיו לִנְגִדִי** לנגד עיני תמיד להתבונן בהם **וַחֲקִיתִיו לֹא-אֶסּוּר מִמֶּנָּה** אפילו מאחת (ט"ד): **כִּד וְאֶהְיֶה תָמִים לָּהּ** הייתי תמים ושלם לפניו **וְאֶשֶׁת־מֶרְחָב מַעֲוֵנִי** נשמרתי ונזהרתי שלא לעשות עוונות (רלב"ג): **כֹּה וַיֵּשֶׁב יְהוָה לִי בְּצַדִּיקָתִי** ה' גמל אתי חסדים וטובות כפי שהייתי מתנהג עם הבריות **כְּבָרִי** מעשי הטובים שעשיתי לשמו יתברך, היו **לִנְגִד עֵינָיו** (עיין רד"ק ומלבי"ם תהלים יח, כח): **כֹּו עִם-חֲסִיד תַתְּחַסֵּד** [יח] דרכך לגמול חסדים וטובות עם החסיד (רד"ק) **עִם-גִּבּוֹר תָּמִים** עם גבור שהתגבר

עיונים והארות

פתר קרייא באברהם אבינו בשעה שבא בחסידות בא הקב"ה עמו בחסידות, בתמימות בא הקב"ה עמו בתמימות, בעקמנות בא הקב"ה עמו בעקמנות, בשעה שנתברר על עסקיו הקב"ה ברר לו עסקיו, אימתי בא בחסידות בשעה שא"ל אל נא תעבוד מעל עבדך, מה כתיב שם ואברהם עודנו עומד לפני ה', א"ר סימון תיקון סופרים הוא שכינה היתה ממתנת לו, אימתי בא עמו בתמימות בשעה שא"ל אולי יחסרון חמשים הצדיקים חמשה, מה כתיב שם ויאמר לא אשחית, אימתי בא בעקמנות בשעה שאמר ואנכי הולך עירי, מה כתיב שם לא יירשך זה, אימתי

י. **יַחֲלִצֵנִי** כי חפץ בי - מציל אותי מן המיצר כיון שחפץ בי. ועוד בי חפץ בי - להיות נגיד על ישראל, וזה נרמז במילת בי - ב"ב" (שנים עשר) שבטים. ועוד - כי חפץ בי - חפץ בי בגימטריא עולה קץ (מאה ותשעים) לאמור, כי לזמן הקץ - יחפץ במשיח שהוא מזרעו של דוד המלך, יבוא במהרה בימינו (מעם לועז).

יח. **עם** חסיד תתחסד- אמר רבי יצחק כל המתמים עצמו הקב"ה מתמים עמו שנאמר עם חסיד תתחסד. אמר רבי אושעיא כל המתמים עצמו שעה עומדת לו שנאמר הנהלך לפני והיה תמים. רבי יהודה ור' נחמיה רבי יהודה

על יצרו הרע והלך בתמימות **תִּתְּנָם** תראה תמימותך וישרך (רד"ק תהלים יח, כו): **כֹּז עַם-נֶכֶד** מי שהלך

עמך בנקיות ובלב טהור **תִּתְּבָר** גם אתה מתנהג עמו בצדקה ובישרות לב (מ"ד) **וְעַם-עֶקֶשׁ** מי שהלך

בעקמומיות ובעקשנות **תִּתְּפַל** גם אתה מתנהג עמו בעקשנות (מ"צ): **כֹּחַ וְאֶת-עַם עֲנִי**

תוֹשִׁיעַ [יט] אתה מציל עם שהוא נכנע כעני **וְעֵינֶיךָ עַל-רַמִּים תִּשְׁפִּיל** ותתן עיניך על

גאווותנים להשפילם (מ"ד ע"פ ת"י ורד"ק): **כֹּט פִּי-אֶתָּה יִירִי יְהוָה** אתה ה' תאיר לי מחשכת הצרות

כנר שהוא מאיר **וַיְהוֹה יִגִּיהָ יֵאִיר לִי חֲשָׁפִי** מחשכת הצרות ויוציאני מהם (מ"ד): **לִבִּי בִּכְהָ**

בעזרתך **אֶרְוֶיךָ אֶל גִּדְּרֶיךָ** [נ] אויב ולא אירא מהם **בְּאַלְהֵי בְּמִאֲמַר אֱלֹהֵי אֶדְלָג-שׁוּר**

עיונים והארות

אמר כל שבעת ימי המלואים היה משה משמש בהכהונה גדולה ובשמיני אמר לו לא שלך היא אלא של אהרן שנאמר ויהי ביום השמיני (ילק"ש).

יט. ואת עם עני תושיע - אלו ישראל, ועיניך על רמים תשפיל אלו עובדי אלילים. א"ר יוחנן אם ראית לדור שמתמעט והולך חכה לו למשיח שנאמר ואת עם עני תושיע. כי אתה תאיר נרי במרדכי. ואלהי יגיה חשכי באסתר. דבר אחר כי אתה תאיר נרי ביהושבע, ואלהי יגיה חשכי ביהוידע. ד"א כי אתה תאיר נרי בגדודי עמלק שנאמר ויכם דוד מהנשף ועד הערב שתי לילות ויום אחד, ומי היה מאיר לו א"ר יהושע בן לוי בזיקים וברקים היה מאיר לו הקב"ה (ילק"ש)

כ. כי בכה ארוץ גדוד - ר' חייא בשם ר' לוי בשעה שהלך דוד לגמזו לעשות עמם מלחמה התחיל אומר כל מכה יבوسی בראשונה יהיה לראש ולשר, מה עשה יואב הביא ברוש רענן אחד וקבעו בצד

נתברר על עסקיו בשעה שאמר במה אדע כי אירשנה, מה כתיב שם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך. ר' נחמיה פתר קרייא במשה אימתי בא בתמימות בשעה שאמר מדוע לא יבער הסנה אמר (דיקרי) [דבריה] קאי בגויה. אימתי בא עמו בעקמונות בשעה שאמר ליה ואמרו לי מה שמו אמר לו לפי שעה אהיה אשר אהיה. אימתי בא עמו בחסידות בשעה שאמר הראני נא את כבודך, וכתיב אני אעביר כל טובי על פניך, אימתי נתברר לו על עסקיו בשעה שא"ל שלח נא ביד תשלח, ומאז באתי אל פרעה, מה כתיב תמן עתה תראה. ואמר רשב"ל כל שבעת הימים היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים הה"ד גם מתמול גם משלוש גם מאז דברך הרי ששה ובשביעי א"ל שלח נא ביד תשלח. א"ל חייך שאני צוררה לך בכנפיך, ואימתי פרעה לו, ר' ברכיה א"ר לוי כל שבעת ימי אדר היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לארץ ובשביעי אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה, ר' חלבו

אֶקְפוּץ עַל הַחוּמָה לִכְבוֹשׁ עֵיירוֹת (רד"ק): **לֹא הָאֵל תָּמִים דְּרָכּוֹ** [נא] מִלְמַד לִבְרִיּוֹת לַיַּלַּךְ בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל,

וְגוֹמֵל לְאִישׁ כְּמַפְעָלָיו **אָמַרְתָּ יְהוָה צְרוּפָה** [נב] בְּרוּרָה שְׁאִין בָּהּ סִיגִים (רד"ק) מִבִּטְיָח וְעוֹשֶׂה (רש"י)

מִגֵּן הוּא מִחוּסָה כְּמִגֵּן (ט"ד) **לְכָל הַחֲסִים** הַבּוֹטְחִים בּוֹ: **לִבִּי מִי-אֵל מִבְּלָעָדִי**

יְהוָה אֲשֶׁר יוֹכֵל לַעֲמוּד כְּנִגְדּוֹ (ט"ד) **וַיִּמְי צוּר מִבְּלָעָדִי אֱלֹהֵינוּ** וְאִין חֹזֵק אֵלֶּא אֱלֹהֵינוּ (ע"פ

ט"ז): **לֹא הָאֵל מָעוֹנִי חֵיל** ה' מִחוּזֵק אוֹתִי עַל יְדֵי שְׁנוֹתָן לִי כַח **וַיִּתֶּר** מִדֶּלֶג וְהִתִּיר וּפְתַח אֶת דְּרָכֵי

לְהַיּוֹת **תָּמִים (דְּרָכּוֹ) דְּרָכֵי** מִבְּלִי מִכְשׁוֹל (ט"ד): **לֹד מְשֻׁנָּה** מִשִּׁים (רַגְלִיו) **רַגְלֵי**

קָלוֹת **כָּאֵילוֹת** לְדוֹרֵץ מִהָר אַחֵר הָאוֹיֵב (ט"ד) וְאִינוּ מִפְחַד מִהָאוֹיֵב כִּי הִקְבִּיָּה **וְעַל בְּמוֹתֵי**

יַעֲמַדְנִי מַעֲמִיד אוֹתִי עַל סֻלְעִים וְהָרִים גְּבוּהִים שְׂמָהּ אֲנִי יוֹכֵל לְשַׁלֹּט עַל הָאוֹיֵב (ע"פ מִהֲרִי"ק): **לֹא מִלְמַד**

יָדִי לַמִּלְחָמָה לְהִלָּחֵם בְּטוֹב בְּדֶרֶךְ תַּכְסִּי מִלְחָמָה (ט"ד) **וַנִּתֵּן** וְנָתַת בִּי כַח לְשֹׁבֵר

קִישָׁת-נְחוֹשֶׁה הַעֲשׂוּיָה מִנְחוֹשֶׁת וְחוּזָה **זִרְעָתִי** בִּזְרַעוֹתֵי (רד"ק): **לֹד וַתִּתֵּן-לִי מִגֵּן**

עיונים והארות

התהלך לפני והי תמים. אמרת ה' צרופה שצרפו הקב"ה בכבשן האש. מגן הוא לכל החוסים בו, אל תירא אברם אנכי מגן. א"ר אבין דברי תורה נמשלו כקונדיטון, יש בו דבש, ויש בו יין, ויש בו פלפלין. יש בו יין כי טובים דודין מיין. יש בו דבש ומתוקים מדבש ונופת צופים. ויש בו פלפלין אמרת ה' צרופה, וכתוב צרופה אמרתך מאד. אמר ר' שמואל בר נחמני ר' יונתן רמי כתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב וכתוב אמרת ה' צרופה, זכה משמחתו לא זכה צורפתו. ריש לקיש אמר מגופיה דקרא נפיק זכה צורפתו לחיים לא זכה צורפתו למיתה (ילק"ש)

החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראשו של דוד ונתלה בברוש אמר דוד יהלמני צדיק חסד, מה עשה הקב"ה קצר החומה ועלה אחריו דוד שנאמר באלהי אדלג שור (ילק"ש)

נא. האל תמים דרכו- אם דרכו תמים, הוא על אחת כמה וכמה (ילק"ש).

נב. אמרת ה' צרופה- אמר רבא לא נתנו המצות אלא לצרף בהן הבריות וכי מה איכפת לו מי שהוא שוחט מן הצואר ומי שהוא שוחט מן העורף הוי אומר לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות. ד"א תמים דרכו זה אברהם דכתיב

יִשְׁעֶךָ [נג] תשועתך היתה לי למגן ולמחסה (מ"ד) **וְעִנֵּתְךָ** מדת ענותנותך (רש"י) **תִּרְבֵּנִי** שהרבית

לעשות עמי טובות (ע"פ מ"צ): **לֹא תִרְחִיב** הרחבת **צַעְדִּי** פסיעותי **תִּהְיֶנִּי** [נד] **וְלֹא מַעְדוֹ**

קַרְסְלִי שלא ימעדו רגלי ליפול לארץ (מ"ד) ולא נפלתי ביד אויב: **לֹא אֶרְדָּפָה** אִיבִי

וְאֲשִׁמִּידֶם [נה] **וְלֹא אָשׁוּב עַד-פְּלוֹתָם** עד שיכלו לגמרי, ואמר לו הקב"ה אני עושה

כן (איכה רבתי ע"ש): **לֹא וְאֶכְלֶם** כיליתי והשמדתי אותם **וְאֶמְחָצֶם** מחצתי ופצעתי אותם (מ"צ) **וְלֹא**

יִקְוֶמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלִי: מִ-וַתִּזְרְנִי אזרת אותי ונתת לי **חֵיל** כח גדול

עיונים והארות

ידחפון ולא יתערכלון, תחתני כשנלחם עם ישבי בנוב, ארדוף אויבי בגדוד עמלק, הארד אחרי הגדוד הזה האשיגנו. ולא אשוב עד כלותם ויכם דוד מהנשף. ואכלם ואמחצם מכת מחיצה (ילק"ש).

כה. ארבעה מלכים מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הם, דוד, ואסא, יהושפט, וחזקיהו. דוד אמר ארדוף אויבי ואשיגם וגו', אמר לו הקדוש ברוך הוא אני עושה כן שנאמר ויכם דוד מהנשף ועד הערב. עמד אסא ואמר אין בי כח להרוג אלא אני רודף ואתה עושה אמר הקב"ה אני עושה כן שנאמר וירדפם אסא והעם אשר עמו וגו' כי נשברו לפני אסא אין כתיב כאן אלא כי נשברו לפני ה'. עמד יהושפט ואמר אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא הריני אומר שירה ואתה עושה אמר ליה הקב"ה אני עושה כן שנאמר ובעת החלו ברנה נתן ה' מארבים. עמד חזקיה ואמר אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא הריני ישן במטתי ואתה עושה. א"ל הקב"ה אני עושה כן שנאמר ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור (ילק"ש).

נג. ורתנן לי מגן ישעך וכ"ו- מדבר בישראל, מגן ישעך שנאמר מגן הוא לכל החוסים בו וימינך תסעדני זה תורה שנאמר מימינו אש דת למו, וענותך תרבני וכי יש עניו מן הקב"ה אדם אומר לחברו בוא לקשט כלות לבקר חולים לקבור מתים לנחם אבלים והוא אומר לו אני גדול ועשיר ואני הולך, אבל הקב"ה ויבן וגו' את הצלע, וירא אליו ה', ויקבור אותו בגיא, וירא אלהים אל יעקב, א"ר אבא בר אחא התלמיד יושב ללמוד לפני רבו וכשהוא גומר התלמיד אומר לרב (יגעתיך) [הוגעתין], אבל ישראל היום למדים מן הקב"ה וכשהם נפטרים א"ל הקב"ה הרבה (יגעתי) [הוגעתי אתכם שנאמר ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר, הוי וענותך תרבני, ר' שמעון גזירא אומר התלמיד אומר לרב בוא שנה לי פרק אחד והרב אומר לו קדמני במקום פלוני, אבל הקב"ה אומר ליחזקאל קום צא אל הבקעה יצא יחזקאל ומצא להקב"ה שקדמו שנאמר ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד, הוי וענותך תרבני (ילק"ש).

נד. תרחיב צעדי תחתני - (לא) ירחבון ולא

לְמַלְחָמָה לַעֲשׂוֹת מַלְחָמָה (רד"ק) תִּכְרִיעַ וּתִשְׁפֹּל אוֹיְבֵי וּשְׁנָאֵי קָמִי הַקָּמִים עָלַי תִּתְּחַנְּנִי

שיהיו תחתני (מ"ד ומ"ז): מֵאֵי וְאֵיבֵי תִתָּה נִתְּתָה לִי עֶרְפָּה עֲשִׂית שְׂאוֹיְבֵי יִפְנוּ לִי עוֹרָף וִיבִרְחוּ לִנְפֶשָׁם

וְכֵן מִשְׁנָאֵי הַשְׁנָאִים שְׁלִי אֵף כִּי יִנּוּסוּ אֲנִי אֲשִׁיגֶם וְאֶצְמִיתֶם וְאֶכְרִיתֶם וְאֶשְׁמִידֶם (מ"ד):

מִבְּיָשָׁעוֹ יִצְעֲקוּ וַיִּפְנוּ אֶל מַלְכֵי הָאֲדָמָה וְאֵין מוֹשִׁיעַ [כּו] וַאֲיֵן מִי שִׁיְצִיל אוֹתָם (מ"ד) וְגַם יִפְנוּ

אֶל-יְהוָה לְהִתְפַּלֵּל אֵלָיו, אֲבָל וְלֹא עָנָם כִּי רָשָׁעִים הֵם וְלֹבֵם לֹא נִכּוֹן עֲמּוֹ (רד"ק): מִגִּ' וְאֶשְׁחַקֵּם

אֶתְוֹשׁ וְאֶתְחַן אוֹתָם דֵּק דֵּק בְּעַפְר-אַרְצָן וְכָפַל וְאָמַר בְּמִיטָה-כְּשִׁית הַנּוֹרֵק בַּחוּצוֹת

אֲדַקֵּם אַעֲשֶׂה אוֹתָם דֵּק דֵּק וְאֶדְרָקֵם (מ"ד) וְאֶדְרָקֵם אוֹתָם: מִדִּ' וְתִפְלִטֵנִי הַצֵּלֵת אוֹתִי

מִרִּיבֵי עַמִּי מִבְּנֵי עַמִּי הַקָּמִים לְהַלָּחֵם בִּי כְמוֹ שְׂאוֹל, וְנָבֹל, וְאַחִיתוֹפֶל, וְאַבְשָׁלוֹם (רש"י ורלב"ג) תִּשְׁמַרְנִי

שְׁמֶרֶת וְהַצֵּלֵת אוֹתִי, וְהִבָּאת אוֹתִי לְהֵיוֹת לְרֹאשׁ וּמֶלֶךְ עַל גּוֹיִם (רד"ק) עִם לֹא-יִדְעָתִי

יַעֲבֹדֵנִי עִם שְׁלֹא הִכְרַתִּי אוֹתָם מִבְּנֵי אָדָם וְאֶרְם נִכְנָעִים וּמִשְׁרָתִים אוֹתִי (רד"ק תהילים יח, מד): מִזֶּה בְּנִי

נִכְרַ יִתְפַּחֲשׁוּ-לִי הַגּוֹיִם יִכְזְבוּ לִי מִירָאָתָם אוֹתִי, וְיֹאמְרוּ לֹא חֲשָׂאנוּ לָךְ (רד"ק), לְשִׁמוֹעַ אֶזֶן

עיונים והארות

שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה. ותפלטני מריבי עמי מריבי עם שלא יהא לי דין עמהם ושלא יהא להם דין (לפני) [אצלי]. אמר בן עזאי אמר דוד נוח לי למלוך על כל העולם כולו ולא למלוך על שני עטופי סדינים, א"ל הקב"ה לדוד (הט"לס) [לך אצלם כבר מניתיך מלך עליהם], ועוד אמר לפניו רבש"ע תשימני לראש גוים כו'. מפלטי מאויבי בבבל, אף מקמי במדי, תרוממני ביון, מאיש חמסים במלכות רביעית.

כו. יִשְׁעוּ וַאֲיֵן מוֹשִׁיעַ - אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע כשהיו עובדי אלילים באים להתפלל לפניך אל תענה אותם לפי שאינם באים אצלך בלב שלם אלא הולכים אצל ע"א שלהם ואינה עונה אותם וכשהם רואים צרתם באים אצלך אף אתה לא תענה אותם שנאמר ישעו ואין מושיע אל ע"א שלהם ולכשיבאו אצלך אל ה' ולא עהם, אבל כשאנו קוראים אליך מיד שמע תפלתנו שנאמר בקראי ענני אלהי צדקי, אמר להם הקב"ה חייך עד שלא תקראו אני אענה אתכם

יִשְׁמְעוּ לִי גם הגויים הרחוקים היו נשמעים לי ונכנעים בפני לכל אשר אצווה (מ"ד): **כִּי בְנֵי נֹכַר**

יִבְלֹוּ הגויים יבלו ויאבדו (רלב"ג) **וַיִּחַגְּרוּ** ויהיו חֲגָרִים ופיסחים **בְּמִסְגְּרוֹתָם** מהקושי וייסורי נסגר

שאני מייסרן (רש"י): **מִזֵּי-יְהוָה** [כן] העושה לי כל הנסים הללו (רש"י) **וַיִּבְרֹךְ** על כל ברכה ותהלה

צוּרֵי שהוא תוקפי וחזקי **וַיָּרֶם** על כל רמים **אֱלֹהֵי צוּר יִשְׂרָאֵל** ולא אפחד שתקצר ידו מלהושיע

לי (רלב"ג): **מִזֵּי הָאֵל הַנֶּתֶן נִקְמָת לִי** הנוקם נקמתי (מ"ד) **וּמִזֵּי הָאֵל הַנֶּתֶן נִקְמָת לִי**

מִזֵּי הָאֵל הַנֶּתֶן נִקְמָת לִי ומציל אותי **מִיָּדָי** ומקמי תְּרוֹמָתִי עשית אותי רם ונישא יותר מן

הקמים עלי (מ"ד) **מִיָּדָי הַמָּסִים** מאנשי חמס הרוצים לחמוס ולעשוק אותי **תַּצִּילֵנִי**

נָעַל-כֶּן בעבור החסדים שעשית עימי **אֲדֹרָךְ יְהוָה בְּגוֹיִם** לפני כל עם ועם (רד"ק) **וְלִשְׁמֹךְ**

אֲזַמְּרָה אומר שירים ותשבחות: **נָא (מגדיל)** [כן] **מִגְדֹּל יְשׁוּעוֹת מִלְּבֹו** דעו שה'

עיונים והארות

כדקא יאות, ומתמן אתברכא לאנהרא לכל אינון דלתתא, וכד אתמלייא כלא כדקא יאות, כדן וירום אלה"י ישעי. (זוהר חלק א דף קסד ע"א)

כת. כתוב אחד אומר, מגדיל. וכתוב אחד אומר, מגדול. א"ר יודן, לפי שאין הגאולה של אומה זו באה בבת אחת אלא קימעא קימעא. ומהו מגדיל, שהיא מתגדלת והולכת לפני ישראל. לפי שהן עכשיו שרויין בצרות גדולות, ואם תבוא הגאולה בבת אחת, אינן יכולין לסבול ישועה גדולה שהיא באה מתוך צרות גדולות. לכך הוא באה קימעא קימעא ומתגדלת והולכת. ולכך היא משולה הגאולה, כשחר. שנאמר (ישעיה נח, ח) אז יבקע כשחר אורך. ולמה נמשלה כשחר. שאין לך אפלה גדולה מאותה

כו. פתח רבי יצחק ואמר, (תהלים יח מז) חי יהו"ה וברוך צורי וירום אלה"י ישעי, האי קרא איהו רזא, חי יהו"ה, וכי לא ידענא דקב"ה אקרי חי, אלא אפילו צדיק גמור איהו אקרי חי, דהא חי צדיק איהו לעילא וצדיק איהו לתתא, לעילא קב"ה אקרי חי, לתתא צדיק אקרי חי, דכתיב (ש"ב כג כ) ובניהו בן יהוידע בן איש חי, אמאי אקרי חי, בגין דאיהו צדיק, דהא צדיק חי אקרי, חי העולמים. וברוך צורי, כלא חד, חי וברוך דלא מתפרשי מהדדי, דכד מתחברין כחדא אקרי באר מים חיים, דא נביע לגו, ודא אתמלייא מניה, וירום אלה"י ישעי, דא עלמא עלאה, דאיהו רם ונשא רם על כלא, דהא מיניה נפיק כלא, (מקורא דלא פסיק) וכל נביעו דנביע, לאתמלייא בירא

יתברך עושה תשועות גדולות למלך שלו שהוא דוד (מ"ד) **וְעָשָׂה-חֶסֶד לְמֹשִׁיחֹו** ועושה חסדים

למלך המשיח שהוא דוד שנמשח בשמן המשיחה (מלבי"ם תהילים יח, נא) **לְדָוִד וּלְזֶרְעֹו עַד-עוֹלָם** וכן

ימשיך ויעשה טובות וחסדים לדוד וגם לזרעו עד עולם (רד"ק):

ביאור ההפטרה

הפטרת יו"ט א' של סוכות

הנה יום בא לה'

הקשר לפרשה ולחג הסוכות:

בהפטרה מסופר על עונש הגויים, שלא יעלו לחוג את חג הסוכות, וזה מעין הפרשה שמסופר בה על חג הסוכות.

התוכן

ה' יביא צרות על עם ישראל, יזכך אותם כדרך שמזקקין כסף טהור, ואחרי כן יהיו עם ה', שיקראו לו והוא יענה להם.

עיונים והארות

עד נכון היום. ומהו מגדול, שנעשה להם מלך המשיח כמגדל, שנאמר, מגדול ישועות מלכו. וכתב (שם יח, י) מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב (מדרש תהלים).

שעה הסמוכה לבקר. ואם יעלה גלגל חמה באותה שעה, כל הבריות נלכדין. אלא עמוד השחר עולה ומאיר לעולם תחלה, ואחר כך גלגל חמה עולה ומאיר ואין בריה נלכדת. שנאמר (משלי ד, יח) ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור

ולעתיד לבוא כל השלל שהגוים לקחו מישראל, ישיבו להם ויחלקו אותו ביניהם.
ולפני שיגיע דבר זה, ה' יאסוף את כל הגוים למלחמה על ירושלים, הם יצליחו ללכוד את העיר,
חצי מהעם יצא לגולה וחצי ישאר בעיר, ואז יצא ה' בכבודו ובעצמו וילחם בגוים, כדרך
שנלחם עם המצרים בים סוף, ה' יעמוד על הר הזיתים שיבקע לשנים, יווצר עמק גדול שישראל
יברחו דרכו מהשבאים ששבו אותם.

ה' והמלאכים יצאו לעזור לישראל במלחמה, ה' יהיה למלך על כל הארץ, ירושלים תבנה במקומה
ותבלוט בהדרה וביופיה, תתפשט ותתרחב ותשב לבטח.

ה' יביא מגפה על העמים אשר צבאו על ירושלים, שכל בשרם ימס וימק עליהם, יביא עליהם
מהומה ובלבול דעת, ובמקום שאיש יעזור לרעהו, איש יכה את חברו כי יחשבנו לאויב, גם על
הבהמות שלהם יביא את המגפה שהביא עליהם, שהיא המקת הבשר.

והגוים הנותרים יעלו לחוג את חג הסוכות בירושלים, ומדינה שלא תעלה לירושלים תיענש שלא
ירד עליהם הגשם, אבל מצרים שכל השנה לא יורד בה גשם, עונשם יהא שימק בשרם
עליהם, ועיניהן תמקנה בחוריהן ומתוך ריבוי הזהב והכסף שיהא בירושלים יקדישו את מצלות הסוס.
גם את הסירים יעשו אותם מזהב, ישראל לא יצטרכו לסחורה בירושלים, כל הסירים בירושלים
יהיו קודש לה', כי יבשלו בהם את השלמים.

זכריה פרק י"ד.

א. הנה יום מיוחד (ט"ד) בא ליהוה חביב להקב"ה (רש"י) ויחלק שללך: שלקחו הגוים

ממך ישוב אליך ותחלוק (ט"ד) בקרבך: [א] בתוך ירושלים (ת"י): בועתה מפרש איך ישוב השלל

עיונים והארות

הנה' שהוא לשון שמחה כמו שאמרו ז"ל (ספרי
פר' קרח פיסקא קי"ט), 'יום' חביב להקב"ה, והרי
הוא כמבואר.

מה שאמר הכתוב "וחלוק שללך בקרבך", אפשר
שיתבררו כל ניצוצי התורה שנפלו בקליפה
והם שייכים לנשמות ישראל שקיבלו בסיני

א. הנה יום בא לה' וחלק שללך בקרבך - אפשר
במה שפירש רש"י 'יום בא לה' חביב
להקב"ה, ונודע מה שכתב רבינו האר"י זצ"ל
(ספר הליקוטים זכריה סי' י"ד) בפירוש הכתוב
(פסוק ט') 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד',
שיהיו ז"ן במדרגת או"א וכו', עיי"ש. ולזה אמר

וְאֶסְפָּתִי אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם | וְהֵם חִיל גּוֹג וּמִגּוֹג אֶל-יְרוּשָׁלַם לְמַלְחָמָה
וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנִשְׁפָּו יִפְּלוּ וְיִשְׁדְּרוּ אֶת הַבָּתִּים וּבְנֵיהֶם יִדְמְסוּ בְּרִגְלֵיהֶם וְהַנָּשִׁים
(תִּשְׁגֹּלְנָה) תִּשְׁכַּבְנָה יֵאָנְסוּ וְיֵצֵא חֲצֵי הָעִיר בַּגּוֹלָה [כדי שלא יהיה להם
פֶתַח חַן פֶּה לֵאמֹר שְׁלֹא בָאוּ לְמַלְחָמָה אֲלֵא לְהִשְׁתַּחֲוֹת (רש"י) וְיִתֵּר הָעָם חֲצֵי הַנָּשִׂאָר לֹא יִפְרֹת
מִן-הָעִיר אֲלֵא יִשְׁאָרוּ בְּקֶרֶב (ט"ד) : וְיֵצֵא יְהוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם [ב] לְהוֹטֵם
וּלְאַבְדֵם (ט"ד) וְיִהְיֶה אִישׁ אֶת אָחִיו (מלבי"ם) בְּיוֹם הַלְחָמָוּ בְּיוֹם קָרָב כְּמוֹ שְׂנֵאֲנֵם עִם מִצְרַיִם
בְּיוֹם מַלְחֲמַת יָם סוּף (ת"י) כְּמִשְׁכַּח ה' יִלָּחֶם לָכֵם וְאַתֶּם תִּתְּרִישׁוּן כִּי יִטְבִּיעַ אוֹתָם ה' בֵּים וְיִשְׂרָאֵל יִבְּרָא לְשַׁלֵּל שְׁלָלָם
(ט"ד) : וְעָמְדוּ רַגְלָיו כְּאִלּוּ עָמְדוּ רַגְלָיו שֶׁל הַמָּקוֹם בִּיה בְּיוֹם-הַהוּא עַל-הָרֶ
הַזֵּה הָיִתִּים אֲשֶׁר הוּא עַל-פְּנֵי יְרוּשָׁלַם מִקֶּדֶם בְּמִזְרָחָה וְנִבְקַע הָרֶ
הַזֵּה הָיִתִּים [כְּבִיכּוֹל ע"י רַגְלָיו] מִחֲצִי מִזְרָחָה וְיָפָה מִמִּזְרָח לְמַעֲרֵב גִּיא עֵמֶק

עיונים והארות

פרעה אמר שוטה היה עשו... המן אמר שוטה היה פרעה... א"ר לוי אף גוג ומגוג עתיד לומר כן, שוטים היו הראשונים, לא היו יודעים שיש להם פטרון בשמים, אני איני עושה כן, אלא בתחלה אזדווג לפטרונו ואחר כך אזדווג להם, הדא הוא דכתיב יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו. אמר לו הקב"ה רשע, לי באת להזדווג, חיך שאני עושה עמך מלחמה, שנאמר ה' כגבור יצא, ואומר ויצא ה' ונלחם (תנחומא).

ובעגל נפלו, אז הם ייצאו לאור ויתחלקו לכל ישראל לכל אחד השייך לשורש נשמתו, וזהו השלל האמיתי, ואז יתחלק לכל אחד חלקו הראוי לו (צוארי שלל).

ב. ויצא ה' ונלחם בגויים ההם - אמר ר' לוי אוי להם לרשעים שהם מעמיקים עצות על ישראל, כל אחד ואחד אומר עצתי יפה מעצתך, עשו אומר שוטה היה קין שהרג את הבל בחיי אביו, לא היה יודע שאביו פרה ורבה, אני איני עושה כן, אלא יקרבו ימי אבל אבי.

גְּדוֹלָה מְאֹד כִּי שִׁינוּסוֹ הַגּוֹלִים מִיַּד הַשְּׁבָאִים דֶּרֶךְ הַבְּקוּעַ (מ"ד) וּמִשׁ יִתְלַשׁ וַיִּזּוּ חֲצִי
הָהָר צְפוֹנָה לְצַד צִפּוֹן וְחֲצִיו-נֶגְבָּה לְצַד דְּרוֹם (ת"י): ה' וְנִסְתָּם וְאִז תִּנוּסוּ וּתְבַרְחוּ
מִהַשְּׁבָאִים דֶּרֶךְ גֵּיא הָרִי הַעֲמֵק אֲשֶׁר בֵּין שְׁנֵי הַהָרִים כִּי-יִגִּיעַ גֵּיא-הָרִים הַעֲמֵק יִהְיֶה
אֶרֶץ וַיִּגִּיעַ אֶל מְקוֹם שֶׁנִּקְרָא אֶצֶל וְנִסְתָּם לְשִׁמָּה פֶּאֶרְשֶׁר נִסְתָּם כֹּאֲשֶׁר נָסוּ אֲבוֹתֵיכֶם
בַּיָּמִים הָהֵם מִפְּנֵי הָרָעַשׁ רַעֲיִדַת הָאֲדָמָה בְּיָמֵי עֲזִיזַת מַלְךְ-יְהוּדָה וּבֵא וְאִז
יֵבֶא יְהוֹנָתָן אֱלֹהֵי וְכָל הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים לְהִיּוֹת עִמָּךְ בַּעֲזָרְתְּךָ לְלוֹחֵם מוֹל גּוֹג (מ"ד):
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא-יְהִיָּה אֹר וְקָרוֹת בַּחֲדָר (רד"ק), וְלֹא יִהְיֶה
(יִקְפְּאוּן) וְקִפְאוּן [ג] חוֹשֶׁךְ כְּדִבְרֵי הַנִּקְפָּא וְעַב כְּקִרְחָ שֶׁנִּקְפָּא וּמַגְלִיד (רש"י), אֲלֵא יִהְיֶה אֹר רֹחוּנִי
כַּמִּשְׁכּוֹ וְה' יִהְיֶה לְךָ לְאוֹר עוֹלָם (ע"פ מַלְבָּרִים): ז' וְהָיָה יוֹם-אַחָד אוֹתוֹ הַיּוֹם יִהְיֶה יוֹם מִיּוֹחַד לֵה',
וְזֶשׁ הוּא יוֹדֵעַ לִיהְוֶה שִׁיּוּדַע בּוֹ בַּגְּבוּרָתוֹ וּבַנְּפִלְאוּתוֹ (רד"ק) לֹא-יוֹם
וְלֹא-לֵילָה אֲנִשִּׁים לֹא יָדְעוּ מַה הוּא הַטּוֹבָה הוּא אִם רַעִי וְהָיָה לְעַת-עָרֵב

עיונים והארות

בריה דר' יהושע בן לוי חלש ואיתנגיד, אמר ליה אבוה מאי חזית, אמר ליה עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה, אמר ליה, בני, עולם ברור ראיתי. ואנן מאי, אמר ליה כי היכי דחשבינן הכא חשבינן התם, מאי שמעת להו דקאמרי, אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, והרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו, מאן אינון, אילימא רבי עקיבא וחביריו, משום דהווי הרוגי מלכות ותו לא, אלא הרוגי לוד (פסחים ל).

ג. לא יהיה אור יקרות וקפאון - אמר רבי אליעזר זה אור שהוא יקר בעולם הזה, קפוי הוא לעולם הבא. ור' יוחנן אמר אלו נגעים ואהלות שהם יקרות בעולם הזה, קפיות הם לעולם הבא, הדא הוא דכתיב והולכתי עורים בדרך לא ידעו וגו' אלה הדברים אעשה אין כתיב כאן, אלא עשיתים, כבר עשיתים לר' עקיבא וחביריו, וכל יקר ראתה עינו, זה עין של ר' עקיבא, ור' יהושע אמר אלו בני אדם שיקרים הם בעולם הזה קפויין הם לעולם הבא. כי הא דרב יוסף

יְהִי-אֹר [ד] ואז יכירו בטובת הישועה (מ"ד): ח וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא כשיבקע הר
 הזיתים מהמזרח למערב יֵצְאוּ מִים-חַיִּים [מים נובעים (ת"י)] מִירוּשָׁלַם [ה] וילכו דרך
 אותה בקיעה חֲצִיִּם אֶל-הַיָּם הַקָּדְמוֹנִי שהוא למזרחו של עולם קדמה וְחֲצִיִּם יפנה
 למערב אֶל-הַיָּם הָאֲחֵרוֹן ים המערבי דרך אותה בקיעה (רש"י) בְּקִיץ וּבְחֶרֶף
 יִהְיֶה לֹא יתייבש בחום הקיץ ולא יקפא בקור החורף (מ"ד) תמיד ינבעו (ת"י): ט וְהָיָה יְהוָה
 לְמֶלֶךְ עַל-כָּל-הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי יְהוָה שם הוי"ה ב"ה יהיה י"ה
 י"ה ולא ו"ה כי זו"ן שהם ו"ה יהיו תמיד פנים בפנים בבחי' י"ה אֶחָד (ס' הליקושים להאריז"ל) כי כל הגוים
 יעזבו את אלהיהם נמצא שאין עמו אל נכר וּשְׁמוֹ אֶחָד [נ] שיהא נזכר בפי כולם (רש"י): י אפילו

עיונים והארות

וברכות ונחמות שאני נותן לבניך איני נותן אלא
 בלשון הזה, שנאמר והיה ביום ההוא יצאו מים
 חיים, והיה ביום ההוא יחיה איש עגלת בקר
 (ב"ר ע).

ו. והיה ה' למלך על כל הארץ וגו' - אטו
 האידנא לאו אחד הוא, א"ר אחא בר חנינא
 א"ר יוסי א"ר יוחנן לא כעולם הזה העולם
 הבא, העולם הזה על שמועות רעות אומר
 ברוך דיין האמת, ועל שמועות טובות אומר
 ברוך הטוב והמטיב, לעולם הבא כלו הטוב
 והמטיב. ושמו אחד - אטו עד האידנא לאו
 אחד הוא, א"ר נחמן לא כעולם הזה העולם
 הבא, העולם הזה נכתב ביו"ד ה"א ונקרא
 באל"ף דל"ת, ולעולם הבא כלו אחד. רבא סבר
 למדרשה בפרקא, אמר ליה ההוא סבא לעלם
 כתיב, רבי אבינא רמי כתיב זה שמי וכתב

ד. והיה לעת ערב יהיה אור - א"ר אלעזר אין
 משלן של ארבע מלכיות אלא יום אחד מיומו
 של הקב"ה, מהיכן את למד, דכתיב וירד העיט
 על הפגרים וישב אותם אברם, ויהי השמש באה.
 אמר ליה ר' אלעזר בן ערך כדברך, שנאמר נתנני
 שוממה כל היום דוה, חוץ משתי ידות שעה,
 תדע לך שהוא כן, בוא וראה כשהחמה נוטה
 לבוא במערב שתי ידות שעה תש אורו ואין נוגה
 לו, כן עד שלא יבא הערב יצמח אורן של
 ישראל, שנאמר והיה לעת ערב יהיה אור
 (פסיקתא רבתי).

ה. והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים
 - ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר, נטל
 הקב"ה שיחתן של אבות ועשאה מפתח
 לגאולתם של בנים, אמר לו הקב"ה ליעקב אתה
 אמרת "והיה ה' לי לאלקים", חייך כל טובות

שירושלים הרים סביב לה **יָסוּב** והפך **כָּל-הָאָרֶץ** להיות ארץ מישור **כְּעֶרְבָה** [כמדבר

שהא ארץ מישור (ט"ז)] ורק ירושלים תשאר גבוהה לנוי ולפאר (רד"ק) ומבאר דבריו, שהמישור יתחיל

מִגִּבְעֵי לְרִמּוֹן ממקום הנקרא גבע עד למקום הנקרא רמון (רש"י) הנמצא **נֶגֶב** בדרומה של

יְרוּשָׁלַם (רד"ק) **וְרֵאמָה** אך ירושלים תהיה גבוהה כי ההר שעומדת עליו ישאר בגובהו

וַיִּשְׁבָּה תַּחְתֶּיהָ וירושלים תבנה ותשב במקומה הראשון **לְמִשְׁעָר** מן שער **בְּנִימִן**

עַד-מִקּוֹם שַׁעַר הָרֵאשׁוֹן ועוד תתרחב מצפון לדרום (ט"ד) **עַד-שַׁעַר הַפְּנִיִּים**

שער העומד בפניה ובזווית (ת"י) **וּמִגִּבְלֵי הַנִּנְאֵל** והוא מגדל שעמד סמוך לחומה הראשונה **עַד**

יָקְבִי הַמֶּלֶךְ [ז] שהיו חוץ לעיר (רד"ק), וי"א הוא האוקיינוס שירושלים תתפשט עד סוף העולם עד

האוקיינוס והוא נקרא יקבי המלך שחצבה מלך מלכי המלכים (רש"י): **יָא וַיָּשְׁבוּ בָּהּ** לעולם עם השכינה

וְחֶרֶם שִׁמְמוֹן וַאֲבִדוֹן לֹא יִהְיֶה-עוֹד בה (ט"ד) **וַיִּשְׁבָּה יְרוּשָׁלַם**

לְבִטָּח: יב וְזֹאת | באופן זה **תַּחְתֶּיהָ הַמִּנְפָּה אֲשֶׁר יִנָּף יְהוָה**

אֶת-כָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ שבאו בצבאותם למלחמה ולצור **עַל-יְרוּשָׁלַם**

עיונים והארות

ז. **יָסוּב** כל הארץ כערבה מגבע וגו' - והלא נגב ירושלים מישור היה וגבע ורמון מקום טרשין וקרקשין היה, אלא מה גבע ורמון עתידין לעשות מישור כנגב ירושלים, כך כל הארצות עתידין לעשות מישור כנגב ירושלים. וראמה וישבה תחתיה, אמר רבא עתיד הקב"ה להגביה ירושלים שלש פרסאות למעלה וכו' (ב"ב ע"ה).

וזה זכרי אמר לו הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב ביו"ד ה"א ונקרא באל"ף דל"ת, בעולם הזה שע"א מצויה אמרו ה' הוא האלקים, אבל לעולם הבא כשימלוך הקב"ה עלינו אומר, והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (פסחים נ).

(מ"ד) **הַמֶּקֶץ** | נפול והמקֶסֶת **בְּשָׂרוֹ** [ח] ואבריו (רד"ק) **וְהוּא עֹמֵד עַל-רִגְלָיו** ולא נפלו למשכב **וְעֵינָיו תִּפְקְנָה** ועיניו ימסו וימקו **בְּחִרְיָתָן** כשהן יושבות במקומן (מ"ד) **וּלְשׁוֹנָן תִּפְקֶן בְּפִיהֶם:** יג **וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְהוּמָת-יְהוָה** מהומה ובלבול דעת מאת ה' (מ"ד) **רַבָּה בָּהֶם** לערב ולבלבל דעתם להופכם לשגעון (רש"י) **וְהַחֲזִיקוּ וְכֹאשֶׁר יִחְזִיק אִישׁ מֵהֶם יֵד רֵעֵהוּ** לעוזרו ולסעדו, לפתע **וְעָלְתָה יָדוֹ** של הנעזר **עַל-יָד רֵעֵהוּ** להכותו (מ"ד): יד **וְגַם יִתֵּר הָעָם** של **יְהוֹדָה** אשר ישארו בירושלים **תִּלָּחֶם עִם הַגּוֹיִים בִּירוּשָׁלַם** אחר שיראו שהם ה' את הגויים (אב"ע ומלבי"ם) **וְאִסְּףָה חֵיל [עוֹשֶׁר (מ"צ)] כָּל-הַגּוֹיִם סָבִיב** כי באו למלחמה ובידם (מ"ד) **זָהָב וְכֶסֶף וּבָגָדִים לָרֹב** הרבה (ת"י) **מְאֹד:** טו **וְכֵן תִּהְיֶה מִגִּפַּת הַפֹּחַם** באותם מגפה שימותו האנשים "המק בשרו" (אב"ע) ימותו גם הסוסים והבהמה **הַפֶּרָר** [הוא כלאים של סוס וחמור (מ"צ)] **הַגָּמֵל וְהַחֲמֹר וְכָל-הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּמִּחְנוֹת הַהֵמָּה** ימות **בַּמִּגֶּפָה הַזֹּאת** הנפורשת למעלה המק בשרו (רש"י): טז **וְהָיָה כָּל-הַנּוֹתָר מִכָּל-הַגּוֹיִם הַבָּאִים** להלחם **עַל-יְרוּשָׁלַם וְעָלוּ** אל ירושלים **מִיָּד שָׁנָה**

עיונים והארות

מדוע נסחף אביריך, וכתוב ולשאת ולספחת ולבהרת, וכן אתה מוצא בעולם הזה שהכה שונאיהם בצרעת, ומי היה זה נעמן, שנאמר גבור חיל מצורע, ולמה נצטרע, בשביל ששבה מישראל נערה קטנה (ילק"ש).

ת. המק בשרו - אמר הקב"ה אני מכה אותם בצרעת, וכן הוא אומר אדם כי יהיה בעור בשרו, על ידי מה שנתגרו בישראל אשר צבאו על ירושלים, וכן אתה מוצא כשהקב"ה פורע ממלכות הרביעית מלכה אותם בצרעת, שנאמר

בשנה להשתחות למלך יהנה צבאות ולחג לחגוג בהבאת קרבנות
את-חג הסוכות לפי שבחג הסוכות תהיה המגפה הזאת ומפלת גוג, ולכן יבאו בכל שנה ושנה
לזכרון הנס הגדול שנעשה בחג הסוכות (ט"ד): יז והיה אם תהיה איזה משפחה אשר
לא-יעלה מאת משפחות אומות הארץ (מ"ד) אל-ירושלם
להשתחות למלך יהנה צבאות אז ולא עליהם יהיה הגשם
לגדל את תבואתם כי בחג הסוכות נגזר גשמי השנה (רש"י): יח ואם-משפחת מצרים
לא-תעלה ולא באה וכידוע ולא עליהם יורד הגשם כל השנה כי הנילוס עולה
ומשקה את שדותיהם (רש"י), ולכן עונשם היתה בהמקת בשר, וזה המנפה שלהם אשר יגף
יהנה את-הגוים המצריים על אשר לא יעלו לחג את-חג הסוכות
[ט] (רד"ק) וי"א שענשם במגפה של רעב (רש"י): יט זאת העונש של המקת הבשר תהיה גמול

עיונים והארות

האמת וירצו להכנע לפני השם יתברך ולהשתחוות למלך ה' צבאות, אלא שמכיון שהתרגלו לחיות כל ימיהם בשגאות ובטעויות, ולכלכו את גופם ונפשם בכל דבר מאוס, הרי נעדרת מהם כבר הברירה לבחור בטוב, חסר להם כוח השלישי שיוכלו לשלוט על גופם ונפשם, אינם מסוגלים לצוות על נפשם לילך ולעלות בחג הסוכות למקדש. כל איבריהם וכלי נפשם נתחנכו לרוץ למקומות עבירה, ואין הם בעלים על עצמם, כי כבר איבדו את השליטה על עצמם (קול צופיק).

ט. יש להבין, והרי פרק זה מדבר בימות המשיח, באחרית הימים, שאז יתגלה כבוד שמים, ומלכות שמים תשלוט על הארץ ועל כל העולם כולו, וכולם יכירו את כוח מלכותו יתברך, ואם כן כיצד יתכן שהאומות לא יבואו לחוג את חג הסוכות, למה יסרבו וימאנו להשתחוות למלך ה' צבאות, הלא אור האמת הנמשך מאור עליון יזרח בכל העולם, ובודאי יכירו גם האומות באור האמת, ולמה לא יכנעו ולא יכרעו ולא ילכו להשתחוות לה' המושל בכל הארץ?

ויש לומר, שאמנם באותו זמן יכירו כולם את

חַטָּאת מִצָּרִים אַבֹּל וְחַטָּאת כָּל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לְחַג
 אֶת-חַג הַסִּכּוֹת גָּמוּל חטאתם תהיה מניעת הגשם (רד"ק): כַּבֵּינִים הֵהוּא יִהְיֶה
 עַל-מִצְלוֹת פַּעֲמוֹנִים מִזֶּה שְׁתּוּלִים בַּצּוּאָר הַפֶּסֶם לְנוֹי כִּאִילוֹ כְּתָבוּ עֲלֵיהֶם קֹדֶשׁ לִיהוָה
 כִּי יִקְדִּישׁוּ אוֹתָם לַעֲשׂוֹת מִהֶם כְּלֵי שֶׁרֶת כִּמוֹ סִדּוֹת שֶׁל בִּישׁוּל וְיִהְיֶה הַסִּירוֹת וְאֵלּוֹ הַסִּירִים
 בְּבֵית יְהוָה יִהְיוּ כַּמִּזְבְּחִים כַּסִּפֵּלִים מִזֶּהב שֶׁמִּקְבָּלִים בָּהֶם הַדָּם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ (רש"י)
 וְרַדְ"ק: כֹּאמְרוּב זִבְחֵי שְׁלָמִים שִׁיבּוּאוֹ מִהַבָּאִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, אִזְּ וְיִהְיֶה כָּל-סִיר בִּירוּשָׁלַם
 וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לִיהוָה צִבְאוֹת כִּי יִבְשְׁלוּ בָהֶם הַשְּׁלָמִים הַרְבִּים וּבָאוּ
 כָּל-הַזִּנְבָחִים זִבְחֵי שְׁלָמִים וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְׁלוּ בָהֶם בְּלֵי לֶשׂאוֹל אִם קֹדֶשׁ הֵם
 כִּי כֹלֶם יִהְיוּ קְדוּשִׁים וְלֹא-יִהְיֶה כְּנַעֲנִי לֹא יִצְטַרֵּךְ בֵּית ה' סוֹחֲרִים שִׁימְכְרוּ שֶׁם סִידוֹתָיו וְכִיו"ב
 כִּי רַבִּים יִהְיוּ הַמִּתְנַדְּבִים הַמִּקְדִּישִׁים סִידוֹת, וְכֵן לֹא יִהְיוּ גִבְעוֹנִים מִבְּנֵי כְנָעַן עוֹד בְּבֵית-יְהוָה
 צִבְאוֹת בֵּינֵם הֵהוּא שֶׁהֵיוּ חוֹטְבֵי עֲצִים וְשׁוֹאֲבֵי מַיִם כִּי גְדוּלֵי הַגּוֹיִם יִתְנַדְּבוּ לִהְיוֹת עוֹבְדֵי
 הַכֹּהֲנִים (רד"ק):

ביאור ההפטרה

הפטרת שבת חוה"מ של סוכות

הקשר לפרשה

בהפטרה מסופר על מלחמת גוג ומגוג, שעל פי חז"ל, תפרוץ בחג הסוכות.

תוכן ההפטרה

ה' אומר לנביא שיתנבא על גוג ועל הפורענות שיביא עליו, ע"י שה' יפתה אותו לעלות למלחמה על ארץ ישראל, יסחב איתו עמים רבים עם נשק עצום ורב, ויעלו בפתאומיות לארץ ישראל, שיושביה ישבו לבטח אחרי שבנו את הערים שהיו חרבות.

וכוונתו היא לקחת שלל ולשדוד את מקניהם וקניינם, לכן ה' יביא עליו את הפורענות שנביאי ישראל התנבאו משנים קדמוניות, שבאותו יום שיעלה על הארץ, יביא ה' רעש גדול על הארץ, ההרים והבתים יהרסו ויתמוטטו, ואז ה' יעניש את גוג וחילו בדבר ודם, ימטיר עליהם אבני ברד מן השמים.

הנשק שבידו לא יצלח במלחמתו נגד ישראל, יפול על הרי ישראל הוא והעמים אשר אתו, נבלתם תהא מוטלת מאכל לעוף השמים ולחית השדה ולעם ישראל תהא תשועה גדולה, עם ישראל ישתמשו בנשק הרב להבערה, ולא יצטרכו לחטוב עצים ביער, ישראל ישדדו את הגוים שבאו לשדוד אותם.

כדי לטהר את הארץ מטומאת מתים, יצטרכו לקבור אותם במשך שבעה חודשים, אחרי שבעה חודשים ימנו אנשים מיוחדים שיסתובבו בארץ לחפש עצמות אדם, ולהביאם לקבורה בגיא המון גוג, וכל עוברי אורח בראותם עצם אדם, יבנו לידו ציון וסימן שהקוברים יכירו אותו ויקחו אותו לקבורה.

גם שם העיר הקרובה למקום הקבורה, תיקרא "המונה" על שם המון גוג ואז שמו יתברך יתגדל ויתקדש ותהא תשועה וגאולה תמידית לעם ישראל.

יחזקאל פרק ל"ח פסוק י"ח - פרק ל"ט פסוק ט"ז.

יח וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא בָּיּוֹם בּוֹא גֹג' [א] -עַל-אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נָאֻם
 אֲדֹנָי יְהוִה כִּנְבוּאָת יחזקאל וזכריה שביום שיבא גוג על אדמת ישראל כדי להחריבה, אז תִּעֲלֶה
 חֲמַתִּי בְּאַפִּי [ב] בגלל רשעתם בימים הקדמונים אכעס עליהם (מלבי"ם): יט וּבִקְנִיאתִי בַעֲבוּר
 קִנְיַתִּי לִכֵּן בְּאֵשׁ-עֲבָרְתִּי דִּבַּרְתִּי אֲרֵבָה עָלָיו עֲבָרָה וְזַעַם כֹּאשׁ בּוֹעֵרָת, ואני נשבע אִם-לֹא
 | בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה רָעַשׁ גָּדוֹל עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל (מצודות): כ וּמִתְנַבֵּא
 שִׁיחִיָּה חֲרָדָה וְרַעְדָּה גְדוֹלָה בְּעוֹלָם, וז"ש וְרָעִשׁוּ מִפְּנֵי הַיָּגִי הַיָּם וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחִית
 הַשָּׂדֶה וְכָל-הָרֶמֶשׂ הָרֶמֶשׂ עַל-הָאֲדָמָה וְכָל הָאָדָם אֲשֶׁר
 עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה וְנִהְרָסוּ הַהָרִים וְנִפְּלוּ הַמְּדִינֹת הַמַּעֲלֹת הַנְּעֻשִׁים לַעֲלֹת
 בָּהֶם הַעֲלִיּוֹת (ט"ד): וְכָל-חֹמָה לְאַרְצָה תִּפּוֹל: כא וְקִרְאתִי עָלָיו עַל גֹּג (רד"ק)
 לְכָל-חֲרִי אֵל כָּל מְקוֹם שֶׁהוּא שֵׁם (ט"ד) תִּרְבֵּן נָאֻם אֲדֹנָי יְהוִה תִּרְבֵּן אִישׁ

עיונים והארות

שאנינו חייב מיתה, מכל מקום יש איסור, ונחשב לאו הבא מכלל עשה.

והנה הגויים הקדמונים חשבו שאנחנו גרועים מכל אומה ולשון, ואיו בנו שום קדושה, לכן אכלו אותנו בכל פה, אך באמת אפילו לפי דעתם, אנו בגדר תרומה טמאה, ואסור בעשה לאכול אותנו, מה ידוע שהקדוש ברוך הוא לא מעניש על עשה אלא רק בזמן כעס, לכן אמר ה' שביום ההוא תעלה חמתי באפי, ואז יהיה זמן כעס, ואעניש את הגויים על מה שעשו לעמי (פתח השער).

א. ביום בא גוג - אר"ש בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא, כל המקיים שלש סעודות בשבת נצול משלש פורעניות, מחבלו של משיח, מדינה של גיהנם, ממלחמת גוג ומגוג... כתיב הכא יום וכתוב התם ביום בא גוג (שבת ק"ח).

ב. הנה ידוע שישאל נקראו תרומה כמו שאמר הנביא: "קדש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו", בגלל שהאוכל תרומה הוא במיתה, אך כל זה דוקא האוכל תרומה טהורה, אבל תרומה טמאה איננו במיתה, (ראה יבמות עג:), ומשמע משם שאף

בְּאַתֵּי תִּהְיֶה לגודל המהומה שיבא בהם (רד"ק): **כַּבֵּי וְנִשְׁפָּטִי אֱתָו** ואפרע ממנו (ת"י)
בְּדָבָר וּבְדָם [ג] וְנִשְׁשָׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ [אבני ברד [ד] (רש"י) אֵשׁ
וְנִפְרִית אֲמָטִיר עָלָיו וְעַל-אַנְפָּיו חייליו ומתנותיו (עיין רד"ק פ"ב,יד) **וְעַל-עַמִּים**
רַבִּים אֲשֶׁר אֱתָו להוֹמֵם ולאבדם ובוזה הודיע שפשעו בי כשהעניש אותם (מ"ד): **וְהַתְגַּדְלִתִּי**
 אני אגדל את עצמי בעולם בנפלאות שאעשה לגוג (מ"ד) **וְהַתְקַדְשִׁיתִי** ידעו שאני קדוש ומובדל מן הטבע
 ומתנשא עליו באותות ומופתים (מלבי"ם) וע"כ **וְנוֹדַעְתִּי** [ה] ומפורסם **לְעֵינֵי גֹוִים רַבִּים**
וַיִּדְעוּ הכל **כִּי-אֲנִי יְהוָה** ואין עוד זולתי (מ"ד):
אֶתְּהָ בֶן-אָדָם שיחדתי לך נבואה פרטית **הַנִּבָּא עַל-גֹּוִג** מה שלא התנבאו נביאים
 קודמים (מלבי"ם) **וְאֶמְרָתְךָ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוָה הִנְנִי** אפנה (מ"ד) **אֵלֶיךָ גֹּוִג**

עיונים והארות

הרב מעשה רקח ז"ל, ויתבטל נחש. ואותן' יהיה מ"י שרומז לאימא, שיתגלו'ן' שערי בינה הנקראת מ"י, ואותיות מ"י עם אותיות חש הנשאר מנחש, יהיו אותיות משיח, כמו שכתבו ז"ל.

ועוד אפשר לרמוז, כי גוג יתבטל לגמרי, בזכות שלשת אבות. ובזכות שש אמהות שרה רבקה רחל לאה בלהה זלפה. ובזכות שלשה דוד המלך ע"ה משיח אליהו הנביא זכור לטוב, ולבטל גוג שם רמז בשמו, ג' בזכות אבות, ו' בזכות אמהות, ג' בזכות דוד משיח אליהו. ותיבת גוג גימטריא י"ב, יתבטל גם בזכות י"ב שבטים. ובזכות הנאמרים באמות, יתגלו אורות עליונים, ויתברו חסדים רבים ועצומים, ואת רוח הטומאה יעביר מן הארץ (חומת אנך).

ג. ונשפטי אתו בדבר ובדם - א"ר שמעון בן יוחאי אין שמו של הקב"ה מתגדל בעולם אלא כשהוא עושה משפט ברשעים, ואית לן קריין סגיאין, ונשפטי אתו בדבר ובדם ואחר כך והתגדלתי והתקדשתי (מכילתא).

ד. ואבני אלגביש - אבני ברד המאירות כאבנים טובות ששמים גביש כענין שנא' (איוב כ"ח) ראמות וגביש ורבותינו אמרו אל גב איש אבני ברד שהתחילו לירד על מצרים ועמדו באויר על גב האיש משה שהתפלל שלא ירדו כענין שנאמ' (שמות ה) לא נתן ארצה לא הגיע לארץ (רש"י).

ה. והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי - אפשר בסוד גדלות מן הקד"ש, 'ונודעתי' בסוד הדעת. אי נמי 'ונודעתי' שיתגלו'ן' שערי בינה, ויהיה יותר גילוי מיציאת מצרים, כמו שכתב הגאון החסיד

נָשִׂיא רֹאשׁ מִשָּׁךְ וְתָבַל וּנְבֹא שְׁנִית שְׁאֲחַר מִפְּלֹתוֹ יִתְחַזַּק וַיֵּאסוֹף שְׁנִית מִחֲנוּתָיו עַל יְרוּשָׁלַם
 (מלבי"ם): ב' וְשִׁבְבִיתִךְ הָעִיר אֶת לִבְךָ לַהֲיוֹת שׁוֹבֵב וְשִׁשְׁאֲתִיךָ אִפְתָּה אוֹתְךָ לַהֲיוֹת מוֹרֵד
 וְהַעֲלִיתִיךָ שְׁנִית מִיִּרְבָּתִי צָפוֹן מִמִּקְוֶמְךָ בְּצָפוֹן (מ"ד) וְהִבֵּאתִיךָ עַל-הָרִי
 יִשְׂרָאֵל: ג' וְהִפֵּיתִי וְאֲנִי אֶכֶה אֶת קִשְׁתְּךָ הַקִּשֶּׁת מִיַּד שְׁמֵאוּלָךְ מִיַּד שְׁמֵאוּלָךְ שְׁמֹחֲזִיקִים
 בָּה אֶת הַקִּשֶּׁת וְהִצִּיךְ מִיַּד יְמִינְךָ אֶפִּיל וְרוּצָה לוֹמֵר שְׁלֹא יוֹעִיל כָּל מַלְחֲמָתוֹ וְהָרִי הֵם כִּאֵלּוֹ
 אֵינֶם (רד"ק): ד' עַל-הָרִי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל וְתִהְיֶה נִבְלָתְךָ מֵאֵכֶל לַעֹף הַשָּׁמַיִם וּבִהְמַת הָאָרֶץ אֶתְּהָ
 וְכָל-אַנְפִּיךָ חִיָּלִי צְבָאוֹתֶיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אֵתְּךָ יִפְּלוּ לְעִיט לְעוֹפּוֹת הַדּוֹרָסִים
 וְלִצְפּוֹר שְׁאִינֹו דּוֹרֵס וְאִפְּלוּ לִפְנֵי כָּל בְּעַל כְּנָף שֶׁהֵם הַצִּרְעָה וְהַזּוּבֹב (מלבי"ם), וְחִית (ת"י)
 הַשָּׂדֶה נִתְּתִיךָ לְאֹכְלָהּ: ה' עַל-פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל בְּמָקוֹם הַמִּלְחָמָה [ו] כִּי
 אֲנִי דִבַּרְתִּי וְכֵן יִקּוּם (מ"ד) נֶאֱמַר אֲדַנִּי יִהְיֶה: ו' וְשַׁלַּחְתִּי-אֵשׁ מִגִּפְתָּהּ וְכִלְיוֹן
 בְּמִגְזֹז גַּם בְּמִדִּינָתוֹ וּבִישְׁבֵי הָאֲמִיִּם הַמּוֹפְרָדִים מִבְּנֵי אָדָם הַיוֹשְׁבִים לְבָטָח אֹז וַיִּדְּעוּ
 כִּי-אֲנִי יְהוָה (מלבי"ם): ז' וְאֶת-שֵׁם קִדְּשִׁי אֲוִדִיעַ אֶפְרַסֵּם בְּתוֹךְ עַמִּי
 יִשְׂרָאֵל וְלֹא-אֶחָל וְלֹא אֲנִי אֶת-שֵׁם-קִדְּשִׁי עוֹד לַהֲיוֹת מִחוּלָּל בְּגוֹיִם וַיִּדְּעוּ
 הַגּוֹיִם כִּי-אֲנִי יְהוָה הַקָּדוֹשׁ שׁוֹכֵן (מ"ד) בְּיִשְׂרָאֵל: ח' הִנֵּה עֵתָה בָּאָה הַזְּמַן
 וְנִהְיִיתָה עַת הַיְּשׁוּעָה (רד"ק) נֶאֱמַר אֲדַנִּי יִהְיֶה הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי שֶׁאֲזוֹ

עיונים והארות

ו. על פני השדה תפול - שבירדם מן ההרים יהיה ירושלים (כמ"ש בזכריה י"ד) ויפלו על פני בהם המגפה אשר יגוף ה' את הצובאים על השדה, (מלבי"ם).

יהיה הדבר בפועל (מלבי"ם): **ט וַיֵּצְאוּ יִשְׂבִּי | עָרֵי יִשְׂרָאֵל** אל השלל **וּבְעָרוֹ וְהַשִּׁיקוּ**
בְּנֶשֶׁק [בכלי זיין] (מ"צ) **וּמִגֶּן וַצָּנָה בְּקִשְׁתּוֹ וּבַחֲצִים וּבַמִּקְלָ יָד**
וּבְרֶמֶחַ [חנית] דהיינו יסיקו בכל כלי הנשק ויבשלו ויעשו כל צרכם (מלבי"ם) א"נ בידות הכלים שהם של עץ
וּבְעָרוּ בָהֶם אֵשׁ שֶׁבַע שָׁנִים [ז] כי יהיה כל כך הרבה ולא יצטרכו לעצים אחרים (מ"ד):
י וְלֹא-יִשְׂאוּ עֲצִים מִן-הַשָּׂדֶה וְלֹא יַחֲטֹבּוּ יחתכו (מ"צ) **מִן-הַיַּעְרִים** כי
יספיק להם בכלי הזיין (רד"ק) **כִּי בְנֶשֶׁק יִבְעֲרוּ-אֵשׁ וְשָׁלְלוּ אֶת-שְׁלֵלֵיהֶם** את
השלל ששללו אותם בימי הגולה (מ"ד) **וּבִזְזוּ אֶת-בְּזוּיָהֶם נָאֻם אֲדֹנָי יְהוֹה: יֹא וְהָיָה**
בַּיּוֹם הַהוּא אֲתָנָן לְגֹזֶ' | לאנשיו (מ"ד) **מָקוֹם-שֶׁם קָבֵר** [מקום קבר שם]
בְּיִשְׂרָאֵל [ח] במקום שנקרא **גִּי הָעֵבְרִים** שעוברים בו אל קְדֻמַּת למזרחו של הַיָּם כנרת

עיונים והארות

האור, יוצא משם בריה הדומה לעכביש, והבריות קורין אותן סלמנדרא].

והנרעק"א ז"ל (גליון הש"ס חגיגה) ציין לדברי רש"י חולין קכז. שפירש ענין סלמנדרא בע"א, ע"ש. וראה בזה בשו"ת ציץ אליעזר חי"ז סי' לד.

ובירושלמי (שביעית פ"ד הל' ח) אמרו דהמת בשבע שני גוג אין לו חלק לעתיד לבא. וע"ש בפנ"מ הביאור לפי שבאותו הזמן יהיה בהלה גדולה ורוב יגיעה וטירחה, ואלו שבע השנים הן הן הכנה למתן שכרן של צדיקים לעת"ל, לפי היגיעה שיהיה להם בשבע שנים הללו.

ח. הנה מזמן דור הפלגה לא נשמע על רשעות כזאת, שבני אדם יכריזו כביכול מלחמה על

ז. **מצינו** ענין זה של "אש שבע שנים" לריבוי, במ"ש (חגיגה כז.): תלמידי חכמים אין אור של גיהנם שולטת בהן, קל וחומר מסלמנדרא. ומה סלמנדרא שתולדת אש היא הסך מדמה אין אור שולטת בו, ת"ח שכל גופן אש, דכתיב (ירמיה כג, כט) הלא כה דברי כאש, על אחת כמה וכמה. וברש"י: סלמנדרא, חיה הנבראת מן האור כשבוערין אש אחד במקום אחד "שבע שנים" תמיד בלא הפסק. ואם תפרד רגע מהאש מיד תמות, כדגים שמתים בהפרדס מן המים - ס' תולדות יצחק ויקרא יא, כט. ואין אנו בקיאים בהן - מאירי חולין קכז.

[ובתנחומא (וישב ג): הזגגין העושים את הזכוכית כשהן מסיקין את הכבשן "שבעה ימים ושבעה לילות רצופין", מכובד

(רד"ק) וְחִסְמַת הִיא אֶת-הָעֵבְרִים מְרִיבֵי הַפְּגָרִים מִמַּפְלַת גּוֹג לֹא יוֹכֵלוּ לַעֲבוֹר (רש"י)

וְקָבְרוּ שָׁם אֶת-גּוֹג וְאֶת-כָּל-הַמוֹנֶה וְכָל הַמַּחֲנֶה שֶׁלּוֹ הָעֵצוֹם וְקָרְאוּ אוֹתוֹ (ע"פ

מ"ד) וְיֵאָמֵר הַמּוֹן גּוֹג: יב וְקָבְרוּם את מחנה גוג בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמַעַן מַהֲרָ

אֶת-הָאָרֶץ לֹא בַעֲבוֹר כְּבוֹדָם שִׁבְעָה חֳרָשִׁים יִתְעַסְקוּ בַקְּבוּרָתָם כִּי רַבִּים יִהְיוּ (מ"ד):

יג וְקָבְרוּ כָּל-עַם הָאָרֶץ כֹּלֶם יִתְעַסְקוּ בַקְּבוּרָתָם (מ"ד) וְהָיָה לָהֶם לְעַם יִשְׂרָאֵל לְשֵׁם

יִהְיֶה לָהֶם לְשֵׁם טוֹב וּלְתַהֲלָה בְּעֵינֵי הָעוֹלָם שִׁישְׁמְעוּ שֶׁקָּבְרוּ אֶת אוֹיְבֵיהֶם וְלֹא הִשְׁאִירוּ אוֹתוֹ מֵאֵכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיִּית

עיונים והארות

אביו ויגד לשני אחיו בחוץ. ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחורנית וערות אביהם לא ראו".

וכתב שם רש"י: "ויקח שם ויפת" - לא כתוב "ויקרא", אלא "ויקח", לימד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת, לכך זכו בניו לטלית של ציצית, ויפת זכה לקבורה לבניו שנאמר (יחזקאל לט, יא): "אתן לגוג מקום שם קבר"...

הנה כפי שידוע מזמנו של נח עד מלחמת גוג ומגוג יש מרחק עצום של אלפי שנים, בכל זאת יזכה גוג והמונו למקום קבורה, מדה כנגד מדה, על כך שסב סבו לפני דורות רבים לקח עם אחיו שם בגד, לכסות את אביהם שלא יהיה מוטל בבזיון, כנגד זה יזכו הם להנצל מהבזיון, ויקבלו מקום קבר בישראל.

הנה כי כן, פעולה אחת שאדם עשה כדי לכבד את השני להצילו מבזיון, ובפרט שהשני הזה הוא אביו, הרי שכרו רב מאד (מעדני שמואל ע"פ ב"ר (לו).

הקדוש ברוך הוא. וכפי שאומר דוד המלך (תהלים ב, ב): "יתייצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו", ואמרו חכמינו במדרש: "אמר רבי לוי: אף גוג ומגוג לעתיד לבוא, עתיד לומר כן, שוטים היו הראשונים שהיו מתעסקים בעצות על ישראל, ולא היו יודעים שיש להם פטרון בשמים, אני איני עושה כן, אלא בתחילה אני מזדווג לפטרון שלהם ואחר כך להם" (ויקרא רבה כז, יא).

ולמרות הכל הכתוב אומר כאן: "וקברו שם את גוג ואת כל המונו וכו' וקברום בית ישראל", והיינו שזכה גוג והמונו למקום קבורה בישראל, במשך שבעה חודשים יתעסקו בני ישראל בקבורתם של גוג ואנשיו.

וצריך להבין, משום מה זכה גוג והמונו ליחס מיוחד שזכה לקבורה?

את התירוץ לכך מצינו בתורה, שהנה כתוב בפרשת נח (בראשית ט, כ-כג): "ויחל נח איש האדמה ויטע כרם. וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה. וירא חם אבי כנען את ערות

השדה (רש"י) **יּוֹם הַכִּבְרִי** ובאותו יום שאפרע מזה שמי יתכבד בגויים (מ"ד) **נָאֻם אֲדֹנִי יְיָהוָה**

כי כולם יראו את השגחתו הפרטי על ישראל מכל פגע (מלבי"ם): **יָד וְאִנְשֵׁי תָמִיד יִבְרָאוּ יִשְׂרָאֵל**

יפרישו אנשים מיוחדים שתפקידם לקבור את העצמות **עֲבָרִים** שיעברו תמיד **בְּאֶרֶץ** לחקור על חללים

כדי שיהיו **מִקְבָּרִים אֵת** עם **הָעֲבָרִים** ושבים בדרכם **אֵת** הפגרים **הַנּוֹתָרִים**

עַל-פְּנֵי הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ וזאת **מִקְצָה** [מסוף] (מ"צ) **שִׁבְעָה-יָדָיִם** אחר

שסיימו קבורת רוב אנשי גוג הנראים לעין אז **יִחְקְרוּ** לחפש אחר ההרוגים המוסתרים בחוחים ובין הקוצים

ויקברום (רש"י) [ט]: **טו וְעָבְרוּ הָעֲבָרִים בְּאֶרֶץ** הולכי דרכים **וְרָאָה עֵצִים אֲלֵם**

וּבִנְהָ אֶצְלוֹ צִיּוֹן סימן שיפרשו ממנו הולכי דרכים ועושי טהרות (רש"י) **עַד קָבְרוּ אֹתוֹ**

הַמִּקְבָּרִים אֶל-גֵּיא הַמּוֹן גּוֹג: טז כמו שהגיא הזוא יקרא גיא המון גוג לזכרון ששם מקום

קבורתם **וְגַם שֵׁם-עִיר** סמוכה לאותו גיא תקרא **הַמּוֹנָה** על שם המון גוג הנקברים בסמוך, ובזה

וְטַהֲרוּ הָאָרֶץ כי לא תשאר בארץ טומאה רק שם ושאר הארץ תהיה טהורה ונקיה (מ"ד):

